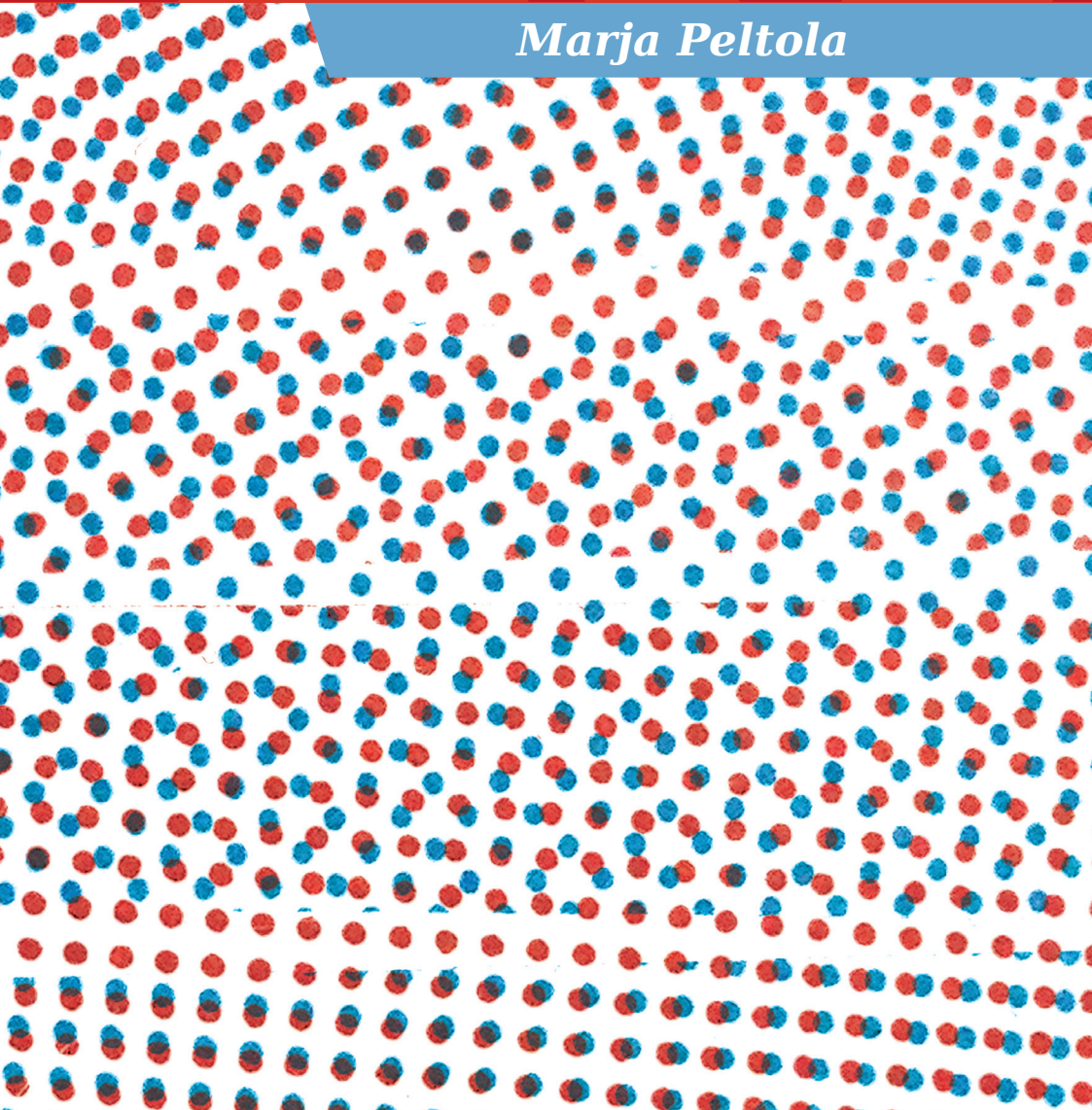

Kunnollisia perheitä

Maahanmuutto, sukupolvet
ja yhteiskunnallinen asema

Marja Peltola

Kunnollisia perheitä

**Maahanmuutto, sukupolvet
ja yhteiskunnallinen asema**

Kunnollisia perheitä

**Maahanmuutto, sukupolvet
ja yhteiskunnallinen asema**

Marja Peltola

NUORISOTUTKIMUSVERKOSTON JULKAISUT

Tiede

Teosten sisältö ja tyyli ovat akateemisten kriteerien mukaisia.

Hybridit

Teokset ovat sekoitus tiedettä ja soveltavaa tutkimusta.

Kenttä

Erilaiset raportit ja selvitykset.

Liike

Ajankohtaiset yhteiskunnalliset puheenvuorot.

Kannen kuva: Timo Klaavo

Kansipohja: Jussi Konttinen

Taitto: Tanja Konttinen

© Nuorisotutkimusseura ja tekijä

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura,
verkkojulkaisuja 124, *Tiede*

ISBN 978-952-7175-50-7

ISSN 1799-9227

2017. Painettu kirja on julkaistu vuonna 2014.

Julkaisujen tilaukset:

Nuorisotutkimusverkosto

Asemapäällikönkatu 1

00520 Helsinki

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/catalog>

Sisällys

Kiitokset	7
1 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	11
1.1 Suomi, kulttuurinen monimuotoisuus ja maahanmuuttajataustaiset perheet	13
1.2 Perhe tutkimuskohteena	19
1.3 Perhe ja yhteiskunnallinen asema	29
1.4 Tutkimuskysymykset ja työn rakenne	41
2 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT: HAASTATTELUJA, HAVAINTOJA JA EETTISTÄ POHDINTAA	44
2.1 Kohderyhmän etsiminen: valintoja ja valikoitumista	44
2.2 Aineistona haastattelut ja havainnot	55
2.3 Aineiston lukutapa ja analyysi	66
2.4 Tutkimuksenteon eettiset kysymykset	71
3 ASEMOITUMISIA SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA	79
3.1 Entisessä kotimaassa	80
3.2 Koti lähiössä	85
3.3 Vanhemmat: työllisyys ja toimeentulo Suomessa	92
3.4 Nuoret ja koulutus	101
3.5 Yhteiskunnallinen asema ja perheen pääomat	111
4 ”MEIDÄN PERHE” JA MITEN SIITÄ PUHUTAAN	114
4.1 Keitä ”meidän perheeseen” kuuluu?	114
4.2 Puhetta meidän perheestä	123
4.3 Kunnollinen perhe	133
4.4 Perheet transnationaalisessa ja suomalaisessa kontekstissa	147
5 SUKUPOLVET, MAAHANMUUTTO JA KONFLIKTI	150
5.1 Eritahtinen akkulturaatio ja sukupolvet	151
5.2 Sukupolvien välinen lojaalisuus ja konflikteista puhuminen	159
5.3 Arkinen riitely	162
5.4 Kulttuurilla selitetyt riidat	166

5.5	Konfliktien ratkaiseminen	174
5.6	Kokoavia päätelmiä sukupolvista ja konfliktista	185
6	SUKUPUOLI, PERHE JA TASA-ARVO	188
6.1.	Jälkikoloniaalisia näkökulmia sukupuoleen, tasa-arvoon ja maahanmuuttoon	189
6.2	Sukupuoli ja tasa-arvo haastattelupuheessa	191
6.3	Essentialisoitu sukupuoli	193
6.4	Kotityö ja sukupuoli	197
6.5	Sukupuolten välinen tasa-arvo ja avioero	208
6.6	Sukupuoli lasten kasvatuksessa	211
6.7	Sukupuoli ja maahanmuutto yhteiskunnallisessa kontekstissään	222
7	NUOREN SUKUPOLVEN POSITIOITUMISIA NYT JA TULEVAISUUDESSA	225
7.1	Sisään- ja ulossulkemisia vertaissuhteissa	225
7.2	Nuoret ja kapeasti määritelty suomalaisuus	232
7.3	Polkuja aikuisuuteen	236
7.4	Tulevaisuuden suunnat, paikat ja tilat	260
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	263
8.1	Perhettä koskeva ymmärrys ja aineiston rajat	264
8.2	Perheet, yhteiskunnallinen asema ja kunnollisuus	268
8.3	Sukupolven ja sukupuolen mukaiset hierarkiat ja niiden neuvottelu	273
8.4	Toisen sukupolven tulevaisuus	277
8.5	Lopuksi	280
	LÄHTEET	283
	Liite 1. Aineiston yksityiskohtia	307
	Liite 2. Haastateltujen perheiden kokoonpanot	309
	Liite 3. Haastatteluteemat	310
	Liite 4. Aineistoon koodatut teemat	313
	Tiivistelmä	315
	Sammandrag	317
	Summary	319

Kiitokset

Tätä tutkimusta tehdessäni olen usein tuntenut itseni hyvin onnekaaksi, sillä niin moni on ollut minua työssäni tukemassa ja kannustamassa. Ensimmäiset kiitokset haluan osoittaa niille ihmisille, jotka ennakkoluulottomasti avasivat minulle oven kotiinsa ja kertoivat haastatteluissa kokemuksistaan viisaasti ja kärsivällisesti. Ilman heitä ei tutkimusta tällaisenaan olisi olemassa.

Tutkimukseni suurimmat tukijat ovat olleet kaksi hienoa ohjaajaa, dosentti Tarja Tolonen ja dosentti Marja Tiilikainen. Tutkijanurani alusta lähtien – oikeastaan jo ennen sitä – Tarja on ollut korvaamaton apu niin tutkimusyhteisöihin tutustumisessa, teoreettisten hetteikköjen kahlaamisessa kuin kirjoittamisen solmukohtien kanssa painiessa. Tarjan rempseä asenne on tuonut matkaani myös paljon iloa, joka on auttanut jaksamaan myös tiukan paikan tullen. Marja on kysynyt oikeita kysymyksiä ja auttanut kaivamaan esiin punaista lankaa. Marjan luona käydessäni minuun on aina tarttunut Marjasta rauhallisuutta ja luottamusta oman työn etenemiseen. Molemmat ovat väsymättä lukeneet moninaisia versioita teksteistäni, keskustellen, kritisoiden, ja mikä tärkeintä, työhöni uskoen. Kiitos!

Esitarkastajani dosentti Anu-Hanna Anttila ja yliopistotutkija Laura Huttunen tekivät työnsä huolella ja antoivat tärkeitä, kriittisiä mutta kannustavia kommentteja, jotka auttoivat työn loppuunsaattamisessa.

Tärkeän kontekstin tutkimukselle on muodostanut dosentti Tarja Tolosen johtama tutkimusprojekti ”Perheen kulttuurinen ja materiaallinen muotoutuminen”. Se tarjosi lämminhenkisen yhteisön, jossa on ollut hyvä harjoitella tutkijan taitoja, jakaa ajatuksia, saada palautetta ja pitää hauskaa. Kiitos Tarja Toloselle projektin johtamisesta, kiitos Sanna Aaltonen, Päivi Berg ja Minna Kelhä viisaiden ajatusten jakamisesta ja monesta hilpeästä hetkestä!

Tutkimukseni on alkanut ja päättynyt Nuorisotutkimusverkostossa. Se on muodostunut yhdeksi tutkimuksellisista kodeistani, jossa erilaisiin lähtemiini ja palaamisiini on suhtauduttu poikkeuksellisella joustavuudella ja ymmärryksellä. Väitöskirjan idut ovat saaneet alkunsa verkoston INTERFACE-projektissa, jossa keräsin myös suurehkon osan väitöskirjan aineistoa. Väitöskirjan kriittisessä loppuvaiheessa verkosto turvasi kirjoittamisen katkeamattomuuden tarjoamalla työtilan. On ollut ilo työskennellä

peräti kolmen hienon esimiehen alaisuudessa: kiitos Tommi Hoikkala, Leena Suurpää ja Päivi Honkatukia monien tutkimuksellisten ansioidenne lisäksi hyvästä johtajuudesta, jonka ansiosta Nuorisotutkimusverkostossa on saanut työskennellä itsenäisesti, mutta osana yhteisöä ja vailla tunnetta yksin jäämisestä.

Nuorisotutkijoiden yhteisö on omaa luokkaansa. Kiitos työtoveruudesta ja kaikesta hauskasta, Elina, Antti, Sofia, Tiina-Maria, Sami, Mikko S., Mikko P., Anni, Marjaana, Jaana, Anu, Tomi, Heta, Riikka ja muut! Minttu Laasalaa kiitän raha-asioden tehokkaasta pyörittämisestä. Vappu Helmisaarta kiitän toimituksellisista kommentteista ja Tanja Konttista taitosta. Sanna Aaltosta ja Päivi Bergiä kiitän työtoveruuden lisäksi henkisestä tuesta ja ripeätahtisesta papereiden kommentoinnista väitöskirjan viimeistelyvaiheessa sekä lukemattomiin kysymyksiin vastaamisesta. GENESO-hankkeen käynnistymisen myötä 2013 pääsin mukaan uuteen innostavaan tutkimusprojektiin, joka valoi uskoa siihen, että myös väitöskirjan jälkeen on elämää. Kiitos mukaan ottamisesta, kiinnostavista keskusteluista ja hyvästä yhteistyöstä Johanna Niemi, Veronika Honkasalo, Päivi Honkatukia ja Suvi Keskinen!

Erilaiset tutkijayhteisöt ja -seminaarit Helsingin yliopiston Sosiaali-tieteiden laitoksella ja sosiologian oppiaineessa ovat niin ikään auttaneet työtäni eteenpäin ja tarjonneet arvokasta vertaistukea. Vuosina 2008–2010 istuin sosiologian ja sosiaalipolitiikan laitosten yhteisessä perjantai-seminaarissa, jossa sain terävänäköistä palautetta sekä papereihin hyvin paneutuneilta seminaarin vetäjiltä Arto Norolta ja Risto Eräsaarelta että joukolta fiksuja ja kriittisiä seminaarilaisia. Sittenmin siirryin Turo-Kimmo Lehtosen vetämään torstaiseminaariin, jonka keskusteleva ja kannustava ilmapiiri auttoi kehittämään papereita eteenpäin.

Varsinkin perhetutkimuksellisesti tärkeitä keskusteluareenoita ovat olleet ensin Riitta Jallinojan, sittenmin Anna-Maija Annu Castrénin luotsaama tutkijaverkosto ”Social Bonds, Interactions and Institutions” eli SBII sekä Annu Castrénin vetämä perhesosiologian aiheita yhteen koava väitöskirjaseminaari. Erityiskiitos Annulle paitsi asiantuntevasta ja paneutuneesta kommentoinnista, myös siitä inklusiivisuudesta, jolla otit minut mukaan joukkoon. Perhesosiologian väitöskirjaseminaarissa istuivat lisäksi Linda Hart, Sonja Kosunen, Aino Luotonen, Anne Mattila ja Ella Sihvonen, kiitos kannustavista kommentteista!

Vuosina 2011–2012 työstin väitöskirjaani sosiologian oppiaineen

Vironkadun työyhteisön leppoisassa ilmapiirissä. Kiitos koko porukalle, mutta erityisesti työhuonetoverilleni Riikka Kotaselle, joka toimi tärkeänä vertaistukena eikä koskaan epäroinyt jakaa ajatuksiaan ja suklaitaan.

Papereitani ovat matkan varrella lisäksi kommentoineet ainakin Annu Castrén, Veronika Honkasalo, Anu Isotalo, Antti Kivijärvi ja Antti Silvast. Kiitos teille hyvistä kommentteista ja keskusteluista.

Olen saanut rahoitusta tutkimukseeni projektin ”Perheen kulttuurinen ja materiaallinen muotoutuminen” kautta Helsingin yliopiston tutkimusmäärärahoista sekä Suomen Kulttuurirahastolta. Budapestin Valóság-residenssi tarjosi väitöskirjan viime metreillä mahdollisuuden hengähdykseen.

Kaunis kiitos ihanille ystäväilleni, jotka ovat pysytelleet matkassa mukana ajoittaisesta hektisyydestä huolimatta. Kiitos äidilleni Mervi Peltolalle kaikesta mitä olen saanut, ja lisäksi korvaamattoman arvokkaasta lastenhoitoavusta, jonka ansiosta väitöskirjatyön ja perheen yhteensovittaminen on huomattavasti helpottunut. Iso kiitos myös isälleni Heikki Peltolalle, siskolleni Anja Peltolalle, Tarmo Niemiselle ja Pirjo Kahma-Peltolalle! Helena ja Tapani Hyvöstä kiitän kyseenalaistamattomasta perheeseen mukaan ottamisesta.

Immua, Oulaa ja Arvia kiitän hyvän arjen jakamisesta ja rakkaudesta.

Itä-Pasilassa 16.1.2014

Marja Peltola

1 Tutkimuksen tausta ja teoreettiset lähtökohdat

Tämä on tutkimus kahden maahanmuuttajataustaisen sukupolven edustajista puhumassa yhdessä ja erikseen itsestään, perheestään ja yhteiskunnallisesta asemastaan. Kysyn, millaiseksi yhteisöksi Suomeen muuttaneet vanhemmat ja heidän eri ikäiset lapsensa oman perheensä tulkitsevat ja kertovat, ja millaisia paikkoja suomalaisessa yhteiskunnassa perheet ja perheenjäsenet asuttavat ja tavoittelevat. Tutkimuksen vanhemman sukupolven edustajat ovat aikuisiällä läntisten hyvinvointivaltioiden ulkopuolelta Suomeen muuttaneita aikuisia, nuoremmat sukupolven edustajat ovat heidän Suomessa syntyneitä tai tänne lapsuudessaan muuttaneita lapsia, nuoria ja nuoria aikuisia.

Perheistä puhutaan yhteiskunnassamme paljon. Perheisiin kohdistuu huolta: esimerkiksi lasten pahoinvointia, nuorten syrjäytymistä tai ”hukassa olevaa vanhemmuutta” koskevissa keskusteluissa käännetään katset perheisiin ja niiden kykyyn tai kyvyttömyyteen tarjota jäsenilleen tukea. Maahanmuuttajataustaisilla perheillä on perheitä koskevassa julkisessa keskustelussa oma paikkansa, jonka erityispiirteenä näyttää olevan muun muassa puheen keskittyminen ääripäihin. Yhtäältä maahanmuuttajataustaisia perheitä luonnehditaan myönteisesti tiiviiksi ja yhteisöllisiksi, siis sellaisten ominaisuuksien kautta, joita ”suomalaisilta perheiltä” nähdään puuttuvan. Toisaalta maahanmuuttajataustaisia perheitä koskevassa keskustelussa korostuvat oletetut ongelmat, kuten traditionaalisuus ja kontrolloivuus, ja näiden mahdollisesti mukanaan tuomat äärimmäisetkin konfliktit. Tällöinkin yhteisöllisyyden nähdään leimaavan näitä perheitä, mutta se näyttäytyy liiallisena ja siksi tukahduttavana. Keskustelun ääripäitä yhdistää se, että perheiden yhteisöllisyyttä usein selitetään kulttuurilla ja että ”maahanmuuttajataustaiset perheet” ja ”suomalaiset perheet” oletetaan toisistaan erillisiksi ja erilaisiksi ryhmiksi. Maahanmuuttajataustaisten perheiden hyvinvoinnin ydinkysymykseksi asettuu näissä keskusteluissa niiden kyky ratkoa kulttuurin ja integraation kysymyksiä perheen sisällä.

Tutkimuksessani asetan kysymyksen toisin ja pyrin lähestymään tutkimuksen kohdeperheitä tavalla, joka ylittää julkisessa keskustelussa impliittisesti muodostuvan vastakkainasettelun ”maahanmuuttajataustaisten

perheiden” ja ”suomalaisten perheiden” välillä. Näen perheen yhteisönä, jonka hyvinvointiin, käytäntöihin ja resursseihin vaikuttavat yksilöllisten, perhekohtaisten ja kulttuuristen tekijöiden ohella rakenteelliset ja valtakysymykset. Maahanmuuttajataustaisten perheiden, kuten kaikkien Suomessa asuvien perheiden, toimintaa rajaavat ja mahdollistavat (myös) suomalaisen yhteiskunnan rakenteet ja hierarkiat sekä suomalaisesta kulttuurista ammentavat normatiiviset käsitykset. Tästä lähtökohdasta liikkeelle lähtien pyrin selvittämään, miten etnisyyden, luokka, sukupuoli ja sukupolvi yhteiskuntaelämää rakenteistavina tekijöinä vaikuttavat maahanmuuttajataustaisten perheiden ja perheenjäsenten yhteiskunnalliseen asemaan, perhettä koskeviin tulkintoihin ja perheiden kykyyn tarjota jäsenilleen erilaisia resursseja.

Pyrin vastaamaan näihin kysymyksiin etnografisia menetelmiä hyödyntävän haastatteluaineiston avulla ja kiinnittyen etnisyyden ja maahanmuuton tutkimuksen, luokkaa ja sosiaalisten erojen intersektionaalisuutta koskevan tutkimuksen, sosiologisen perhetutkimuksen sekä nuorisotutkimuksen kentille. Etnisyyden ja maahanmuuton tutkimuksen sisällä jälkikolonialiset lähestymistavat ovat olleet inspiraation lähde kiinnittäessään huomiota etnisyyteen liittyviin hierarkioihin historiallisten prosessien tuotteina ja kietoutuneina yhteen muiden sosiaalisten erojen kanssa. Luokan osalta käytän näkökulmia Pierre Bourdieun teoriasta ammentavasta, suurelta osin brittiläisestä luokkatutkimuksesta sekä sosiaalisten erojen intersektionaalisuutta, eli niiden rakentumista suhteessa toisiinsa, koskevasta tutkimuksesta. Kolmanneksi, kriittisen ja konstruktionistisen sosiologisen perhetutkimuksen avulla hahmotan perhesuhteet läheisille ihmissuhteille annettuina tulkintoina, jolloin perheiden moninaisuus on mahdollista ottaa vakavasti. Neljänneksi, nuorisotutkimukselliset näkökulmat auttavat sukupolvisuhteiden ja nuorten perheenjäsenten erityisen aseman ymmärtämisessä. Nuorisotutkimuksen piirissä tehty maahanmuuton ja monikulttuurisuuden tutkimus on myös tärkeä osa kotimaista etnisyyden ja maahanmuuton tutkimusta.

Ottaen huomioon kuinka suurta kiinnostusta perheet ja maahanmuutto herättävät julkisessa keskustelussa, on hieman yllättävää, että maahanmuuttajien perhesuhteet on nostettu keskiöön melko harvoissa tutkimuksissa (ks. kuitenkin Tiilikainen 2003; Alitolppa-Niitamo 2004a; Hautaniemi 2004; Säävälä 2012). Tämän tutkimuksen tehtävänä on lisätä empiiristä tietoa perhesuhteiden tulkimisesta ja neuvottelemisesta maahanmuuton

jälkeen sekä osallistua Suomessakin käynnistyneeseen keskusteluun niin sanotusta toisesta sukupolvesta eli Suomessa varttuneista maahanmuuttajien lapsista. Käännän huomion myös kohti maahanmuuttajataustaisten yksilöiden ja perheiden yhteiskunnallista asemaa ymmärtäen tämän aseman yhteiskuntaluokan, etnisyyden, sukupuolen ja iän muokkaamana kokonaisuutena. Tutkimuksen toisena tärkeänä tehtävänä onkin keskustella maahanmuuton, etnisyyden ja luokan välisistä suhteista sekä perheen paikoista näiden määrittymisessä.

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen lähtökohtia, jotka muodostuvat yhtäältä suomalaisesta kontekstista, jossa niin maahanmuuttoa kuin perhe-elämää kontrolloidaan, tutkitaan ja siitä keskustellaan ja toisaalta teoreettisista ja käsitteellisistä valinnoista, joita olen tehnyt löytääkseni välineitä hahmottaakseni monimutkaista ilmiökenttää ja rikasta aineistoani.

1.1 SUOMI, KULTTUURINEN MONIMUOTOISUUS JA MAAHANMUUTTAJATAUSET PERHEET

Tutkimukseen osallistuneiden perheiden arjen ympäristöinä olivat paikalliset, kansalliset ja transnationaaliset tilat, joita he asuttivat ja jotka puitteivat heidän toimintaansa. Vaikka arkisissa käytännöissä ja kohtaamisissa paikallisuus yhtäältä ja transnationaalisuus toisaalta korostuvat, ei ole syytä unohtaa, että Suomen valtio ja sen harjoittama muodollinen ja epämuodollinen kontrolli ovat vaikutusvaltaisia tekijöitä niin kansallisvaltion rajojen ja normien vartijoina kuin perheiden ja yksilöiden hyvinvoinnin mahdollistajina (Martikainen & Haikkola 2010b, 15–16; Olwig 2011). Monikulttuurista Suomea maahanmuuttopolitiikan ja -keskustelun ympäristönä luonnehtivat ainakin asema pohjoismaisena hyvinvointivaltiona, verraten lyhyt historia maahanmuuttajia laajassa mitassa vastaanottavana yhteiskuntana ja siihen liittyen käsitys (aiemmasta) kulttuurisesta homogeenisyydestä.

Suomea ja muita Pohjoismaita on viime vuosina analysoitu aiempaa useammin jälkikoloniaalisen teorian puitteissa. Vaihtelevia jälkikoloniaalisia lähestymistapoja yhdistää näkemys siitä, että koloniaalista projektia legitimoineet ajatukset rodullisesta hierarkiasta, huipullaan valkoinen mies, ja länsimaiden oikeudesta ja velvollisuudesta ”sivistää” muita kansoja eivät hävinneet koloniaalisen projektin päättyessä, vaan ne ohjaavat

edelleen valtioiden, etnisten ryhmien ja yksilöiden välisiä suhteita (Kuortti 2007; Mulinari ym. 2009; Yeğenoğlu 1998). Pohjoismaissa on tyypillistä ajatella koloniaalisen historian ja sen jälkipyykin koskevan ennen muuta entisiä siirtomaavaltioita ja nähdä Suomen ja Ruotsin kaltaisten valtioiden poikkeuksellisesti asettuneen koloniaalisen projektin ulkopuolelle, viattomiksi sivustakatsojiksi. Ajatukseen poikkeuksellisuudesta viitataan jälkikoloniaalisesti orientoituneissa teksteissä ekseptionalismin (*exceptionalism*) käsitteellä (Hübinette & Lundström 2011; Rastas 2007a). Viattoman sivustakatsojan osa on kuitenkin näennäinen. Kolonialistinen ideologia ja siihen liittyvät käytännöt ja kuvastot ovat osa sitä, mikä tällä hetkellä ymmärretään ”perinteiseksi” pohjoismaalaiseksi kulttuuriksi. Kolonialismin ajan synnyttämät valtasuhteet edelleen ohjaavat maahanmuuttovirtoja globaaleista periferioista kohti globaaleja keskuksia, myös Suomea, ja määrittelevät valtaväestöjen suhteita etnisiin vähemmistöihin. (Lehtonen & Löytty 2007; Mulinari ym. 2009.) Suomessa ekseptionalismi on myös tuottanut yhteiskunnallisen ilmapiirin, jossa rodullistamisen ja rasismien ottaminen todesta ei ole itsestään selvää (Rastas 2007a).

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2012 Suomen väestöstä 5,2 prosenttia oli ulkomaista syntyperää, eli Suomeen muuttaneita henkilöitä ja heidän Suomessa syntyneitä lapsiaan (Suomen virallinen tilasto, SVT 2013a)¹. Ulkomaalaista syntyperää olevan väestön osuus on yli kuusinkertaistunut kahdenkymmenen vuoden aikana (mt.), mikä kertoo merkittävästä yhteiskunnallisesta muutoksesta. Muutoksen jyrkkyys heijastelee sitä, että Suomi on vasta 1980- ja 1990-lukujen vaihteesta lähtien ollut tilastollisesti muuttoliikkeen vastaanottavassa päässä – länsieurooppalaisessa vertailussa ulkomaista syntyperää olevien osuus Suomessa on ollut, ja on edelleen, pieni. Ulkomaista syntyperää oleva väestö on jakaantunut maantieteellisesti epätasaisesti, keskittyen suuriin kaupunkeihin ja eteläiseen Suomeen. Esimerkiksi Helsingissä muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvia asukkaita oli vuoden 2013 alussa 12,2 prosenttia, osuuden noustessa joillakin alueilla yli 20 prosenttiin (Helsingin ulkomaalaisväestö

1 Tilastokeskuksen syntyperä-luokitus perustuu vanhempien syntymämaahan. Ulkomailla syntyneiden henkilöiden lisäksi ulkomaalaista syntyperää ovat henkilöt, jotka ovat syntyneet Suomessa ja joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Henkilöt, joiden vanhemmista ainakin toinen on syntynyt Suomessa, on luokiteltu suomalaista syntyperää oleviksi. (SVT 2011a.)

vuonna 2013, 7, 18). Yleisin peruste maahanmuutolle Suomeen on perheside, jota seuraavat työ- ja opiskeluperäinen muutto sekä pienempänä humanitäärisistä syistä tapahtuva muutto (Sisäasiainministeriö 2011, 8–10). Vuonna 2012 Suomessa asuvista ulkomaan kansalaisista lähes 40 prosenttia (39,0 %) oli muiden EU-maiden kansalaisia. Merkittävimmät yksittäiset ryhmät olivat Viron, Venäjän, Ruotsin, Somalian, Kiinan, Thaimaan ja Irakin kansalaiset. (SVT 2013b.)

Ulkomaista syntyperää olevan väestön pieni osuus on ruokkinut käsitystä Suomesta aiemmin kulttuurisesti homogeenisena, jopa monokulttuurisena maana. Suomeen on kuitenkin aina suuntautunut kansainvälistä muutto-liikettä, ja Suomella on pitkä historia etnisten vähemmistöjen kotimaana, joista tärkeimpiä ovat romanit, venäläiset, ruotsalaiset, juutalaiset ja tataarit sekä EU-alueen ainoana alkuperäiskansan aseman saaneet saamelaiset (esim. Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 9–10). Kulttuurinen homogeenisyys onkin myytti, joka on palvellut kansallisvaltion luomista ja vahvistamista (Häkkinen & Tervonen 2004). Myytin voi edelleen sanoa vaikuttavan monikulttuurisuuteen ja maahanmuuttoon liittyviin puhe-tapoihin ja käytäntöihin. Oletettu homogeenisyys on voinut vaikuttaa muun muassa tapaan ymmärtää tasa-arvo ennen muuta samanlaisena kohteluna, jolloin erot ja oikeus erilaisuuteen ovat saaneet vähemmän huomiota (ks. Keskinen 2012, 309–310; Honkasalo 2011, 90–92).

Huolimatta suomalaisessa hyvinvointivaltiossa viime vuosikymmeninä tapahtuneista muutoksista Suomen useimmiten katsotaan yhä kuuluvan pohjoismaiseen, universalismin periaatteelle nojaavaan hyvinvointi-regiimiin, jossa valtion tehtäväksi nähdään verotuksella kustannettavien hyvinvointipalveluiden tuottamisesta huolehtiminen. Hyvinvointivaltion toimijat sosiaali- ja terveys- ja kotouttamispalveluissa ovat ensimmäisiä tahoja, joita maahan muuttavat yksilöt Suomessa kohtaavat. ”Aktiivisen kotoutumisen”, työmarkkinakiinnittymisen ja veronmaksajuuden kautta maahanmuuttajien odotetaan osallistuvan vastavuoroisten suhteiden ylläpitoon valtion ja sen väestön välillä. Hyvinvointivaltion kotouttamisideologia ja -käytännöt on kehitetty maahan muuttavien yksilöiden yhteiskuntaan asettumista tukemaan. Samalla ne määrittelevät niitä normeja, joihin yksilön on kyettävä sopeutumaan kuuluakseen yhteiskuntaan. (Olwig 2011, 179–180; Suurpää 2002, 206–213.)

1.1.1 Kohdejoukon nimeämisen ongelma

Suurin osa tämän tutkimuksen haastateltavista on jossakin elämänsä vaiheessa muuttanut Suomeen ja on siten maahanmuuttaja termin demografisessa merkityksessä, mutta kaikki eivät ole. Millä termillä viitata tällaiseen joukkoon erilaisia etnisiä taustoja edustavia ihmisiä? Nimeämistä on mietitty etnisyyden ja maahanmuuton tutkimuksessa paljon, ja kysymys on tärkeä nimeämiseen liittyvien valtasuhteiden ja rodullistavien merkitysten vuoksi (Rastas 2013; Anderson 2013). Maahanmuuttajan ja sen vanavedessä maahanmuuttajataustaisen käsitteet ovat ongelmallisia, sillä ne ovat varsinkin arkipuheessa irronneet demografisesta sisällöstään ja saaneet monia kielteisiä merkityksiä (Haikkola 2012, 25–26).

Maahanmuuttajuuteen liitetään oletuksia yhteiskunnan ”valtavirrasta” poikkeavasta ulkonäöstä, kulttuurista ja uskonnosta sekä marginaalisesta asemasta. Maahanmuuttajilla tarkoitetaan ennen muuta länsimaiden ulkopuolelta Suomeen muuttaneita ihmisiä ja heidän jälkeläisiään, ei niinkään Suomen maahanmuuttajaväestön enemmistöä, joka on muuttanut Suomeen Euroopan sisäلتä. Maahanmuuttajaksi nimeäminen onkin rodullistava vallankäytön ilmaus, jolla joukko ihmisiä suljetaan etnisyytensä, ihonvärisensä tai (oletetun) kulttuurinsa vuoksi suomalaisuuden ulkopuolelle ja heidän täysi jäsenyytensä suomalaisessa yhteiskunnassa kyseenalaistetaan. (Suurpää 2002; Huttunen 2004; Honkasalo 2011, 24–30.) Termiin liittyvää ongelmallisuutta on pyritty kiertämään puhumalla esimerkiksi uussuomalaisista, mutta vaikka käsite pyrkii suurempaan inklusiivisuuteen, siihen sisältyy yhä oletus siitä, että näin nimetty joukko on jotain muuta kuin suomalainen, tai ei-aivan-suomalainen. Nimeämiseen liittyvä vallankäyttö ja ”meidän” ja ”muiden” määrittely ei toki ole ongelmallinen ilmiö vain Suomessa, vaan samaa kamppailua käydään myös muualla (esim. brittiläisestä kontekstista Anderson 2013).

Hierarkisoinnin ja yleistävyyden ohella maahanmuuttaja-termin ongelmana on se, että se palauttaa yksilöiden kokemusten ja identifikaatioiden moninaisuuden etniseen taustaan ja maahanmuuton kokemukseen. Tutkimukseeni osallistuneilla yksilöillä oli monia rooleja muun muassa työntekijöinä, perheenjäseninä, koululaisina, naisina, miehinä ja kansalaisina, eikä tarkoitukseni ole nostaa heidän maahanmuuttotaustaansa heitä ensisijaisesti määritteleväksi asiaksi. Päinvastoin, haluan osaltani avata tämän kategorian sisäistä moninaisuutta ja niitä vaihtuvia konteksteja, joissa heidän maahanmuuttotaustansa toisinaan nousee, toisinaan ei nouse,

heitä niin sanotusta valtaväestöstä erottavaksi tekijäksi.

Näistä merkittävistä ongelmista huolimatta olen päätenyt puhumaan tutkimuksessa maahanmuuttajataustaisista perheistä, millä viitataan (lapsi)-perheisiin, joissa ainakin vanhemmat, tai yksinhuoltajaperheiden tapauksessa ainoa huoltaja, ovat muuttaneet Suomeen jostakin toisesta maasta. Käsitevalintani perustuu haastateltavien perhehistorioita yhdistävään tilanteeseen, maahanmuuttoon, jonka yksilöllisten, perhekohtaisten ja sukupolvittaisten merkitysten selvittäminen on osa tutkimuksen tehtävää. Käsitevalinnan ongelmallisuutta kuitenkin vielä kärjistää se, että haastateltavien taustat olivat läntisten hyvinvointivaltioiden ulkopuolella, ja he siten kuuluivat ryhmiin, jotka ovat rodullistavan, homogenisoivan ja kielteisesti määritellyn ”maahanmuuttajan” kategorian keskiössä. Tutkimuksen kuluessa he monin paikoin kyseenalaistivat sekä tämän itseensä kohdistuvan kategorisoinnin että sen kielteisen sisällön. ”Maahanmuuttajataustainen” onkin tarpeen lähinnä puhuessani haastatellusta joukosta kokonaisuudessaan, jolloin on vaikeaa löytää toista käsitettä, joka kattaisi heidän ei-suomalaiset, useaan kansallisvaltioon ja etniseen ryhmään sitoutuvat juurensa. Yksittäisistä haastateltavista ja perheistä puhuessani käytän etnis-kansallisia ilmauksia (esim. somalitaustainen), jotka olivat lähempänä heidän itse ilmoittamiaan etnisiä identifikaatioita.

1.1.2 Maahanmuuttajataustaiset perheet Suomessa

Tilastokeskuksen perhetilastot tarjoavat määrällistä tietoa maahanmuuttajataustaisen väestön kotitalouksista. Niitä lukiessaan perheestä kiinnostuneen on kuitenkin syytä pitää mielessään, että tilastoitaessa perhe määritellään tavalla, joka samastaa perheen kotitalouteen ja jättää ulkopuolelleen kaikki yhden kotitalouden jakavasta, yhden tai kahden vanhemman ja heidän lastensa muodostamasta perheestä poikkeavat perhetyytit². Tällainen määritelmä sopii huonosti yhteen perhetutkimuksessa yleisten käsitysten

2 Tilastokeskuksen määritelmän mukaan ”Perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat tai parisuhteensa rekisteröineet henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä avio- ja avopuoliset sekä parisuhteensa rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia. (...) Asutokunnissa asuvat perheen ulkopuoliset henkilöt, vaikka olisivat perheen sukulaisia, eivät kuulu perheväestöön, elleivät muodosta omaa perhettä. (...) Perheessä voi olla korkeintaan kaksi perättäistä sukupolvea. (...) Lapsiperheitä ovat perheet, joissa kotona asuu vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi.” (SVT 2013c.)

kanssa, joissa pyritään huomioimaan vaihtelevat perhesuhteiden järjestämisen tavat ja ydinperhettä laajemmat perhe- ja sukulaissuhteiden verkostot (esim. Jallinoja & Widmer 2011).

Suomessa oli vuonna 2011 Tilastokeskuksen määritelmän mukaisia lapsiperhekotitalouksia, joissa vähintään toinen vanhemmista (tai ainoa vanhempi) oli muun kuin suomen- tai ruotsinkielinen, 48 656 eli noin 8,3 prosenttia kaikista lapsiperhekotitalouksista. Kahden vieraskielisen vanhemman kotitalouksia oli 17 918 ja yhden vieraskielisen huoltajan kotitalouksia 9 797 (SVT 2011b). Suomen ulkopuolella syntyneiden henkilöiden Suomessa syntyneitä lapsia, eli niin sanotun toisen sukupolven edustajia, asui vuonna 2012 Suomessa 41 408 (SVT 2013a).

Suomeen muuttavien perheiden ja perheenjäsenten elämää säädel-
lään muodollisesti muun muassa Ulkomaalaislaissa (30.4.2004/310),
Laissa kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) ja Yhdenvertaisuuslaissa
(20.1.2004/21) sekä lukuisissa maahanmuutto- ja kotouttamispoliittisissa
ohjelmissa ja linjauksissa. Muodollinen säätelyjärjestelmä on yksi taso,
jolla määritellään, mitä perhe on maahanmuuton ja Suomen kansallisval-
tion kontekstissa. Tämä tapahtuu osittain jo Suomen rajojen sisäpuolelle
muutettaessa, jolloin perhesidettä muuton perusteena käytettäessä sen
edellytyksiä selvitetään suullisten kuulemisten ja DNA-tutkimusten avulla.
Sitä mukaa kun DNA-tutkimusten käyttö perheenyhdistämisen yhteydessä
on yleistynyt, geneettisen perhesiteen merkitys perhesiteen ”todellisuuden”
määrittelyssä on korostunut. Tämä kehitys on ristiriidassa sen kanssa, että
perhettä koskeva ymmärrys Suomessa, kuten muissakin länsimaissa on
viime vuosikymmeninä jatkuvasti kehittynyt suuntaan, jossa perhesuh-
teiden biologinen, annettu pohja kyseenalaistetaan ja niiden neuvoteltua
luonnetta korostetaan. (Heinemann & Lemke 2013.) Huomionarvoista
on myös se, että maahanmuuttopoliittisissa käytännöissä perheenjäse-
nen määritelmä on erilainen sen mukaan, muuttaako henkilö Suomeen
Euroopan unionin sisä- vai ulkopuolelta: EU-kansalaisten perheenjäsen
määrittellään muita laajemmin (Maahanmuuttovirasto 2013). Eroa voidaan
selittää kansainvälisillä liikkuvuuden edistämiseen tähtäävillä sopimuksilla,
joihin Suomi on sitoutunut, mutta se kertoo samalla siitä, minkälainen
kansainvälinen liikkuvuus katsotaan hyväksi ja ketkä maahanmuuttajat
Suomelle arvokkaiksi.

Maahanmuuttajille tarkoitettuja kotoutumispalveluja maahanmuu-
ton jälkeen ohjaa Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010), jonka

tarkoituksena on ”tukea ja edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Lisäksi lain tarkoituksena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken.” Lain keskiössä on henkilökohtainen kotoutumissuunnitelma, jossa sovitaan tarvittavasta kielikoulutuksesta, yhteiskuntaan perehdyttävästä opetuksesta, perus-, jatko- tai ammatilliseen koulutukseen hakeutumisesta, työnhausta, työharjoittelusta tai muista toimenpiteistä. Vuonna 2010 uusituslaissa on ainakin osin pyritty vastaamaan aiempaa lakia koskeneeseen kritiikkiin muun muassa laajentamalla oikeus kotouttamistoimiin – joskin yhä harkinnanvaraisesti – koskemaan kaikkia oleskeluluvan saaneita maahanmuuton perusteesta riippumatta, kun aiemmin toimiin olivat oikeutettuja vain kiintiöpakolaiset, humanitäärisistä syistä muuttaneet sekä näiden perheenjäsenet (ks. Vuori 2012, 238–239). Kotouttamispalveluiden piirissä maahanmuuttajaa on enintään kolmen vuoden ajan.

Suomalaisessa kotouttamispolitiikassa on voimakas työmarkkinapainotus, mikä vahvistaa käsitystä työmarkkinajäsenedistä täyden yhteiskunnallisen jäsenyyden ehtona (Suurpää 2002, 208–213). Tästä huolimatta maahanmuuttajataustaisen väestön integroituminen suomalaisille työmarkkinoille ei ole ollut sujuvaa, vaan koulutustaustasta riippumatta maahanmuuttajien työmarkkina-asema on valtaväestön edustajien asemaa heikompi ja epävarma (Forsander 2007; Wahlbeck 2007; Joronen 2007; Ahmad 2010; Könönen 2012). Perheiden kannalta työllistymiseen liittyvät ongelmat tarkoittavat heikohkoa tulotasoa ja sitä kautta lisääntynyttä epävarmuutta. Työttömyyden ja pienituloisuuden nähdään yleisesti olevan lapsiperheiden hyvinvointia uhkaava tekijä (esim. Lammi-Taskula & Salmi 2010). Maahanmuuttajataustaisen väestön keskuudessa pienituloisuutta lisää työllistymisvaikeuksien lisäksi joissakin ryhmissä yksinhuoltajaperheiden suuri osuus ja monilapsisuus (Martikainen 2007). Pienituloisuus onkin maahanmuuttajaperheiden joukossa väestön keskiarvoa yleisempää. Esimerkiksi Helsingissä vieraskieliset kotitaloudet ovat toimeentulotuen asiakkaina kolme kertaa useammin kuin suomen- tai ruotsinkieliset (Linnanmäki 2009).

1.2 PERHE TUTKIMUSKOHTENA

Tähän asti olen puhunut perheistä kuin kyseessä olisi kaikkien jakama itsestään selvä käsite. Tutkimuskohteeksi otettaessa käsitteen monitahoisuus tulee ilmeiseksi: perhettä voidaan lähestyä diskurssina, instituutiona tai sukupolvi- ja sukupuolijärjestyksenä, tai yksilöllisten kokemusten tasolla, perhehistorioiden tai kasvatuskäytäntöjen kautta. Lähtökohtanani on ajatus perheestä yhtäältä intiiminä, arjessa elettyinä yhteisönä, ja toisaalta kulttuuristen ja yhteiskunnallisten normien sääntelemänä instituutiona. Yksilöllinen kokemus perheenä elämisestä on sidoksissa perheenjäsenten yhteiskunnalliseen asemaan, joka määrittelee muun muassa materiaalisia elinehtoja ja perheenjäseniin kohdistettuja odotuksia. En hae perheelle määritelmää, joka kiinnittyisi tietynlaiseen joukkoon ihmisiä, jotka tekevät tiettyjä asioita, vaan näen perheen joukkona ihmissuhteita, joihin niissä osallisina olevat yksilöt kiinnittävät merkityksiä perheestä (Morgan 1996; Finch 2007; Silva & Smart 1999).

1.2.1 Tulkittu, eletty ja kuviteltu perhe

Toisin kuin antropologisessa tutkimusperinteessä, jossa vaihtelevilla tavoilla ymmärtää sukulaisuus ja sukulaisuuden prosessuaalisuudella on ollut merkittävä sija, sosiologisessa, länsimaista sukulaisuutta ja perhettä koskevassa tutkimuksessa sukulaisuus on hahmotettu verraten staattiseksi ja ”faktuaalisella” biologisella pohjalla lepääväksi (Carsten 2004, 24–25). Viime vuosikymmenten perhettä koskevassa sosiologisessa tutkimuksessa perinteinen ajattelutapa on kuitenkin haastettu ja nostettu esiin perhesuhteiden tulkittu, muuttuva ja neuvoteltu luonne (esim. Morgan 1996; Finch & Mason 1993; Smart & Neale 1999, Silva & Smart 1999). Myös Suomessa on tutkittu muun muassa ero- ja uusperheitä (Castrén 2009), adoptioperheitä (Högbacka 2009) ja queerperheitä (Moring 2013) korostaen perhesuhteiden monimuotoisuutta ja neuvoteltua, mutta silti yksilöitä velvoittavaa luonnetta. Transnationaaliset perheet (Bryceson & Vuorela 2002; Haikkola 2012) ja kansainväliset parisuhteet (Reuter & Kyntäjä 2006) tutkimuskohteina ovat auttaneet purkamaan yksinkertaistavia käsityksiä perheestä kansallisvaltion sisälle rajautuvana yhteisönä, joka on ikään kuin kansakunta pienoiskoossa. Perheiden moninaisuutta koskevan tutkimuksen valossa ydinperhe on vain yksi (länsimaisen) historian tuottama tapa ajatella sukupolvi- ja

sukupuolisuhteiden järjestämistä (Gillis 1996; Carsten 2004, 17–18).

David Morganin (1996, 186) mukaan perhe on tapa katsoa ja kuvata sosiaalisia suhteita ja käytäntöjä: tietyt ihmissuhteet ja käytännöt kehystyvät perhesuhteiksi ja -käytännöiksi siksi, että ne tulkitaan perheeseen liittyviksi. Tälle tulkintaprosessille tunnusomaista on emotionaalinen tunnelaatus, joka voi olla positiivinen, mutta myös ristiriitainen tai negatiivinen, ja joka tuo mukanaan käsityksen kyseisten ihmissuhteiden ja käytäntöjen merkityksellisyydestä. Tunnusomaista on lisäksi se, että perhekäytännöt ja -suhteet näyttävät (eli tulkitaan) luonnollisina ja itsestään selvinä. Vaikka Morganin perheen määritelmässä painottuvat tulkinta ja konstruointi, käsitys perheestä ei ole vapaasti valittavissa eikä riippumaton historiasta ja ympäristöstä: antaessaan päivittäisessä elämässään toiminnalleen ja ihmissuhteilleen merkityksiä yksilöt ammentavat historiallisesti konstruointuneesta, kollektiivisesta ymmärryksestä siitä, mitä on perhe. (Mt. 192.)

Perhesuhteiden tulkittua ja muuttuvaa luonnetta ei pidäkään sekoittaa yksilöllistymistä koskevaan teoretisointiin, kuten Anthony Giddensin (1992) ”puhtaan suhteen” käsitteeseen. Perhesuhteet eivät ole tulkittavissa ja neuvoteltavissa miten ja milloin tahansa, eikä neuvoteltavuus tarkoita, että perhesuhteisiin liittyvät vastuut ja velvollisuudet olisivat vähemmän sitovia, tai että yksilöt eivät kiinnittäisi niihin voimakkaasti ajatuksia jatkuvuudesta ja muuttumattomuudesta. Perheet ovat moraalisesti ladattuja yhteisöjä, joihin yksilöt sitoutuvat ja joita kohtaan he tuntevat lojaalisuutta. Hoivasuhteet, velvollisuudentunto ja resurssien jakaminen sitovat yksilöitä riippumatta vaihtelevista perheen määritelmistä. (Ribbens McCarthy, Edwards & Gillies 2003; Finch & Mason 1993; Silva & Smart 1999; Sevón & Notko 2008.) Perheenjäsenten moraalista toimijuutta ja sille asetettuja odotuksia muokkaavat myös sukupuolen, luokan ja sukupolven hierarkiat (Ribbens McCarthy, Edwards & Gillies 2003).

Perhesuhteiden tulkinnallista luonnetta painottavat lähestymistavat mahdollistavat perheen ymmärtämisen muuttuvana konstruktiona, jota voidaan yksilötasolla sekä vahvistaa että kyseenalaistaa. Yksilön tai ryhmän käsitys perheestä voi siis olla ristiriidassa sen kanssa, mikä on esimerkiksi kansallisvaltion sisällä ”yleisesti hyväksytty” käsitys (Bryceson & Vuorela 2002, 9–10). Perhe voidaan ymmärtää kuviteltuna yhteisönä samaan tapaan kuin kansallisvaltio (Gillis 1996, 114; Grillo 2008, 30, ks. Anderson 2007 [1983]). Perhe, kuten kotimaaksi mielletty kansallisvaltio, muodostuu symboliksi, joka on oleellinen niin yksilölliselle kuin kollektiiviselle iden-

titeetille (Gillis 1996, 114; Collins 2001). Symbolina perhe on voimakas, ja perhettä koskevalla puheella on voimakas kyky tuottaa erilaisia sisään- ja ulossulkemisia ja jakolinjoja (Collins 2001, Skeggs 1997).

Ihmiset yleensä eivät halua jättää kokemustaan siitä, että tietty joukko muodostaa heidän perheensä, vain subjektiivisen tulkinnan varaan, vaan pyrkivät ilmaisemaan sen ympäristölle ja etsimään sille legitimitteettiä (Finch 2007; Jallinoja 2000, 201–202). Janet Finchin (2007) mukaan tulkintaprosessin ohella olennaista on perheen esittäminen (*display*) ympäristölle. Perhettä tuotetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä perheenjäsenten että muiden merkityksellisiksi katsottujen tahojen kanssa. Jotta tietyt käytännöt tulisivat nähdyiksi nimenomaan perheikäytäntöinä, ne täytyy linkittää laajempaan merkityssysteemiin. Tässä keskeisiä keinoja ovat kertomukset ja puhetavat, mutta myös materiaaliset esineet kuten kirjahyllyyn tai lompakkoon asetetut perheenjäsenten valokuvat. (Mt.; Jallinoja 2000, 206.) Finchin (2007, 70–71) mukaan perheen esittämisessä keskeistä on osoittaa, että tämän hetkiset perhesuhteet ”toimivat”, joten se on oleellisesti tiettyjen suhteiden luonteen määrittelyä myönteisesti. Se, millaiset perhesuhteet ja -käytännöt on mahdollista esittää ”toimivina” on institutionaalisten käytäntöjen ja kulttuuristen ja sosiaalisten normistojen rajaamaa (Yesilova 2009). Perhe onkin myös yhteiskunnallinen instituutio, ja sellaisena historiallisten ja yhteiskunnallisten prosessien tuote (Grillo 2008, 16; Yesilova 2009). Perhesuhteita säätelevät biologiset, sosiaaliset, taloudelliset, lainsäädännölliset, moraaliset ja emotionaaliset ulottuvuudet, usein samanaikaisesti mutta jännitteisesti. Sääteley tapahtuu osin lakien ja institutionaalisten rakenteiden kautta, mutta keskeisesti myös kulttuurisin ja sosiaalisin normistoin. (Sevón & Notko 2008, 13.)

Yksi tapa hahmottaa kollektiivisesti jaettujen perhettä koskevien käsitysten ja arjessa eletyn ja tulkitun perhe-elämän suhdetta on John Gillisin (1996) erottelu kahteen perheeseen, joka meillä kaikilla on: perheeseen, jonka kanssa elämme (*family we live with*) ja perheeseen, jonka varassa elämme (*family we live by*) – elettyyn ja kuviteltuun perheeseen. Kuviteltu perhe on myyteistä, rituaaleista ja mielikuvista muodostuva ideaalitason perhe, joka merkityksellistetään emotionaalisenä, tuen ja kuulumisen tunteiden yhteisönä. Eletty perhe on arkisen elämän yhteisö, jossa myönteisten vaikutusten lisäksi kohdataan erimielisyyksiä, konflikteja ja kielteisiä tunteita. Kuviteltua perhettä leimaa luotettavuus ja jatkuvuus, eletty perhe on alttiimpi muutoksille ja väliaikaisuudelle. Gillisin mukaan kuviteltu perhe

ei ole vähemmän todellinen tai vähempimerkityksinen kuin eletty perhe, sillä juuri kuvittelun kautta eletty perhe saa merkityksensä. (Mt., xv–xvi.) Gillisin tulokulma perheeseen voi näyttää erilaiselta kuin Morganin ja muiden perhesuhteiden tulkinnallisuutta painottavien tutkijoiden, mutta jos tulkitaan Gillisin kuviteltu perhe siksi historiallisesti konstruoituneeksi, kollektiiviseksi ymmärrykseksi perheestä, josta Morganin mukaan yksilöt ammentavat tulkitessaan arkisia käytäntöjään perhekäytännöiksi, näkökulmien yhtymäkohdat tulevat ilmeisemmiksi.

Gillisin (1996) eletyn ja kuvittelun perheen erottelu auttaa ymmärtämään perhe-elämään liittyvää ristiriitaisuutta. Vaikka siinä, millaiseksi kuvittelemme perheen, painottuvat jatkuvuus, kuuluminen ja turvallisuus, elettyä perhe-elämää värittävät myös konfliktit, muutos ja risteävät intressit: eletty perhe ei aina täytä niitä odotuksia, joita kuviteltu perhe sille asettaa (mt.). Perheet voivat tarjota monia myönteisiä asioita jäsenilleen. Ne toimivat sosiaalisina turvaverkkoina, kuulumisen tunteiden ja identifiikaatioiden lähteinä ja tarjoavat materiaalisia, sosiaalisia ja emotionaalisia resursseja (Tähtinen ym. 2004; Wierenga 2009; Henderson ym. 2007). Samalla perheet ovat hierarkkisia ja jännitteisiä yhteisöitä (Connidis & McMullin 2002; Mahler & Pessar 2006; Sevón & Notko 2008, 17–19). Connidis ja McMullin (2002) tarjoavat yhteiskunnan rakenteisiin liittyvän näkökulman perhesuhteiden jännitteisyyteen. Heidän mukaansa yhteiskunnallisten rakenteiden, kuten luokan, iän, sukupuolen ja etnisyyden perustavanlaatuisen ominaisuus on se, että ne asettavat yksilöitä hierarkkisiin aseisiin, siten mahdollistaen eriateisen liikkumavapauden ja toimijuuden. Perhe kokoaa yhteen erilaisissa sosiaalisissa asemissa olevia yksilöitä, jotka kokiessaan rakenteiden rajoittavan toimintaansa pyrkivät perhesuhteista neuvottelemalla lisäämään toimintamahdollisuuksiaan. Perhe on siten vain yksi osa-alue, jota rakenteellisesti tuotettu jännite koskettaa ja jonka sisällä jännitteitä pyritään neuvotellen purkamaan. (Mt. 558–560.) Se, missä määrin jännitteitä sovittavaa neuvottelua perhesuhteissa tarvitaan, vaihtelee tilanteesta toiseen ja perheenjäsenten elämänkulun myötä. Missään vaiheessa perhesuhteet eivät kuitenkaan tule lopullisesti neuvotelluiksi, sillä rakenteiden ja toimijuuden välinen jännite säilyy. (Mt. 564.)

Perhesuhteiden jännitteisyys ei tyhjene Connidisin ja McMullinin rakennetason analyysiin. Se voi silti osaltaan selittää, miksi perhe ei ole ainoastaan harmoninen, resursseja ja toimintakykyä luova sosiaalinen yksikkö ja miksi perheenjäsenten intressit asettuvat usein toisiaan vas-

taan. On helppo nähdä, että esimerkiksi monet kamppailut nuoren ja vanhemman sukupolven välillä tai äitien ja isien välillä kumpuavat yksilöiden erilaisesta liikkumavapaudesta ikänsä ja sukupuolensa mukaan. Connidisin ja McMullinin lähestymistavassa huomionarvoista on se, että jännitteet eivät saa yksinomaan negatiivisia merkityksiä, kuten usein käy puhuttaessa perheen sisäisistä konflikteista. Heidän mukaansa jännite rakenteiden ja toimijuuden välillä on sosiaalista toimintaa tuottava voima: sosiaalisen toiminnan, neuvottelun tuloksena vallitseva sosiaalinen järjestys voi vahvistua, mutta myös kyseenalaistua ja siten avata ovia muutoksille rakenteissa. (Connidis & McMullin 2002.)

1.2.2 Perhe maahanmuuttotutkimuksessa

Maahanmuuttajataustaiset perheet ovat olleet kansainvälisesti suhteellisen laajan tutkimuksellisen kiinnostuksen kohteena viime vuosikymmeninä. Angloamerikkalainen tutkimus tämän aihepiirin ympärillä lienee laajinta ja sen traditio vanhin – nostihan jo maahanmuuttotutkimuksen ja pragmatistisen filosofian klassikko, William I. Thomasin ja Florian Znanieckin *Polish Peasant in Europe and America* (1918–20) perhesuhteet keskeiseksi maahanmuuttoa ja maahanmuuttajan toimintaa organisoivaksi tekijäksi. Viime vuosikymmeninä angloamerikkalaisessa tutkimuksessa on tutkittu runsaasti maahanmuuttajataustaisia perheitä (Boyd 1989; Foner 1997; Suárez -Orozco & Suárez -Orozco 2001; Suárez-Orozco & Qin 2006; Glick 2010) ja toisen sukupolven aikuistumiseen liittyviä kysymyksiä (Portes & Zhou 1993; Portes & Rumbaut 2001; Kao & Thompson 2003; Kasinitz ym. 2008; Foner 2009; Zhou 2009; Waters & Sykes 2009; Kibria 2009). Myös Euroopassa on tutkittu toisen sukupolven yhteiskunnallisia kiinnittymisiä ja identifikaatioita (Crul & Vermeulen 2003; Crul & Thompson 2007; Alba 2005; Zontini & Reynolds 2007) sekä pohdittu maahanmuuttajataustaisten perheiden yhteiskunnallista asemaa ja heihin liittyviä diskursseja (Brune 2003; Grillo 2008; Phoenix & Husain 2007; Olwig 2011). Niin angloamerikkalaisessa kuin eurooppalaisessa etnisyyden ja perheen tutkimuksessa tärkeiksi kiinnostuksen kohteiksi ovat viime vuosikymmeninä nousseet sukupuoli (esim. Espiritu 2001, 2009; Mahler & Pessar 2006; Erel 2011; Hagelund 2008, Mulinari 2007) ja transnationaalisuus (esim. Bryceson & Vuorela 2002; Vertovec 2009; Levitt 2009).

Suomessa on tehty maahanmuuttotutkimusta verraten lyhyen aikaa, mutta 1990-luvulta lähtien tutkimus on nopeasti kasvanut ja monipuoli-

listunut. Vaikka perhesuhteet ovat harvoin olleet tutkimuksen fokuksessa, niiden merkitystä on korostettu joissakin laadullisissa tutkimuksissa. Marja Tiilikainen on tutkimuksissaan käsitellyt somaleiden, erityisesti somalinaisten hyvinvointia ja uskonnollisuutta ja tässä yhteydessä tarkastellut monia perheisiin ja transnationaalisuuteen liittyviä kysymyksiä (Tiilikainen 2003; 2007; 2008; 2011). Anne Alitolppa-Niitamo (2004a; 2010) on kirjoittanut eritahtisesta akkulturaatiosta maahanmuuttajataustaisissa perheissä ja sen tuomista haasteista vanhemmuudelle ja sukupolvisuhteille. Petri Hautaniemi (2004) on tulkinnut somalitaustaisten nuorten miesten elämäntilanteita Suomessa heidän transnationaalisten perheverkostojensa kautta. Laura Huttunen (2002, 2009) on tutkinut kodin muuttuvia merkityksiä maahanmuuton yhteydessä ja Maarit Marjeta (2001) on tarkastellut sukupuoli- ja sukupolvisuhteita somalitaustaisissa perheissä. Perheeseen liittyviä teemoja on tarkasteltu myös teoksessa *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ* (2007, toim. Martikainen & Tiilikainen).

Nuorisotutkimuksen piirissä on nostettu esiin maahanmuuttajataustaisten nuorten erityiskysymyksiä sekä monikulttuurisuuteen ja rasismiin liittyviä ilmiöitä (Suurpää 2002; Harinen (toim.) 2003; Hautaniemi 2004; Rastas 2007b; Honkatukia & Suurpää 2007; Harinen ym. (toim.) 2009; Perho 2010; Honkasalo 2011; Souto 2011), mutta perheeseen ja maahanmuuttoon liittyvät tarkastelut ovat olleet harvinaisia (ks. kuitenkin Peltola & Honkasalo 2010; Haikkola 2012). Toinen sukupolvi on tarkastelukohteena Tuomas Martikaisen ja Lotta Haikkolan toimittamassa teoksessa *Maahanmuutto ja sukupolvet* (2010a), ja Haikkola (2012) on tarkastellut toisen sukupolven nuorten suhdetta transnationaaliseen perheverkostoonsa. Sosiaalipsykologisessa akkulturaatiotutkimuksessa on jonkin verran nostettu esiin perheen merkitystä, joskin perheen käsitettä juuri problematisoimatta (esim. Jasinskaja-Lahti 2000; Kosonen 2010).

Perhettä koskevassa maahanmuuttotutkimuksessa yksimielisesti todetaan, että perheet ovat keskeisiä tekijöitä maahanmuuttoon liittyvissä prosesseissa. Jo maasta- ja maahanmuuttoon liittyvät päätökset – kuka muuttaa ja kuka jää, milloin ja minne muutetaan – tehdään usein perheyhteisön hyvinvointia silmälläpitäen, ja perhe ymmärrettynä joko yhdessä muuttavana aikuisista ja heidän lapsistaan muodostuvana ydinperheenä tai transnationaalisenä perheverkostona vaikuttaa suuresti niihin strategioihin ja resursseihin, joita yksilöt hyödyntävät vastaanottavassa yhteiskunnassa (esim. Glick 2010, 498; Alitolppa-Niitamo 2004a, 51; Hautaniemi 2004,

51–54). Perhettä koskeva maahanmuuttotutkimus on kuitenkin suurelta osin ongelmakeskeistä, ja sitä motivoi vastaanottavan yhteiskunnan näkökulma (Väänänen ym. 2009). Painopiste on usein integraation ja maahanmuuttajien jälkeläisten yhteiskuntaan sopeutumisen kysymyksissä, eivätkä suhteet entiseen kotimaahan ja muualla vastaanottavan yhteiskunnan ulkopuolelle ole aina näyttäneet relevantteina tutkimuskohteina (Goulborne & Solomos 2003, 334). Viime vuosikymmeninä kysymyksenasettelu on ollut aiempaa transnationaalisempaa, ja kasvavassa määrin on kyseenalaistettu oletuksia yksilöiden identifikaatioiden ja verkostojen rajautumisesta kansallisvaltioiden rajojen mukaan (Bryceson & Vuorela 2002; Levitt & Glick Schiller 2004; Levitt 2009; Hautaniemi 2004; Tiilikainen 2011; Haikkola 2012).

Erityisesti länsimaiden ulkopuolelta tulevaa muuttoliikettä koskevassa tutkimuksessa on todettu muuttajien käsitysten perheestä usein poikkeavan länsimaisesta, yksilön ensisijaisuutta ja ydinperhemallia korostavasta perhekäsityksestä. Esimerkiksi somalien transnationaalista elämää koskevissa tutkimuksissa somaliperhe kuvataan yksilöllisiä voimavaroja yhdistävänä, vastavuoroisuuteen perustuvana suhdeverkostona, jonka hyvinvointi jossain määrin ylittää yksilölliset intressit, ja tätä kautta erilaisena kuin länsimaiset perheet (Tiilikainen 2011; Al-Sharmani 2007; Hautaniemi 2004, 51–54). Valtion ja perheen vastuu kansalaisten hoivasta ymmärretään eri tavoin erilaisissa yhteiskuntajärjestelmissä: Suomessa hyvinvointivaltiolla on annettu verraten paljon valtaa puuttua yksilöiden ja perheiden elämään, ja valtio on vastuussa hoivatehtävistä, jotka muualla ajatellaan keskeisesti perheen velvollisuudeksi (Tiilikainen 2003; Olwig 2011). Käsitteet perheenjäsenten tehtävistä, niiden velvoittavuudesta ja siitä joukosta, jota velvoitteet koskevat, ovatkin järjestyneet historiallisesti eri tavoin erilaisissa yhteiskunnallisissa ympäristöissä. Vaikka perhekäsityksissä on eroja, on tärkeää muistaa, että vastavuoroiset, ydinperheen ylittävät perhesuhteet ovat edelleen myös läntisissä yhteiskunnissa monille tärkeitä (Finch & Mason 1993; Widmer & Jallinoja 2008 [toim.]). Carsten (2004, 15) toteaaakin, että tieteenalojen eriytyminen antropologiseen ”toisten” sukulaisuuden tutkimukseen ja sosiologiseen ”meidän” perheiden tutkimukseen on korostanut eroa ”meidän” ja ”muiden” perhe-elämän välillä ja osaltaan vahvistanut jakoa läntisen ja muun maailman välillä.

Aiemmassa tutkimuksessa on ansiokkaasti todettu, että siirtyminen yhteiskunnasta toiseen ei voi tapahtua ilman perhesuhteiden uudelleenneu-

vottelua ja -järjestämistä. Neuvoteltavaksi tulevat niin perheen ja yhteiskunnan välinen suhde, yhdessä muuttavien perheenjäsenten keskinäinen vastuunjako ja roolit kuin transnationaalisten perhesuhteiden järjestäminenkin (Foner 1997; Huttunen 2002, 99–100; Tiilikainen 2003; Hautaniemi 2004, 48–54). Vaikka lähettävän yhteiskunnan kulttuuriset käytännöt ja ajattelutavat ovat merkittäviä maahanmuuttajien elämää maahanmuuton jälkeenkin muokkaavia tekijöitä, näitä ei siirretä sellaisenaan käyttöön vastaanottavassa yhteiskunnassa. Niitä muokataan, uudelleenmääritellään ja niistä neuvotellaan – jotkut käytännöt saattavat kasvattaa merkitystään etnisen identiteetin ylläpidossa, toiset taas haastetaan tai hylätään. (Foner 1997, 962–963.) Transnationaalinen perheverkosto voi maasta-/maahanmuuton jälkeen tarjota jäsenilleen paitsi tunteen perheyhteydestä, myös hoivaa ja sosiaalisia ja materiaalisia resursseja. Vastaavasti se yhä asettaa jäsenilleen odotuksia vastavuoroisuudesta ja vastuun kantamisesta. (Hautaniemi 2004; Tiilikainen 2011.) Transnationaalisten perhesuhteiden merkityksellisyydestä huolimatta perheen maantieteellinen hajoaminen voi aiheuttaa yksinäisyyden ja turvattomuuden tunteita vastaanottavan yhteiskunnan paikallisissa konteksteissa ja lisätä varsinkin naisten aiemmin jaettua työtaakkaa lasten- ja kodinhoidossa (Marjeta 2001; Siim 2007).

Perheen sisäisten roolien ja vastuunjaon uudelleenneuvotteluja tarkasteltaessa huomiota on usein kiinnitetty ennen muuta maahanmuuton perheenjäsenten paineita lisääviin vaikutuksiin ja sitä kautta mahdollisiin konflikteihin. Tällöin perhe ei enää näyttäytyäkään resurssina, vaan perheenjäseniä kuormittavana, mahdollisesti integraatiota hidastavana riskinä. Sukupolvi- ja sukupuolisuhteet näyttäytyvät useissa tutkimuksissa keskeisinä linjoina, joita pitkin neuvotteluja käydään ja joihin siten maahanmuuton perhettä järjestyttävät vaikutukset paikannetaan (esim. Espiritu 2001, 2009; Suárez-Orozco & Suárez-Orozco 2001; Prieur 2002; Suárez-Orozco & Qin 2006; Mahler & Pessar 2006; Zhou 2009; Alitolppa-Niitamo 2004a, 2010).

Varsinkin akkulturaatiotutkimuksen piirissä katsotaan sukupolvisuhteissa potentiaalisesti syntyvien ongelmien palautuvan keskeiseltä osin erilaiseen tahtiin, jolla nuori sukupolvi ja heidän vanhempansa omaksuvat piirteitä vastaanottavasta yhteiskunnasta (Alitolppa-Niitamo 2004a ja b, 2010; Portes & Rumbaut 2001; Suárez-Orozco & Suárez-Orozco 2001). Maahan muuttavat lapset ja nuoret oppivat vanhempiaan nopeammin kielen ja monet yhteiskunnan käytännöt, mitä edesauttavat muun muas-

sa koulutusjärjestelmässä saadut kontaktit. Niin ikään heidän ajatellaan nopeammin omaksuvan kulttuurisia vaikutteita vanhempien jäädessä juurtuneiksi entisen kotimaan kulttuuriin. Tästä ilmiöstä keskustellaan usein *eritahtisen akkulturaation* käsitteen avulla (Portes & Rumbaut 2001, 49–54), ja sen ajatellaan altistavan perheitä sukupolvikonflikteille.

Ajatus sukupuolesta maahanmuuttajataustaisten perheiden kipupisteenä perustuu siihen, että vastaanottavassa yhteiskunnassa sukupuolten valtasuhteet ja roolit järkkyvät muun muassa sitä kautta, että miehet menettävät työllistymisvaikeuksien myötä asemansa perheen elättäjinä samanaikaisesti kun naisille on tarjolla esimerkiksi kouluttautumiseen ja työntekoon liittyviä mahdollisuuksia, joita kenties aiemmin ei ollut (esim. Tiilikainen 2003, 173–177; Ong 2003, 148–154). Myös perheiden tyttärien ajatellaan olevan konfliktien silmässä johtuen vanhempien pyrkimyksistä säädellä heidän (seksuaali)moraaliaan ja näiden pyrkimysten kanssa kilpailevista vastaanottavan yhteiskunnan käytännöistä ja normeista (esim. Espiritu 2001, 2009).

Huomiot maahanmuuttajataustaisten perheiden valtakysymyksistä, eritahtisesta kotoutumisesta, sukupuoliroolien muutoksista ja näihin mahdollisesti liittyvistä konflikteista ovat tärkeitä. Vaarana kuitenkin on, että niihin suhtaudutaan yleistäen pitävinä, keskeisesti kulttuurieroihin palautuvina esityksinä maahanmuuttajataustaisissa perheissä tapahtuvista muutoksista. Erityisesti julkiseen keskusteluun siirtyessään yksinkertaistavat kuvaukset kertovat siitä, keitä maahanmuuttajien ajatellaan olevan: ”traditionaalisista” yhteiskunnista tai kulttuureista ”moderniin” siirtyviä yksilöitä ja perheitä. Taustalla piilee helposti hierarkkinen vastakkainasettelu länsimaalaisten ja ei-länsimaalaisten valtioiden, kulttuurien ja elämäntapojen välillä. Maahanmuuttajien lähtömaihin liitetään ajatuksia hierarkkisuudesta, autoritäärisyydestä ja patriarkaalisuudesta, kun taas eurooppalaiset hyvinvointivaltiot nähdään tasa-arvoisina ja demokraattisina, ja maahanmuuttajien perhe-elämän nähdään peilaavan tätä jännitettä (Mulinari 2007; Keskinen 2009). Tällainen ymmärrys on eurosentrinen ja essentialisoiva, ja olettaa kulttuurin muuttumattomana entiteettinä luonnehtivan ainakin aikuisia maahanmuuttajia. Suhde kulttuuriin on kuitenkin paitsi muuttuva, myös uskonnon, luokan, poliittisten ja ideologisten aatteiden ja halkoma ja aina tilannekohtaisesti tulkittu (Erel 2010; Al-Ali 2002).

Perhesuhteiden uudelleenneuvottelua onkin hyödyllistä tarkastella

sellaisesta näkökulmasta, jossa kulttuurin ei oleteta millään yhdensuuntaisella, jaetulla tavalla määrittelevän sen paremmin perhesuhteita kuin suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan. Maahanmuuttajataustaiset perheet ja perheenjäsenet ovat jo lähtömaissaan olleet eri tavoin resursoituja ja eri tavoin kiinnittyneitä heitä ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Samoin vastaanottavassa yhteiskunnassa perheenjäsenillä on paitsi eri määrä valtaa perheensä sisällä, myös vaihtelevia tiedollisia ja sosiaalisia resursseja ja toimintavalmiuksia. Nämä vaikuttavat perhesuhteiden neuvotteluun, ongelmatilanteista tehtyihin tulkintoihin ja kykyyn ratkoa niitä.

1.3 PERHE JA YHTEISKUNNALLINEN ASEMA

Etnisyys, yhteiskuntaluokka ja sukupuoli ovat sosiaalisia eroja, joista kukin muokkaa merkittävällä tavalla yksilöiden ja perheiden yhteiskunnallista asemaa. En seuraavassa pyri antamaan tyhjentävää kuvaa näiden käsitteiden sisällöstä, käyttötavoista tai keskinäisistä suhteista, vaan esittelen näkökulmia, jotka ovat tutkimuksen kuluessa inspiroineet minua ja antaneet välineitä perheiden yhteiskunnallisen aseman analysoimiseen. Lähtökohdani niin luokan, etnisyyden kuin sukupuolen ymmärtämiseen on se, että näitä sosiaalisia eroja tuotetaan jatkuvasti toiminnassa ja diskursseissa, mutta niillä on myös materiaallinen, ruumiillistunut viittauspisteensä: ne merkitsevät ruumiit tietyllä tavalla ja ne eletään tiettyinä ruumiina, joille niillä on konkreettisia materiaalisia seurauksia (ks. Skeggs 2004).

1.3.1 Yhteiskuntaluokasta intersektionaalisuuteen

Yhteiskuntaluokka on käsitejärkäle, jonka vaihtelevien tulkintojen avulla on läpi yhteiskuntatieteiden historian tutkittu sosiaalista eriarvoisuutta. Luokkaa koskeva nykyteoretisointi eri muodoissaan lepää edelleen klassisen luokkateorian kivijalkojen, Karl Marxin ja Max Weberin luomalla perustalla. Tässä tutkimuksessa nojaan sellaiseen luokkaa koskevaan kirjallisuuteen, jossa painottuvat luokan kokemukselliset, prosessuaaliset ja elämäntapojen arvottamiseen liittyvät ulottuvuudet (mm. Skeggs 1997, 2004; Sennett & Cobb 1993 [1972]; Sayer 2005; Lamont 1992) sekä luokan ja muiden sosiaalisten erojen toisiaan rakentava luonne (Skeggs 2004; Brah & Phoenix 2004; Anthias 2013). Tässä tutkimusperinteessä tärkeä teoreetikko on Pierre Bourdieu (mm. 1984; 1997; Bourdieu &

Wacquant 1992), jonka luokkaa ja luokittelua koskeva teoria niin ikään on rakennettu Marxiin ja Weberiin nojaten.

Bourdieun teoriasta ja sen uudelleenmuotoiluista ammentava tapa ymmärtää luokkaa mahdollistaa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvan luokittamisen ja luokitusten kiistanalaisuuden tarkastelun. Näen, että haastateltujen perheiden ja perheenjäsenten yhteiskunnallinen asema ei tyhjentynyt sosioekonomisiin tekijöihin, vaan oleellisia olivat myös tavat, joilla he suomalaisessa yhteiskunnassa ”näkyivät” ja heidän elämäntapoihinsa kohdistuvat moraaliset arviot. En siis pyri niinkään jakamaan haastateltaviani luokkakategorioihin kuin tarkastelemaan tapoja, joilla he tulkitsevat itseensä kohdistuvia luokittavia arvioita, kyseenalaistavat niitä ja perustelevat omia arvotuksiaan³.

Bourdieun mukaan luokkien välisessä hierarkiassa on kysymys siitä, millaista kulttuuria, makua ja elämäntapaa pidetään hyväksyttynä tai arvokkaana ja kenellä on valta määritellä tätä arvoa. ”*Taste classifies, and it classifies the classifier*”, kuuluu Bourdieun (1984, 6) kuuluisa sitaatti: toisin sanoen yksilön arviot jonkin käyttäytymisen, elämäntavan tai kulttuurintuotteen arvosta samanaikaisesti sekä rakentavat vallitsevaa luokittelujärjestelmää että osoittavat yksilön paikan tässä järjestelmässä. Bourdieulainen teoria on saanut viime vuosikymmeninä runsaasti uusia sovelluksia. Brittiläisestä niin sanotun kulttuurisen käänteen jälkeisestä luokkatutkimuksesta suurehko osa on ollut Bourdieusta inspiroitunutta (ks. Devine & Savage

3 Sen kaltainen luokkakategorisointi, joka usein on kvantitatiivisten, poikkileikkausaineistoihin perustuvan tutkimuksen takana (esim. Erola 2010), olisikin erityisen vaikeasti sovellettavissa maahanmuuttajataustaisen väestön kohdalla, jonka asema rakentuu suhteessa kahteen hierarkkiseen yhteiskuntajärjestelmään (Li 2008; Espiritu 2001, 418). Maahanmuutto merkitsee usein ainakin ensimmäiselle sukupolvelle sosioekonomisen aseman laskua (Gans 2009), mikä tarkoittaa ristiriitaisuutta heidän asemissaan näissä yhteiskuntajärjestelmissä. Luultavaa on, että sosiaalisen aseman lasku on tyypillistä varsinkin länsimaiden ulkopuolelta saapuvien pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kohdalla (mt.). Esimerkiksi Suomeen 1990-luvulla saapuneet somalialaiset olivat pääosin verraten korkeasti koulutettua kaupunkilaisväestöä, joskin ryhmän sisällä oli suuriakin eroja (Tiilikainen 2003, 53). Toisaalta myös työ- ja perheystistä Suomeen muuttavan venäläisväestön on todettu olevan hyvin koulutettua (Saarinen 2007; Davydova 2012, 77). Maahanmuuttajat vain vastaanottavan yhteiskunnan hierarkiaan kiinnittävä kategorisointi on siten väistämättä puutteellinen, ja kansallisvaltion rajoihin pysähtyvä tutkimuskehys herkästi uusintaa metodologista nationalismia (Wimmer & Glick Schiller 2003).

2005). Yksi monista teoriaa eteenpäin kehittäneistä tutkijoista on Beverley Skeggs, jolle luokka on rakenteellinen ja toiminnallinen, mutta keskeisesti myös diskursiivinen prosessi, joka tuottaa sosiaalisia eroja – ei siis vain ilmennä eroja ja erottautumisia (Skeggs 2004, ks. myös Anttila 2009). Kuten Bourdieulle, Skeggsille luokassa ei ole kysymys vain taloudellisesta epätasa-arvosta, vaan luokittamisen prosessista, jossa yksilöille ja ryhmille kulttuurisin ja moraalisin perustein annetaan erilainen arvo ja heihin kiinnitetään ominaisuuksia, jotka määrittävät heille mahdollista liikkumavaraa. Valtasuhteet määrittävät näitä arvostelmia: luokkarajoja rakennetaan niiden ryhmien intressien perusteella, joilla on valtaa symbolisiin määrityksiin. Käytännössä legitimiin elämäntavan mittapuuksi nousee usein keskiluokka. (Skeggs 1997, 2004.)

Myös suomalaisessa yhteiskuntatutkimuksessa, jossa luokka-analyysi menetti hetkeksi suosiotaan 1980- ja 1990-luvuilla, maku ja distinktio ovat olleet viime vuosina taas esillä (esim. Purhonen, Gronow & Rahkonen 2011; Kahma 2011), ja uuden brittiläisen luokkatutkimuksen hengessä Bourdieuta ovat hyödyntäneet ainakin Tarja Tolonen (2008a ja b, 2010), Anu-Hanna Anttila (2009), Minna Kelhä (2009) ja Päivi Berg (2010). Vaikka kriittisiä mielipiteitä Bourdieun teorian sovellettavuudesta muihin kuin ranskalaiseen yhteiskuntaan on esitetty (esim. Mäkelä 1985), Bourdieun perusteeseillä luokan prosessuaalisesta luonteesta ja kulttuuriin ja elämäntapaan liittyvien arvostusten merkityksestä tässä prosessissa on koettu olevan tarttumapintaa monenlaisissa yhteiskunnallisissa ympäristöissä.

Bourdieun keskeiset käsitteet ovat *kenttä*, *habitus* sekä pääoman erilaiset kategoriat, *taloudellinen*, *kulttuurinen*, *sosiaalinen* ja *symbolinen pääoma* (Bourdieu & Wacquant 1992, Bourdieu 1997), ja näitä käytetään taajaan myös teorian uudemmissa tulkinnoissa. Bourdieulle yhteiskunta muodostuu erilaisista kentistä, joilla luokitteluihin liittyviä piilotettuja määrittelykamppailuja käydään. Habitus on yksilön sosiaalisesti muodostunut, luokkaperustainen kyky tuottaa luokitteluja, arviointeja ja suhtautumistapoja (Bourdieu 1984, 169–172). Habituksen käsite kuvastaa sitä, että yksilö voi pitää toimintaansa ja suhtautumistapojaan itsestään selvinä ja yksilöllisinä, vaikka ne ovat hänen luokka-asemansa ja sosiaalisen oppimisen voimakkaasti muokkaamia (mt., ks. myös Strandbu 2005, 38). Tärkeä huomio onkin se, että luokkapositio näkyy ruumiissa ja elämäntavassa – siis habituksessa (Bourdieu 1984; Walkerdine, Lucey & Melody 2001).

Jaottelu pääoman eri tyyppeihin on väline analysoida stratifika-

tion moniperustaisuutta: taloudellisten suhteiden ohella kulttuuriset ja sosiaaliset resurssit vaikuttavat yksilöiden yhteiskunnallisiin asemiin. Erityisesti kulttuurisen pääoman käsite on ollut tutkimuksessa runsaasti esillä. Bourdieun (1997, 47–51) mukaan kulttuurinen pääoma voi esiintyä kolmessa muodossa: *ruumiillistuneena* omaksutuissa taipumuksissa ja ajattelutavoissa, materiaalisissa kulttuurintuotteissa *objektivoituneena* tai *institutionalisoituneena*, esimerkiksi muodollisina tutkintoina. Pääoman tyyppien analyttinen erottaminen toisistaan auttaa ymmärtämään, että yksilö voi olla hyvin resursoitu yhdellä ulottuvuudella, mutta heikossa asemassa toisella. Maahanmuuttajataustaisia perheitä tarkasteltaessa voidaan siten kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, että perheet voivat tukea jäseniään sosiaalisten ja kulttuuristen resurssiensa avulla siitäkin huolimatta, että heidän taloudellinen tilanteensa saattaa olla heikohko. (Modood 2004, 97.) Maahanmuuton kontekstissa muuttajan institutionalisoituneessa ja objektivoituneessa muodossa esiintyvä kulttuurinen pääoma voi menettää merkitystään, kun entisessä kotimaassa hankitut tutkinnot ja kulttuurintuotteet menettävät (osittain) arvonsa. Vaikkeivät myöskään kaikki ajattelutavat ole sellaisinaan siirrettävissä yhteiskunnasta toiseen, ruumiillistunut kulttuurinen pääoma voi vaikuttaa esimerkiksi lastenkasvatukseen ympäristön vaihtumisesta riippumatta. Bourdieu (1997, 49) toteaaakin, että ruumiillistunut kulttuurinen pääoma on ”pääoman periytyminen parhaiten piilotettu muoto”⁴.

Mitkä tahansa sisäistetyt kulttuuriset käyttäytymismallit tai ajattelutavat eivät kuitenkaan ole pääomaa – toimiakseen pääomana resurssien tulee olla muunnettavissa symboliseksi ja taloudelliseksi pääomaksi, niillä tulee siis olla yhteiskunnallista vaihtoarvoa ja legitimitettä (Bourdieu 1984, 286–291; ks. myös Erel 2010). Resurssien ja pääoman välinen suhde tässä tutkimuksessa määrittyykin siten, että siinä missä pääoma on jossakin tietyssä yhteiskunnallisessa kontekstissa tunnustettua ja luonteeltaan kumuloituvaa, resurssit viittaavat väljemmin erilaisiin mahdollisuuksiin ja keinoihin, joita voidaan pyrkiä valjastamaan pääoman kartuttamiseen ja jotka pääoman tapaan ovat epätasaisesti jakautuneita (Aaltonen & Lappalainen 2013, 113). Myös resurssit voivat olla materiaalisia, kuten tulot ja elintaso; sosiaalisia, liittyen verkostojen ja kontaktien laatuun ja tiivyyteen; tai kulttuurisia, jolloin ne liittyvät suomalaista yhteiskuntaa

4 ”the best hidden form of hereditary transmission of capital”

koskevaan tietotaitoon, ja toiminta-, ajattelu- ja luokittelutapojen tuntemiseen. Resurssien käytettävyyteen ja pääoman legitimiteettiin vaikuttaa myös ”kansallinen pääoma”, esimerkiksi kielitaito, aksentti ja ihonväri, jonka kautta arvioidaan yhteiskuntaan kuulumista (Erel 2010; Bourdieu 1999, 185).

Bourdieuuta on kritisoitu ennen muuta sukupuolen ja etnisyyden⁵ puutteellisesta käsittelystä (Bennett ym. 2009, 1–2; Silva 2005; Adkins 2004; Modood 2004). Skeggs ja lukuisat muut (Adkins 2004; Reay 2005; Reay ym. 2007; McNay 1999; Walkerdine, Lucey & Melody 2001) ovatkin pyrkineet kehittämään bourdieulaista teoriaa eteenpäin kiinnittäen huomiota siihen, etteivät yksilöiden ja ryhmien elämäntapoja koskevat arviot ole vain luokittuneita, vaan myös sukupuolittuneita ja etnistyneitä. Myös Bourdieu itse (1999, 187–188) on todennut, että etninen hierarkisointi ja ”kantaväestön” ja ”maahanmuuttajien” vastakkainasettelu hämärtää kasvavassa määrin perinteistä luokkaerottelua.

Luokan, sukupuolen ja etnisyyden toisiaan rakentavasta luonteesta on keskusteltu 1990-luvulta lähtien runsaasti intersektionaalisuuden käsitteen alla (Brah & Phoenix 2004; Lutz, Herrera Vivar & Supik 2011; Anthias 2013; Suomessa Tolonen [toim.] 2008). Koska käsitteen avulla voidaan tarttua muun muassa etnisyyteen perustuvien kategorioiden sisäiseen heterogeenisyyteen, se on hyödyllinen apuväline sellaisen diskurssin purkamisessa, jossa maahanmuuttajat esitetään homogeenisenä, ”meistä” erillisenä ryhmänä (Mulinari 2007, 169). Intersektionaalisuus ei ole yhtenäinen teoria, vaan joukko lähestymistapoja, joissa korostuvat sosiaalisten erojen ymmärtäminen toistensa halkomina, yhtäaikaaisesti koettuina ja toisiaan tuottavina (Anthias 2005, 2013). Tutkimuksessani olen omaksunut Anthiaksen (2013, 127) ajatuksen siitä, että intersektionaalisuus on parhaiten ymmärrettävissä heuristiseksi apuvälineeksi, ja se on sellaisena hyödyllinen lähtökohta erojen ymmärtämisessä. On kuitenkin empiirinen kysymys, mitkä sosiaaliset erot nousevat keskeisiksi tietyissä konteksteissa. Luokka, etnisuus ja sukupuoli voivat tuottaa, ja usein tuottavat, toisiaan vahvistavaa sosiaalista eriarvoisuutta, mutta myös tilannekohtaisesti vaih-

5 Etnisyyden osalta puute näkyy erityisesti *Distinction*-teoksessa, joka olettaa 1970-luvun lopun ranskalaisen yhteiskunnan kansallisesti yhtenäiseksi kokonaisuudeksi (Bennett ym. 2009, 234). Bourdieu on kuitenkin käsitellyt etnisyyteen liittyviä kysymyksiä muissa teoksissaan.

televia ja ristiriitaisiakin asemia. (Anthias 2013, 127–130.)

Skeggsin bourdieulaisen teorian uudelleentulkinnossa on kiinnostavaa paitsi sensitiivisyys etnisyyden ja sukupuolen mukaisille eroille, myös moraalien ja moraalisen arvottamisen keskeisyys. Näihin liittyen nostan esiin hänen kunniallisuutta (*respectability*) koskevan analyysinsä. Teoksessaan *Formations of Class and Gender* (1997) Skeggs tarkastelee kunniallisuutta keskeisenä ominaisuutena, jonka kautta yksilöiden ja ryhmien arvoa määritellään ja jota kohti yksilöt, joiden kunniallisuus on kyseenalaistettu, jatkuvasti pyrkivät. Hänen mukaansa kunniallisuus on paitsi luokitunutta ja sukupuolittunutta, myös etnistynyt ominaisuus, ja yhdistyy valkoiseen keskiluokkaisuuteen (ks. myös Reay ym. 2007; Luttrell 2008). Skeggs (1997, 1) aloittaa teoksensa toteamalla:

Kunniallisuus on yksi luokan kaikkialla läsnä olevista merkeistä. Se painaa leimansa siihen, kuinka puhumme, kenelle puhumme, miten luokittelemme toisia, mitä opiskelemme ja miten tiedämme keitä olemme (tai emme ole). Kunniallisuus on huolenaihe useimmiten niille, joilta se nähdään puuttuvan. (...) Jos kunniallisuus ei olisi yksi keskeisistä mekanismeista, jonka kautta joitain ryhmiä ”toiseutetaan” ja patologisoidaan, se ei olisi tutkimuskohteena tässä tutkimuksessa. Ne, jotka on asemoitu kunniallisiksi, normalisoitu sen kautta ja joiden ei tarvitse todistaa omaa kunniallisuuttaan, harvoin tunnistavat siihen liittyviä kysymyksiä.⁶

Tutkimuksessani haluan kiinnittää huomiota perheiden kohtaaman eriarvoistavan luokittelun moniperustaisuuden lisäksi myös tapoihin, joilla perheet ja yksittäiset perheenjäsenet pyrkivät vaihtelevien resurssiansa puitteissa vastustamaan heihin liitettyjä luokitteluja. Skeggsiin (1997) nojaten näen elämäntavan kuvaamisen *kunnollisena*⁷ keinona, jolla luokitteluja

6 ”*Respectability is one of the most ubiquitous signifiers of class. It informs how we speak, who we speak to, how we classify others, what we study and how we know who we are (or are not). Respectability is usually the concern of those who are not seen to have it. (...) If respectability had not been one of the key mechanisms by which some groups were “othered” and pathologized it would not be the subject of this study. It is rarely recognized as an issue by those who are positioned within it, who are normalized by it, and who do not have to prove it.* Suom. MP.

7 En halua käyttää käsitteen suoraa suomennosta ”kunniallisuus” johtuen sen läheisestä etymologisesta ja merkitysyhteydestä kunnian käsitteen kanssa. Maahanmuuttajataustaisista perheistä puhuttaessa kunnian käsite yhdistyy liian helposti kulturalistiseen

kyseenalaistetaan. Kunnollisuuden käsite luo sillan perheen elämäntavan ja yksilöitä koskevien luokittelujen välille tavalla, jossa korostuvat sukupuolittuneet ja etnistyneet ulottuvuudet (Skeggs 1997, 43–52). En pyri tutkimaan kunnollisuutta sinänsä – esimerkiksi määrittelemään sille tarkkaa sisältöä – vaan se toimii käsitteellisenä apuvälineenä, jonka avulla kokoan (perhe-)elämän arvokkaaksi määritteleviä puhetapoja yhteen.

1.3.2 Etnisyys, ”rotu”, kulttuuri, uskonto

Etnisyyden, ”rodun”, kulttuurin ja uskonnon käsitteet ovat maahanmuutokeskustelun keskeistä sanastoa, ja tapa, jolla ne ymmärretään, vaikuttaa siihen, millaisina näyttäytyvät maahanmuuttajataustaiset yksilöt, heidän yhteiskunnallinen asemansa ja toimijuutensa mahdollisuudet ja rajat. Maahanmuuttajataustainen väestö nähdään usein ”kulttuuridiskurssin” kautta ryhmänä, joka on valtaväestöstä poikkeava ja kulttuurisesti ja uskonnollisesti muuttumaton (Tilikainen 2003, 17). Etnisyyden ja kulttuurin termejä käytetäänkin usein kategorisoimaan nimenomaan vieraita ihmisiä ja ilmiöitä (Huttunen 2005, 120). Se, että suomalaisuus etnisenä kategoriana arkikeskusteluissa unohtuu, tarkoittaa samalla, että siitä muodostuu normi, jota vasten erilaisuutta mitataan (ks. Dyer 1997, 1–2).

Nykytutkimuksessa nämä käsitteet ymmärretään sosiaalisesti tuotettuina, muuttuvina ja huokoisina (Barth 1969; Brubaker 2013; Phoenix 2005; Huttunen 2005). Etnisyyden tutkimuksen konstruktionistisen tradition klassikossa *Ethnic Groups and Boundaries* (1969) Fredrik Barth esittää, että etnisyydessä on kysymys ryhmien välisestä vuorovaikutuksesta: etnisyyttä määritellään suhteessa toisiin ryhmiin. Huomio kiinnittyy siis etnisten ryhmien (oletetun) jaetun kulttuurisen sisällön sijaan ryhmien välisiin rajoihin, niiden tuottamiseen ja ylläpitoon. Tästä näkökulmasta etnisyyden kulttuurinen sisältö ei ole luonteeltaan muuttumatonta – ylipäänsä se, mikä milloinkin halutaan tulkita ja kehystää etniseksi tai kulttuuriseksi on tilannekohtaista ja osin strategista. (Barth 1969; Brubaker 2013.)

oletukseen kunnian pakottavuudesta tietyissä kulttuureissa ja sen ohjaamiin, äärimuodoissaan hyvin ongelmallisiin käyttäytymistapoihin (Hagelund 2008; Keskinen 2009). ”Kunnia” ja sen yhteydet kulttuuriin ja perhe-elämään ansaitsivat nykyistä enemmän tutkimuksellista huomiota, mutta tässä tutkimuksessa kiinnostuksenkohteet ovat toisaalla. Suomentamalla *respectabilityn* ”kunnollisuudeksi” haluan kiinnittää huomiota myös sen ”kunnan kansalaisuutta” lähestyviin ulottuvuuksiin, jotka rakentuvat keskeisesti suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan.

Vaikka huomio etnisyyden, ”rodun” ja kulttuurin sosiaalisesti tuotetusta ja muuttuvasta luonteesta on tärkeä, yhtä lailla tärkeää on se, että ne merkittävällä tavalla rakenteistavat ihmisten toimintaa, heidän välisiä suhteitaan ja asioille annettuja merkityksiä (Huttunen 2005, 125; Alba 2005, 22; Goulborne & Solomos 2003). Goulborne ja Solomos (2003, 330) toteavat, että etninen identiteetti on identiteetti vain siksi, että siinä on toistuvia piirteitä, joihin ihmiset viittaavat määritellessään itseä muista erottavia tekijöitä, joskin usein epäkoherentisti ja tilannekohtaisesti (ks. myös Alba 2005, 22). Vaikka etnisuus ja kulttuuri eivät ole muuttumattomia, ne edustavat yksilöille jatkuvuutta, joka sosialisoinnin kautta muuttuu merkitykselliseksi, osin ruumiillistuneeksi ja tiedostamattomaksi tavaksi ymmärtää omaa itseä ja ympäristöä (Strandbu 2005; Goulborne & Solomos 2003, 330). Ne ovat merkityksellisiä myös siksi, että ne vaikuttavat arvioihin ja odotuksiin, joita ympäristö yksilöön liittyy. Etniset ja rodulliset hierarkiat vaikuttavat syrjivien ja rasististen käytäntöjen myötä yksilöiden materiaaliin elinoloihin ja sosioekonomiseen asemaan (Forsander 2007) ja määrittelevät sitä, mikä kenellekin on tietyssä ympäristössä sopivaa ja suotavaa (Rastas 2007b, 118).

Tutkimuksen suhde ”rodun” käsitteeseen on ollut (ja on yhä) jännittellinen. Yhtäältä moni tutkija, itseni mukaan lukien, on halunnut erkaantua sen implikoimasta koloniaalisesta ideologiasta ja biologisesta määräytymisestä, ja omaksunut käyttöönsä neutraalimmaksi mielletyn etnisyyden käsitteen (Lutz, Herrera Vivar & Supik 2011, 11–12). Toisaalta ”rodun” ja rodullistamisen – eli yksilöiden asemoimisen suhteessa ”rotuun” (Phoenix 2005, 105–108) – käsitteet ovat tärkeitä etnisten hierarkioiden ja rasismien ymmärtämiseksi (Rastas 2005b). Etnisyyden ja rasismien tutkimuksessa keskeiseksi onkin noussut rodullistamisen käsite, jolla viitataan juuri prosessuaalisuuteen ja valtasuhteisiin etnisyyteen ja ”rotuun” liittyvissä määrittelyissä. Phoenixin (2005, 105–108) mukaan rodullistamisen tuottama asema on joustava, muuttuva, ja se voidaan myös haastaa. Rodullistamisen prosessiin vaikuttavat ihonvärin ja muiden rodullistavien merkittäjien ohella yksilön asemat sukupuoli- ja luokkahierarkiassa, jotka muokkaavat tapoja, joilla yksilö rodullistetaan, mutta myös tapoja, joilla omaa rodullistettua asemaa tulkitaan (mt.).

Erel (2010) on tarkastellut etnisyyttä, kulttuuria ja maahanmuuttoa Bourdieun teorian valossa. Hän kritisoi tutkimusta maahanmuuttajien kulttuuristen resurssien hahmottamisesta entiseen kotimaahan sidottuna

muuttumattomana kokonaisuutena ja toteaa, että maahanmuuttajat kehittävät muuton jälkeen aktiivisesti tapoja, joilla perustella kulttuuriset resurssinsa pääomana, hankkivat uusia resursseja ja kehittävät uusia distinktion muotoja. Erelin lähestymistavassa on tärkeää etnisyyden näkeminen muiden sosiaalisten erojen halkomana tai kerrostamana ilmiönä. Hän painottaa, ettei kulttuurisia resursseja voida sitoa suoraan yksilöiden etniseen taustaan, sillä ne vaihtelevat etnisen ryhmän sisällä muun muassa sukupuolen ja luokka-aseman mukaan. Niin ikään resurssien kääntäminen pääomaksi tapahtuu sukupuolittunein, luokittunein ja etnistynein tavoin. (Mt.)

Uskonto on etnisyyden, ”rodun” ja kulttuurin ohella tärkeä kategoria, joka määrittelee sisään- ja ulossulkemisia monikulttuurisessa yhteiskunnassa (Alba 2005, 30–35). Maahanmuuton jälkeisessä tilanteessa uskonnon merkitys on kompleksinen ja voi kehittyä erilaisiin suuntiin (Cadge & Ecklund 2007; Tiilikainen 2003, 17). Tutkimuksessa on kuitenkin todettu, että maahanmuuton myötä yksilö voi tulla aiempaa tietoisemmaksi paitsi kulttuurisesta myös uskonnollisesta perinteestään, jolloin siitä saattaa muodostua etnistä identiteettiä säilyttävä ja tuottava tekijä. Siksi uskonnon merkitys joidenkin yksilöiden elämässä vahvistuu maahanmuuton jälkeen. (Cadge & Ecklund 2007, 363; Levitt 2009, 1236–1237; Tiilikainen 2003, 135–141.) Uskonnon merkitys voi maahanmuuton jälkeen korostua siksi, että uskonnolliset yhteisöt toteuttavat monia muitakin kuin uskontoon liittyviä tehtäviä: esimerkiksi tarjoavat vertaisryhmän ja välineitä sopeutua vastaanottavaan yhteiskuntaan (Cadge & Ecklund 2007). Uskonnollisuus yhdistetään useammin aikuisiin maahanmuuttajiin kuin heidän lapsiinsa, joiden ajatellaan ennemminkin kyseenalaistavan vanhempiensa traditioita ja kurottavan kohti vastaanottavan yhteiskunnan vertaisryhmiä. Monikulttuurisia nuoria tutkittaessa on kuitenkin käynyt ilmi, että uskonto on heistä monelle tärkeä elämää jäsentävä tekijä (Honkasalo, Harinen & Anttila 2007, 16–18).

Uskontoa ja maahanmuuttoa koskevaa keskustelua sekä Suomessa että Euroopassa laajemmin käydään erityisesti islamin ympärillä, vaikka näissä pitkälti sekularisoituneissa yhteiskunnissa elää rinta rinnan kirjava joukko uskonnollisia yhteisöjä jäseninään sekä valtaväestön edustajia että maahanmuuttajia. Islamin erityisasema maahanmuuttoa ja uskontoa koskevassa keskustelussa on tämän tutkimuksen kannalta tärkeä siksi, että suurin osa haastateltavista oli muslimeja tai tuli alueilta, joilla islam oli yleinen uskonto, minkä vuoksi he joutuivat ottamaan kantaa islamia koskeviin

mielikuviin. Suomalaisten asenteita tutkinut Ketola (2010, 44–47) on todennut, että vaikka valtaosa suomalaisista suhtautuu eri uskontokuntiin myönteisesti, islaminuskoon liittyy poikkeuksellisen paljon negatiivisia mielikuvia (ks. myös Maasilta, Rahkonen & Raittilla 2008). Muslimeihin liitetyt negatiiviset mielikuvat ovat myös sukupuolittuneita ja muokkaavat käsityksiä heidän perhe-elämästään ja sen tasa-arvoisuudesta (Huttunen 2004, 146–147; Keskinen 2009). Muslimin kategoria merkitseekin suomalaisessa yhteiskunnassa toiseutta ja ulkopuolisuutta.

1.3.3 Maahanmuuttajataustaiset perheet ja sukupuolitetut stereotypiat Skeggsin (1997, 2004) mukaan yksilöiden yhteiskunnallista asemaa muokkaavat moraaliset arviot heidän elämäntapansa kunnollisuudesta. Perhe-elämä on yksi osa-alue, jolla tätä kunnollisuutta määritellään: keskiluokkaiseen, siis legitimiiksi ja kunnolliseksi määrittävään, elämäntapaan liitetään ajatuksia tietynlaisesta perhesuhteiden laadusta ja tavasta järjestää ne (Skeggs 1997, 43–52; Yesilova 2008). Maahanmuuttajataustaisten yksilöiden yhteiskunnallista asemaa tarkasteltaessa on tärkeää kiinnittää huomiota tapoihin, joilla heidän perheitään kuvataan ja arvotetaan julkisessa keskustelussa, sillä tämä keskustelu osaltaan rakentaa yksilöiden yhteiskunnallista asemaa ja heidän toimintavapautensa rajoja.

Yesilovan (2009) mukaan Suomessa vallitseva perhettä koskeva normi on heteroseksuaalisessa parisuhteessa elävien vanhempien ja heidän biologisten lastensa muodostama ydinperhe. Kokoonpanon lisäksi perheen toiminta on normitettu: ollakseen hyväksytty perheen tulee toimia tietyllä tavalla. (Mt. 178–196; Grillo 2008.) Hyväksytyt tavat olla perhe rakentuvat asiantuntija- ja mediapuheessa, joka antaa välineitä vahvistaa tai kyseenalaistaa käsityksiä tiettyjen yksilöiden ja ryhmien elämäntavan kunnollisuudesta (Jokinen 2005, 11–12, 131–134). Yesilovan (2008, 112–114) mukaan asiantuntijapuheessa ihanteeksi on nostettu *tavallinen* tai *normaali* perhe, kuitenkin määritellen tavallisuus asumisolojen, perhemuodon, tulotason ja sosiaalisen statuksen kaltaisten tekijöiden kautta, jolloin se viittaa keskiluokkaiseen perhe-elämän piirteisiin. Tavallisuuteen liittyvällä retoriikalla on myös etnistynyt ulottuvuutensa: se nostaa normeiksi valkoihoisuuden (Savage 2003, 536; Reay ym. 2007) ja suomalaisuuden (Tolonen 2001, 258–259). Perhe-elämän ongelmien nähdään sijaitsevan ”tavallisten perheiden” ulkopuolella, marginaaliryhmissä, esimerkiksi alemmissa sosiaaliryhmissä tai maahanmuuttajaväestön keskuudessa (Jokinen 2005,

131–134). Perhe-elämää koskevat moraaliset arviot eivät siis kosketa vain yksityistä sfääriä, vaan ovat tapa rakentaa luokka- ja etnisiä rajoja (mt., Skeggs 1997, 43–52).

Normatiiviset käsitykset perhe-elämästä Suomessa kietoutuvat myös tapoihin ymmärtää sukupuolta ja sukupuolten välistä tasa-arvoa. Pohjoismaisen hyvinvointiregiimin ”naisystävällisyyden” myötä Suomen nähdään muiden Pohjoismaiden tapaan kehittyneen tasa-arvon mallimaaksi (Julkunen 2010, 11–13; Mulinari 2007). Suomalaisella tasa-arvoajattelulla on kuitenkin paradoksaalinen luonne, sillä olettaessaan tasa-arvon Suomessa jo saavutetuksi itsestäänselvyudeksi se paitsi sivuuttaa eron ideologian ja todellisuuden välillä (Julkunen 2010), myös tuottaa rodullistettuja, hierarkkisia rajoja ”meidän”, tasa-arvoisten suomalaisten ja ”muiden”, tänne muuttaneiden välille (Vuori 2007; Tuori 2007, 2009a; Mulinari 2007).

Media- ja ammattilaiskeskusteluja tarkastelevassa tutkimuksessa on todettu, että niin Suomessa kuin muissakin eurooppalaisissa yhteiskunnissa niissä tuotetaan maahanmuuttajataustaisista perheistä pääsääntöisesti monoliittinen ja ongelmakeskeinen kuva (Brune 2003; Phoenix & Husain 2007; Vuori 2009; Keskinen 2009; Tuori 2009a ja b; Honkasalo 2011). Samalla perhettä ja siihen liittyen sukupuolta koskevan keskustelun kautta määritellään kansallisvaltion symbolisia rajoja (Keskinen 2009, 258; Collins 2001). Yesilovan (2009, 178–196) mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa ongelma- tai riskiperheiksi nähdään perheet, jotka yhtäältä elinolojen, taloudellisen tilanteen tai lasten lukumäärän, toisaalta sukupuolten ja sukupolvien välisten suhteiden järjestämisen osalta eivät täytä normatiivisia odotuksia. Kun maahanmuuttajataustaiset kotitaloudet monin tilastollisin mittarein ovat suomalaisia kotitalouksia useammin taloudellisesti haavoittuvassa asemassa (esim. Linnanmäki 2009), he tulevat usein jo elinolosuhteidensa takia määriteltyä riskiperheiksi. Ammattilais- ja mediapuheessa kohdistetaan huolta myös maahanmuuttajataustaisten perheiden tapaan järjestää sukupolvien ja sukupuolten väliset suhteet. Muun muassa eritahitisen akkulturaation ja ”traditionaaliseksi” ajateltujen kasvatuskäytäntöjen ja sukupuolten välisen suhteen ymmärtämisen tapojen vuoksi niin vanhempien parisuhteen kunnollisuus kuin heidän kykynsä tarjota lapsilleen toivotontyyppistä tukea tulee kyseenalaiseksi. (Honkasalo 2011, 123–126; Tuori 2009b; Keskinen 2009; Vuori 2007; Hautaniemi 2004, 124–129.)

Huomionarvoista kuitenkin on, että toiseuttaminen ja luokkaerojen rakentaminen perhepuheessa eivät koske vain maahanmuuttajataustaisia

perheitä. Työväenluokkainen vanhemmuus nähdään usein kyseenalaisena ja vähemmän kompetenttina kuin keskiluokkainen vanhemmuus (Skeggs 1997, 43–52; Gillies 2005, 838; Kelhä 2009), ja myös ei-heteroseksuaalisten pariskuntien perheisiin kohdistuu toiseuttamista (Moring 2013). Olwigin (2011, 192) mukaan Pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden yksi erityispiirre on samanlaisuuden ja konsensuksen painotus, jonka seurauksena valtiolla on melko paljon valtaa seurata ja puuttua kansalaistensa yksityiseen elämään. Suomessa on korostuneen perhettä koskevan huolipuheen ja ”varhaisen puuttumisen” retoriikan kautta 1990-luvulta lähtien yhä tarkemmin pyritty kontrolloimaan ja suuntaamaan vanhemmuutta kohti tietynlaisia, asiantuntijapuheessa määriteltyä vastuuta ja moraalialia (Harrikari 2008, 121–128).

Sukupuolten välinen (epä)tasa-arvo on keskeinen teema maahanmuuttajataustaisista, varsinkin ei-länsimaalaisia taustoja edustavista ja islaminuskoisista perheistä keskusteltaessa. Erityisesti muslimimiehet ja -pojat kuvitellaan herkästi vaimojaan ja sisariaan alistavina ja tasa-arvoon kykenemättöminä, naiset ja työt puolestaan alistettuina, ”vääränlaisten” kulttuuristen käytäntöjen uhreina. (Huttunen 2004, 145–147; Tuori 2009b; Mulinari 2007.) Huolipuhe onkin voimakkaasti sukupuolitettua: maahanmuuttajatyttöjen ja -naisten mahdollisuuksista osallistua yhteiskuntaelämään huolehditaan (Honkasalo 2011; Tuori 2007; 2009a), kun taas pojat ja miehet edustavat julkisissa tiloissa uhkaa, jota halutaan kontrolloida (Hautaniemi 2004, 182–183). Kuvaa maahanmuuttajataustaisten perheiden oletetusta ongelmallisuudesta sukupuolten välisen tasa-arvon kysymyksissä korostaa se, että kaikkein kiivainta keskustelua mediassa käydään ”kunniaan liittyvän väkivallan”, pakkoavioliittojen tai tyttöjen ympärileikkausten kaltaisista äärimmäisistä ilmiöistä. Vaikka on tärkeää, että ihmisoikeusloukkaukset nostetaan esiin ja niihin puututaan, keskustelun ongelmana on ”länsimaisen kulttuurin” ja ”maahanmuuttajien kulttuurin” vastakkainasettelu, jossa kulttuurit näyttäytyvät muuttumattomina kokonaisuuksina ja jossa ensimmäistä kuvaa tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus, jälkimmäistä epätasa-arvo ja patriarkalisuus. Siinä missä maahanmuuttajien kulttuurin nähdään voimakkaasti selittävän heidän toimintaansa, samankaltaista yhteyttä vain harvoin rakennetaan valtaväestön edustajista puhuttaessa. (Hagelund 2008; Keskinen 2009.)

Media- ja ammattilaiskeskustelu ei toki ole yksinäistä (Hall 1995), eikä tähtää tietoiseen toiseuttamiseen. Esiin nostetaan myös maahan-

muuttajataustaisten perheiden (oletettuja) vahvuuksia: perheverkoston laajuutta ja perhesuhteiden tiiviyyttä ja yhteisöllisyyttä (Honkasalo 2011, 118–120). Tällöinkin perheet kuitenkin oletetaan lähtökohtaisesti erilaisiksi valtaväestön perheisiin verrattuna, ja yhteisöllisyys näyttää olevan jatkuvasti vaarassa kääntyä tukahduttavaksi ja yksilönvapautta rajoittavaksi (Hagelund 2008; Tuori 2009a, 127). Se, että näissä keskusteluissa keskitytään tiiviisti muslimeihin sekä Afrikan ja Lähi-idän alueelta muuttaneisiin perheisiin, mutta kehystetään keskustelu ”maahanmuuttajia” koskevaksi, kertoo maahanmuuttajan kategorian rodullistavista ulottuvuuksista ja epätasa-arvoistavista vaikutuksista. Myös muihin etnisiin ryhmiin kuitenkin kohdistuu toiseuttavia puhetapoja, jotka kietoutuvat yhteen sukupuolen ja perheen teemojen kanssa. Esimerkiksi venäläistäustaisten naisten kohtaama prostituutiostigma toimii marginalisoiden ja toiseuttaen heitä ryhmänä, asettaen kyseenalaiseksi myös heidän asemansa kunniallisina äiteinä ja tyttärinä (Saarinen 2007; Reuter & Kyntäjä 2006). Jana Sverdljukin (2009, 143–145) mukaan ”traditionaalisen ydinperheen” arvojen korostaminen olikin yksi strategioista, joilla Norjassa asuvat venäläistäuetaiset naiset kamppailivat negatiivista stereotypisointia vastaan (ks. myös Davydova 2012, 80–84).

Avtar Brah'n (1996, 72–76) mukaan länsimaisiin diskursseihin sisältyvät oletukset ei-länsimaalaisten perheiden epätasa-arvoisuudesta patologisoivat nämä perheet sivuuttaen samalla rodulliset ja luokkaan liittyvät epätasa-arvoisuudet. Tapa puhua ei-länsimaalaisista naisista miestensä dominoimina passiivisina uhreina tulee lähelle koloniaalisia diskursseja, joissa ”naisten vapauttaminen” näyttäytyi yhtenä läntisen sivistysprojektin legitimitietin lähteenä (mt.). Samalla tyttöjä ja naisia uhriuttava puhetapa jättää vain vähän tilaa kohteensa omalle toimijuudelle ja perhe-elämää koskeville reflektioille (Tuori 2009b).

1.4 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TYÖN RAKENNE

Edellä esiteltyjen teoreettisten kiinnekohtien avulla voin seuraavaksi tarkentaa tutkimuksen tehtävän. Tarkoitukseni on selvittää, millaisena yhteisönä lapset, nuoret ja nuoret aikuiset sekä heidän vanhempansa kuvaavat oman perheensä maahanmuuton jälkeisinä vuosina ja vuosikymmeninä. Tässä tehtävässä keskityn sekä siihen, miten perhettä tulkitaan etnisyyden ja

luokan hierarkkisten järjestysten risteyksessä että siihen, millaisia hierarkkisia eroja perheiden sisällä sukupolven ja sukupuolen mukaan kerrotaan olevan, miten näitä eroja tulkitaan ja miten niistä neuvotellaan. Tutkimuskysymykseni siis yhtäältä sijoittuvat niihin kohtiin (sosioekonominen asema, sukupuoli, sukupolvi), joissa ongelmakeskeistä ja toiseuttavaa kuvaa maahanmuuttajataustaisista perheistä rakennetaan. Toisaalta niiden kautta irrottaudun ongelmadiskurssien kulttuurin merkitystä painottavista selityksistä ja kiinnitän huomioni tiiviimmin suomalaisen yhteiskunnan hierarkioihin ja niiden vaikutuksiin perheiden tilanteisiin.

Konkreettiseksi kysymyksiksi muotoiltuina tutkimuskysymykseni ovat seuraavat (suluissa kysymyksen perässä ne empiiriset luvut, joissa kysymyksen erityisesti haetaan vastausta):

- Millaiset ovat perheiden yhteiskunnalliset asemat Suomessa, ja miten perheenjäsenet asemaansa tulkitsevat? (Luvut 3 ja 4.)
- Miten nuoret ja heidän vanhempansa kertovat perheestään, millaiseksi sen merkitys kuvataan? Millaisia materiaalisia, sosiaalisia ja kulttuurisia resursseja perhe tarjoaa jäsenilleen, entä millaisia reunaehdot tai rajoitteita se asettaa? (Luvut 4, 5, 6 ja 7.)
- Millaisina sukupolven ja sukupuolen mukaiset hierarkiat näyttäytyvät perhesuhteita koskevassa haastattelupuheessa? Miten näiden hierarkioiden (mahdollisesti) tuottamia jännitteitä kuvataan ja millaisia keinoja perheenjäsenillä on niiden ratkomiseen? (Luvut 5 ja 6.)
- Millaisia tulevaisuuksia kohti nuoret perheenjäsenet ponnistavat näistä lähtökohdistaan? Miten etnisyys, luokka ja sukupuoli mahdollistavat tai rajaavat tulevaisuuden asemien tavoittelua? (Luvut 3 ja 7.)

Tämän johdantoluvun jälkeen työn rakenne etenee siten, että seuraavassa luvussa *Aineisto ja tutkimusmenetelmät: haastatteluja, havaintoja ja eettistä pohdintaa* kuvaan aineistoa eli perheitä, jotka ovat tutkimukseeni osallistuneet ja prosessia, jossa olen heihin tutustunut ja heitä haastatellut sekä tutkimuksen menetelmällisiä ja eettisiä lähtökohtia. Tämän jälkeen viidessä aineistoluvussani vastaan esittämiini tutkimuskysymyksiin. Olen järjestänyt aineistoluvut siten, että niissä kuljetaan perheyksikön tasolta kohti perheyksikköä halkovia hierarkioita ja lopuksi kohti yksittäisten (nuorten) perheenjäsenien tulkintoja. Samalla kunkin aineistoluvun käsiteltäväksi tulee yksi teema, joka tulee esiin maahanmuuttajataustaisia perheitä koske-

vassa huolipuheessa: sosioekonominen asema, perhettä koskeva (ongelma) puhe, sukupolvien väliset konfliktit, sukupuolten välinen (epä)tasa-arvo ja viimeiseksi nuorten asema nyt ja tulevaisuudessa.

Luvussa 3 *Asemoitumisia suomalaisessa yhteiskunnassa* kuvaan tutkimukseen osallistuneita perheitä sosioekonomisten tekijöiden, ennen muuta työmarkkina-aseman ja koulutuksen valossa. Kiinnitän erityistä huomiota siihen, että vaikka perheiden sosioekonomisessa asemassa on haastatteluhetkellä paljon haavoittuvuutta, tämä asema ei ole staattinen eikä kyseenalaistamaton, kun sen rinnalle asetetaan perheenjäsenten asemat entisessä kotimaassaan ja heidän tulevaisuutta koskevat odotuksensa. Luvussa 4 *”Meidän perhe” ja miten siitä puhutaan* tarkastelen perhettä koskevia puhetapoja. Perhettä koskeva puhe on yksi väylä, jonka kautta yksilöt asemoivat itseään ja perhettään yhteiskunnallisesti, ja keskeisenä kiinnostuksenkohteenani onkin se, millaisin keinoin haastatteluissa tuotetaan kuvaa omasta perheestä kunnollisena ja hyvänä. Luvut 3 ja 4 yhdessä taustoittavat tärkeällä tavalla seuraavia lukuja esitellessään perheiden yhteiskunnallisia asemia ja perheenjäsenten niistä tekemiä tulkintoja, uudelleentulkintoja ja kyseenalaistuksia.

Kahdessa seuraavassa luvussa sukellan perheiden sisään tarkastelemaan hierarkkisten perhesuhteiden neuvottelua. Luvussa 5 *Sukupolvet, maahanmuutto ja konflikti* tarkastelen sukupolvien välisiä suhteita ja niiden hankauspaikkoja. Pohdin niin sanotun eritahtisen akkulturaation teorian kykyä ja rajoja sukupolvisuhteiden selittämisessä ja osoitan, että konfliktien kuvaukset monilta osin myös palvelivat kunnollisen perheen kuvan tuottamista haastattelupuheessa. Luvussa 6 *Sukupuoli, perhe ja tasa-arvo* keskiössä on sukupuolen merkitystä ja sukupuolten välistä tasa-arvoa koskeva haastattelupuhe. Tärkein viestini on se, että sukupuolten väliset suhteet järjestyvät monenlaisilla tavoilla, jotka ovat yhtä aikaa sekä sukupuolta koskevien ideaalien ja sukupuolihierarkian muokkaamia että tilannekohtaisesti tulkittuja ja ratkottuja. Viimeisessä aineistoluvussani 7 *Nuoren sukupolven positioitumisia nyt ja tulevaisuudessa* keskityn perheissä varttuvaan nuoreen sukupolveen: siihen, millaiseksi he kuvittelevat ja suunnittelevat tulevaisuutensa ja minkälaisin resursein he tätä kuvittelua ja suunnittelua tekevät. Lopuksi luvussa 8 *Johtopäätökset* kokoan tuloksiani yhteen ja pohdin niiden akateemista ja yhteiskunnallista merkitystä.

2 Aineisto ja tutkimusmenetelmät: haastatteluja, havaintoja ja eettistä pohdintaa

Tutkimuksenteko on täynnä pieniä ja suuria valintoja, osin huolella punnittuja ja silti joskus ennakoimattomia vaikutuksia tuottavia, osin äkillisissä tilanteissa syntyneitä. Vastaukset kysymyksiin ”mitä tutkin?”, ”keneltä kysyn?”, ”miten kysyn?” sekä ”mikä on tärkeää?” ja ”minkä käsitteiden kautta pystyn tekemään kuulemani ymmärrettäväksi?” perustuvat valintoihin ja määräävät tutkimusasetelman, mutta myös elävät tutkimusprosessin myötä. Tässä luvussa kuvaan aineistoani ja sen keruuta ja analyysiä sekä pohdin tutkimuksellisia valintojani eettisestä näkökulmasta. Tilanteet, joissa olen valintoja tehnyt, ovat olleet monin tavoin rajatut: akateemiset tutkimusperinteet, paikallinen konteksti, omat arvoni, etninen taustani, koulutukseni, sukupuoli ja lukuisat muut tekijät ovat vaikuttaneet siihen, millaisiin tilanteisiin minulla on ollut pääsy, millaista vuorovaikutusta näissä tilanteissa on syntynyt ja millaisia suuntia niistä on minulle avautunut valittavaksi. Monimuotoisten jälkikolonialisten ja feminististen tutkimusperinteiden yhtenä punaisena lankana on ollut kyseenalaistaa ajatus arvovapaasta, universaalista tieteenteosta ja kääntää huomio tutkijan positioon ja tutkimuksentekoa muokkaaviin valtasuhteisiin. Tämä on lähtökohtanani tutkimuksellisista valinnoistani ja niiden muokkaamasta tutkimusprosessista kirjoittaessani.

2.1 KOHDERYHMÄN ETSIMINEN: VALINNOJA JA VALIKOITUMISTA

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat pääkaupunkiseudulla asuvat perheet, joilla on juuret jossain muualla kuin Suomessa tai muissa läntisissä hyvinvointivaltioissa. Enemmistölle tutkimuksen osallistujista maahanmuutto oli ollut osa elämänkulkua ja kaikille heistä oma tai vanhempien maahanmuutto ja asema etnisen vähemmistön edustajana oli yhä merkittävä jäsenyyksiä ja identifikaatioita muokkaava tekijä.

Etnisyyden, maahanmuuton ja perheen teemojen pariin päädyin vuonna 2007 toimiessani Nuorisotutkimusseuran tutkijana Euroopan unionin rahoittamassa hankkeessa *INTERFACE (Immigrants and National Integration Strategies)*, jonka tarkoituksena oli kartuttaa tietoa perheen merkityksestä maahanmuuttajien integraatioprosessissa (ks. INTERFACE 2008). Sen myötä tutustuin tutkimuskirjallisuuteen ja ihmisiin, jotka avasivat silmäni suomalaisessa yhteiskunnassa vallitseville etnisille hierarkioille ja muutoksen ja jatkuvuuden tematiikalle maahanmuuttajataustaisissa perheissä. Hankkeen puitteissa tein haastatteluja kymmenen perheen jäsenen kanssa (ks. Peltola 2009), ja nämä haastattelut päätyivät myöhemmin osaksi myös tämän tutkimuksen aineistoa. Hankkeen tavoitteet ja metodologiset suuntaviivat tekivät sen puitteissa kerätystä aineistosta suhteellisen helposti uuteen tutkimusasetelmaan sovitettavan, sillä hankkeessa pyrittiin tiettyjen teoreettisten mallien soveltamisen sijaan kartoittavuuteen ja kuvailevuuteen, ja metodologiset rajat määriteltiin väljästi, painottaen tilan antamista haastateltaville ja myös yksittäisille tutkijoille (INTERFACE 2008). Tässä tutkimuksessa keskeisiksi nostamani kunnollisuuden ja luokittamisen teemat perustuvatkin osittain aineistolähtöisiin havaintoihin näistä vuonna 2007 kerätystä haastatteluista.

Hankkeen päättymisen jälkeen minusta tuntui tärkeältä jatkaa aihepiiriin tutkimusta ja kehittää sitä teoreettisempaan suuntaan. Aineistonkeruun toinen vaihe ajoittui vuoden 2009 jälkimmäiseen puoliskoon, jolloin täydensin aineistoa kuuden uuden perheen haastatteluilla ja haastatteleamalla uudestaan kolmen vuonna 2007 haastatellun perheen jäseniä. Tutkimuskontekstin muutoksen ja aineistonkeruun kaksiosaisuuden voi ajatella tuottaneen aineistoon epätasalaatuisuutta. Totta onkin, että vuosien 2007 ja 2009 välillä muutoksia tapahtui niin minussa tutkijana, tutkimusasetelmassani kuin myös suomalaisessa yhteiskunnassa ja niissä kolmessa perheessä, joiden jäseniä haastattelin vuosina 2007 ja 2009. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että aineistonkeruun alkupuolella tehty haastattelut poikkeavat jossain määrin viimeisistä haastatteluista, mikä onkin tyyppillistä etnografisesti orientoituneissa tutkimuksissa (Tolonen & Palmu 2007, 92; Rastas 2010, 69). Itselleni tämä on ennen muuta osoitus tutkimuksen vuorovaikutteisesta luonteesta ja siitä, että olen ollut halukas oppimaan kohtaamiltani ihmisiltä ja teksteiltä.

Aineiston ytimen muodostavat 45 haastattelua, joita olen tehnyt 16 perheen vanhempin ja heidän eri-ikäisten lastensa kanssa vuosina 2007

ja 2009. Lähes kaikki haastattelut tapahtuivat haastateltavien kotona⁸, ja kotiympäristöissä tekemäni havainnointi on toiminut haastatteluja taustoittavana etnografisena materiaalina. Aineistonkeruun prosessissa syntyi lisäksi neljä vanhemman yksilöhaastattelua, joiden yhteydessä minun ei ollut mahdollista tutustua haastateltavien perheenjäseniin ja heidän koteihinsa. Tätä haastattelumateriaalia olen käyttänyt tukemaan ydinaineistoa.

2.1.1 Tutkimukseen osallistuneet perheet

Etsin tutkimukseen osallistujia löysähköin maahanmuuttotaustaan ja sukupolvisuuteen liittyvin kriteerein. Kiinnostukseni kohdistui länsimaiden ulkopuolelta Suomeen suuntautuvaan, (verraten) pysyvään tai pitkäaikaiseen muuttoon, mutta en asettanut kriteereitä muuton syyille. Halusin haastateltavilla olevan kokemusta sukupolvisuhteiden neuvottelusta Suomessa, mikä tarkoitti käytännössä, että perheisiin tuli kuulua sekä Suomeen muuttaneet vanhemmat että heidän Suomessa varttuneet lapsensa. Lisäksi toivoin haastateltavilla olevan takanaan jo jonkin verran asumishistoriaa Suomessa ja siten mahdollisuus reflektoida suomalaista yhteiskuntaa ja omaa asemaa siinä pidemmällä aikavälillä.

Tavoitin perheet tai niiden kontaktihenkilöt pääasiassa erilaisten pääkaupunkiseudulla toimivien järjestöjen kautta, joiden tarkoituksena on monikulttuurisuuden ja kulttuurien välisen kanssakäymisen edistäminen tai vertaistuen tarjoaminen ja kulttuurin tuntemuksen vaaliminen tiettyjen ryhmien keskuudessa. Lisäksi etsin kontakteja maahanmuuttajien kanssa työskentelevien ammattilaisten ja henkilökohtaisten kontaktien kautta ja yhdessä tapauksessa kuraattorin ja rehtorin avustuksella koulun vanhempainillasta. Käytännössä vierailin erilaisissa illanvietoissa, kerhoissa ja kokouksissa esitellen tutkimustani, esittäen haastattelupyynnöitä ja pyynnöitä välittää tietoa eteenpäin. Osaan perheistä sain kontaktin suoraan näistä tilaisuuksista, osaan otin yhteyttä saatuaani joltakin tapaamaltani kontaktihenkilöltä yhteystiedot. Kahta poikkeusta lukuun ottamatta ensimmäinen kontaktini perheisiin on ollut vanhempi, useimmiten äiti.

Niissä kotitalouksissa, joiden jäseniä haastattelin, asui yhteensä 89 henkilöä, joista 45 osallistui ainakin yhteen haastatteluun (ks. liite 2).

8 Yhden vanhemman ja yhden nuoren kanssa yksilöhaastattelut on tehty kodin ulkopuolella, julkisissa tiloissa. Lisäksi täydentävään aineistoon kuuluvista haastatteluista kolme neljästä on tehty julkisissa tiloissa (kahviloissa ja kirjastoissa).

Haastatelluista 25 oli lapsia, nuoria tai nuoria aikuisia (12 poikaa tai nuorta miestä, 13 tyttöä tai nuorta naista) ja 20 heidän vanhempiaan (7 isää, 13 äitiä). Viittaan tähän 16 perheen jäsenistä muodostuvaan joukkoon yksinkertaisuuden vuoksi puhumalla tutkimukseen osallistuneista perheistä, vaikka kaikki perheenjäsenet eivät osallistuneet haastatteluihin ja perheisiin luettiin kuuluvaksi muitakin jäseniä kuin tapaamani Suomessa asuvat henkilöt (ks. luku 4.1.2). Perheet muodostivat heterogeenisen joukon niin kokoonpanojensa, etnisten ja kulttuuristen taustojensa, maahanmuuton syiden kuin Suomessa vietetyn ajankin suhteen. Heitä yhdistäviä tekijöitä oli se, että kaikissa perheissä ainakin vanhemmat olivat muuttaneet Suomeen läntisten hyvinvointivaltioiden ulkopuolelta, kaikkiin perheisiin kuului vähintään kahden sukupolven edustajia ja kaikki asuivat pääkaupunkiseudulla tai sen ympäryskunnissa. Tapaamistani perhekokoonpanoista yhdeksän muodostui isästä, äidistä ja heidän (biologisista) lapsistaan. Viisi perheistä oli yhden huoltajan perheitä, joissa lapset asuivat äidin luona ja kolme uusperheitä, joihin kuului vanhempien ja heidän lastensa lisäksi vanhempien aiemmista liitoista syntyneitä lapsia. Haastatellut lapset ja nuoret ja heidän vanhempansa pääsääntöisesti jakoivat kotitalouden, mutta toisinaan haastattelin eri kotitalouksissa asuvia nuoria aikuisia ja heidän vanhempiaan. Liitteessä 2 olen konkretisoinut joukkoa kokoamalla yhteen tiedot perheisiin kuuluvista, Suomessa asuvista vanhemmista ja lapsista, lasten iästä ja perheenjäsenten maahanmuuton ajankohdista⁹. Kolmessa tapauksessa tapasin kenttätyön aikana kolmen sukupolven edustajia, ja kahdessa tapauksessa perheen aikuistuneiden lasten puoliset. Kolmeen koko perheen haastatteluun osallistui läheinen ystävä tai sukulainen.

Tutkimukseen osallistuneet perheet olivat etniseltä taustaltaan kurdeja (5 perhettä), somaleja (4), albaaneja (2), venäläisiä (2), kenialaisia (1), afgaaneja (1) ja arabeja (1). Heidän entiset kotimaansa olivat Iran, Irak, Somalia, Kosovo, Venäjä tai entinen Neuvostoliitto, Kenia, Afganistan, Libanon ja Palestiina¹⁰. Yhdellätoista perheistä oli pakolais- tai turvapai-

9 Haastateltavien anonyymiteetin vuoksi olen jättänyt liitteestä pois monia yksityiskohtia, kuten etnisen taustan, lasten sukupuolen ja tiedot kolmannelta sukupolvea (jonka edustajat olivat hyvin nuoria).

10 Kirjoittaessani empiirisissä luvuissa haastateltavien etnisistä taustoista käytän niitä ilmaisuja, joita he ovat itse haastatteluissa suosineet. Tämä tarkoittaa kansallisvaltioiden jäsenyyteen (kenialainen, iranilainen) ja etnisyyteen perustuvien ilmaisujen (kurdi, arabi) vuorottelua.

kanhakijatausta. Neljällä perheellä maahanmuuton syyt liittyivät perhe-suhteisiin ja työhön, ja yksi perheistä oli muuttanut Suomeen perheen isän paluumuuttajan statuksen perusteella. Uskonnottaan valtaosa (11) perheistä oli muslimeja. Kolme perheistä oli kristittyjä ja kahdella ei ollut haastatteluhetkellä siteitä mihinkään uskontokuntaan. Uskonnon merkityksellisyyss vaihteli suuresti sekä perheestä toiseen että perheiden sisällä – siinä missä toiset kokivat uskonnon keskeiseksi itseään määrittäväksi tekijäksi, toisille sen merkitys liittyi perinteeseen, ja joillekin se oli asia, josta he halusivat ottaa etäisyyttä. Perheistä 13 oli asunut Suomessa kymmenestä kahteenkymmeneen vuotta, kaksi perheistä seitsemän vuotta ja yksi kolme vuotta¹¹. Suhteellisen pitkä asumishistoria Suomessa näkyi muun muassa siinä, että haastateltavista noin kaksi kolmasosaa oli Suomen kansalaisia, eikä lähimmillä perheenjäsenillä ollut haastatteluhetkellä oleskelulupiin liittyviä ongelmia.

Haastatelluista nuoren sukupolven edustajista valtaosa (21) oli muuttanut Suomeen vanhempiensa tai muiden sukulaistensa kanssa, heistä kymmenen alle kouluikäisinä, kymmenen alakouluikäisinä (7–12-vuotiaina) ja yksi yläkouluikäisenä. Neljä heistä oli syntynyt Suomessa. Kaikki lapset, nuoret ja nuoret aikuiset olivat eläneet suuren osan elämästään Suomessa ja kasvaneet kahden kulttuurin vaikutuspiirissä¹². Perheiden heterogeenisyyden vuoksi nuorta sukupolvea edustavien haastateltavien ikähaitari kasvoi varsin suureksi, nuorimman haastateltavan ollessa 8-vuotias ja vanhimman nuorta sukupolvea edustavan haastateltavan 31-vuotias. Nuoreen sukupolven lukemani haastateltavat olivat siten hyvin vaihtelevissa elämäntilanteissa, ja heillä oli jo ikänsä ja elämäkokemuksensa vuoksi käytettävissään erilaisia sanastoja, vertailukohtia ja itsen pohdinnan

11 Suomessa asutun ajan pituus on tässä ilmoitettu keskeisen tai keskeisten haastateltujen perheenjäsenten Suomeen muuttamisen ajankohdan mukaan. Kaksi kolmasosaa perheistä oli muuttanut Suomeen siinä kokoonpanossa, jossa he nyt asuivat (joskin osaan perheistä oli syntynyt lisää lapsia Suomessa asuessa), kolmasosalla maahanmuuttoprosessi oli erottanut perheenjäsenet toisistaan kuukausista joihinkin vuosiin vaihtelevaksi ajaksi. Suomessa asuttu aika siis vaihteli myös perheiden sisällä (ks. liite 2).

12 Väljästi määritellen heidän voi sanoa edustavan niin sanottua toista sukupolvea. Tiu-kasti määritellen toisella sukupolvella viitataan maahanmuuttajien, siis ensimmäisen sukupolven, vastaanottavassa yhteiskunnassa syntyneisiin lapsiin. Lapsuudessa tai nuoruudessa muuttaneista voidaan käyttää myös käsitettä ”1,5-sukupolvi” tai tätäkin hienojakoisempia erotteluja silloin, kun halutaan korostaa maahanmuuttoään merkitystä. (Martikainen & Haikkola 2010b, 13–15.) En ole kuitenkaan katsonut hienojakoisia sukupolvierotteluja tässä kontekstissa välttämättömiksi.

välineitä kokemustensa kuvailuun. Kolme nuoreen sukupolveen lukeutuvaa haastateltavaa puhui haastattelussa sekä lapsen että vanhemman roolissa, sillä heillä oli jo omaa jälkikasvua. Tämän heterogeenisyyden vuoksi voi tuntua harhaanjohtavalta puhua yhdestä ”nuoresta sukupolvesta”, enkä sukupolven käsitteellä viittaakaan missään tapauksessa mannheimilaiseen saman kokemusmaailman jakavaan sukupolveen. Sukupolvisuus tutkimuksessa tarkoittaa ennen muuta vanhempien ja lasten muodostamaa sukupolvien ketjua, jossa siirretään eteenpäin resursseja ja neuvotellaan kulttuurisista ja moraalisisista käytännöistä. Tässä merkityksessä sukupolven käsite on merkityksellinen ja erottelu vanhempien sukupolven ja nuoren sukupolven välillä – esimerkiksi ikäkategoriioihin perustuvan erottelun sijaan – perusteltu.

2.1.2 Kieli, sukupuoli ja etninen hierarkia aineistoa muokkaamassa

Pohtiessaan ”tieteellisyyden” ja yleistettävyyden kysymyksiä etnografisessa tutkimuksessa Malkki (2012, 184–185) toteaa, että yksi etnografisen tutkimuksen lähtökohdista – verrattuna tilastolliseen tutkimukseen – on ajatus siitä, että sosiaalinen kenttä muodostuu henkilöistä tai ilmiöistä, jotka ovat erilaisissa suhteissa toisiinsa. Siksi ajatus sellaisesta yleistettävyydestä, joka perustuu lukumääriin tai satunnaistamiseen ei ole mielekäs, ovathan juuri suhdejärjestelmien erityisyys, riippuvuus ja ei-sattumanvaraisuus kiinnostuksen kohteina. (Mt.) Vaikkei tutkimukseni ole etnografia kuten Malkin ja niiden antropologian klassikoiden, joihin hän viittaa, lähestyn tutkimuksen yleistettävyyden ongelmaa samaan tapaan. Tutkimukseen osallistuneiden perheiden jäsenet eivät edusta Suomen maahanmuuttajataustaista väestöä tai jotakin sen osaa sellaisella tavalla, joka sallisi tilastollisten yleistysten tekemisen. Osaltaan juuri aineiston sisällä vaikuttavat sukupolvi- ja muut perhesuhteet tekevät siitä erityisen kiinnostavan. Tilastollisen yleistämisen sijaan laadullisen tutkimuksen piirissä on puhuttu analyttisestä yleistämisestä, jolloin aineiston keskusteluttaminen teorian kanssa nousee keskeiseksi (esim. Peuhkuri 2007). Tällöin pienenkin tapausjoukon intensiivinen tarkastelu näyttäytyy relevanttina voidessaan tuottaa teorioita vahvistavaa tai kyseenalaistavaa uutta tietoa (mt.).

Tiedon paikantuneisuuden näkökulmasta ja sen selvittämiseksi, millaista ja keitä koskevaa teoriaa hyödyntäen analyttistä yleistämistä on mahdollista tavoitella, on joka tapauksessa välttämätöntä pohtia, minkälainen joukko tutkimukseen on valikoitunut ja mitkä tekijät ovat olleet vaikuttamassa

sen muotoutumiseen. Ainakin sekä minun että haastateltavien kielitaito, sukupuoli, ikä ja etnisyys olivat tekijöitä, jotka vaikuttivat yksilöiden valikoitumiseen mukaan tutkimukseen ja vuorovaikutukseen läpi aineistonkeruun prosessin. Valikoituneisuutta ei ole välttämättä helppo huomata edes siinä vaiheessa, kun aineisto on jo kerätty: vasta analyysin myötä minulle kirkastui se, että tutkimusjoukko edusti lähes säännönmukaisesti entisissä kotimaissaan hyvin resursoitua keskiluokkaa (ks. luku 3.1). Aineisto olisi mitä todennäköisimmin muodostunut toisenlaiseksi, mikäli haastateltavien lähtökohdat olisivat olleet heidän entisten kotimaidensa hierarkian alapäässä.

Jo itse tutkimusaihe, perhe-elämä, muokkaa tutkimusjoukkoa. Perhe-elämä puheenaiheena on yksityisyyden rajoja koetteleva ja sensitiivinen, eikä varsinkaan siihen liittyviä ongelmia usein haluta jakaa ulkopuolisten kanssa (Smart 2007, 137–138). Aiheen itselleen liian arkaluontoiseksi kokevat eivät alun alkaen osallistu tutkimukseen (Kuula 2006, 136; Rastas 2007b, 73), eikä tunnukaan yllättävältä, ettei haastateltujen perheiden joukossa ollut sellaisia, joiden perhe-elämä olisi akuutisti kovin tulehtunutta (ks. myös Rönkä & Sallinen 2008, 57–58). Tämän tyyppinen ”hyväosaisen” valikoituneisuus on hyvä tiedostaa. Tutkimuseettisesti on kuitenkin tärkeää antaa tilaa tutkimuksesta kieltäytymiselle ja yksityisyyttä koskeville rajanvedoille (Kuula 2006, 135–140).

Kysymys kielitaidon merkityksestä on tärkeä ja liittyy haastateltavien yhteiskunnalliseen asemaan. Haastattelut ja muu vuorovaikutus perheiden kanssa ovat muutamaa poikkeusta¹³ lukuun ottamatta tapahtuneet suomen kielellä. Siinä missä nuoren sukupolven edustajien suomen kieli oli sujuvaa, tai heidän vahvin kielensä, vanhempien suomen kielen taito oli usein huomattavasti heikompi. Pitkiä aikoja työttömänä olleille tai lapsiaan kotona hoitaneille vanhemmille suomeksi kommunikointi saattoi olla haastavaa vielä yli kymmenen vuoden Suomessa asumisen jälkeen. Aineistonkeruun suomenkielisyys herättää siksi kysymyksiä siitä, onko haastateltavia rajautunut tutkimuksen ulkopuolelle vain kielikysymyksen takia, ovatko kaikki haastateltavat pystyneet haluamallaan tavalla kertomaan kokemuksistaan ja onko paljon asioita, jotka ovat kieliongelmien

13 Tein kahden eri perheen vanhemman yksilöhaastattelut englanniksi, joka oli heidän ensimmäinen vieras kielensä. Yhden perheen vanhempien kanssa käytettiin aluksi tulkkiä, sillä vanhemmat olivat epävarmoja suomen kielen taidostaan. Lisäksi toisinaan rekrytointitilanteissa tutkimusta esiteltäessä oli käytettävissä tulkki.

vuoksi jääneet sanomatta tai tulleet väärinymmärretyksi.

Ilmeinen vaihtoehto suomenkielisille haastatteluille olisi ollut tulkkien käyttö. Harkittuani (ja kokeiltuani yhdessä haastattelussa) tätä päädyin luopumaan ajatuksesta useammasta syystä (ks. myös Pentikäinen 2005, 61–62). Ensinnäkin koin tulkkauksen hankaloittavan keskustelun vapaa-uoitoisuutta ja luontevuutta. Toiseksi, koska tulkki ei koskaan voi välittää sanottua ”sellaisenaan”, vaan tulkkaus, kuten kaikki kommunikaatio, perustuu vuorovaikutustilanteessa tehtyyn tulkintaan, olisi tulkin käyttö lisännyt aineistoon merkittävän tulkinnallisen kerroksen. Olisin joutunut pohtimaan runsaasti sitä, kenen puhetapa tulkatussa tekstissä välittyy. Osalla haastateltavista oli kokemuksia tulkkien välityksellä tapahtuneen kommunikaation väärinymmärryksistä, eivätkä he itse kokeneet tulkkausta kaikilta osin ongelmattomaksi. Lisäksi en ihmisiä tutkimukseen rekrytoidessani kokenut, että suomenkielisyyden olisi ollut suuressa roolissa tilanteissa, joissa haastattelusta kieltäydyttiin – joskin kieltäytymisten takana olevia syitä oli toki paikoin vaikea tulkita. Kaikki suomenkielisiin haastatteluihin osallistuneet haastateltavat olivat valmiita keskustelemaan suomeksi, ja joillekin suomen kielellä haastattelutilanteessa selviäminen vaikutti olevan eräänlainen kunnia-asia, osoitus siitä, että he pystyivät mahdollisista kieliongelmissa huolimatta selviämään tilanteessa itsenäisesti.

Väärinymmärryksiä olen pyrkinyt välttämään kysymällä uudestaan eri tavoilla epäselviä sisältöjä ja tarkistamalla suullisesti, että olen ymmärtänyt oikein. Haastattelujen toistaminen samoissa ja eri kokoonpanoissa selvensivät joitakin haastattelusisältöjä. Suomenkielisyyden tarkoitti toisinaan, että nuoren sukupolven edustajat ryhmähaastattelutilanteissa olivat vanhempiaan vahvemmassa asemassa, sillä heille oli mahdollista ilmaista itseään helposti ja miettimättä, kun taas heidän vanhempansa tarvitsivat enemmän aikaa ja sanojen hakemista. Suomenkielisyyden toikin haastattelutilanteisiin toisinaan perheenjäsenten väliseen vuorovaikutukseen liittyviä eettisiä ongelmia. Vaikka pyrin välttämään tilanteita, joissa perheen nuoret joutuivat tulkin asemaan, toisinaan en voinut olla ajautumatta tilanteisiin, joissa nuoret spontaanisti avustivat vanhempiaan suomenkielisten sanojen löytämisessä ja käänsivät kotikielellä puhuttua minulle (ks. Pentikäinen 2005, 47). Nuoret sujahtivat tulkin rooliin luontevasti ja aikailematta, eivätkä sen paremmin vanhemmat kuin nuoretkaan näyttäneet kokevan kielellistä avustamista poikkeukselliseksi tai ongelmalliseksi. Siinä missä alaikäisten nuorten tarttuessa tulkin tehtäviin pyrin etsimään keinon, jolla

tilanteen sai korjattua, en kokenut yhtä epäeettisenä niitä tilanteita, joissa aikuistunut nuori avusti kielellisesti vanhempiaan.

Vanhempien osalta haastatteluaineisto on jonkin verran vinoutunut sukupuolen mukaan siten, että äitejä on osallistunut haastatteluihin useampia kuin isiä. Osaltaan tätä selittää viiden yksinhuoltajaäidin mukanaolo tutkimuksessa, mutta myös kolmessa kahden vanhemman perheessä isä ei osallistunut haastatteluihin. Aineistonkeruuprosessin aikana kokonaisuudessaan oli jossain määrin havaittavissa, että naiset useammin vastasivat haastattelupyyntöni, olivat kiinnostuneempia tutkimuksestani ja joskus aktiivisempia itse haastatteluissa. Tulkitsen sukupuolieroa yhtäältä siten, että perhe-elämä ja sen arkiset käytännöt yhä yhdistyvät enemmän naisiin kuin miehiin (Jokinen 2005). Kyseessä ei ole yksittäinen havainto, sillä myös muissa perhe-elämää koskevissa tutkimuksissa miesten löytäminen tutkimukseen on osoittautunut vaikeammaksi kuin naisten (Jokinen 2005; Rönkä & Sallinen 2008; Ribbens McCarthy, Edwards & Gillies 2003). On mahdollista, että jotkut miehet eivät kokeneet luontevana keskustella perhe-elämästään nuoren naistutkijan kanssa tai että kysymyksenasettelu ja tilanteen kehystys eivät tarjonneet heille mielekkäältä tuntuva mahdollisuutta kokemustensa jakamiseen. Toisaalta kohtasin myös isiä, jotka aloitteellisesti ilmaisivat kiinnostuksensa tutkimusta kohtaan ja keskustelivat perhe-elämästään hyvinkin avoimesti. Varsinkin kasvatukselliset periaatteet eivät haastatteluissa näyttäytyneet ainoastaan äitien ja naisten asiana, vaan erityisesti yhdistyessään kulttuuriin ja sen säilyttämiseen olivat keskeisesti myös isien kiinnostuksen kohteena. Sukupuolen vaikutus on ollut jokseenkin erilainen haastatelllessani eri sukupolven edustajia: poikien ja nuorten miesten kanssa keskustellessani sukupuoltani merkittävämmäksi näin asemani suomalaisen kulttuurin edustajana ja verraten nuorena tutkijana. Tältä pohjalta pojat ja nuoret miehet (kuten tytöt ja nuoret naiset) saattoivat olettaa minun osittain jakavan heidän kanssaan kokemuksia, jotka liittyvät kasvamiseen suomalaisessa yhteiskunnassa.

Minun ja haastateltavien väliseen vuorovaikutukseen aineistonkeruun alusta loppuun vaikuttivat epätasaiset valtasuhteet maahanmuuttajataustaisen väestön ja valtaväestön välillä ja maahanmuuttajia koskevat leimaavat puhutavat. Tahdoin tai en, edustin vuorovaikutustilanteissa suomalaisuutta, ja sitä taustaa vasten kohtaamani ihmiset tulkitsivat sanomisiäni ja tekemisiäni, kuten seuraava katkelma kenttämuistiinpanoistani haastateltavien rekrytoinnista osoittaa:

Naisille tarkoitettuun kerhoon on kokoontunut parikymmentä eri-ikäistä naista ja tyttöä eri kansallisuuksista. Suurin osa näyttää olevan entuudestaan toisilleen tuttuja, he keskustelevat pienissä ryhmissä ja juovat kahvia ja teetä. Vetovastuussa oleva henkilö, kontaktini, esittelee minut Irakista kotoisin olevalle naiselle. Kerron hänelle tutkimuksestani ja hän vaikuttaa olevan siitä kiinnostunut. Juttellemme naisen perheestä ja mainitsen, että haastattelisin mielelläni myös hänen miestään. Ehdotan, että hän voisi kysyä mieheltään, haluaisiko hänkin osallistua – ajattelen näin helpottavani omaa työtäni, sillä vaikka toki kysyn jokaiselta haastateltavalta luvan erikseen, on asian esittely helpompaa, jos joku haastateltavalle tuttu henkilö on jo kertonut tutkimuksesta. Nainen naurahtaa ja sanoo ”meidän perhe on kyllä ihan demokraattinen”. Hän jatkaa, että voi aivan hyvin neuvottelematta miehensä kanssa osallistua tutkimukseen. Ymmärrän, että hän on tulkinut pyyntöni siten, että kuvittelen hänen tarvitsevan mieheltään suostumuksen tekemisilleen. Selitän hämillisenä, että kysyin hänen miestänsä haastatteluun, koska toivon saavani mahdollisimman monta näkökulmaa perhe-elämään.

[kenttämuistiinpanot 26.10.2007]

Yllä kuvatussa tilanteessa kurditaustainen perheenäiti uskoi tunnistavansa puheeni taustalla itselleen epäilemättä tutuksi tulleen stereotypian, miehensä alistaman musliminaisen (ks. Huttunen 2004, 145–146; luku 1.3.3), ja kiisti tämän stereotypian sopivuuden oman perheensä kohdalla. Samana iltana eräs toinen, haastattelusta kieltäytynyt nainen totesi minulle kieltäytymistään perustellen: ”Kyllä minulla on ongelmia, mutta minulla on paljon kavereita, juttelen ongelmistani heille. Ei tarvitse kenellekään muulle jutella.” (kenttämuistiinpanot 26.10.2007). Kommentista käy ilmi, että nainen oletti minun olevan kiinnostunut nimenomaan hänen perheensä ongelmista, vaikka esitellessäni tutkimustani pyrin tietoisesti välttämään ongelmakeskeistä puhetapaa. Jälkikäteenkään minulle ei selvinnyt, perustuiko ohipuhumisemme hänen omaan ajatukseensa siitä, mistä asioista suomalainen tutkija on kiinnostunut tutkiessaan maahanmuuttajataustaisia perheitä vai meidät esitelleen naisen tutkimuksestani tekemään tulkintaan. Tällaiset tilanteet kirkastivat minulle jo aineistonkeruun alussa sen, kuinka keskeisiä tutkimuksen ulkopuoliset valtasuhteet ja pyrkimys sensitiivisyyteen yksilöiden kohtaamisessa ovat. Opin myös sen, että useimmiten väärinymmärrysten yli oli mahdollista päästä jatkamalla dialogia.

2.1.3 Monietninen ryhmä tutkimuksen kohteena

Maahanmuuttotutkimus on perinteisesti kohdistunut kerrallaan yhteen tai vertailuasetelmassa enintään muutamaiin kansallisiin tai etnisiin ryhmiin. Suomessa määrällisesti suurin osa tutkimusta on kohdistunut somali- ja venäläistäustaiseen väestöön. (Martikainen & Tiilikainen 2007, 24.) Tällaisia rajauksia perustellaan esimerkiksi tutkittavan ryhmän saavutettavuudella tai sen jäsenten oletetuilla yhteneväisyyksillä. Tutkimuksen keskittyminen tiettyihin ryhmiin saattaa kuitenkin aiheuttaa sen, että pienemmät tai mediassa vähemmän huomiota saavat ryhmät jäävät tutkimuksen ulkopuolelle, mikä puolestaan vaikuttaa käsiteltyihin aiheisiin, tulosten tulkintaan ja esitettyihin toimenpiteisiin (mt.). Maahanmuuton ja etnisyyden tutkimuksen kentällä esitetään kasvavassa määrin kritiikkiä sellaista tutkimusta kohtaan, jossa kansallisvaltiot otetaan itsestään selvästi tutkimuksen yksiköiksi ja etnisyys luonnolliseksi kriteeriksi jakaa ihmiset ryhmiin yhteiskunnan sisällä (Wimmer & Glick Schiller 2003; Wimmer 2009). Tällaiseksi metodologiseksi nationalismiksi voidaan tulkita myös se, että Suomen kansallisvaltiossa asuvat yksilöt, joiden juuret ovat Suomen ulkopuolella, nähdään ensisijaisesti etnisen taustansa kautta, ja heitä tutkittaessa parhaaksi yksiköksi ajatellaan automaattisesti ryhmä, joka jakaa tämän taustan.

Maahanmuuton ja etnisyyden tutkimuksessa vahvistuneiden transnationally näkökulmien myötä on tullut ilmeiseksi, että yksilöiden ryhmäjäsenyydet ja identifikaatiot ovat joko–tain sijaan ennemminkin sekä–että: kokemus jäsenyydestä tiettyssä ryhmässä tai kansakunnassa ei sulje toista jäsenyyttä pois (Levitt & Glick Schiller 2004; Vertovec 2009, 78–79). Samaan etniseen ryhmään kuuluvien yksilöiden ei voida myöskään olettaa jakavan yhtä kulttuuria – kulttuurit ovat jatkuvassa muutoksessa ja kullakin yksilöllä on oma, muuttuva suhteensa kulttuuriin (Huttunen 2005; Erel 2010; luku 1.3.2). Kuten eräs somalitaustainen haastateltava totesi, hänen ”somalialainen kulttuurinsa” ja hiljattain Suomeen saapuneiden somalialaisten ”somalialainen kulttuuri” olivat kaksi eri asiaa, sillä niiden välissä oli yli kymmenen vuoden kokemukset erilaisissa elinympäristöissä (kenttämuistiinpanot 24.4.2009). Tutkittaessa tiettyä etnistä ryhmää riskinä saattaa olla se, että ryhmän jäsenet nähdään vain oman kulttuurinsa kantajina, ja heidän kokemuksiaan pyritään ymmärtämään ensisijaisesti kulttuuritaustasta lähtien, eikä esimerkiksi vastaanottavan yhteiskunnan rakenteiden tai yksilöllisten kokemusten näkökulmista. Samalla saate-

taan tulla sivuuttaneeksi erilaisten etnisten ryhmien keskinäiset suhteet ja luodaan kyseisestä ryhmästä kuva todellisuutta homogeenisempänä. (Wimmer 2009.)

Yksittäisiä etnisiä ryhmiä koskevilla tutkimuksilla on toki nyt ja jatkossa paikkansa jo siksikin, että niiden puitteissa on paremmat mahdollisuudet perehtyä lähtöalueiden yhteiskuntarakenteeseen ja sosiaalisen todellisuuden monimuotoisuuteen. Tutkimusryhmän valinta ja sen taustaan perehtymisen välttämättömyys palautuvatkin lopulta tutkimuskysymyksiin (Rastas 2005a, 85). Nähdäkseni etnisesti heterogeenisen ryhmän valitseminen tutkimuksen kohdejoukoksi voi olla analyysiä uusiin suuntiin avaava valinta. Kun kansallista tai etnistä ryhmäjäsenyyttä ei pidetä ainoana tai perimmäisenä yksilön identiteetin lähteenä tai samastumisen kohteena, avautuu mahdollisuuksia löytää myös yhtäläisyyksiä etnisesti heterogeenisen tutkimusjoukon keskuudesta. Jo pelkkä erilaiseksi määrittäminen suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan ja siihen liittyvät puhettavat voivat tuoda yhteistä kokemuspohjaa, samoin kokemus transnationaalisesta liikkumisesta ja elämästä transnationaalisessa (perhe)yhteisössä (Rastas 2007b; Tolonen 2010; Haikkola 2012). Tutkimusjoukon etninen heterogeenisyys tarkoittaa myös sitä, että en pyri antamaan heidän toiminnalleen tai tulkinnoilleen kulttuurisia selityksiä. Tietyn käyttäytymis- tai ajattelutavan perustelu kulttuurilla tapahtuu – silloin kun tapahtuu – haastateltavien toimesta.

2.2 AINEISTONA HAASTATTELUT JA HAVAINNOT

Olen tehnyt haastatteluja yksilöhaastatteluina (24), parihaastatteluina (6), joissa on ollut mukana joko molemmat vanhemmat tai sisaruspari, ja paritai ryhmähaastatteluina (15), joissa on ollut mukana kahden sukupolven edustajia, yksi tai kaksi vanhempaa ja yksi tai useampia heidän lapsiaan (ks. liite 1). Mahdollisuuksien mukaan pyrin haastattelemaan kaikista perheistä molempien sukupolvien edustajia ja tapaamaan perheitä useammin kuin kerran. Haastattelin kolmen perheen jäseniä sekä vuonna 2007 että vuonna 2009; muiden kohdalla haastattelujen väliin jäänyt aika vaihteli viikosta puoleen vuoteen.

Sen mukaan, onko ensimmäinen tapaaminen ollut ryhmä- vai yksilöhaastattelu, olen pyytänyt joko ryhmähaastattelujen osallistujia yksilöhaastatteluihin tai yksilöhaastattelun osallistujalta, joka useimmin on ollut

perheen vanhempi, suostumusta sille, että voin kysyä hänen lapsiaan tai puolisoaan haastatteluun. Läpi haastattelupyynnöiden sarjan olen pyrkinyt pitämään huolen siitä, että kaikki ovat olleet tietoisia haastattelujen vapaaehtoisuudesta ja mahdollisuudesta kieltäytyä niistä. Jatkohaastattelupyynnöt olen esittänyt toiveena, sillä haastateltavat olivat nähneet jo vaivaa järjestäessään ajan haastattelulle, kertoessaan minulle henkilökohtaisista kokemuksistaan ja useimmiten myös järjestäessään minulle tarjottavaa kotiinsa. Monet olivat kuitenkin halukkaita järjestämään aikaa tavatakseen minut uudestaan, ja 13 perhettä tapasin useammin kuin kerran. Kahden perheen kohdalla en saanut molempien sukupolvien edustajia haastatteluun: yhdessä tapauksessa lapset olivat haluttomia osallistumaan ja toisessa tapauksessa vanhemmat kieltäytyivät vetoamalla puutteelliseen kielitaitoonsa. Olen antanut haastateltavien preferenssien ohjalla haastattelujen kokoonpanoa, ja niihin ovat vaikuttaneet niin tilannekohtaiset tekijät kuin yksittäisten perheenjäsenten kiinnostus tutkimustani kohtaan. Osa haastateltavista on osallistunut useampiin haastatteluihin, toiset vain yhteen, ja näin ollen haastateltavat ovat erilaisissa asemassa aineistossa suhteessa siihen, minkä verran juuri heidän puheensa aineistossa kuuluu.

2.2.1 Kotona haastattelemassa

Vaikka koin haastateltavien löytämisen aika ajoin haasteelliseksi, tilanne yleensä muuttui siinä vaiheessa, kun olin saanut jonkun perheenjäsenen suostumuksen osallistua tutkimukseen ja minut kutsuttiin heidän kotiinsa. En ole olettanut kaikkien haastateltavien haluavan päästää vierasta tutkijaa kotiinsa kyselymään, ja tarjosin haastateltaville vaihtoehtoa tavata muualla kuin heidän kotonaan, jos he eivät heti ehdottaneet kotiaan tapaamispaikaksi. Kaiken kaikkiaan oma koti oli monille mieluisa ja käytännöllinen paikka haastatteluille, ja minut otettiin vastaan poikkeuksetta kohteliaasti ja vieraanvaraisesti. Haastattelujen kesto vaihteli yleensä tunnin ja kahden tunnin välillä, mutta aineistossa on mukana myös tätä pidempiä haastatteluja.

Haastattelujen lisäksi minulla oli useimpien perheiden kanssa mahdollisuus viettää jonkin verran aikaa kodeissa haastatteluja ennen tai niiden jälkeen, syöden illallista perheenjäsenten kanssa, katsellen televisiota, käyden läpi valokuva-albumeita tai leikekirjoja tai vain juoden teetä ja jutellen. Olen osallistunut yhteen perhejuhlaan ja tavannut muutamia haastateltaviani heidän kotinsa ulkopuolella. Näin olen nähnyt haastateltavien kodit

– heidän perhe-elämänsä keskeiset kiinnepohdat – ja tavannut niitäkin perheenjäseniä, jotka eivät ole osallistuneet haastatteluihin. Näiden haastattelujen ulkopuolisten kenttätökokemusten kesto on vaihdellut vajaasta tunnista muutamaan tuntiin. Vaikka alun perin lähdin liikkeelle ajatuksesta haastatellen suoritetusta aineistonkeruusta, aineistonkeruun myötä aloin nähdä haastattelujen kotiympäristön ja kodeissa tehdyt havainnot tärkeällä tavalla haastatteluaineistoa tukevana ja taustoittavana materiaalina. En ajattele tätä tekemääni kenttätöä systemaattisena etnografiana, onhan se ollut lyhytaikaista ja syntynyt suurehkolta osin haastattelujen ”sivutuotteena”. Etnografista tutkimusotetta on kuitenkin hahmotettu hyvin erilaisilla tavoilla, ja tutkimuksessa ovat yleistyneet ajatukset ”monipaikkaisesta etnografiasta” ja tutkijan asenteeseen liittyvästä etnografisuudesta (esim. Skeggs 1997, 18–24, 2001; Rastas 2007b, 62; Honkasalo 2011, 50–52; Tolonen & Palmu 2007). Barbara Heyl (2001, 369) pitää etnografisen haastattelun kriteereinä haastateltavien kanssa vietettyä aikaa ja tutkimussuhteen laatua: sitä, että tutkijalla on kunnioittava ja jatkuva suhde haastateltaviinsa, ja että tutkimus jättää tilaa tutkittavien ja tutkijan näkemysten vaihdolle. Koska tutkimukselleni on ollut ominaista samojen ihmisten tapaaminen useita kertoja heidän intiimissä elinympäristössään ja tutkimusprosessin eläminen aineistonkeruun mukana, ajattelen tutkimusotteessani olevan vaikutteita myös etnografiasta. Etnografisesti orientoituneiden tutkijoiden metodologiset pohdinnat tutkimuksen refleksiivisyydestä ja eettisyydestä ovat niin ikään vaikuttaneet merkittävästi ajatteluuni (esim. Heyl 2001; Skeggs 2001; Tolonen & Palmu 2007).

Etnografinen elementti luikerteli aineistooni myös suunnittelematonta, haastattelujen kulun kautta. Halusin pitää haastattelut epämuodollisina, jotta ilmapiiri olisi miellyttävämpi kokemusten jakamiseen. Epämuodollisuudella oli se(kin) seuraus, että haastattelutilanteet tulivat alttiiksi katkoksille ja muutoksille, yllätyksillekin. Haastattelutilanteeseen mennessäni en esimerkiksi joka kerta voinut olla täysin varma, mikä joukko perheenjäsenistä olisi paikalla ja haluaisi osallistua haastatteluun (ks. Pentikäinen 2005, 45–47). Osaltaan tämä johtui siitä, että ympäristönä oli haastateltavan koti, ja samalla hänen perheenjäsentensä koti, jossa nämä tulivat ja menivät kuten vain kotona on voitava. Koti havainnointikenttänä oli läsnä siitä hetkestä lähtien, kun astuin ovesta sisään, ja jopa sitä ennen, asuinalueella kävellessäni ja oikeaa osoitetta etsiessäni. Toisin oli haastattelun laita, jolle oli toisinaan suorastaan raivattava tilaa arjen

melskeiden keskeltä. Seuraava katkelma kenttämuistiinpanoistani kuvaa haastattelun aloittamisen hankaluutta tilanteessa, jossa arkinen perhe-elämä ja perheenjäsenten vaihtelevat tunnelmat ovat läsnä:

Tullessani paikalle sovittuun aikaan perheen äiti, jonka kanssa olen sopinut haastattelun, ei ole kotona. Oven avaa hänen poikansa, joka sanoo että äiti on tulossa pian ja pyytää sisälle. Paikalla on myös pojan pikkuveli ja veljesten Ruotsista vierailulla oleva isoäiti, joka ei puhu suomea, mutta tervehtii minua lämpimästi. Isoveli pyytää minut peremmälle ja ohjaa olohuoneeseen.

Pojat pelaavat tietokoneella olohuoneen viereisessä pienessä makuuhuoneessa, isoäiti istuu kanssani olohuoneen sohvalla. Hän tuo minulle tarjottimella lasillisen mehua. Elekielen lisäksi meillä ei ole yhteistä kieltä (en tässä vaiheessa tiedä isoäidin asuvan Ruotsissa). Isoäiti näyttää minulle kirjahyllyssä olevia valokuvia. Kehyksissä on useita kuvia perheen pojista, osa on koulukuvia ja osa jonkin harrastuksen yhteydessä otettuja. Toisissa kuvissa on ihmisiä, joiden arvelen olevan sukulaisia perheen entisessä kotimaassa. Pojat kinastelevat tietokoneella puhuen suomea keskenään. Isoäiti komentelee välillä poikia ja päivittelee minulle (ilmeisesti) heidän käyttäytymistään.

Noin puolen tunnin kuluttua perheen äiti saapuu kauppakassien kanssa ja pyytelee anteeksi myöhästymistään. Hän nostelee ostokset paikoilleen keittiössä ja kysyy, otanko kahvia tai teetä. Nuorempi pojista, joka on seurassani varautuneen ja ujon oloinen, tulee olohuoneeseen. Juttelen hänen kanssaan lyhyesti kesälomasta (”käytiin omassa maassa, se oli ihan kivaa” kertoo poika) ja koulun alkamisesta.

Äiti haluaa lähettää pojat isoäidin kanssa ulos sillä aikaa kun haastattelen häntä. Isoveli ei kuitenkaan halua sulkea tietokonetta. Äiti ja poika sanailevat hetken perheen kotikielellä, minkä päätteeksi isoveli marssii huoneeseensa ja paiskaa oven perässään kiinni. Äiti käy pojan huoneessa selvittämässä asiaa.

Tilanne vaikuttaa rauhoittuneen. Äiti laittaa meille tarjottimelle teetä ja karkkia ja ehdottaa, että menisimme parvekkeelle nauttimaan lämmöstä (on kaunis ilma). Pojat ja isoäiti tekevät lähtöä ulos ja minä ja äiti keskustelemme tutkimuksestani. Molemmat pojat käyvät vielä parvekkeella pari kertaa kysymässä äidiltään jotakin. Episodi alkaa naurattaa äitiä, hän kysyy minulta: ”saammekohan mitään (aikaan)?”. Lopulta pääsemme aloittamaan haastattelun.

[kenttämuistiinpanot 9.8.2007]

Haastattelujen aikana sattui keskeytyksiä, kun ulkomailla asuvat sukulaiset ja ystävät soittivat haastateltaville kesken haastattelun tai toiset perheenjäsenet yllättäen saapuivat kotiin ja haastattelutilanteeseen. Näin jonkin verran vaivaa järjestääkseni haastattelut ajankohtina, jolloin häiriötekijöitä olisi mahdollisimman vähän, mutta silti toisinaan koko haastattelutilanteen

luonne muuttui, kun joku muu perheenjäsen kutsuttiin kertomaan omasta mielipiteestään, tai jopa liittymään keskusteluun. Joskus auki oleva televisio olohuoneen nurkassa osallistui läpi haastattelun keskusteluun, joskus päiväuniltaan heräilevät lapset käänsivät haastateltavien huomion toisaalle. Haastattelujen suorittaminen haastateltavien kotona ei siis ihanteellisesti taannut niiden rauhallisuutta ja katkeamattomuutta, vaan perhe ja sen arki sekä koti tilana tunkeutuivat haastattelutilanteisiin (ks. Metso 2004, 68–71). Minulta tutkijana ennakoimattomiin tilanteisiin vastaaminen on vaatinut aimo annoksen joustavuutta ja improvisointia (ks. Malkki 2012, 199–201), ja samalla sellaisetkin kohtaamiset, havainnot ja keskustelut, joita itse en osannut ennakolta suunnitella, tulivat mahdollisiksi.

Kuten käy ilmi edellä lainatusta muistiinpano-otteesta, haastateltavien kotona vieraillessa oli mahdollista tavoittaa osia itsestään selvänä pidetystä elinympäristöstä ja ”sotkuisesta arjesta” (Malkki 2012, 197), joihin haastattelupuheessa on vaikea tarttua (Huttunen 2010; Tiilikainen 2003). Haastateltavien tieto itsestään ja ympäristöstään, kuten kaikki tieto, on paikantunutta – tietystä näkökulmasta, tietyistä asemasta käsin nähtyä. Huttunen (2002, 25) kirjoittaa, että ”elämällä (...) sukupuolen, ihonvärin ja lukemattomien muiden erottelujen eri tavoin merkitsemissä ruumiissa, kirjoittajat asettuvat erilaisiin positioihin ja heidän on mahdollista ’nähdä’ asioita ympärillään”. Kun tieto nähdään paikantuneena, ruumiiseen ja hierarkkisiin asemoitumisiin kietoutuvana, korostuu tarve ymmärtää tietävän ja kertovan subjektin ”paikkaa”, positiota, josta käsin hän puhuu. Fyysisen ruumiin lisäksi materiaallinen ympäristö on keskeinen. Tätä tarvetta on osaltaan palvellut se, että olen päässyt vierailemaan haastateltavien kotona ja havainnoimaan sen materiaalisia ja sosiaalisia yksityiskohtia. Kotimaisella tutkimuskentällä ainakin Marja Tiilikaisen (2003), Laura Huttusen (2006, 2009) ja Matti Kortteisen (1982) tutkimukset ovat osoituksia etnografisten menetelmien voimasta juuri arkea ja perhettä tutkittaessa¹⁴.

Käytännössä havainnointiaineiston kerääminen on tarkoittanut aineistonkeruun ympäristöjen ja niiden tapahtumien kirjaamista kenttämuis-

14 Kyseiset tutkimukset ovat arvokkaita esikuvia myös siksi, että niiden kohderyhmissä on runsaasti yhtymäkohtia omaani. Tiilikainen ja Huttunen ovat tutkineet transnationaaleissa perheyhteisöissä eläviä Suomeen muuttaneita ryhmiä. Kortteisen tutkimusjoukko on maan sisäisiä muuttajia, jotka ”uuden” ja ”vanhan” (”maalaisen” ja ”kaupunkilaisen”) kulttuurin leikkauspisteessä sovittelevat näitä yhteen lähielämässään.

tiinpanoihin läpi aineistonkeruuprosessin. Olen kirjannut ylös haastatteluvien rekrytoinnin ympäristöt ja siihen liittyneet tunnelmat ja reaktiot. Haastattelutilanteista olen kirjannut ylös huomiot haastattelun kulusta, sen herättämistä ajatuksista ja mahdollisista yllättävistä muutoksista, mutta haastattelusisältöjen osalta olen luottanut nauhuriini¹⁵. Haastattelujen ulkopuolella tapahtuneet kohtaamiset, keskustelut ja tapahtumat olen pyrkinyt kuvaamaan mahdollisimman tarkasti ympäristöineen, osallistujineen ja tunnelmineen. Muistiinpanot ovat välttämättä subjektiivisia ja osittaisia tulkintoja tapahtuneesta (Emerson, Fretz & Shaw 2001, 354). Ne on aineistonkeruuvaiheessa kirjoitettu ennen muuta itseäni varten, ja ne ovat katkonaisia, nopeasti kirjoitettuja ja sisältävät tunnistetietoja. Siten ne eivät sellaisenaan ole raportointikelpoisia, vaan tutkimustekstiä varten niitä lainatessani olen muokannut ja uudelleen kirjoittanut niitä luettavampaan ja anonymisoituun muotoon.

2.2.2 Haastattelu tutkimusmenetelmänä

Haastattelu menetelmänä tuottaa haastateltavien arkielämää koskevia reflektioita ja kertomuksia. Kuten kaikissa sosiaalisissa tilanteissa, haastattelutilanteessa ihmiset ”esiintyvät” ja esittävät itsensä ja elämänsä sellaisella tavalla, joka näyttäytyy heille ymmärrettävänä ja arvokkaana niiden kulttuuristen käsitteiden valossa, joita heillä on käytettävissään. (Jokinen 2005, 39–45; Atkinson & Coffey 2001, 808.) Haastattelupuhe ei ole vain subjektiivista ja (itse)refleksiivistä, vaan myös koostuu niistä osista haastateltavien elämää, jotka he ovat halukkaita jakamaan. Osittain haastattelupuhe on vastausta siihen, mitä haastateltava ajattelee haastattelijan ajattelevan ja haluavan kuulla¹⁶ (Kortteinen 1982, 296–302). Haastattelujen sosiaalinen konteksti, kokoonpano, haastattelutilanne, -aika ja -paikka

15 Kaikki haastattelut on haastateltavien luvalla nauhoitettu ja litteroitu sanatarkasti. Nauhoitukset on litteroinnin jälkeen tuhottu.

16 Kortteinen (1982, 296–300) puhuu ”onnellisuusmuurista”, jonka voi ymmärtää joko suojana vieraiden tungettevilta katseilta tai yksilön omaa mieltä suojaavana psyykkisenä defenssinä. Kortteinen toteaa, että sosiologi voi asettaa itselleen tehtäväksi onnellisuusmuurin lävitse pääsemisen sen ensimmäisessä merkityksessä, jolloin haastatteluissa ei jäädy vain julkisivun tasolle. Juuri pitkäaikaiset haastattelukontaktit mahdollistavat mielekkään haastattelusisällön, joka saavutetaan haastateltavien itsensä ohjauksella. Sen sijaan psyykkisten defenssien parissa askartelu on sosiologille paitsi teoreettisesti myös eettisesti kestämätöntä. (Mt.)

ovat merkityksellisiä. Haastattelijan ja haastateltavan välinen suhde, sekä ryhmähaastattelutilanteessa haastateltavien väliset suhteet, vaikuttavat siihen, miten tutkimuksen teemoja ja kysymyksiä lähestytään, miten niistä neuvotellaan ja miten merkitysten yhteinen rakentuminen tapahtuu. (Heyl 2001; Tolonen & Palmu 2007.)

Olen valmistellut kunkin perheen kohdalla ensimmäisen haastattelukerran perustuen ajatukseen löyhästi strukturoidusta teemahaastattelusta, jossa käydään läpi tietyt teemat (ks. liite 3) samalla pyrkien avoimuuteen tarttua haastateltavien esiin nostamiin, haastattelurungon ulkopuolisiin aiheisiin (esim. Warren 2001; Tiittula & Ruusuvaori 2005, 11–12). Olen aloittanut haastattelut laajoista kysymyksistä (”kerro perheestäsi”), minkä jälkeen olemme jatkaneet eteenpäin näiden pohjalta nousseista teemoista ja tarinoista. Haastattelujen loppupuolella olen esittänyt yksityiskohtaisempia kysymyksiä koskien teemoja, jotka eivät olleet aiemmin nousseet esiin. Vaikeat kysymykset esimerkiksi rasismien ja syrjinnän kokemuksista ja taloudellisesta toimeentulosta ovat olleet sellaisia, joita kaikki haastateltavat eivät ole oma-aloitteisesti ottaneet esiin. Haastattelujen painopiste – ja vastaavasti myös analyysin painopiste – on ollut haastateltavien elämässä maahanmuuton jälkeen, vaikka kysymysten refleктоiminen on edellyttänyt myös maahanmuuttoa edeltävän elämän kuvaamista. En ole esimerkiksi kokenut tarpeelliseksi kysyä pakolaistaustaisilta haastateltavilta yksityiskohtaisesti niistä vaikeista olosuhteista, jotka olivat aikoinaan pakottaneet heidät muuttamaan maasta. Tilannekohtaisesti olen kysynyt vaikeista ja sensitiivisistä aiheista, kuten parisuhteen päättymisestä, syrjinnästä tai vanhempien kontrollikeinoista. Samaan aikaan olen pyrkinyt säilyttämään haastateltavien oikeuden vetää yksityisyyttään koskevia rajoja ja siis välttämään tietojen ”urkkimista” tai haastateltavien johdattamista sellaisiin keskusteluihin, joita he selvästi halusivat välttää.

Teemojen käsittelyn järjestys ja laajuus on vaihdellut haastattelusta toiseen, ja haastattelut ovat sisältäneet usein myös aiheita teemarungon ulkopuolelta, sen mukaan miten haastateltavat ovat nostaneet niitä keskusteluun. Tärkeiksi nostamani kunnollisuuden ja luokan teemat eivät merkittävässä määrin ohjanneet kysymyksenasetteluani vielä siinä vaiheessa kun ensimmäistä kertaa laadin haastattelurunkoa, vaan ne ovat nousseet keskeisiksi vasta analyysin ja valitsemieni teoreettisten näkökulmien myötä. Jatkoahaastattelut olen valmistellut tilannekohtaisesti aiemman haastattelun läpikäynnin ja teemarungon tarkastamisen pohjalta: olen pyrkinyt

tarttumaan yhtäältä niihin aihepiireihin, jotka näyttivät kyseisen perheen kohdalla tärkeiltä ja toisaalta niihin aihepiireihin, jotka ovat jääneet tavalla tai toisella auki tai vähälle huomiolle.

Kertomusten ja kuvausten tuottaminen on sidoksissa yksilöiden asemaan erilaisissa hierarkioissa ja heidän resursseihinsa tulkita tilanteitaan ja kertoa niistä. Skeggsin (2004, 119–134) mukaan käytettävissä olevat kertomisen tavat ovat luokittuneita siten, että marginaalisiin positioihin asetetuilla yksilöillä on muita vähemmän mahdollisuuksia esittää itsensä valitsevina, refleksiivisinä yksilöinä, ja erityisesti institutionaalisissa konteksteissa he ovat usein pakotettuja toistamaan keskiluokkaisissa diskursseissa heille osoitettuja paikkoja tai ainakin puhumaan niiden kautta. Siinä missä Skeggs analysoi minän kerronnan pakkoa ja vapautta ennen muuta suhteessa luokkaan, nähdäkseni myös maahanmuuttajataustaisiksi luokiteltujen yksilöiden vapaus tuottaa kertomuksissaan paikkoja itselleen esimerkiksi mediassa on ainakin osin suomalaisen keskiluokan määrittämien puhe-
tapojen rajaama (ks. Keskinen 2009).

Haastateltaville suomalaiset puhutavat maahanmuutosta antoivat sanastoja kertoa omista kokemuksista, mutta samalla niiden kautta muodostuvista kategorioista ja stereotyyppioista haluttiin etäännyä. Maahanmuuttajan käsite ja sen erilaiset käyttötavat olivat tässä suhteessa keskeisiä, mikä johtui osaltaan jo siitä, että olin itse valinnut käyttööni ”maahanmuuttajataustaisen” käsitteen muun muassa tutkimusta esitellessäni (ks. luku 1.1.1)¹⁷. Haastateltavat yhtäältä itse käyttivät toisinaan käsitettä ”maahanmuuttaja” luokitellessaan ja kuvatessaan itseään ja muita. Toisaalta he halusivat usein kyseenalaistaa sen mielekkyyden, kuten seuraava katkelma haastattelun alkumetreiltä erään somalitaustaisen isän kanssa osoittaa:

Olemme aloittelemassa haastattelua erään järjestön tiloissa. Olemme keskustelleet tutkimuksestani ja olen antanut miehelle lyhyen paperin, johon olen koonnut pää-
tiedot tutkimuksestani ja haastattelujen käytöstä. Paperissa tutkimuksen työnimeksi on ilmoitettu ”Maahanmuuttajataustaiset nuoret ja heidän perheensä suomalaisessa yhteiskunnassa”. Mies lukee paperin keskittyneesti.

17 Pyrin ottamaan myös etäisyyttä ”maahanmuuttajan” ja ”maahanmuuttajataustaisen” käsitteisiin käyttämällä vaihtelevasti muitakin – yleensä kankeita – ilmaisuja, esimerkiksi puhumalla ihmisistä, jotka ovat ”jossain vaiheessa muuttaneet Suomeen” tai joilla on ”juuret Suomen ulkopuolella”.

Isä: Okei. Se on varmasti ihan hyvä. Siis mä oon itekin nyt, mä oon ite maahanmuuttaja, mutta. Siis mä en ehkä tajuu mitä se maahanmuuttaja tarkoittaa. Että. Mä oon itekki asunut täällä kakskyt-, varmaan kuustoista vuotta, seitsemäntoista vuotta.

MP: Niin, aivan.

Isä: Ja mä oon Suomen kansalainen. Mä oon käyny täällä peruskouluu, ammattikouluu, armeijaa. Ja mä oon edelleen maahanmuuttaja.

MP: Toi on oikein hyvä pointti. Aivan totta. Mun mielestä-

Isä: Kuinka kauan se kestää, maahanmuuttaja? Siis mä ainakin, itekin, sosiaalityöntekijänä duunissa. Siis, ne, sanovat ensimmäinen päivänä et, maahanmuuttajavuoro, nyt, te puhutte mis on näitten... En mä ole mikään maahanmuuttaja, mä olen ihan suomalainen, uusii suomalaisii me ollaan.

[kenttämuistiinpanot ja haastattelu 14.10.2009]

Haastateltava kritisoi maahanmuuttajan kategorian suljettua luonnetta; sitä, ettei siitä näytä olevan ulospääsyä edes ajan tai erilaisten kansalaisuutta koskevien saavutusten myötä. Hänen kokemuksensa työpaikaltaan kertoo myös siitä, kuinka maahanmuuttajiksi kategorisoitujen yksilöiden odotetaan puhuvan tietyllä tavalla ja tietyistä aiheista (ks. Honkasalo 2011). Oma vastaukseni nimeämisen ja kategorisoinnin ongelmaan on ollut se, että olen ottanut haastateltavien tavat suhtautua niihin yhdeksi analyysin kohteeksi.

2.2.3 Yksilö- ja ryhmähaastattelut: kuka puhuu ja mistä?

Yhteiskunnan tasolla vaikuttavien valta- ja hierarkiakysymysten lisäksi vuorovaikutustilanteisiin ja perhettä koskeviin puhetapoihin niin yksilö- kuin ryhmähaastatteluissa vaikuttivat perhekonteksti ja sen sisäiset valtasuhteet. Vaikka menetelmällisesti nojaan diskursiiviseen tutkimusperinteeseen, enkä siis oletta haastattelupuheen kuvaavan faktuaalista todellisuutta ”sellaisenaan” (ks. Oinas 2004), perhettä koskevaa puhetta tutkittaessa on syytä olla tietoinen siitä, että perheet ovat hierarkkisia yksiköitä, joiden toiminnan logiikka perustuu valtasuhteille sukupolvien ja sukupuolten välillä (Connidis & McMullin 2002). Moraalisena yksikkönä ja lojaalisuuden tunteiden kohteena perhe voi suoraan tai välillisesti rajata sitä, minkälaisia asioita yksilöt kokevat sopiviksi jakaa. Etenkin lasten ajatellaan salaavan mahdollisia vaikeita asioita puhuessaan perheestään (Pösö 2008, 102). Tästä näkökulmasta olen pohtinut erityisesti yksilö- ja ryhmähaastattelujen luonnetta ja eroja.

Yksilöhaastattelut ovat muodostuneet tietynlaiseksi normiksi siitä,

mitä on haastattelututkimus. Yksilöhaastatteluja puoltavan metodologisen ajattelun taustalla on implisiittisesti idea yksilön tuottaman puheen autenttisuudesta ja muiden läsnä olevien ihmisten tiedontuotantoa häiritsevästä ja sivumerkityksiä tuovasta vaikutuksesta. (Valtonen 2005, 225.) Yhteiskuntatieteiden piirissä on kuitenkin jo pitkään ymmärretty tiedon tuottamisen sosiaalinen luonne: merkitykset syntyvät ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa sen sijaan, että olisivat olemassa todellisuudessa sellaisinaan. Wilkinsonin (1998, 111–112) mukaan ryhmähaastattelu mahdollistaa kontekstisidonnaisen tiedon saamisen ja haastattelusäiltöjen tuottamisen, kiistämisen, vahvistamisen ja laajentamisen seuraamisen. Ryhmähaastatteluissa huomio kiinnittyykin haastattelusäilyllön ohella keskeisesti vuorovaikutukseen, puhe- ja esitystapojen vaihteluun ja siihen, kuinka jaettuun käsityksiä muodostetaan. (Mt.; Heikkilä 2008; Pietilä 2010, 215–217; Sulkunen 1990, 268.) Esimerkiksi seuraavassa katkelmassa 19-vuotias venäläistaustainen nuori nainen ja hänen äitinsä rakentavat pienten yksityiskohtien kautta ja kinastellen kuvaa perheensä rahankäytöstä ja samalla eroa suomalaisista perheistä. Vaikka asiasäilylltö, perheensääinen rahankäyttö, voisi olla samankaltainen yksilöhaastattelussa, parihaastattelussa näkyviin tulevat myös äidin ja tyttären värikäs vuorovaikutus ja samoille käytännöille annetut osin ristiriitaiset tulkinnat:

Tytär: Mut sit taas, suomalaisessa perheessä, siel jokanen on silleen, sä maksat oman puhelinlaskun, mä maksan oman puhelinlaskun. Sä maksat sähkölaskun, mä maksan vesilaskun. Onko asia selvä? Jokasella on oma kukkaro. Jokainen maksaa omasta.

Äiti: Minä joskus myös maksan laskut.

Tytär: [ärsyyntyneenä] No mut siis. Mistä sä maksat, Aktiasta vai Osuuspankista? Osuuspankista?

Äiti: Joo. (...)

Tytär: No niin, se on yhteinen rahatili. [nauraa]

Äiti: Ei.

Tytär: Mistä sä annat myös mulle rahaa.

Äiti: Ei, ei, ei. [nauraa] Isä saa palkkaa, oma tilille. Hän lähettää puolitoista tuhatta tilille, joka on, Osuuspankissa.

Tytär: Niin. Mitä sä näät.

Äiti: Joo. Mistä minä voin maksaa, laskut. No minä maksan. Sieltä. Ja loput minä siirtää...

Tytär: Niin, omalle tilille.

Äiti: Omalle tilille. [nauraa]

Tytär: No niin, kato! Se on ihan sama ku iskä antais sulle rahaa.

Äiti: No ei tarvitse, minä itse ottaa.

Tytär: No niin sä itse otat, mutta, no, ääähh. [*ärsyyntyneenä*] Yritä, tai siis no. [*huokaa*] Kysy Ritvalta, onko hän koskaan saanut Matilta [*nauraa*] rahaa. [*venäläistäustainen tytär, 19 vuotta, ja hänen äitinsä, haastateltu kahden*]

Kysymykset valtasuhteista ja ilmaisun vapaudesta korostuvat ryhmähaastatteluilissa. Ovatko kaikki ryhmähaastattelun osallistujat samalla tavalla vapaita kertomaan mielipiteistään ja kokemuksistaan? Yhtäältä ajattelen, että molempien sukupolvien yhtäaikainen läsnäolo tuo läpinäkyvyyttä haastattelutilanteeseen ja toimii vasten sellaista asetelmaa, jossa esimerkiksi lapsista tai nuorista puhutaan heidän ”selkänsä takana”, objekteina eikä toimijoina. Koska haastattelujen kokoonpano kuitenkin vaikuttaa haastattelupuheen sisältöihin ja tekee varsinkin negatiivisten huomioiden esittämisestä vaikeampaa, voidaan syystä pohtia, missä määrin taipumus tulkita omaa perhe-elämää positiivisin termein on voimakkaampaa ryhmähaastatteluilissa kuin yksilöhaastatteluilissa. Näistä kysymyksistä huolimatta olen kokenut useamman perheenjäsenen yhtäaikaiset haastattelut rikastuttavina niin erilaisen haastattelutiedon kartuttamisen kuin haastattelujen tunnelman kannalta. Oli arvokasta saada seurata perheenjäsenten keskinäistä vuorovaikutusta: miten asioita muisteltiin, mistä oltiin eri mieltä ja mistä yhtä mieltä. Myös haastateltavat vaikuttivat nauttivan usein yhteisiksi muisteluhetkiksi muodostuneista ryhmähaastattelutilanteista. (Ks. Pentikäinen 2005, 49.)

Tekemäni ryhmä- ja yksilöhaastattelut olivat kulultaan ja sisällöltään varsin erilaisia (ks. Pietilä 2010, 212–219). Yksilöhaastattelujen vahvuus oli siinä, että niissä pureuduttiin nimenomaan yksilön näkökulmaan, eikä jatkuva näkökulmasta toiseen hyppäämistä tapahtunut. Näin sain yhden henkilön osalta usein monipuolisemman ja koherentimman kuvan kuin ryhmähaastatteluilissa. Yksilöhaastattelut toivat toisinaan lisävaloa ryhmähaastatteluiden sisältöön, ja niiden voi ajatella parantavan aineiston luotettavuutta myös sitä kautta, että yksilöhaastattelutilanteissa perheen asettamat rajoitukset sille, mistä on sopivaa puhua ja mistä ei, eivät kenties ole yhtä voimakkaasti läsnä. Yksittäisten perheenjäsenten voi siis olettaa puhuvan vapaammin joistakin aiheista silloin, kun hänen vanhempansa, lapsensa tai sisaruksensa eivät ole kuulemassa. Nuorten kanssa jotkut vapaa-aikaan ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvät asiat, kuten päihdekokeilut ja seurustelu,

vanhempien kanssa jotkin vanhemmuuden raskaat ja vaikeat puolet, olivat aiheita, joista ei toisen sukupolven edustajien läsnä ollessa juuri puhuttu.

Toteutuksen kannalta yksilöhaastattelussa oma roolini haastattelijana oli korostuneempi, kun kysymykseni ja kommenttini olivat keskeinen haastattelua eteenpäin vievä tekijä. Yksilöhaastattelun ohjailu ja aiheesta pitäminen oli minulle siten helpompaa. Ryhmähaastatteluissa olen pyrkinyt antamaan tilaa sille, että haastateltavat keskustelisivat keskenään, mikä on toteutunut toisissa perheissä paremmin kuin toisissa. Toisinaan haastateltavat itse intoutuivat haastattelijan rooliin, kysyen toisiltaan pidemmälle meneviä kysymyksiä, kun taas toisinaan he odottivat haastattelulta selkeämmin minun johdattelemaani kysymys–vastaus-muotoa. Ajoittain ryhmähaastatteluissa yksittäinen perheenjäsen dominoi keskustelua, ja muut perheenjäsenet lähinnä ottivat kantaa (puolesta ja vastaan) hänen esille tuomiinsa teemoihin. Perheenjäsenten keskinäinen hierarkia ei kuitenkaan näyttäytynyt sellaisena, joka olisi systemaattisesti sysännyt jonkun tai jotkut perheenjäsenet vähemmän oikeutetuksi tuomaan esiin mielipiteitään. Erot kielellisessä kompetenssissa nuorten ja vanhempien välillä tarkoittivat sitä, että toisinaan nuoret olivat vanhempiaan vahvemmassa asemassa keskustelussa, mikä ei toki ole ongelmatonta, mutta mitään systemaattista mallia siitä, kuka keskustelija ”johti” ei nähdäkseen ollut.

2.3 AINEISTON LUKUTAPA JA ANALYYSI

Tutkimusaineisto ei siis koostu yksinkertaisesti tutkijan ja tutkittavien todellisuutta koskevista havainnoista, vaan on erilaisten valtasuhteiden merkitsemän vuorovaikutuksen tuotos. Samoin aineiston lukemisen ja kuvaamisen tapa on osa sosiaalisen todellisuuden vuorovaikutuksellista rakentamista. (Atkinson & Coffey 2001; Gubrium & Holstein 1997; Skeggs 2001.) Kuten monet etnografisesti orientoituneet tutkijat (Lappalainen 2007; Gordon, Lahelma & Holland 2004; Tolonen 2001; Berg 2010), näen aineistonkeruun, tulkinnan ja analyysin toisiinsa limittyneinä. Tätä limittyneisyyttä on korostanut aineistonkeruun ajoittuminen kahteen erilliseen jaksoon, mistä johtuen analyysi on elänyt jo ennen aineistonkeruun loppuunsaattamista, ja aineistoa on hyödynnetty osina aiemmissa projekteissa, joissa olen ollut mukana (Peltola 2009; Peltola 2010; Peltola & Honkasalo 2010; Aaltonen ym. 2011). Tulkinta ja analyysi

ovat tapahtuneet edestakaisessa liikkeessä aineiston ja teorian, aineiston ja kirjoittamisen, kirjoittamisen ja tutkijayhteisössä käytyjen keskustelujen välillä: olen lukenut aineistoa läpi kokonaisuuksina, palannut kirjallisuuden pariin, lukenut tiettyjä aineiston osia jonkin teeman kautta, kirjoittanut siitä työpapereita, joita olen esitellyt erilaisissa seminaareissa, kursseilla ja tutkijatapaamisissa, ja jälleen palannut lukemaan aineistoa saamani palautteen kanssa. Jokainen lukukerta on tuottanut uusia oivalluksia, uusia portteja teemasta toiseen ja aineistosta kirjallisuuteen.

Analyttisen lähestymistavan valinta tutkimuksessa palautuu ontologisiin ja epistemologisiin kysymyksiin siitä, mitä on sosiaalinen todellisuus ja mikä on tutkimustiedon suhde siihen. Oma lähtökohtani perustuu yhtä aikaa sekä merkitysten sosiaalista rakentumista, diskurssien ja representaatioiden merkitystä painottavaan konstruktionistiseen ajatteluun että materiaalisuutta ja valtasuhteiden merkitystä painottavaan feministiseen ja etnografiseen tutkimusperinteeseen. Lähestyn sosiaalista todellisuutta siis ilmiökenttänä, jossa konstruoidut, diskursiiviset merkitykset ja materiaaliset ja ei-diskursiiviset olosuhteet ovat yhtä aikaa läsnä. (Gubrium & Holstein 1997, 101–102; Gordon, Lahelma & Holland 2004, 171–173; Tolonen & Palmu 2007.) Vaikka lähtökohta siten on sisäisesti jännitteinen, ajattelen Gubrium ja Holsteinin (1997, 112–114) tapaan, että tämän jännitteen kanssa selviäminen on tapa sekä ottaa todesta refleksiivisyyden vaatimus että säilyttää tutkimuksen fokus tutkittavien arkielämässä.

Tolonen kollegoineen (Tolonen 2008a; Tolonen & Palmu 2007) on kutsunut sekä diskursiivisuuteen että puhujien aseisiin ja niiden sosiaalisiin ja materiaalsiin reunaehtoihin fokuoivaa aineistojen lukutapaa diskursiivis-materialistiseksi, ja nämä menetelmäpohdinnat ovat inspiroineet myös omaa luentaani. Yhtäältä sitoudun siis diskurssianalyysin perusajatukseen siitä, että haastattelupuhe – kuten kaikki puhe – on toimintaa, jossa rakennetaan merkityksiä. Todellisuuden faktuaalisten kuvausten sijasta se muodostuu puhetavoista ja narratiiveista, jotka ovat sidottuja tiettyyn paikkaan ja tilanteeseen ja joiden kautta rakennetaan tietynlaista moraalista toimijuutta (Atkinson & Coffey 2001, 808; Oinas 2004). Toisaalta näen, että se, millaisiin puhetapoihin puhujalla on pääsy ja millaisia toimijuuksia hänen on mahdollista rakentaa itselleen, on yhteiskunnassa vallitsevien hierarkioiden ja valtasuhteiden sekä materiaalistien tilojen, elinolosuhteiden ja ruumiillisuuden rajaama (Gordon, Lahelma & Holland 2004, 171–173; Skeggs 2001; Tolonen 2008a). Tätä kautta

analyysin diskursiivisuus paikantuu diskurssianalyysin kentän sisäisissä keskusteluissa enemmän kriittisen diskurssianalyysin perinteeseen kuin analyttisen diskurssianalyysiin, jossa ei oteta kantaa tarkastelun kohteena olevan tekstin tai puheen ulkopuolella olevaan todellisuuteen (ks. Juhla 2002, 162–175; Vuori 2001, 372–374; Jokinen A. 2004, 192–194).

Diskursiivisuus analyysissäni tarkoittaa, että analysoin sitä, millaisia sanastoja ja puhetapoja haastatteluissa käytetään, millaisia narratiiveja niissä muodostuu, millaisia positioita ja toimijuuksia haastateltavat rakentavat itselleen ja mistä asioista vaietaan (Oinas 2004, 220–221; Atkinson & Coffey 2001, 808). Toisin kuin diskurssianalyysissä on tyypillistä, en ota tehtäväkseni tiettyjen diskurssien tai vastadiskurssien tunnistamista, nimeämistä tai kuvaamista aineistosta. Sen sijaan paikannan analyysin diskursiivisuuden tapaan nähdä haastattelupuhe kontekstisidonnaisena, suhteessa muuhun puheeseen ja tekstiin. Kontekstiksi ymmärrän paitsi haastattelun ja tutkimuksen kokonaisuuden, myös suomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttavat valtasuhteiden muovaavat puhetavat ja diskurssit, joihin haastattelupuhe suhteutuu. (Ks. Vuori 2001, 90–98.)

Diskursiivinen lähtökohta haastattelujen luennassa ei tarkoita, etten uskoisi haastattelupuheella olevan ankkurinsa haastateltavien arkitodellisuudessa. Tietoni muun muassa haastateltavien koulutustaustoista, ammatti- ja sosioekonomisesta asemasta ovat peräisin haastatteluista, ja kohdellessani analyysissä näitä tietoja eräänä haastateltavien toimijuuksia ja heidän käyttämiään puhetapoja rajaavina ja mahdollistavina asioina, luen aineistoani niiden osalta myös realistisesti. Rasismien, syrjinnän ja rodullistamisen kokemuksia koskevan haastattelupuheen analysointi vain diskursiivisena tulkintana, vailla linkkejä puhujan positioon yhteiskunnan etnisessä hierarkiassa ja niihin satuttaviin kohtaamisiin, joihin haastatteluissa viitataan, olisi epäeettistä. Siten myös realistisella luennalla – siis haastattelupuheen analysoimisella jotakin haastattelun ulkopuolisesta todellisuudesta kertovana puheena – on paikkansa. Vaikka diskursiivinen ja realistinen luenta voidaan hahmottaa toisilleen vastakohtaisiksi, vuorovaikutustilanteissa lienevät läsnä aina sekä tuotetun puheen suhde todellisuuteen että tapa, jolla siitä kerrotaan. Tässä avuksi tulee myös haastattelujen suhteuttaminen toisiinsa ja etnografinen materiaali, joka auttaa niiden kontekstoinnissa (ks. Huttunen 2010).

Kuten laadullisille aineistoille on tyypillistä, aineisto on monipuolinen ja värikäs, ja paikoin sen yksityiskohtien vyöryn pusertaminen tutkimuk-

selliseen kehikkoon on tuntunut haastavalta. Tutkimusteoria on ollut se keino, jonka kautta olen saanut aineiston moninaisuuden hallittavaksi. Siinä missä analyysin alkuvaiheessa haastattelurungon mukaiset teemat ja aineistolähtöiset havainnot ovat olleet tärkeitä, analyysiprosessin etenemisen myötä lukutapaani ovat ohjanneet kasvavassa määrin teoreettiset näkökulmat ja käsitteet. (Ks. Rastas 2010, 79–80.) Erityisesti kunnollisuus on noussut muita käsitteitä yhteen sitovaksi ja samalla aineiston ymmärtämistä ja kuvaamista ohjaavaksi käsitteeksi.

Olen lähtenyt liikkeelle aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin, teemoitellen aineistoani sekä haastattelurungon mukaan että merkiten muita toistuvia teemoja (ks. Pietilä 2010, 219–221; Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 18–23; Coffey & Atkinson 1996, 26–37). Atlas.ti-ohjelma on ollut hyödyllinen aineiston järjestämistä helpottava apuväline tässä käytännön työssä. Etsin haastatteluista tapoja, joilla haastateltavat jäsenivät suhdettaan yhtäältä perheeseensä ja yksittäisiin perheenjäseniin, toisaalta suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen toimijoihin. Näitä puhetapoja olen suhteuttanut puhujan asemaan nuorena tai vanhempana, naisena tai miehenä tai jossain muussa hänelle tärkeässä roolissa, sekä pyrkinyt samanaikaisesti huomioimaan puhujan aseman etnisessä ja sosioekonomisessa hierarkiassa.

Perhettä koskevan haastattelupuheen osalta olen teemoitellut tarkasti haastattelukohtat, joissa kuvataan omaa itseä, läheisiä ja omaa perhettä, samoin kuin kohdat, joissa joku ryhmä, henkilö tai ominaisuus asettuu näiden kuvausten vastapariksi ja erottautumisen kohteeksi. Olen kiinnittänyt huomiota myös tapoihin, joilla suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyvät stereotypiat tai ”kulttuuriset figuurit” (Huttunen 2004) koskien haastateltavien edustamia ryhmiä olivat eksplisiittisesti tai implisiittisesti haastattelutilanteissa ja -puheessa läsnä. Halusivat tai eivät, maahanmuuttajataustaiset yksilöt eivät voi näitä täysin sivuuttaa, vaan heidän on rakennettava kuvaa itsestään myös suhteessa niihin (mt.; Rastas 2002, 2005b). Esimerkkejä kulttuurisista figuureista, joita vasten haastateltavat rakensivat kuvaa itsestään, ennen muuta ottamalla etäisyyttä ja osoittamalla niiden paikkansapitämättömyys ja riittämättömyys, olivat sosiaalipalveluita hyväksikäyttävät maahanmuuttajat, naisia alistavat maahanmuuttajamiehet ja (liian) kontrolloivat maahanmuuttajavanhemmat.

Ensimmäisessä vaiheessa olen merkinnyt teemoja puheenaiheen mukaan, ensin haastattelurunko apunani ja sitten muita toistuvia teemoja

kartoittaen. Nämä teemat vastaavat kysymykseen ”mistä puhutaan?” (esim. sukulaiset: yhteydenpito, koulu: koulukiusaaminen). Olen myös merkinnyt haastattelutilanteiden vuorovaikutukseen liittyviä kohtia, kuten toisen haastateltavan esittämien tulkintojen haastamisia tai kohtia, joissa minuun tutkijana, esittämiini kysymyksiin tai ajatuksiin otettiin kantaa. Näiden rinnalla olen ryhtynyt merkitsemään analyyttisiä teemoja, jotka ovat sisäläneet enemmän omaa, teoriaan pohjaavaa tulkintaani: esimerkiksi ”elinolojen” tai ”erilaisuuden” teemojen alla on erilaisia tarinoita ja kuvauksia, joiden olen tulkinnut kuvaavan erilaisuuden kokemusta tai kertovan haastateltavan elinoloista, vaikkei haastattelussa välttämättä tällaista eksplisiittistä tulkintaa annettaisikaan. Olen liittänyt teemoja toisinaan pidempiin tarinallisiin kokonaisuuksiin, toisinaan yksittäisiin lauseisiin tai jopa lauseen osiin.

Teemoittelun kehittyessä oli usein välttämätöntä palata analyysiprosessin kuluessa ”löydettyjen” teemojen kanssa takaisin alkuun ja uudelleenteemoittaa tarkentaen jo teemoiteltua aineistoa. Olen pyrkinyt melko tarkkaan teemoitteluun, ja kaikkiaan käytettyjä teemoja kertyikin 139 (ks. liite 4). Teemojen suurehko lukumäärä liittyy osaltaan siihen, että käytin useamman tasoisia teemoja. Esimerkiksi yläteema ”lastenkasvatus” jakautui käytäntöjä, sääntöjä, Suomea kasvatusympäristönä, kasvatustapojen muutosta ja kasvatuksen tavoitteita koskeviin alateemoihin, kun taas ”kuvausten” yläteema koostui minää, perhettä, perheenjäsentä, suomalaisia, suomalaista perhettä ja maahanmuuttajaperhettä koskevista kuvailuista. Näin yläteemat ovat auttaneet aineiston järjestämisessä, kun taas alateemat ovat tarttuneet aineiston yksityiskohtiin (ks. Coffey & Atkinson 1996, 29–30). Samalla osa teemoista on asettunut melko luontevasti ryväsittäin. Vajaa kolmannes teemoista oli kuitenkin yksittäisiä, hieman pienempiä kokonaisuuksia yhteen kokoavia teemoja, joille en nimennyt yläteemaa.

Analyysin edetessä ja teemojen lukumäärän jatkuvasti kasvaessa tuli välttämättömäksi tehdä valintoja, ja ryhdyin ryhmittelemään teemoja suuremmiksi kokonaisuuksiksi ja pohtimaan niiden keskinäisiä suhteita. Tässä vaiheessa tutkimusteoria on ollut erityisen tärkeässä roolissa, ja sen avulla pystyin hahmottamaan ne näkökulmat, joiden kautta halusin aineiston kerää auki. Samalla alkoi hahmottua kunnollisuus muita teemoja yhteen kokoavana teoreettisena käsitteenä, kun se aiemmin oli ollut teema muiden joukossa, sekä ne viisi temaattista kokonaisuutta, joiden ympärille olen rakentanut empiriset lukuni. Näin teemoittelun prosessi

kokonaisuudessaan auttoi täsmentämään tärkeiden teoreettisten käsitteiden keskinäisiä suhteita (Coffey & Atkinson 1996, 26–27).

Teemoittelun ohella analyysissä on ollut tärkeää palata lukemaan kokonaisia haastatteluja ja haastattelujen ryppäitä. Olen pyrkinyt suhteuttamaan kutakin katkelmaa niin haastattelun kokonaisuuteen, haastateltavan perheenjäsenten haastatteluihin kuin myös muissa haastatteluissa esiin tulleisiin samaa aihepiiriä koskeviin näkökulmiin. Yksi apuväline tässä on ollut kustakin perheestä koostamani tiivistelmät, joista käy ilmi perheen kokoonpano ja elämäntilanne sekä keskeisimmät havainnot haastattelujen sisällöistä. Myös havainnointiaineiston olen koonnut perhekohtaisiksi ryppäiksi, joita olen lukenut kokonaisuuksina läpi teemoittelun ja yksittäisten haastattelujen ja haastattelukohtien analyysin rinnalla. Näin tehdessäni tarkoitukseni ei ole asettaa erilaisin menetelmin kerätyn tiedon lajeja vastakkain tai tarkastella, vastaavatko ne toisiaan – tällainen vastakkainasettelu olisi paitsi hedelmätön (Atkinson & Coffey 2001, 809–811), myös kestävä ottaen huomioon havainnointiaineiston fragmentaarisuuden ja sen perustumisen lyhytkestoisiin tapaamisiin. Havainnointiaineiston rooli on ollut ennen muuta kontekstoida haastattelupuhetta ja auttaa haastattelu-tilanteen vuorovaikutusluonteen ymmärtämisessä. Paikoin se on tuottanut haastatteluja täydentävää tietoa. Yksi havainnointiaineiston lukemisen tehtävä on ollut myös muistin aktivoiminen: kirjoitetut havainnot yhdistyivät muistissani oleviin tunnelmiin ja tilanteisiin, omaan paikantuneeseen ja ruumiillistuneeseen tietooni (ks. Tolonen 2001, 71–72). Yksittäisten haastattelujen ja haastattelukohtien analyysissä aineiston kokonaisuuteen suhteuttaminen on auttanut teemojen kriittisessä arvioinnissa, yksittäisten teemojen painoarvon arvioimisessa sekä teemojen keskinäissuhteiden hahmottelussa.

2.4 TUTKIMUKSENTEON EETTISET KYSYMYKSET

Läpi tutkimusprosessin olen pyrkinyt kiinnittämään erityistä huomiota tutkimuksen eettisyyteen. Eettisiä valintoja ja ongelmia tulee vastaan tutkimuksen kaikilla tasoilla, lähtien tutkimuksen kehystämisen tavoista, kulkien aineistonkeruun ja ihmisten kohtaamisen kautta ilmaisutapaan ja tutkimuksen muotoon. Minulle eettiset kysymykset ovat liittyneet ennen muuta valtaan ja vastuuseen: miten ymmärtää ja käsitellä minun

ja tutkittavien välisiä hierarkkisia eroja ja taata kohtaamisten, tutkittavien aseman ja aineiston käsittelyn eettisyys niistä huolimatta?

2.4.1 Tutkija, suomalaisuus ja vuorovaikutus

Omat arvoni ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, minkälaista vuorovaikutusta olen rakentanut haastateltavien kanssa, minkälaisista aiheista olen heidän kanssaan keskustellut ja miten olen näistä keskusteluista kirjoittanut. Olen pitänyt tärkeänä läpi tutkimusprosessin tuoda esiin maahanmuuttajataustaisista henkilöistä ja heidän perheistään esitettyjä yksipuolisia ja stereotypisoivia kuvauksia kyseenalaistavia ja monipuolisia näkemyksiä, tutkittavien aktiivista toimijuutta ja heidän reflektioitaan niin omasta asemastaan kuin suomalaisen yhteiskunnan rakenteista. Pyrkimyksenäni on ollut haastateltavien kohtaaminen yksilöinä, joiden identiteetti ja kokemukset eivät tyhjenny maahanmuuttajuuteen tai jäsenyyteen etnisessä tai kulttuurisessa ryhmässä. Olen tuonut keskusteluissa ja haastatteluissa avoimesti esiin, että en hyväksy rasismia tai syrjintää sen missään muodoissa ja että arvostan kulttuurisen maisemamme monimuotoistumista.

Pyrkimykseni eivät kuitenkaan pyyhi pois minun ja tutkittavien erilaisia valtapositiioita ja niiden vaikutusta vuorovaikutustilanteisiin ja tutkimuksen sisältöön. Halusin tai en, tilanne on epäsymmetrinen, kun valkoihoinen, keskiluokkainen, korkeasti koulutettu (nais)tutkija saapuu etnisiä vähemmistöjä edustavien, usein taloudellisesti heikohkossa asemassa olevien perheiden kotiin, pyytää kuulla heidän tarinansa ja myöhemmin tulkitsee ja esittää nämä tarinat omalla äänellään ja akateemisten konventioiden ohjaamana. Vaikka tutkija yrittäisi tehdä tutkimustilanteesta mahdollisimman paljon tasavertaiseen vuorovaikutukseen perustuvan, on vaikeaa, jopa keinotekoisia pyyhkiä pois tutkijan ja tutkittavan hierarkkista asetelmaa. Epämuodollinenkin tutkimustilanne on institutionaalista vuorovaikutusta ja määritetty tutkimuksen kehyksessä, ei yksittäisten ihmisten kohtaamisena. Vaikka valtapositiot voivat vaihdella tutkimustilanteen mittaan, lähtökohtaisesti suurempi valta on tutkijalla, joka tilannetta ohjaa. (Kuula 2006, 139.)

Minun ja haastateltavien välillä oli runsaasti eroja, jotka korostivat asemaani haastateltavien yhteisöjen ulkopuolisena tutkijana. Edustan Suomessa valtaväestöä, eikä minulla ole omakohtaisia kokemuksia etnisten vähemmistöjen arkielämästä, etnisestä syrjinnästä tai rasismista. Iältäni en useimmiten kuulunut kumpaankaan sukupolveen, nuorten enkä heidän

vanhempiansa, mikä yhtäältä antoi minulle legitiimin aseman haastatella molempien sukupolvien edustajia mutta toisaalta ei tuottanut tunnetta samuudesta tai yhteisten kokemusten jakamisesta. Perhesuhteistani kyseltiin paljon, ja mikäli minulla olisi aineistonkeruun aikana ollut itselläni lapsia, vanhemmuus olisi epäilemättä muodostunut yhteiseksi kokemuspohjaksi vanhempien kanssa (ks. Tiilikainen 2003, 96). Myös haastateltavien asuin- ympäristöt, vaikka sijaitsivat pääkaupunkiseudulla missä itsekin asun, eivät olleet minulle tuttuja kuin pintapuolisesti tai vain (huonolta) maineeltaan.

Haastattelu on yksi sosiaalisen vuorovaikutustilanteen muoto, eikä ole välttämättä kohtuullista odottaa vain toisen osapuolen kertovan avoimesti omista, joskus kipeistäkin kokemuksistaan (Oinas 2004, 220). Tämän huomasin haastateltavien alkaessa kysellä omasta perhetaustastani. Vastavuoroisuuden nimissä koin tärkeäksi, että en ollut ainoa, jolla oli oikeus kysyä henkilökohtaisia kysymyksiä, ja kerroin kysyttäessä rehellisesti omista mielipiteistäni ja perhesuhteistani, vaikka nämä tilanteet varsinkin ensimmäisillä kerroilla tulivat yllätyksenä. Seuraavan tilanteen olen kirjan- nut ylös erään kurditaustaisen perheen haastattelun jälkeen:

Haastattelun jälkeen isoveli menee parvekkeelle tupakalle. Itse jään istumaan olohuoneen sohvaan, juon teetä ja juttelen kahden nuoremman veljen kanssa. Isoveli huikkaa minulle parvekkeen oven raosta: ”Saanks mä nyt kysyä jotain?”. Sanon, että ilman muuta. ”Mitä se perhe sit sulle merkitsee?”, hän kysyy ja tulee takaisin sisään. Häkellyn, mutta kerron perheestäni ja vanhemmistani ja sanon heidän olevan minulle tärkeitä. Isoveli kyselee, kuinka usein tapaan vanhempiani. Vastaan. Hän haluaa antaa minulle neuvon. Hän sanoo, että kaikki, mitä teen vanhemmilleni on sellaista, mitä omat lapseni joskus tekevät minulle, ja kehottaa painokkaasti minua sanomaan ääneen vanhemmilleni, että rakastan heitä: ”Kun sun oma lapsi joskus kattoo sua silmiin ja sanoo ’mä rakastan sua’, mä lupaan että sulle tulee tippa linssiin. Ja niin se tulee sun vanhemmillekin.” Sanon, että hän on varmasti oikeassa.

[kenttämuistiinpanot 1.6.2009]

Olen tulkinnut yllä kuvattua tilannetta siten, että haastateltava oletti suomalaisia perheitä koskeviin stereotyyppioihin nojaten (ks. luku 4.3.1, Haikkola 2010), että minun perhesuhteeni ovat hänen perhesuhteisiinsa nähden hauraat, että tapaan vanhempiani liian harvoin enkä kerro heille avoimesti tunteistani. Haastattelutilanteessa vallinnut asetelma kääntyi ympäri, kun minä olin se, jolta kyseltiin, ja haastateltava selkeästi omaksui

itselleen minuun nähden paremmin tietävän aseman.

Vaikka vielä haastattelutilanteissa haastateltavilla oli siis ainakin ajoittain mahdollista kyseenalaistaa valtasuhteemme, tutkimuksen raportointivaiheessa asetelmaa voi syystä pitää vielä epätasaisempana. Vuorovaikutus päättyy haastattelutilanteen jälkeen, mutta tutkijan tulkinta jatkuu. Jälkikolonialisesta tutkimusperinteestä käsin on esitetty kritiikkiä perinteistä maahanmuuttotutkimusta ja sen eksotisoivia ja toiseutta tuottavia ja uusintavia kirjoitustapoja kohtaan (esim. Ahmed 2000; Hirsiaho 2005). Esimerkiksi ajatuksen ”äänen antamisesta” niille, joilla sitä ei ole, voi nähdä paitsi naiivina myös holhoavana vallankäyttönä (Spivak 1988, ks. myös Skeggs 2004, 127–130). Alcoff (1991–1992) pohtii, miten on mahdollista puhua toisen ryhmän tai henkilön kokemuksista loukkaamatta heidän subjektiuttaan, kun samalla välttämättä rakentaa hierarkian, jossa oma asema on legitiimi toisten kokemusten tulkitsijana¹⁸. Asetelman ongelmallisuutta kärjistää edelleen se, jos puheen kohteena on sosiaalisessa hierarkiassa alempana oleva henkilö tai ryhmä, esimerkiksi vähemmistö (mt.). Mitään lopullista ratkaisua tähän dilemmaan ei ole. Oman position kriittinen tarkastelu ja dialogisuuteen pyrkiminen kuitenkin ainakin avaavat mahdollisuuksia keskusteluun tästä ongelmallisuudesta (esim. Heyl 2001).

2.4.2 Yksityisyys ja haastateltavien asema

Eettisiä kysymyksiä ratkotaan myös konkreettisissa yksityiskohdissa aineistonkeruussa ja kirjoittamisessa. Yleisen tason ohjenuoran tarjoaa esimerkiksi Kuula (2006, 60) todetessaan, että ”eettisesti kestävien tutkimustapojen yhteinen lähtökohta on ihmisarvon kunnioittaminen, mikä ilmenee pyrkimyksenä turvata tutkittavien itsemääräämisoikeus, vahingoittumattomuus ja yksityisyys”. Kuula tarkoittaa itsemääräämisoikeuden turvaamisella sitä, että ihmisille annetaan mahdollisuus päättää osallistuvatko he tutkimukseen

18 Yksi tutkimuksessa käytetty tapa ratkoa tätä ongelmaa on se, että tutkija antaa tulkintojaan analyysiprosessin kuluessa tutkittaville tutustuttavaksi ja kommentoitavaksi. Käytäntö on varmasti parhaimmillaan hyvin toimiva, mutta vaatisi mielestäni sen, että jo tutkimuksen esittelyn yhteydessä, tutkittavia rekrytoitaessa, tehtäisiin selväksi, että tutkimukseen osallistuminen tarkoittaa vuosia jatkuvaa prosessia. Pyyntö lukea akateemisia, suomenkielisiä papereita pitkähkö aika itse haastattelujen jälkeen tuntui siksi itsestäni liialliselta tutkittavien ”normaalielämän” häiritsemiseltä, erityisesti kun jo aineistonkeruu toistuvine haastatteluineen oli vaatinut heiltä suhteellisen runsaasti aikaa.

ja riittävästi tietoa, jotta he voivat tehdä tämän päätöksen informoidusti. Heille jätetään tilaa määritellä omaa yksityisyyttään ja päättää, mitä asioita he antavat tutkimuksen käyttöön. Vahingoittumattomuudella Kuula viittaa henkisen, sosiaalisen ja taloudellisen vahingoittumisen välttämiseen, minkä arvioiminen voi käytännössä olla haastavaa. Vahingoittumisen välttämiseen voidaan ainakin pyrkiä kiinnittämällä huomiota sensitiivisyyteen ja huolehtimalla siitä, että raportointi ei vaikuta negatiivisesti tutkittavien tai heidän viiteryhmänsä elämään. Tulokinnan ja kirjoittamisen tapa on erityisen tärkeä huomioida, kun kyseessä on ryhmä, johon yhteiskunnassa kohdistuu runsaasti negatiivista stereotypisointia ja marginalisointia. Yksityisyyden suojaaminen tarkoittaa, että tutkittavalla on oltava oikeus määrittää, mitä tietoja he tutkimuksen käyttöön antavat ja että tutkimustekstit kirjoitetaan siten, ettei yksittäisiä tutkittavia voida niistä tunnistaa. (Mt. 61–64.) Näiden periaatteiden toteuttaminen ei kuitenkaan ole yksiselitteinen asia (esim. Tiilikainen 2003, 109–112; Rastas 2007b, 60–92; Murphy & Dingwall 2001).

Lapset, nuoret ja erilaiset vähemmistöt on usein nähty sellaisena tutkimuksen kohdejoukkona, joka edellyttää erityistä herkkyyttä tutkimuseettisissä kysymyksissä (Rastas 2007b, 60; Vehkalahti ym. 2010). Pyrkimys näiden tai joidenkin muiden erityisten ryhmien ”äänen” kuulemiseen ja heidän oikeutensa tulla kuulluksi ja osallistua tutkimukseen törmää kysymyksiin siitä, kenen ”ääni” tutkimuksessa lopulta kuuluu ja tulevatko tutkimuksen kohteet kohdelluiksi täysivaltaisina subjekteina. Näitä kysymyksiä on vaikea ratkaista vain seuraamalla laadittuja eettisiä ohjeistuksia, vaan eettisyys on otettava jatkuvasti tutkimustyön arjessa pohdittavaksi ja problematisoitavaksi asiaksi. (Vehkalahti ym. 2010, 14–18; Lappalainen 2007, 10.)

Jo mahdollisuudesta saada tutkittavilta informoitu suostumus haastatteluun on esitetty kriittisiä arvioita: voiko tutkittava ymmärtää etukäteen, mihin kaikkeen hänen antamaansa tietoa tutkimuksen kuluessa voidaan käyttää – eihän edes tutkija itse tätä tutkimuksen alkaessa välttämättä tiedä (Tiilikainen 2003, 109). Koska aineisto on kerätty kahdessa vaiheessa, olen pystynyt vuonna 2009 haastattelemilleni henkilöille antamaan näytteeksi aiempien haastattelujen pohjalta kirjoittamani raportin ja muuta materiaalia, mikä on saattanut helpottaa tutkimuskirjallisuuden luonteen hahmottamista. Olen niin ikään rohkaissut ja muistuttanut useammassa vaiheessa tutkittaviani kysymään kaikesta mikä tutkimuksessa tuntuu

epäselvältä ja pyytämään minua selittämään tarkemmin, sekä tarjonnut mahdollisuuden ottaa minuun yhteyttä jälkikäteen. Haastattelujen toistaminen on mahdollistanut sen, että olen voinut kuulostella haastateltavieni tunnelmia (ensimmäisen) haastattelun jälkeen ja selvittää mahdollisesti epäselviksi jääneitä kysymyksiä myös tutkimustani koskien. Loppujen lopuksi en voi kuitenkaan olla täysin varma siitä, kuinka hyvin tutkittavat ymmärsivät tutkimuksen, oman asemansa ja sen, mihin heidän antamiaan tietoja tullaan käyttämään.

Tutkittavien yksityisyyden suojaamisen keskeinen osa-alue on heidän anonymiteetistään huolehtiminen. Käytän aineistoluvuissa tulkintojani illustroivissa sitaateissa puhujista pääsääntöisesti ilmaisuja ”äiti”, ”isä”, ”tytär”, ”pikkuveli” ja niin edelleen sen mukaan, mikä oli heidän asemansa haastattelutilanteessa tai kyseisen perheen haastattelujen kokonaisuudessa¹⁹. Pseudonyymejä käytän niissä harvoissa tapauksissa, joissa erisnimien käyttö tuntui tarpeelliselta luottavuuden vuoksi. Pseudonyymien laajempi käyttö olisi voinut korostaa myönteisellä tavalla puhujien yksilöyyttä, mutta pidin näin avautuvaa mahdollisuutta yksittäisten haastateltavien seuraamiseen läpi tutkimuksen liian suurena riskinä anonymiteetille. Olen poistanut tai muunnellut tunnistamista helpottavia yksityiskohtia aineistositaateissa, kuten asuinalueiden, työpaikkojen ja koulujen nimiä sekä ammattinimikkeitä. Anonymisointi ei ole kuitenkaan yksinkertaista, kun kysymyksessä on paljon elämäkerrallista tietoa sisältävä aineisto ja suhteellisen pienet vähemmistöryhmät²⁰. Tutkittavien yksityisyydestä huolehtiminen liittyikin koko raportoinnin tapaan ja tarkoitti muun muassa haastateltavien kuvaamien tilanteiden taustojen esittelyn karsimista. Osittain tähän liittyy valintani raportoida aineisto lukukohtaisten teemojen kautta, tarinallisemman otteen tai yksittäisten, huolellisesti kontekstoitujen tapausten sijaan. (Ks. Rastas 2007b, 73–74.) Tunnistettavuuden välttämiseksi ja samalla luottavuuden parantamiseksi olen myös kääntänyt englanninkieliset haastattelusitaatit suomeksi ja muokannut joidenkin

19 Tarkoitukseni ei ole typistää puhujien identiteettiä heidän perheenjäsenyyteensä, mutta perhettä koskevassa haastattelukehyksessä nämä positiot olivat keskeisiä. Lisäksi ilmaus paljastaa puhujan aseman tutkimuksen teoreettisen tulokulman kannalta tärkeissä sukupolvi- ja sukupuolihierarkioissa. Sitaateissa MP viittaa haastattelijaan, siis minuun itseäni.

20 Tästä syystä en myöskään ole katsonut voivani antaa aineistoani yleisempään jatkokäyttöön, vaan säilytän sen ainoastaan itselläni.

vanhempien puhetta hieman yleiskielisempään suuntaan²¹.

Yksityisyyden suojaamisessa ei ole kuitenkaan kysymys vain raportoinnista. Yksityisyyden rajoja piirretään haastattelutilanteessa, jolloin pohtimisen arvoista on muun muassa se, miten varmistua sensitiivisten tietojen antamisen vapaaehtoisuudesta. Haastateltavien välillä oli paljon eroja: toiset tuntuivat suhtautuvan melko kevyesti siihen, minkälaiseen tarkoitukseen heidän kertomuksensa tulisivat, toiset halusivat tietää tarkasti, miten haastatteluja käytän. Pyrin parhaani mukaan vastaamaan kaikkien tarpeisiin heidän antamiaan tietoja koskien. Esimerkiksi kirjoitin pyynnöstä eräälle äidille tiivistelmän haastattelumme sisällöstä, jotta hän voisi varmistaa, että olin ymmärtänyt hänen sanomansa oikein. Erityisesti haastattelutilanteiden toistuesssa olen tutustunut haastateltaviini lähemmin, ja haastattelutilanteet ovat muodostuneet toisinaan varsin lämminhenkiseksi ja vapautuneen tuntuisiksi. Tällöin kasvaa sen riski, että haastateltavat ovat hetkittäin ”uhohtaneet” asemansa haastateltavina ja kertoneet minulle henkilökohtaisista asioistaan, koska ne ovat olleet luonteva osa keskusteluumme. (Ks. Kuula 2006, 135–137; Kortteinen 1982, 304–305.) Joskus, tosin harvoin, haastateltava on sanonut kertovansa jonkin asian minulle luottamuksellisesti, eikä ole halunnut sisällyttää sitä tutkimukseen. Näissä tilanteissa luottamuksellisen tiedon rajat on ollut helppo määritellä, ja olen ilman muuta poistanut kyseiset keskustelunpätkät aineistosta. Olen pyrkinyt välttämään herkkien asioiden tai ”salaisuuksien” lipsahtamista aineistoon vastoin haastateltavien aikomuksia muistuttamalla toisinaan erityisen sensitiivisistä asioista kysyessäni, ettei kysymyksiin ole pakko vastata, mikäli ne tuntuvat liian tungettelevilta.

Henkisen ja sosiaalisen vahingon välttäminen on jatkunut eettisenä periaatteena analyysi- ja kirjoittamisvaiheessa. Kirjoitettu raportti voi aiheuttaa henkistä vahinkoa tutkittaville tai heidän edustamilleen ryhmille, mikäli kirjoitustyyli on negatiivinen ja leimaa kyseisen ryhmän (Kuula 2006, 63, ks. myös Alcott 1991–1992). Tavoitteenani on ollut raportoida tutkimus tavalla, joka kunnioittaa haastateltavien toimijuutta ja heidän arvojaan, mikä ei tarkoita, etten voisi suhtautua kriittisesti heidän tulkintoihinsa –kompromisseja aineiston tieteellisen ja objektiivisuuteen pyrkivän käsitelyn suhteen kohteen kunnioittaminen ei toki tarkoita. Etnisen toiseuden

21 Luettavuuden parantamiseksi olen niin ikään poistanut aineistolainoista runsaita toistoja ja täytesanoja.

ja suomalaisuuden suhteen pohdinta on osaltaan ohjannut sitä, mitä tutkimuksellisia peilejä olen käyttänyt aineistoluvuissani. Tietoisesti en ole halunnut pysytellä vain maahanmuuttotutkimuksen kentän sisällä, vaan olen käyttänyt soveltuvien osin myös kotimaista perhettä koskevaa tutkimusta. Yhtäältä tämä valintani perustuu siihen, että suomalainen perhetutkimus tarjoaa analyyttisiä välineitä, jotka ovat tuntuneet hedelmällisiltä perhe-elämää tulkittaessa. Toisaalta koko suomalaisväestöä koskeviin tutkimuksiin viittaamalla olen halunnut välttää ”maahanmuuttajataustaisten perheiden” ja ”suomalaisten perheiden” vastakkainasettelua osoittamalla paikkoja, joissa nämä ryhmät näyttävät toimivan samankaltaisesti.

3 Asemoitumisia suomalaisessa yhteiskunnassa

Edellisessä luvussa kuvasin aineistoa esitellessäni lyhyesti tutkimukseen osallistuneita perheitä ja perheenjäseniä. Tämän ensimmäisen empiirisen luvun tehtävänä on paikantaa tarkemmin heidän asemiaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Tarkasteluni pääasiallisena kohteena ovat sosioekonomiset tekijät, ennen muuta vanhempien työllisyys ja ammattiasema sekä nuorten koulutus. Maantieteellisesti perheet paikantuivat pääkaupunkiseudun lähiöihin ja siellä erilaisiin koteihin, joista heillä oli yhteyksiä perheenjäseniin, sukulaisiin ja ystäviin eri paikoissa Suomessa ja Suomen ulkopuolella. Sosioekonomisesti perheet paikantuivat heterogeenisesti, mutta useimmissa tapauksissa suomalaisen yhteiskunnallisen hierarkian alemmille tasoille. Vaikka haastatteluhetkellä perheiden sosioekonomiset asemat olivat verraten heikot, eivät ne olleet staattiset eivätkä kyseenalaistamattomat. Sekä perheiden entiseen kotimaahan ulottuva historia että heidän tulevaisuuteen kurrottava toimintansa suomalaisessa yhteiskunnassa purkaa tällaista käsitystä.

Ymmärrän luokan prosessiksi, jossa etnisyys ja muut sosiaaliset erot sekä elämäntapoihin ja moraaliin liittyvät yksilöitä ja ryhmiä arvottavat yhteiskunnalliset diskurssit kietoutuvat yhteen sosioekonomisten tekijöiden kanssa (Skeggs 2004; luku 1.3.1). Lähtökohtanani eikä tarkoitukseni siten voi olla haastateltavien asettaminen mihinkään yksiselitteiseen luokkakatgoriaan. Sen sijaan tarkastelen sosioekonomisia tekijöitä sellaisina kuin ne vaikuttavat haastateltavien arkisen ympäristön ja sen asettamien ehtojen ja mahdollisuuksien muodostumiseen. Perheen materiaaliset resurssit, kuten sosioekonominen asema ja asuinolot vaikuttavat kaikkien perheenjäsenten toiminnan materiaalisiin reunaehtoihin ja hyvinvointiin (Tähtinen ym. 2004, 258–260). Myöskään yksilöitä arvottavat diskurssit eivät ole näistä tekijöistä riippumattomia. Tarkoitukseni ei ole kuitenkaan nähdä sosioekonomista asemaa vain rakenteena, joka ulkoapäin rajaa haastateltavien toimintaa, vaan ottaa huomioon se, miten haastateltavat pyrkivät vaihtelevien resurssiensa puitteissa muokkaamaan ja parantamaan toimintamahdollisuuksiaan ja sosioekonomista asemaansa.

3.1 ENTISESSÄ KOTIMAASSA

Kuten edellisessä luvussa totesin, tutkimukseen osallistuneet perheet olivat keskenään erilaisia, eivät vain etnisyytensä, lähtömaidensa ja Suomessa vietetyn ajan suhteen, mutta myös vanhempien elämänhistoriaan sidoksissa olevan aiemman yhteiskunnallisen aseman, koulutustason, työhistorian ja sosiaalisten verkostojen suhteen. Herbert Gans (2009) on todennut, että maahanmuutto usein merkitsee ainakin ensimmäiselle sukupolvelle sosioekonomisen aseman laskua. Haastatteluaineiston painopiste on haastateltavien elämässä Suomessa, minkä vuoksi haastateltavien aiemmista sosiaalisista asemista ei ole mahdollista antaa sellaista nyansoitua kuvaa, joka huomioisi entisten kotimaiden yhteiskunnallisten hierarkioiden moninaisuuden, prosessuaalisuuden ja diskursiivisesti tuotetun luonteen. Silti haastateltavien kertomukset tarjoavat kurkistuksia elämään entisessä kotimaassa, joita on tärkeää tarkastella siitä näkökulmasta, mitä ne kertovat heidän aiemmasta sosiaalisesta asemastaan ja sitä kautta siitä taustasta, jota vasten he tulkitsevat nykyistä asemaansa.

Heterogeenisyydestä huolimatta katson, että perheiden taustoja entisissä kotimaissaan yhdisti perhe- ja sosiaalisen verkoston sekä työn tai koulutuksen tuoma vakaus yhteiskunnallisessa asemassa. Haastateltavien omien arvioiden, elinolojen ja perheenjäsenten koulutus- ja ammattihistorian kuvailun perusteella perheet tulivat valtaosin keskiluokkaisista taustoista, joissa taloudellinen toimeentulo oli turvattu ja koulutusta arvostettiin. Joidenkin kohdalla kertomukset antoivat viitteitä yhteiskunnallisesta asemasta, joka ei ollut vain vakaa ja keskiluokkainen, vaan tätäkin etuoikeutempi. Poikkeuksen useimmiten keskiluokkaisilta näyttävistä taustoista muodosti eräs äiti, joka kertoi tulevansa köyhästä perheestä.

Suomalaiseen koulutustasoon nähden vanhempien entisessä kotimaassa hankittua koulutustaustaa voi pitää suhteellisen vaatimattomana. Vaikka muutamilla vanhemmista oli yliopistotasoisista koulutusta ja joillakin ylioppilastutkinto, toisilla koulutus koostui ainoastaan yleissivistävistä (peruskoulu)opinnoista. Vanhempien koulutustaustat olivat osin sukupuolituneet siten, että aineiston äideillä oli vähemmän koulutusta kuin aineiston isillä. Toisaalta myös aineiston korkeimmin koulutettujen vanhempien joukossa oli naisia, mikä kertoo suuresta vaihtelusta naisten ryhmän sisällä. Koulutuksen vähyys liittyy osaltaan Suomen ja lähtömaiden yleisen koulutustason eroihin, mutta myös siihen, että osa vanhemmista

oli muuttanut kotimaastaan pois nuorina aikuisina, jo ennen koulutuksen loppuunsaattamista. Pakolaisina tai turvapaikanhakijoina Suomeen saapuneiden vanhempien kokemuksia ennen maastamuuttoa olivat värittäneet levottomuuksien ja pakolaisuuden aiheuttamat katkokset koulutuksessa ja työssä. Näin kertoi kurditaustainen isä:

MP: Onks sulla, mitä sä oot tehny aikaisemmin, ennen Suomeen muuttoa?

Isä: Minäkään en ole tehnyt mitään jatkuvasti töitä, oon ollut vaan, pätkätyöt, ja sähköalalla oon tehnyt vähän, rakennus-, sähkötöitä ja. Opiskelun jälkeen, en ole, mitään jatkuvasti työelämässä ollut, koska, meidän tilanne oli se, että Irakin puolella me oltiin vaan, vaikeudet, vaikeissa tilanteissa, koko ajan vuoristoilla ja, pakenemassa tuosta tuonne. Ja sitten jouduttiin Iraniin, Iranista Pakistaniin ja Pakistanissa oltiin yli kymmenen vuotta.

MP: Aijaa, te olitte niin pitkään.

Isä: No, ykstoista vuotta, kyllä oli. Ja, siellä oli tosi hankala, huono tilanne, että me emme kyllä, ei, ei mitään töitä voisi tehdä.

[kurditaustainen isä, haastateltu puolisonsa kanssa]

Niillä vanhemmilla, jotka olivat asuneet pidemmälle aikuisuuteen entisessä kotimaassaan, oli vähintään ammatillinen koulutus tai työura, joskin osa entisessä kotimaassaan perheellistyneistä naisista oli ollut työelämän ulkopuolella, huolehtimassa kotona lapsistaan. Työuransa entisissä kotimaissaan käynnistäneet vanhemmat kertoivat olleensa seuraavissa ammateissa tai toimissa: hammaslääkäri, opettaja, ompelija, parturi, esimies, yksityisyrittäjä ja lastenhoitaja. Ammatillisten asemien ja niiden vaatiman koulutuksen heterogeenisyys on selvää, vaikka erojen tarkempi analyysi vaatisi monipuolista lähettävien yhteiskuntien tuntemusta. Työelämään entisessä kotimaassa astuneet vanhemmat vaikuttivat olleen tyytyväisiä elintasoonsa ja asemaansa – ainakin reflektoidessaan sitä haastatteluhetkellä, osin nostalgisoidenkin²². Seuraavassa katkelmassa taustastaan kertoo albaanitaustainen isä. Katkelmasta käy ilmi paitsi kansallisvaltion tasolla tapahtuvien rajujen muutosten kietoutuminen henkilökohtaiseen histo-

22 Muuttosyyt vaikuttivat paljon siihen millaisena elämä entisessä kotimaassa näyttäytyi: siinä missä jotkut pakolaistaustaiset vanhemmat (erityisesti Somaliasta ja Kosovosta kotoisin olevat) esittivät aiemman elämänsä hyvin nostalgisessa valossa, työ- tai perhesyistä muuttaneiden kertomuksissa korostuivat enemmän Suomessa tarjoutuvat mahdollisuudet, jotka nähtiin paremmiksi kuin entisessä kotimaassa.

riaan, myös se surumielisyys tai menetyksen tunne, joka liittyi joidenkin vanhempien kokemuksiin maastamuutosta:

Mä olin, kotimaassa (töissä) 20 vuotta. (...) Olin tämä vastaava, tai esimies, kulttuurialalla. (...) Meitä oli neljä, plus johtaja, viisi. Me neljä samanlainen, vain johtaja oli isompi. Mulla oli joku, ykstoista työntekijää. Kymmenen kulttuurialan ja yksi siivoaja. Koska, kotimaassa olen, tämä, edistimme vähän kuntataloutta. Titon aikana. Tulee Slobodan Milošević, ja – sfivt! [*lyö kätensä yhteen ja huiskaisee*] Menee kaikki. (...) Elämä on tämä elämä nyt. En tiedä, se on, vaikeaa tämä. Kun olin nuori, mä sanoin, en mene ikinä ulkomaille, mutta, [*kohauttaa hartioitaan*] katso. Tulee aikoja. [*albaanitaustainen isä, haastateltu puolisonsa kanssa*]

Vaikutelma vakaista yhteiskunnallisista asemista entisessä kotimaassa välittyi myös elinolojen kuvauksista. Haastatellut kertoivat tilavista omakotitaloistaan, autoista, menestyvistä liikeyrityksistä, maatiloista ja kotitöistä huolehtivista palkatuista työntekijöistä. Kaksi vanhemmista kertoi oman vanhempansa (isänsä) olleen arvostettu uskonnollinen opettaja, muita mainittuja ammatteja olivat ylilääkäri ja opettaja. Vanhemmat kertoivat omien vanhempiensa arvostaneen koulutusta, millä he näkivät olleen merkitystä omille koulutus- ja ammattivalinnoilleen. Arabitaustainen äiti kertoi, että mennessään naimisiin hänen vanhempansa eivät halunneet hänen mieheltään tavan mukaan myötäjäisiä, sen sijaan: ”Mun vanhemmat pyydä mun mies, että eivät halua mitään, vaikka mä olen ainoa tytär. Yks vain juttu, että mun pitäis jatkaa mun opiskelu. Vain tää, ainoa ehto.” Myös venäläistaustaisen äidin kertomuksesta käy ilmi hänen oman äitinsä keskiluokkaisten ja akateemisten ammattien arvostus:

Äiti: Minä halusin (lapsena) olla, eläinlääkäri. Ja, mutta minua ei päästetty. Äiti ei päästä. (...) Suomessa on eläinlääkäri, toimintaa, koirat ja kissat ja paljon töitä, mutta Neuvostoliiton aika, se oli tarkoitus että eläinlääkäri menee kolhoosi, ja siellä lehmät ja kaikki, hevoset. Äiti sano, hän ei päästä minua, ei mihinkään kaupungista. Ja minä, semmoset, kulkurikoirat oli ulkona, heillä oli kaikenlaiset sairaudet, että minä laittoi kohteliaasti, [*nauraa*] siteet ja kaikki, salvat ja että, aina halusin olla, eläinlääkäri.

MP: Niin. No susta ei sitte tullu kuitenkaan. Sun äidin takia.

Äiti: Joo. Hän halua, että minä pääsen, yliopistoon, kirurgi(ksi) opiskelemaan). Kirurgin asema. Minulla taas, että, en halua. Lähteä, omalle tielle, oma tahto mennä Valko-Venäjälle opiskelemaan.

[*venäläistaustainen äiti, haastateltu tyttärensä, 19 vuotta, kanssa*]

Haastateltavat eivät juuri käyttäneet luokkaan liittyvää termistöä, joka ainakin osalle oli vieras, mutta niissä tapauksissa, joissa sitä käytettiin, haastateltavat kuvasivat itseään tai perhetaustaansa keskiluokkaiseksi. Kahman (2010, 83) mukaan itsensä keskiluokkaiseksi nimeäminen on Suomessa yleisin tapa määritellä omaa luokka-asemaa. Keskiluokkaisuudelle voidaan antaa hyvin erilaisia sisältöjä, ja itsensä keskiluokkaiseksi nimeäminen on tietynlaista oman ”tavallisuuden” kuvaamista (mt. 86–89; Savage, Bagnall & Longhurst 2001). Somalitaustainen 22-vuotias nuori nainen kuvaa perhetaustaansa näin:

Tytär: Meiän isä on, vähän varakkaammasta perheestä. Sanotaan, Somaliassa keskiluokka on aika hyvässä asemassa, et, lapset on yksityiskouluissa. Täällä se keskiluokka on sitä sillee, mitä me eletään. Parin tonnin kuukaus-, kahen tonnin kuukausipalkat ja näin. Mut siellä se oikeesti on, tosi, iso. Ihan, ehkä vähän korkeampi ku keskiluokka, sanotaan, meiän perhe, tai fajjan perhe.

MP: Joo. Ylempää keskiluokkaa?

Tytär: Joo.

[*somalitaustainen nuori nainen, 22 vuotta, haastateltu yksin*]

Katkelmassa konkretisoituu, kuinka nuoren naisen perhe asettui kahteen erilaiseen hierarkkiseen yhteiskuntajärjestykseen, joissa perheen elinolot olivat erilaiset ja joissa keskiluokkaisuus sai erilaisia merkityksiä. Nuoren naisen ensimmäisen arvion mukaan hänen perheensä kuului niin Somaliassa kuin Suomessakin keskiluokkaan, mutta keskiluokkaisuus Suomessa tarkoitti tavallisuutta ja 2000 euron kuukausipalkkoja, kun taas Somaliassa se tarkoitti hyvin etuoikeutettua asemaa ja lasten yksityiskouluja. Nuori nainen jäi pohtimaan, olisiko hänen perheensä luokkatausta vielä keskiluokkaa ylempi, ja hyväksyi tarjoamani ”ylemmän keskiluokan” käsitteen.

Leena Suurpään (2002, 47–48; 111–114) mukaan eräs yleinen stereotypia on maahanmuuttaja puutteenalaisena uhrina: maahanmuuttajuus yhdistyy pakolaisuuteen ja köyhyteen. Tähän stereotypiaan liitetään myös ajatuksia maahanmuuttajien puutteellisesta koulutuksesta ja länsimaisen demokratian perusarvojen, kuten tasa-arvon puuttumisesta. Mielikuvat puutteesta ja takapajuisuudesta liittyvät kiinteästi stereotyyppioihin niistä maista, joista maahanmuuttajien oletetaan tulevan: kuten Edward Said (2003 [1978]) on jälkikoloniaalisen tutkimuksen klassikkoteoksessa *Orientalism* osoittanut, näissä tuotetaan kuva monoliittisesta ”Idästä”, jota

leimaa länsimaisten arvojen ja hyvinvoinnin puute. Seuraavassa katkelmassa arabitaustainen äiti kritisoi opiskelutovereitaan tällaisesta ajattelusta, kuvaten omaa hyväosaisuuttaan entisessä kotimaassaan (ks. myös Tiilikainen 2003, 129–130):

Äiti: Meillä on oma kotitalo siellä, on hienot, isot, seitsemän huonetta. Ymmärrätkö? Mutta he (opiskelukaverit) ajattelevat, että tulemme takapajuinen, alue, paikka, ei tiedä, ei ymmärrä mitään, meillä ei oo oppia, opetusta, meillä ei oo mitään. (...) He aina ajattelevat, että meidän elämä täällä on *niin*, pitäis olla iloinen ja kiittää, että, sun elämä on parempi monta tuhat kertaa kuin mun (aiempi elämä). Ei oo, oikeasti ei oo. (...) Ei (maahanmuutto) tarkoita, että meillä ei oo kotia (aikaisemmin). Ei. Meillä on parempi koti, ja parempi kalusteita, ja parempi elämä ja... Se on eri asia. On ihmisiä varmaan, tulevat jotkut, heillä ei oo mitään siellä. Kyllä on, tämmöisiä löytyy. Mutta ei kaikki. Mä näytän sinulle. [*hakee valokuva-albumin ja näyttää kuvia*] Tää on ku mä olin pieni lapsi.

MP: Ootko sä tämä? [*nauraa*] Ihana.

Äiti: Että mä sanon, meidän vanhemmat hoitaa hyvin meitä, meillä on hienoo. (...) Tää on mun isä, kun mun veli sai todistus. Hän oli paras siellä. (...) Pitäisi ymmärtää että meillä on, totta kai, meillä oli elämää, ja meillä on vanhemmat ja oma koti, ja autoja ja. Siellä on autoja, meillä täällä ei ole autoo kun me tulemme. Oikeasti. Myöhemmin meille tuli auto.

MP: Joo. Et ei täällä välttämättä mee niinkun paremmin.

Äiti: Ei, ei. Okei, mulle sopii hyvin olla täällä, että, itse tuntuu täällä parempi, ehkä siellä ei voi. Mutta ei tarkoita että meillä ei oo mitään. Ei, meillä on *kaikki* siellä. [*arabitaustainen äiti, haastateltu yksin*]

Äiti kertoi sanoin ja kuvin, että hänen elämänsä materiaallinen perusta Suomessa ei ollut vahvempi kuin se oli aiemmin – joiltain osin oli pikemminkin päinvastoin. Se, että hän oli muuttanut Suomeen ja viihtyi Suomessa ei tarkoittanut, että Suomi olisi hänelle ihmemaa, joka tarjosi kaiken mistä hän on aiemmin vain unelmoinut, kuten äidin mielestä hänen tuttavansa opiskelupaikassa ajattelivat. Se, että äiti liitti kuvauksiin hyvinvoinnistaan entisessä kotimaassaan taloudellisen toimeentulon ja elinolojen lisäksi koulutuksen ja rakastavien, huolehtivien vanhempien kaltaisia tekijöitä kuvastanee sitä, että hän koki itseensä kohdistuneiden stereotyyppien sisältävän oletuksia paitsi hänen aiemman elämänsä materiaalisesta perustasta, koko elämäntavan mahdollisuudesta tarjota hyvät puitteet elämälle. Luokittava arvio ryhmän – tässä tapauksessa Lähi-idässä

asuvien ihmisten – elämäntavasta kytkeytyykin yhtä aikaa sosioekonomisiin ja moraalisiin kysymyksiin (Skeggs 2004).

Tutkimukseen osallistuneiden perheiden keskiluokkaiset taustat ovat tärkeä aineistoani muokkaava tekijä. Somalitaustainen isä, jonka oma perhetausta oli ylempää keskiluokkaa, totesi:

Luulen että kaikilla perheillä on omat ongelmansa, oma systeeminsä. Jotkut somalit, somaliperheet, he eivät koskaan opiskelleet, Somaliassa tai täällä. Ja näyttää siltä, että heillä on ongelmia. Mutta sitten toiset, heillä on aiempi koulutus, he ovat oppineet opiskelemaan Somaliassa, on helppo hyväksyä uusi kulttuuri ja oppia eteenpäin. (...) Se riippuu perheen taustasta. Jos on ollut paimentolainen Somaliassa, ei pysty automaattisesti hyväksymään erilaista kulttuuria, erilaisia esteitä. Silloin hän näkee vieraan kulttuurin, vieraat ihmiset.

[somalitaustainen isä, haastateltu yksin]

Perheiden luokkatausta siis vaikuttaa siihen, millaiset ovat perheenjäsenten valmiudet lähteä rakentamaan elämäänsä Suomessa. Materiaaliset erot voivat olla huomattavia, mutta tärkeitä ovat myös erot ajattelutavoissa ja valmiuksissa: se, että on ”oppinut opiskelemaan” entisessä kotimaassaan, pystyy käsittelemään kulttuurin ja yhteiskunnan erilaisuutta tai osaa hakea tietoa ja suhtautua siihen kriittisesti, ovat merkittäviä, osin luokkasidonnaisia resurssija – bourdieulaisittain ilmaistuna kulttuurista pääomaa (Bourdieu 1997).

3.2 KOTI LÄHIÖSSÄ

Haastatteluhetkellä perheet asuivat pääkaupunkiseudulla tai sen ympäristössä: 14 perhettä asui Helsingissä, Espoossa tai Vantaalla ja kaksi muissa ympäryskunnissa. Yksi perheistä asui pientaloalueella ja muutamat veratien hyvämaineisilla kerros- ja rivitaloalueilla. Valtaosin haastateltavien kodit sijaitsivat kuitenkin kerrostalolähiöissä, joiden maineessa käsityksillä sosiaalisten ongelmien ja ulkomaalaistaustaisten asukkaiden korkeista määristä oli merkittävä sija. Yli puolet (9) perheistä oli aiemmin asunut jossain muussa suomalaisessa kaupungissa, josta he olivat muuttaneet pääkaupunkiseudulle ennen muuta parempia työllistymismahdollisuuksia toivoen, joissain tapauksissa myös asuakseen lähempänä sukulaisia. Kotien

sijainti noudatteli siten aiempia havaintoja siitä, että vieraskielinen väestö Suomessa on keskittynyt pääkaupunkiseudulle ja muihin suurempiin kaupunkeihin ja sijoittuu myös kaupunkien sisällä epätasaisesti, esimerkiksi Helsingissä itäisen ja koillisen kaupungin lähiöihin (Helsingin kaupunki 2010, 14; Virtanen & Vilkama 2008, 138–140).

Perheistä yksi omisti asuntonsa muiden asuessa vuokralla, usein kaupungin vuokra-asunnoissa. Näin myös asumismuodot vastasivat havaintoja, joiden mukaan vuokra-asuminen on vieraskielisten keskuudessa yleisempää kuin väestössä keskimäärin (Virtanen & Vilkama 2008, 138–139). Helsingissä alle viidennes vieraskielisistä asukkaista omistaa asuntonsa, kun suomen- ja ruotsinkielisten joukossa osuus on noin puolet. Lisäksi vieraskielisistä asunnon vuokraajista yli 70 prosenttia asuu valtion tukeissa vuokra-asunnoissa, kun suomen- ja ruotsinkielisten keskuudessa vastaava osuus on 50,8 prosenttia. (Helsingin kaupunki 2010.) Luvut antavat kenties turhankin pessimistisen kuvan maahanmuuttajataustaisen väestön asumisesta, sillä niissä ei tehdä eroa Suomessa asumisen ajan mukaan. Linnanmäki-Koskelan ja Niskan (2010) mukaan omistusasumisen osuuksin mitattuna asumisolot paranevat Suomessa vietetyn ajan myötä: vuosina 1989–93 Suomeen muuttaneista henkilöistä vuonna 2007 jo 40 prosenttia asui omistusasunnossa. Aineistossa vuokra-asuminen oli kuitenkin yleistä riippumatta siitä, että moni perhe oli asunut Suomessa jo verraten pitkään.

3.2.1 Naapurustossa

Haastateltavien suhde asuinalueeseensa vaihteli: siihen vaikuttivat perheen historia alueella ja kokemukset, jotka tekivät alueesta joko tutun ja viihtyisän tai turvattoman, uhkaavan ja yksinäisen. Jotkut haastateltavat kertoivat asuneensa samalla alueella pitkään ja juurtuneensa sinne. He arvostivat asuinalueellaan paikallisia sosiaalisia verkostoja, lähipalveluja ja ulkoilumahdollisuuksia. Varsinkin lasten ystäväpiirit, jotka olivat pääosin syntyneet koulun ja harrastusten yhteyteen, olivat vahvasti paikallisia. Esimerkiksi 25-vuotiaan somalitaustaisen nuoren miehen perhe oli asunut lähes 20 vuotta samalla alueella. Hän kuvasi perhettään yksinä alueen pitkäaikaisimmista asukkaista, joiden ympärillä muut tulivat ja menivät. Nuori mies myönsi väitteeni, että Suomessa ei välttämättä tunneta naapureita, mutta totesi hieman suomalaista sulkeutuneisuutta ironisoiden, että naapuruuden jatkuessa tarpeeksi pitkään ihmiset taipuvat vähintäänkin tervehtimään.

MP: Ootteks te asunu aina täs Helsingin alueella vai?

Poika: Me ollaan asuttu, meidän ensimmäinen asunto oli tossa. [*osoittaa kädellään ikkunasta ulos*] Tien toisella puolella, ja sitte, kymmenen vuotta myöhemmin, vuosi 2000, muutettiin tänne. Et, tää sama alue.

MP: Niin just. Ootteks te viihtynyt ihan hyvin täs (Lähiössä)?

Poika: Ollaan. Meidän alue, onhan tää nyt muuttunut varmaan aika lailla, mut. Edelleenki tunnetaan naapurit.

MP: Joo. Se on aika harvinaista Suomessa että tuntee naapureita.

Poika: Joo. On se vähän, siinä menee aikansa, mut. Kyl se sit, jos samat tyypit, tai ihmiset, asuu samas paikassa, ettei oo hirveesti niitä muutoksia, niin. Isoi perheitä viel yleensä asuukin, pidempään kuin vähän nuoremmat. Alussa voi olla vähän, mut. Nytkin me ollaan varmaan ton vastapäisen perheen lisäksi ainut perhe, joka on asunut pysyvästi, täällä. Et, pakko siin on tulla, loppujen lopuks, toimeen. Vaik ois miten sulkeutunu, nii, kyl sitä on loppujen lopuks pakko moikata, vähintään [*naurahtaa*].

[*somalitaustainen nuori mies, 25 vuotta, haastateltu yksin*]

Toisten tarinat naapurustosta ja asuinalueesta olivat kielteisten tunteiden värittämiä. Niissä kerrottiin yksinäisyyden tunteista kerrostalossa, naapureista, jotka eivät vastaa tervehdyksiin tai jotka valittavat perheen elämäntavoista vaikkei valittamisen aiheita ole, asuinalueen baareista, kadulla huutelevista humalaisista sekä rasistisista kohtaamisista kaduilla, bussipysäkeillä ja ruoka-kaupoissa. Seuraavassa katkelmassa, jossa kenialaistaustainen äiti pohtii asuinalueensa hyviä ja huonoja puolia, yhdistyvät erilaiset asuinalueita koskevat puhutavat. Äiti nostaa esiin myönteisinä asioina lähipalvelut ja lasten kaveripiirit, mutta kääntää sitten huomion kielteisiin ilmiöihin, kuten kadulla huuteleviin humalaisiin. Hän ei kerro huutelun sisällöstä tarkemmin, mutta alkaa lähes samaan hengenvetoon kertoa järkytyksestään liittyen erääseen muualla pääkaupunkiseudulla tapahtuneeseen rasistiseen hyökkäykseen. Episodi ei liity perheen asuinalueeseen, mutta sen avulla piirtyy kuva siitä, että äiti kokee asuinalueensa turvattomaksi ja että turvattomuuden syy liittyy ennen muuta rasismien kohtaamisen mahdollisuuteen. Siten se koskee perhettä nimenomaan ihonvärittään ja etniseltä taustaltaan suomalaisesta valtavirrasta poikkeavana.

Äiti: En mä sano että tää ois huono paikka, täällä asuu paljon perheitä. Ei sellasta paikkaa ookaan jossa ei ois, positiivisia ja negatiivisia, juttuja tapahtuis. (...) Mun lapset ei halua muuttaa. ”Äiti, entäs koulu, entäs kaverit?” Ja tässä iässä kaverit

on tosi tärkeitä, kyllä mä ymmärrän. Mitäs siitä, meillä on ihan kiva koti, pysytään täällä. (...) Se mikä on vikana (Lähiössä), kouluthan on ok, lapset tykkää. Kaikissa kouluissa on joskus pieniä ongelmia, mutta, nää koulut on lähellä, ne on hyvät lapsille. Se mistä mä en täällä tykkää, se johtuu juomisesta. Mun lapset pelkää humalaisia ihmisiä. Se on se negatiivisin asia täällä alueella mulle. (...) Se on surullista, mut, nehän on vaan ihmisiä. Mä vaan toivoisin, et ne vois olla jossain missä ne eivät pelottaisi lapsia. Joskus ne huutavat. Niinku, mä luin Hesarista, joku tyyppi, ei ollut edes huumeissa, ehkä, tavallinen ihminen, työnsi somalitytön, 8-vuotiaan lapsen, alas junasta²³.

MP: Joo, mäkin luin siitä.

Äiti: Mä, mä tärisin, mä olin, että voi luoja, miten tällasta voi tapahtua? 8-vuotias, saman ikäinen kuin mun tytär, mä lähetän hänet aina kouluun. Mun vanhempi tytär puhui ja puhui siitä. Mä sanoin että, oo kiltti ja lopeta, mä en nyt pysty. Mä en selviä Suomessa tällaisessa tilanteessa, mä en pysty ymmärtämään, miten jollain voi olla otsaa tehdä noin. Ihan viaton lapsi.

MP: Se on ihan uskomatonta.

Äiti: Se on uskomatonta. (...) Nää on näitä surullisia tarinoita. Mä olin et ok, nyt, nyt en tiedä. Mutta. Muuten mä oon ihan tyytyväinen (Lähiössä). Tää on ihan hyvä paikka kasvattaa lapsia, ottaen huomioon, meidän tilanteen. Me ei olla rikkaita ihmisiä, me ollaan tavallisia, keskivertoperhe. Ja, (Lähiö) ei oo kallis.

[kenialaistaustainen äiti, haastateltu yksin]

Katkelman loppuksi äiti vielä toteaa olevansa kaikesta huolimatta asuinalueeseen tyytyväinen. Tyytyväisyys ei kuitenkaan tarkoita, että hän pitäisi aluetta hyvänä, vaan perheen taloudellisiin olosuhteisiin nähden tyydyttävänä. Koska perhe ei ole rikas vaan ”tavallinen” (ks. Savage, Bagnall & Longhurst 2001), se ei voisi asuakaan muunlaisella, kenties hyvämaineisella alueella, jossa äidin mielestä myös rasististen välikohtausten uhka olisi pienempi. Taloudelliset resurssit siis rajasivat äidin mahdollisuuksia valita asuinympäristönsä. Vaikka Suomessa asuinalueiden välisiä hyvinvointieroja voi pitää kansainvälisessä vertailussa kohtuullisina, on täälläkin kasvavassa määrin nähty asuinalueiden eriytyvän asukaspuhjan tulotason mukaan ja sosiaalisten ongelmien keskittyvän (Kortteinen & Vaattovaara 2006). Myös etnisestä eriytymisestä on merkkejä (Vilkama 2011). Tässä kehityksessä

23 Haastateltava viittaa haastatteluhetkellä hiljattain sattuneeseen tapaukseen, josta muun muassa *Helsingin Sanomat* uutisoi otsikolla ”8-vuotias somalityttö paiskattiin junasta Espoon keskuksessa” (Jokinen 2009).

häviäjiä ovat pienituloiset, joiden mahdollisuudet valita asuinalueensa ovat rajatut. Maahanmuuttajataustaisen väestön keskittymistä ei voi yksiviivaisesti pitää ongelmallisena, sillä lähekkäin asuminen voi olla muun muassa sosiaalisten suhteiden ja hoivaverkoston ylläpitämisen kannalta tärkeää. On kuitenkin todettu, etteivät maahanmuuttajat toivo eriytymistä, vaan haluavat ensisijaisesti asua monikulttuurisilla asuinalueilla, joilla asuu myös valtaväestön edustajia. (Mt., 184.) Asumisen keskittyminen muuttuikin epätasa-arvoa tuottavaksi tekijäksi silloin, kun kysymys on taloudellisten resurssien puutteen tuomasta vaihtoehdottomuudesta.

3.2.2 Kotona

Kun pohditaan kotia asuntona tai tilana, koti viittaa yksityiseen, omaan tilaan sekä arkeen, perheeseen ja kuulumiseen (Huttunen 2002, 50–51; Johansson & Saarikangas 2009). Seuraava katkelma kenttämuistiinpanoistani kertoo, miltä eräs koti näytti tutkijan silmin. Olen kertonut asunnon koosta, sisustuksesta ja tunnelmasta sekä yksityiskohdista, jotka silmissäni näyttivät kertovan perheenjäsenten taustoista, harrastuneisuudesta tai keskinäisistä suhteista.

Perhe asuu metroaseman lähellä. Kerrostalo on uudehko ja hyväkuntoinen, pihalla on lapsille leikkipaikka: keinut, kiipeilyteline ja hiekkalaatikko. Osa taloista, muun muassa se johon olen menossa, on kaupungin vuokra-asuntoja. Asunnossa on keittiö ja neljä huonetta. Olohuoneessa on muhkea sohvaryhmä, kirjahyllyyn sijoitettu televisio ja tummaa puuta oleva sohvapöytä. Kirjahyllyssä on valokuvia perheen lapsista ja sohvapöydällä koulusta saapunut tiedote vanhemmille. Olohuoneen lattiaa peittää kaksi paksua persialaismattoa. Paksujen, sivuun vedettyjen verhojen lisäksi ikkunaa peittävät ohuempaa kangasta olevat laskosverhot. Asunnossa on siistiä: vaikka neljä kuudesta asukkaasta on lapsia ja nuoria, lattioilla ja pöydillä ei loju ylimääräistä tavaraa, kuten leluja, vaatteita tai harrastusvälineitä. Olohuoneeseen avautuvassa avokeittiössä suurehkon ruokapöydän ympärillä on kuusi tuolia, ja kahdella seinällä ovat keittiökalueteet, jääkaappi, hella ja mikroaaltouuni. Tiski-pöydällä porisee kahvinkeitin. Keittiön seinällä on kokoelma toisiksi vanhimman lapsen harrastuksesta kertyneitä palkintoja, kunniakirjoja ja valokuvia. Niiden vieressä ilmoitustaululla on lukujärjestyksiä ja muuta paperia. Keittiön vieressä on kaksi lastenhuonetta, toinen 17- ja 15-vuotiaille lapsille, toinen 11- ja 9-vuotiaille lapsille. Molemmissa huoneissa on kerrossängyt. Nuorempien lasten huoneen ovi on auki, ja tytär kulkee toisinaan edestakaisin eteisen ja huoneensa välillä. Vanhempien lasten huoneen ovi on raollaan, ja sieltä kuuluu vaimoasti musiikkia. *[kenttämuistiinpanot 6.4.2009]*

Youngin (1997) mukaan identiteetti materialisoituu kodissa: koti tilana ja siellä olevat tavarat ovat asukkaidensa omia, ja ne on järjestetty tavalla joka tukee heidän tapojaan ja mieltymyksiään. Esineet ja tilat tulevat merkityksellisiksi eletyn elämän kautta, ne kertovat yksilön tai ryhmän tarinan niihin liitettyjen muistojen ja merkitysten kautta (mt., 149–151). Maahanmuutto tuo katkoksen tähän kodin edustamaan jatkuvuuteen (Huttunen 2002, 97–102). Tutut esineet ja niiden järjestäminen uuteen tilaan ovat osa prosessia, jossa tilasta tehdään koti ottamalla se aktiivisesti haltuun (mt., 51). Kodit fyysisinä tiloina eivät kerro vain asukkaidensa elämästä kodin seinien sisäpuolella, vaan myös heille merkityksellisistä kiinnikkeistä kodin ulkopuolella, suomalaisessa yhteiskunnassa ja muissa maantieteellisissä paikoissa ja yhteisöissä – kodin monipaikkaisuudesta (Johansson & Saarikangas 2009, 11).

Yhtäältä kodit, joissa vierailin, olivat varsin ”tavallisia”: olohuoneen ytimen muodostivat sohvaryhmä, televisio ja kirjahylly valokuvineen ja koriste-esineineen, keittiö oli käytännöllinen, ja makuuhuoneet yksityisempää tilaa, jossa emme koskaan oleskelleet esimerkiksi haastattelujen aikana. Haastateltavat, useimmin perheiden äidit, kuitenkin toisinaan kiinnittivät huomioni sellaisiin merkkeihin kodissaan, joiden kokivat kertovan etnisestä tai uskonnollisesta taustastaan, ja siis erottavan kotinsa ”tavallisesta suomalaisesta” kodista. Kodeissa oli entisestä kotimaasta tuotua koriste-esineistöä, huonekaluja, tekstiilejä ja valokuvia, muslimikodeissa seinällä tai kirjahyllyssä oli toisinaan kehyksissä jokin Koraanin jae. Joissakin kodeissa televisio oli usein päällä, ja sieltä katseltiin satelliitin välityksellä kansainvälisiä uutiskanavia ja entisen kotimaan kanavia – ja toisinaan seurattiin urheilutapahtumia tai muuta Suomessa(kin) ajankohtaista. Vielä sisustuksellisia ratkaisuja tärkeämpää oli se, mitä kotona tehtiin: puhuttiin omaa kieltä, syötiin omaa ruokaa, rukoiltiin oman uskonnon mukaisesti. Albaanitaustainen äiti totesi: ”Kotona kaikki on minun kulttuuria. Esimerkiksi ruoka, tee, ja... (nauraa), kaikki on minun. Vaatteet, ja kaikki. Minun kulttuuri.” Koti oli siis paikka, jossa etninen tausta sai – ja sen pitikin – näkyä ja kuulua.

Entiseen kotimaahan viittaavien elementtien rinnalla olivat perheenjäsenten elämästä Suomessa kertovat yksityiskohdat, kuten lasten harrastuksiin liittyvät esineet ja aikuisten opintoihin liittyvät oppikirjat. Jokaisessa kodissa oli nurkkaus tai työpöytä tietokoneelle, useimmin olohuoneessa, toisinaan eteisessä tai lastenhuoneessa. Tietokone ja internet olivat tärkei-

tä, sillä niiden avulla etsittiin töitä, asuntoja ja muuta tietoa, ja pidettiin yhteyttä sukulaisiin transnationaalisesti. Lapset ja nuoret käyttivät lisäksi tietokonetta pelaamiseen ja viettivät aikaa sosiaalisen median sivustoilla.

Sen lisäksi, että koti on paikka, josta käsin rakennetaan omaa identiteettiä ja johon on ladattu kuulumisen tunteita ja muita emootioita, se on myös asunto, jonka on palveltava käyttötarkoitustaan. Kun puhuttiin kodista asuntona, puhuttiin erilaisista asioista kuin kotoisuudesta tai omasta paikasta: huoneiden lukumäärästä, asunnon lämpötilasta, sijainnista ja hinnasta. Näin kertoi asumisestaan somalitaustainen isä:

Isä: (Meillä on) hyvä asunto, itse asiassa. Me asutaan (Lähiössä). Meillä on tarpeeksi tilaa, mikä on neljä huonetta ja kaksi vessaa ja. Mmm.

MP: Viihdyttekö siellä?

Isä: Joo, joo. Se on itse asiassa, halpa. (Lähiö) on halpa paikka, alue. Että nyt kun oon töissä voin itse maksaa, vuokran. Koska se on halpa. Koska jotkut alueethan on tosi tosi kalliita. Kun maksat vuokran, ei oo mahdollista säästää yhtään. Tai, joskus on vaikea maksaa. Yli tuhat euroa! Vuokraa. Koska tavallinen, palkka (isän ammatissa), se on noin 1800 euroa, siis brutto. Netto on noin 1400. Ja jos sä maksat, vuokraa...

MP: Jos maksaa yli tuhat euroa, sitte... [*naurahtaa*]

Isä: Mitään, ei jää mitään jäljelle.

[*somalitaustainen isä, haastateltu yksin*]

Osa haastateltavista koki asuntonsa epäsovivaksi perheelleen tilanpuutteen, muuttuneiden elämäntilanteiden, kylmyyden tai asuinalueen vuoksi. Tilan-
ahtaus näytti olevan yksi ongelmista ainakin monilapsisissa perheissä²⁴ (ks. myös Virtanen & Vilkkama 2008, 141–144; Helsingin kaupunki 2010), ja joissakin perheissä joku perheenjäsen nukkui patjalla olohuoneessa. Asumisen ahtaus heijasteli perheiden heikokhoa sosioekonomista asemaa (luku 3.3), mutta liittyy myös suomalaiseen asuntorakentamiseen, joka perustuu ajatukselle enintään kahden sukupolven ydinperheistä ja siten melko yhdenmukaisille asumistarpeille.

Niissä perheissä, joissa asunto syystä tai toisesta koettiin epäsovivaksi, haaveiltiin muuttamisesta (ks. Virtanen & Vilkkama 2008, 146). Varsinkin

24 Perheiden lapsiluku vaihteli yhden ja kymmenen välillä. Puolissa perheistä (8) lapsia oli yhdestä kolmeen, ja viidessä perheessä lapsilukua voi pitää suurena verrattuna väestön lapsiperheiden keskimääräiseen lapsilukuun (lapsia viidestä kymmeneen) (ks. liite 2).

yhden tai molempien vanhempien päästyä jokseenkin vakaalle työuralle suunniteltiin oman asunnon hankintaa seuraavana askeleena elämän vakauttamisessa. Omistusasuminen näyttäytyi toivottuna asumismuotona johtuen sekä käytännön syistä – vuokraan kuluva osuus tuloista oli suuri – että siihen liitetystä ajatuksista vakaudesta, itsenäisyydestä ja sosiaalisesta statuksesta. Yksi perheistä asui omistamassaan ja raken(nut) tamassaan omakotitalossa. Haastatteluhetkellä hyvin uusi koti oli erityisesti vanhemmille tärkeä ylpeydenaihe, saavutus, jonka merkitystä korosti se, että talon eteen oli tehty kovasti työtä, nousu vaatimattomista oloista pienistä tuloista säästäen. Perheen äidin puheessa asunnonomistajuus kytkeytyi perheenjäsenen moraaliin ja asenteisiin, jotka eivät sallineet paikalleen pysähtymistä:

No meillä on aina tavoite, että ei pysähdytä, samalle tasolle. Aina menee eteenpäin. Koska se on meille, oikeesti, ei ole ketään auttaa Suomessa, ku meil ei ole, emme pysty, ottaa takaajaa, esimerkiksi, pankista lainaa, ei pysty. Ja sen takii pitää tehdä paljon töitä, ja pienellä rahalla jotakin saada, ja tietysti että, kun (Puolisolla) on, tosi hyvä kädet, hän osaa rakentaa. Että pikku hiljaa. Aloittaa ihan pienestä. (...) Ulkomaalaisella se on tosi vaikea, saada. Pitää olla, niin kova, rohkeutta. [*venäläistäustainen äiti, haastateltu miehensä ja poikansa, 16 vuotta, kanssa*]

Näin asunnonomistajuuden kautta oli mahdollista puhua perheenjäsenten moraalisisista ominaisuuksista ja tuottaa kuvaa kunnollisesta, keskiluokkaisesta perheestä. Aineistossa yleisemmin asunnonomistajuus kuitenkin oli pikemmin pitkän aikavälin haave kuin jo toteutunut tai pian toteutumassa oleva asia.

3.3 VANHEMMAT: TYÖLLISYYS JA TOIMEENTULO SUOMESSA

Haastatteluhetkellä perheiden tilanteet vaihtelivat kahden työssäkäyvän vanhemman talouden suhteellisen turvatusta elämästä työttömän yksinhuoltajan ajoittain haastavaan arkeen, joten perheiden sosioekonomisissa asemissa ja taloudellisissa resurssissa oli huomattavaa vaihtelua. Huolimatta vaihtelusta ja siitä, että haastateltuun joukkoon mahtui yksi suhteellisen korkean tulotason perhe, taloudellinen haavoittuvuus – akuutti tai aiempi kokemus taloudellisten resurssien niukkuudesta tai tietoisuus taloudellisten

ongelmien mahdollisuudesta – oli yksi perheitä yhdistävä seikka. Taloudellisen haavoittuvuuden taustalla olivat ennen muuta vanhempien työllistymisongelmat. Yhdestätoista kahden vanhemman perheestä vain neljässä molemmat vanhemmat olivat palkkatyössä, ja näistäkin kahdessa perheessä toinen vanhemmista oli osa-aikatyössä. Kahdessa perheessä toinen vanhemmista oli palkkatyössä toisen opiskellessa tai ollessa työttömänä ja peräti viidessä perheessä kumpikin vanhemmista oli työttömänä tai muuten palkkatyön ulkopuolella. Viidestä yksinhuoltajaperheestä kahdessa huoltaja oli vakituudessa palkkatyössä, yksi aloitteli työuraansa opiskelun jälkeen ja kaksi oli vaihtelevasti työharjoittelussa, kieli- ja työllistymiskursseilla ja työttömänä.

Vanhempien työllisyystilannetta luonnehti siis epävakaisuus ja epävarmuus, ja haastattelujen välisenäkin aikana osa heistä siirtyi opiskelemasta työelämään, työharjoittelusta työttömäksi työnhakijaksi ja työpaikasta toiseen. Työllistyneistä vanhemmista kaikki olivat kokeneet työttömyysjaksoja, ja osa heistä työskenteli vain osa-aikaisesti tai määräaikaisella työ sopimuksella. Vanhempien työllisyystilanne noudatteli siten aiemmissa tutkimuksissa esiintuotuja havaintoja siitä, että Suomessa maahanmuuttajaväestön keskuudessa työttömyys on muuta väestöä yleisempää, ja työllistymistä leimaavat väliaikaisuus, vajaatyöllisyys sekä työllisyys-, koulutus- ja työttömyysjaksojen vuorottelu (Forsander 2007; Joronen 2007; Könönen 2012). Maassaoloajan pidentyessä työmarkkina-aseman on todettu vakautuvan ja marginaalisuuden vähentyvän (Forsander 2007, 322). Kuten vanhempien työmarkkina-aseman tarkastelu kuitenkin osoittaa, siitä huolimatta vielä yli kymmenen vuoden Suomessa asumisen jälkeen maahanmuuttajataustainen väestö on työmarkkinoiden marginaalissa (mt.).

3.3.1 Työmarkkinoiden marginaalissa

Työssä ja työttömyydessä on kysymys muustakin kuin toimeentulosta: edelleen voimissaan oleva ansiotyöeetos tarkoittaa, että työssäkäynti näytetään edellytyksenä yhteiskunnan täydelle jäsenyydelle ja ”normaaliuudelle” (Forsander 2007, 316; Suurpää 2002, 208–213; Davydova 2012, 85–86). Työhalukkuus ja työmoraali olivatkin haastateltaville, sekä vanhemmille että nuorille, tärkeitä ominaisuuksia, joita he korostivat kuvatessaan itseään kunnollisina suomalaisen yhteiskunnan jäseninä (luku 4.3.3). Kortteinen ja Tuomikoski ovat suomalaisia pitkäaikaistyöttömiä koskevassa tutkimuksessaan *Työtön* (1998) todenneet työttömyyden olevan ahdistava, yhteiskunnan jäsenyyden tuntua rapauttava kokemus. Haastatellut vanhemmat kuvasivat

Kortteisen ja Tuomikosken (mt.) tapaan toimettomuuden, arvottomuuden ja hyödyttömyyden tunteita, mutta työttömyyden kokemuksen kielteisyttä vielä entuudestaan kärjisti se, että se yhdisti heidät stereotyyppisiin ”sosiaaliturvien varassa elävistä maahanmuuttajista” (Saarinen 2007, 131).

Työttömyys teki mahdolliseksi kokemuksen vastavuoroisesta suhteesta valtion ja yksilön välillä, kuten käy ilmi albaanitaustaisen isän omaa työttömyyttään koskevista ajatuksista: ”Silloin, en tehnyt yhtään mitään töitä. Ja sanoin itse, että olen varastaja. (...) Varastan omille lapsille. Jos teen töitä itse, silloin se on oikein. Mutta Suomen valtio oli antanut, minun lapsille, he ovat menneet kouluun. (...) Sen takia minä tunnen itsestäni, että olen varastaja.” Davydovan (2012, 86) mukaan työllistyminen on keskeinen ”hyvän maahanmuuttajan” kriteeri, ja ristiriita kriteerin ja työnsaannin vaikeuden välillä synnyttää epäonnistumisen tunteita ja turhautumista. Kenties juuri turhautumisesta selvitäkseen moni vanhempi oli kuitenkin järjestötoiminnasta, harrastuskerhoista ja -kursseilta sekä mahdollisuuksien mukaan kielikoulutuksesta ja ammattitaitoa kohentavilta kursseilta saanut täytettä päiviinsä.

Työllistymään onnistuneiden vanhempien työtehtävien ja ammattien kirjo oli laaja: lähihoitaja, hammaslääkäri, hammashoitaja, taksinkuljettaja, tilaustentoimittaja, päiväkotiaivustaja, koulunkäyntiaivustaja, tulkki, laborantti, automekaanikko, ravintolatyöntekijä, järjestötyöntekijä, linja-autonkuljettaja, sihteeri. Luettelosta voi päätellä, että vaikka poikkeuksiakin oli, vanhemmat olivat pääsääntöisesti työllistyneet melko vähän koulutusta vaativiin tehtäviin erityisesti hoiva- ja palvelualojen ammattihierarkian alapäähän, kuten on tyypillistä maahanmuuttajataustaiselle väestölle (Forsander 2007, 325–326; Könönen 2012). Myös vajaa- ja pätkätyöläisyys ammattihierarkian alapäässä olivat vaikeita kokemuksia, sillä vanhemmat tunsivat olevansa asemassa, joka ei vastannut heidän osaamistaan ja elämäkokemustaan. Kurditaustainen isä totesi, että vaikka taloudellisesti hänen työnsä oli perheelle hyvä asia, se ei vastannut hänen kiinnostuksen kohteitaan:

Mä olen sitä mieltä, että, tämä työ, jota mä olen nyt tekemässä, se itse asiassa ei ole oikeasti minun alaa. Mä oon, omasta mielestä sosiaalinen ihminen, että voisin olla, joku, muussa työssä, tehtävissä, maahanmuuttajien kanssa, sosiaalitöissä, sellaisissa jutuissa mä olisin halunnut olla.

[kurditaustainen isä, haastateltu puolisonsa kanssa]

Monipuolisen kielitaidon ja elämäkokemuksen hyödyntäminen työssä oli yllä lainatun isän toive. Koulunkäyntiavustajana, järjestötyöntekijänä ja tulkkina toimineet haastateltavat hyödynsivätkin työssään etnistä taustaansa ja kielitaitoaan. Tällaisia työpaikkoja kutsutaan etnospesifeiksi, sillä niiden tärkeät resurssit ovat sidottuja etniseen taustaan, kielitaitoon ja maahanmuuton kokemukseen. Forsanderin (2007, 326–327) mukaan etnospesifit ammatit tarjoavat hyvin koulutetuille maahanmuuttajille koulutusta vastaavaa ja mielekäästä työtä, mutta niiden varjopuolena ovat epävakaa työsuhteet ja heikot etenemismahdollisuudet.

Seuraavassa katkelmassa somalitaustainen nuori nainen kuvaa, kuinka merkittävä asia työllistyminen tyttären liikeyritykseen oli ollut hänen äidilleen:

Äiti oli, olikse 2008 aikoina, sil oli vaikee sopeutua tääl Suomeen. Ku työt oli kasvanee ja, ennen ku sisko perusti yhtiön. Se kävi päiväkodissa (työharjoittelussa) silloin jossain vaiheessa, mut se (työharjoittelu) aika päättyi. Ja sit se oli työtön. Se oli tosi masentavaa. (...) Nyt se on niin onnellinen, ku se kauppa teki hänelle. Ku Somaliassa, kato, sil oli oma kauppa, se oli ihan bisnesnainen. Vaik se ei käyny koulutusta pitkään, mut sil oli oma kauppa ja oma yritys, millä se elätti meitä ja me saatiin iso talo ostettu ynnä muuta.

[somalitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin]

Somaliassa menestyneen pienyrityksen omistaneelle äidille Suomessa asuminen vailla työtä ja mielekäästä tekemistä oli ollut vaikeaa. Olin itse tavannut äidin puolitoista vuotta aiemmin, jolloin hän oli alamaissa jäätyään työttömäksi työvoimatoimiston tarjoaman harjoittelun jälkeen. Hänen tyttärensä totesi minulle: ”Nyt jos sä näkisit, se on ihan erilainen. Et se niinku, kiiltää.” Tyttären tulkinnan mukaan äidin uusi hyvinvointi kumpusi työllistymisen lisäksi siitä, että hänellä oli mahdollisuus palata samaan ammattiin, jossa hän oli toiminut Somaliassa. Ammatillinen ja sosioekonominen asema entisessä kotimaassa olivat siten keskeisesti mukana vaikuttamassa vanhempien tilannearvioihin ja hyvinvointiin.

Perheen toimeentulon kannalta työllistymisongelmat ja työllistyminen matalasti palkatuille aloille tarkoittivat vaatimatonta tulotasoa ja sitä, että asumiseen ja muihin välttämättömiin menoihin käytetty osuus tuloista oli useissa perheissä suuri (ks. Linnanmäki 2009). Taludellinen toimeentulo oli kipeä puheenaihe, sillä niukkuus aiheutti huolta, mutta toisaalta oli

kunnia-asia tulla omillaan toimeen. Somalitaustainen 25-vuotias nuori mies summasi perheensä ja samalla monen muun perheen taloudellisen tilanteen osuvasti toteamalla, että toimeentulo oli ”nimenomaan toimeen tulemista”, pienillä tuloilla pärjäämistä. Hyvinvointijärjestelmän ansiosta nekin perheet, joissa oli taloudellisesti kaikkein tiukinta, selvisivät välttämättömistä kuluistaan, ja valtion tukea arvostettiin paljon. Taloudellinen niukkuus näkyi kuitenkin muun muassa vapaa-ajanviettomahdollisuuksissa. Vanhemmat kannustivat mielellään lapsia ja nuoria erilaisiin harrastuksiin ja olivat valmiita panostamaan niihin, mutta esimerkiksi kalliita välineitä vaativat harrastukset olivat toisinaan heidän ulottumattomissaan. Venäläistaustainen 12-vuotias poika kertoi seuraavaa:

Mä oon aina kattonu ja miettiny et miks Suomes, vaik ottaa sillee, sähly, sählyvarusteet. Ne maksaa ihan ka-, ne on ihan kalliita. Joskus äiti ei pysty, et ostaa mulle, jos mä tarviin. Niin mä joudun lainaa joltain kaverilta. (...) Vaikka mun maila, viime vuonna, makso kuus kymppiä. Nii äiti, sanoo et se ei osta enää sellasta.
[venäläistaustainen poika, 12 vuotta, haastateltu vanhempiansa kanssa]

Erityistä taloudellista haavoittuvuutta oli yksinhuoltajaperheissä, jotka olivat riippuvaisia ainoan huoltajan tuloista (ks. Pylkkänen 2009). Näin kertoi perheensä taloudellisesta tilanteesta iranilaistaustainen yksinhuoltajaäiti:

Taloudellisesti meillä on vaikeuksia. Kun mä oon yksinhuoltaja, opintolainoja, toinen laina, ja auto ja näitä, pakko oli käyttänyt. (...) Ja sitten (lapset) sanoo, että minkä takia, sä sanoit, että sä menet töihin, vähän paranee. Mä sanoin, joo, mutta muutenkin pitää kattoo, jos jotakin tulee. Kolme matkapuhelin pitää maksaa, ja vuokra ja kaikki, se menee koko mun palkka sinne, ei jää niin paljon. (...) Kuitenki, jos puhutaan jonku (viranomaisen) kanssa, pyydetään esimerkiksi jotain tukea he sanoo, että te olette työssä, teillä on plussaa. Mutta ei lasketa, että miten se psyykkinen, se perhe tarvi. (...) Että mä, vertaan joku yksinhuoltajanainen, hän pystyy kerran viikossa tai, kahden kerran kuussa, käy ulkona, syömään, pitää hauskaa, itellä on aikaa ja nää kaikki. Mulla ei oo mitään näitä. Mä vain käyn työssä, joskus ylityötäki tulee, mutta ei tuu niin paljon. Lapsillakin on harrastuksia, monta, kuitenkin. Että lapset on, psyykkinen ja näitä, tarviivat. Muuten kotona pitää istua, tietokoneen äärellä ja, tai, kuinka monta tuntia pitäisi vain kävellä? Monta tuntia pitäisi olla ulkona. Että pakko se, he käy uimassa, soittotunti, ja jotaki. Sossu, se maksaa yhden harrastuksen. Toinen harrastus pitää itte maksaa.
[iranilaistaustainen äiti, haastateltu yksin]

Lareau (2003, 83–84) on todennut yhdysvaltalaisessa kontekstissa, että vähävaraisissa perheissä jo lasten materiaalistien perustarpeiden tyydyttäminen vaatii huomattavan osan vanhempien resursseista, ja pienehköilläkin vastoinikäymisillä saattaa olla pitkäaikaiset stressiä lisäävät vaikutukset. Vaikka pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa pyritään tuloja tasaamalla turvaamaan tietty (minimi)elintaso kaikille, aineisto osoittaa, että taloudellinen niukkuus saattaa tuottaa stressiä ja tasapainoilun tarvetta myös Suomessa asuvien perheiden arkeen. Kuten katkelmasta käy ilmi, heikossa taloudellisessa asemassa olevat vanhemmat saattoivat tinkiä omasta kulutuksestaan taatakseen lapsilleen harrastuksia tai muita hyödyllisiksi katsottuja toimintamahdollisuuksia (ks. Kochuyt 2004). Samalla äiti perustelee harrastusten ja vapaa-ajan hyödyllisyyttä kasvatusalan ammatillisen diskurssin käsittein, viittaamalla perheen ja lapsen psyykkisiin tarpeisiin ja lasten ulkoilun määrää koskeviin suosituksiin, antaen siten kuvan itsestään suomalaiset, keskiluokkaiset kasvatusdiskurssit tuntevana, kompetenttina vanhempana.

3.3.2 Reittejä työelämään

Vanhempien työllistymispolkuja seurattaessa ei voi olla huomaamatta, että he olivat hyvin eri tavoin resursoituja kamppailemaan tiensä koulutukseen ja työhön Suomessa. Venäläistaustainen isä, jolla oli takanaan useiden vuosien koulutus ja työura Venäjällä ja joka oli myös Suomessa onnistunut saavuttamaan vakaan aseman omassa ammatissaan, kuvaa tietään suomalaisilla koulutus- ja työmarkkinoilla seuraavasti:

Isä: Olin muuttanut Suomeen, puoli vuoden päästä, mä aloittanut opiskelut silloin, suomen kieli. Sitten, mitä, menen töihin. Ensimmäinen mun, ammatti Suomessa on rakennusmies. Mutta, Venäjällä, seitsemän vuotta mä olen töissä, (ammattissa). (...) Mä olin rakennus-, no apupoika tai apumies. Ja sitten, mä olin töissä, mikä se oli, firma? [*vaimo sanoo firman nimen*] Joo mä muistan niin, me teimme, salaattit vihanneksista. Mutta, koska minulla ei ole riittävä kielitaito, aloittaa, suorittaa, ammattitenttiä. Sitten, mitä sitten tapahtu? [*vaimo sanoo toisen firman nimen*] Sitten olimme töissä (Firmassa) ja sitten mä aloitin (...) semmoiset sanat, minä en käytä joka päivä, se on päätymys, ammattipäätymys, kurssi, minulla ollut. Päätt-, päätevyymys? MP: Pätevöitymis?

Isä: Joo. Sit mä olen suorittanut, kun olin töissä, (Firmassa), suorittanut maksulliset, maksullisia tenttejä, Helsingissä. Yliopistossa. Sitten mä sain kutsun, semmoiset, kurssit ulkomaalaisille. Mä sain siellä, lisäopinto. Ja sitten, mä sain työpaikan. [*venäläistaustainen isä, haastateltu puolisonsa ja poikansa, 16 vuotta, kanssa*]

Kyseinen isä oli yhdessä arvostetuimmista ammattiteistä aineiston vanhempien joukossa, mutta hänen puheenvuoronsa osoittaa, että edes Suomen naapurimaasta muuttavalla, korkea-asteen koulutuksen saaneella ja työuran entisessä kotimaassaan aloittaneella henkilöllä reitti koulutusta vastaavaan asemaan työmarkkinoilla ei ole nopea eikä helppo. Sen sijaan se piti sisällään työttömyyttä, lyhyitä työsuhteita koulutusta vastaamattomissa matalapalkkaisissa töissä sekä päämäärätietoista kielenopiskelua, koulutukseen hakeutumista ja opiskelua.

Kaikilla vanhemmilla ei ollut samanlaista mahdollisuutta lähteä päämäärätietoisesti hakeutumaan koulutuksensa mukaiseen ammattiin. Joidenkin koulutustaso oli suomalaisen yhteiskunnan yleiseen koulutustasoon nähden heikko johtuen maahanmuuttohistoriasta tai entisen kotimaan koulutusrakenteesta. Toisilla oli kotimaassaan hankittu koulutus tai ammatti, mutta ulkomailla suoritetuilla tutkinnoilla ja työkokemuksella ei ollut samaa painoarvoa työllistymisessä kuin Suomessa hankituilla vastaavilla resursseilla. Työmarkkinoille hakeutumisen reiteillä olevat hidasteet olivat myös sukupuolittuneet, sillä naisten kantama vastuu perheestä ja lastenhoidosta asetti rajoja kouluttautumiselle ja työhön hakeutumiselle (ks. Tiilikainen 2007, 269; Joronen 2007, 303). Riippuen lasten lukumäärästä ja heidän syntymänsä ajankohdasta suhteessa maahanmuuttoon joidenkin äitien oli vaikea päästä osallistumaan edes kieli- tai muille kursseille, jolloin kielenoppiminen ja työllistyminen jäivät pakosti lastenhoidon ja perheen arjen jalkoihin. Kun nämä äidit myöhemmin ryhtyivät uudestaan hakeutumaan kursseille tai etsimään töitä, he saattoivat kohdata epäilyjä halustaan kotoutua Suomeen. Seuraava katkelma on somalitaustaisen 25-vuotiaan nuoren miehen ja hänen äitinsä haastattelusta:

Poika puhuu täydellistä ja harkittua suomen kieltä, mutta hänen äidillään on vaikeuksia ilmaista itseään suomeksi. Välillä äiti vaihtaa somalin kieleen, jolloin poika kääntää hänen puheenvuoronsa minulle.

Poika: Äiti sanoo semmosta hommaa, että, kuten huomaat, mä (äiti) en puhu kovin hyvin suomea, ja se johtuu lähinnä siitä et mä oon kasvattanu näit lapsii, et, koko aika on menny siihen. Mut sit, hän on huomannu sen, että, täs vaiheessa ku, nyt toi 8-vuotias on nuorin lapsi, niin, näit suomen kielen kouluja, niit ei saa. (...) Äidille on sanottu esim. että, sulla on ollu tarpeeks aikaa opiskella suomea, jos sä oisit oppimassa.

[kentämuistiinpanot ja haastattelu 28.10.2009]

Vanhemmat olivat pyrkineet parantamaan työllistymismahdollisuuksiaan kouluttautumalla Suomessa: haastatelluista vanhemmista yhdeksän oli suorittanut tai parhaillaan suorittamassa tutkintoa Suomessa, kaksi heistä korkeakoulututkintoa ja seitsemän ammatillista tutkintoa. Kouluttautuminen oli edesauttanut työllistymistä, sillä ammatillisen koulutuksen loppuunsaattaneista viidestä vanhemmasta neljä oli saanut koulutustaan vastaavaa työtä, samoin toinen korkeakoulututkinnon suorittaneista vanhemmista. Somalitaustaisen isän kertomus opiskelusta ja työnhausta kuitenkin kertoo, ettei kouluttautuminen sinällään vielä taannut työmarkkinoille pääsyä. Kysymys oli myös työmarkkinoiden etnisestä hierarkiasta ja siitä, mitkä alat katsotaan ”maahanmuuttajille sopiviksi” (ks. Könönen 2012; Sayad 2004, 166–168):

Samassa kesäkuussa (kun asumislupa tuli) mä hain... (ammattikorkea)kouluun ja pääsin. Aloitin, ja valmistuin 1994. Mun pääaine oli informaatioteknologia. Asuin perheen kanssa, ja menin, muutin [Kaupunkiin]. Hain taas, yliopistoon. Ja silloin en päässyt. 1997, aloitin taas, opinnot englanniksi. Kolmen vuoden päästä valmistuin, ja oli jo melkein 2001. Jossain vuoden 2001 aikana, sen jälkeen kun olin valmistunut, mä hain niin paljon erilaisia töitä. Ja mä en, itse asiassa, mä en saanut mitään. Sitten mä muutin Helsinkiin, että olisi enemmän mahdollisuuksia, saada töitä. Ja. No sitten mä hain, tekemään bussinkuljettajan tutkintoa. Se on semmoinen, mä uskon että se on ainoa mahdollisuus, ulkomaalaisille, somaleille niinku mä. (...) Mulle se oli hieno mahdollisuus ja mä olin tyytyväinen, että mä sain sen. Mä aloin heti tehdä töitä.

[somalitaustainen isä, haastateltu yksin]

Vanhempien työllistymisongelmia ja alhaista statusta työmarkkinoilla eivät selitäkään yksin muuta väestöä heikommät kielelliset ja koulutukselliset resurssit, vaan kysymys on myös työnantajien asenteista ja työmarkkinoiden syrjivistä käytännöistä (Ahmad 2010).

Kouluttautuminen vaati sekä kouluttautuvulta vanhemmalta että hänen perheenjäseniltään ajallisia ja taloudellisia uhrauksia, sillä palkkatyön tekeminen koulutuksen ohessa oli raskasta ja kouluttautuminen kuluttavaa usein suomen kielen kanssa yhä kamppaileville vanhemmille. Erityisesti yksinhuoltajavanhempien tarinat kouluttautumisen ja perhe-elämän yhdistämisestä kertoivat merkittävistä yksilöllisistä ponnistuksista, vaikka ne olivat samalla kertomuksia onnistumisista ja voitoista. Kurditaustaisen äidin kertomuksessa opiskelustaan ja työllistymisestään korostuvat yksilön

aktiivisuus ja rohkeus työllistymisen edellytyksinä. Fyysiset oireet, joista äiti on kärsinyt opiskelunsa aikana, kertovat samalla siitä, kuinka vaativa hänen kulkemansa tie on ollut:

Mä opiskelin, ja sitten mä valmistuin, 2006. (...) Tuli yksi virka, vapaa, tosta (työpaikasta), mikä mä olen työharjoittelussa. Mä hain sitä. Siellä oli hakijaa, muitakin, mä sanoin, no mä yritän, että saanko minä. Sitten mä sain (sen). (...) Tulee vaikeuksia ja, hankaluuksia, mutta, ei mitään, mitään muuta voi tekee ku taistelet ja koitat, jaksat ja jaksat. (...) Mä oon sitä mieltä, ihmisen pitää olla vain rohkea ja alottaa ja, on jossain vaiheessa tosi vaikea. Silloin kun mä opiskelin, mulla oli niin paljon päänsärky, mä kävin lääkärissä, mulla on syöpä, miksi mulla niin pää kipeä, miksi mulla on tätä. Kun koulu loppu, sit mä huomasin, aijaa, sen takia, (että) mä oon katsonu paljon sanakirjoja, paljon, mitä numero mä saan, miten mä tuon koulun saan, miten mä perhettä hoidan ja näitä. Jossain vaiheessa on stressiä ja hankalaa. Mutta jossain vaiheessa, saan (olla) niin ylpeä, että mä oon valmistunut, mulla on työpaikka, mulla on lapsia, mulla on kaikki ok.

[kurditaustainen äiti, haastateltu yksin]

Suurpään (2002, 206–207) mukaan kotouttamispolitiikan ihanne on aktiivinen osallistuja, jossa yhdistyvät vahva, vastuullinen yksilö sekä lojaalisuus yhteiskuntajärjestelmää ja sen arvoja kohtaan. ”Aktiivisuus ei siis ole vain oikeus, vaan se määrittyy myös maahanmuuttajan velvoitteeksi ja yhteiskuntaan kiinnittymisen ehdoksi”, hän toteaa (mt. 207). Aktiivisen maahanmuuttajan ihanne oli keskeinen juonne kouluttautumis- ja työllistymiskertomuksissa: kotiin ei saanut jäädä, epäonnistumisista ei saanut lannistua, ja jatkuva ponnistelu oli ainoa tie eteenpäin. Aktiivisuuden vaatimuksella oli pohjansa siinä realiteetissa, että työllistyminen näytti epätodennäköiseltä ilman vahvaa ja pitkäjänteistä yksilöllistä ponnistelua. Vanhempien työllisyystilanne kertoi kuitenkin karua kieltä siitä, että työmarkkinoille pääsy oli monen mutkan ja esteen takana, joista vähäisimmät eivät olleet asennetason tekijät suomalaisessa yhteiskunnassa, ja että aina resurssit eivät pyrkimyksistä huolimatta riittäneet näiden esteiden ylittämiseen.

Kun asetetaan tieto vanhempien työllisyystilanteesta ja ammattiasemasta vasten huomioita perheen aiemmasta sosiaalisesta asemasta, on selvää, että muuttaminen Suomeen oli tarkoittanut vanhemmille sijoittumista yhteiskunnallisessa hierarkiassa aiempaa alemmas – joskus väliaikaisesti niiksi vuosiksi, joina vanhemmat hankkivat työllistymiseen tarvittavan kielitaidon ja koulutuksen, mutta usein määrittelemättömän pitkäksi ajaksi, joka jatkui

vielä haastatteluhetkellä (ks. Gans 2009). Li (2008) ja Espiritu (2001) ovat tutkimuksissaan pohtineet sosiaalisen laskun vaikutuksia maahanmuuttajataustaisissa perheissä. Espiritun (2001, 418) mukaan subjektiivinen kokemus omasta asemasta esimerkiksi yläluokkaisena ei välttämättä muutu, vaikka perheen taloudelliset olot vastaanottavassa yhteiskunnassa olisivat niukat, mikä tarkoittaa, ettei yksinkertainen luokkaerottelu tavoita perheenjäsenten kokemusmaailmaa. Samoin Lin (2008, 151) mukaan vanhempien arvomaailma kiinnittyy vastaanottavassa yhteiskunnassa edelleen vahvasti heidän asemaansa kotimaansa luokkajärjestyksessä. Vaikka taloudelliset resurssit olisivat vaatimattomat, resurssija esimerkiksi lastenkasvatukseen ammennetaan keskiluokkaisista taustoista (mt.).

Nähdäkseni havainto kahdesta yhteiskunnallisesta hierarkiasta ja ristiriitaisesta sijainnista valottaa merkittävästi tutkimieni perheiden sosiaalista asemaa ja monia haastatteluissa käytettyjä puhetapoja. Erityisen merkityksellinen se on pohdittaessa vanhempien resurssija, tavoitteita ja puhetapoja, sillä vanhempien elämä kiinnittyy monessa tapauksessa nuoria tiiviimmin ja konkreettisemmin suomalaisen yhteiskunnan lisäksi entiseen kotimaahan. Vanhempien ristiriitainen sijainti kahdessa yhteiskunnallisessa hierarkiassa voi myös selittää osaltaan niitä toiveita ja odotuksia, joita nuoreen sukupolveen asetettiin, erityisesti koulutuksen ja sitä kautta paremman yhteiskunnallisen aseman suhteen.

3.4 NUORET JA KOULUTUS

Millainen asema oli sitten näiden perheiden lapsilla ja nuorilla? Suurin osa (19) haastatelluista lapsista ja nuorista oli haastatteluhetkellä peruskoulussa tai opiskelemassa. Heidän lisäksi kuusi nuorta sukupolvea edustavista haastateltavista oli aloittanut työelämän, ja yksi nuori nainen hoiti pientä lastaan kotona. Opintojaan suorittavista lapsista ja nuorista yksitoista oli peruskoulussa, kuusi lukiossa ja kaksi ammattiopinnoissa. Työelämässä olevista nuorista aikuisista yksi oli käynyt lukion, yksi ammattikoulun ja kaksi ammattikorkeakoulun. Koska koulutusura oli valtaosalla nuorista kesken tai työura aivan alkuvaiheessa, ei ole mielekästä tarkastella heidän yhteiskunnallista asemaansa suoraan suhteessa heidän vanhempiinsa. Tähänastaisia koulutusuria sekä koulutuksellisia tavoitteita ja toiveita tarkastelemalla voidaan kuitenkin tehdä huomioita heidän mahdollisista

tulevaisuuksistaan ja toivotuista ja odotetuista yhteiskunnallisista asemista (nuorten tulevaisuudensuunnitelmista ks. luku 7).

3.4.1 Koulutusvalinnat ja -tavoitteet

Tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu perhetaustan vaikutusta nuorten toimintamahdollisuuksiin, asenteisiin ja saavutuksiin, on laajasti raportoitu yhteiskunnallisen epätasa-arvoisuuden olevan luonteeltaan ylisukupolvista (esim. Lareau 2003; Thomson, Henderson & Holland 2003; Airio & Niemelä 2009; Kortteinen & Elovainio 2012). Perinteisesti sosiaalisen liikkuvuuden avaimena nähdyn koulutuksen on Suomessakin todettu ”periytyvän” siten, että korkea-asteen koulutuksen saaneiden ja ylempiä yhteiskuntaluokkia edustavien vanhempien lapset hyödyntävät muita paremmin koulun tarjoamia mahdollisuuksia, menestyvät opinnoissaan ja kouluttautuvat pitkälle muita useammin (Kivinen & Rinne 1995; Naumanen & Silvennoinen 2010). Gordon, Holland ja Lahelma (2000, 192–193) ovatkin todenneet, että koulutuksella on yhteiskunnassa ristiriitainen rooli yhtäältä voimauttavana ja sosiaalista muutosta mahdollistavana, toisaalta yhteiskunnallista tilannetta nuorten kansalaisten säätelyä kautta säilyttävänä instituutiona.

Maahanmuuttajataustaisten nuorten on todettu olevan usein koulumestensuhteen huonommassa asemassa kuin valtaväestöä edustavien nuorten (esim. Kao & Thompson 2003; Markkanen 2010). Tilastollinen tutkimus sekä kansainvälisesti (Heath, Rotheron & Kilpi 2008; Kasinitz ym. 2008, 142–146; Kao & Thompson 2003) että Suomessa (Kilpi-Jakonen 2011) on kuitenkin osoittanut, että eroa selittävät suurelta osin erot perhetaustassa, erityisesti vanhempien koulutuksessa. Kun nämä tekijät kontrolloidaan, maahanmuuttajataustaiset nuoret useimmissa etnisissä ryhmissä ovat taipuvaisia jatkamaan koulutuksessa yhtä pitkään tai jopa pidempään kuin samassa asemassa olevat valtaväestön nuoret. He myös valitsevat suomalaista vertaisryhmäänsä useammin lukion kuin ammatillisen koulutuksen peruskoulun jälkeen. (Heath, Rotheron & Kilpi 2008; Kilpi-Jakonen 2011.)

Tarkasteltaessa tämän aineiston nuorten koulutuksellisia tavoitteita ja saavutuksia saadaan ainakin osittaista vahvistusta tälle havaitulle maahanmuuttajataustaisten nuorten taipumukselle pyrkiä korkeisiin koulutuksellisiin tavoitteisiin. Peruskoulun jälkeen tapahtuva valinta lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä on yksi suomalaisen koulutusjärjestelmän

taitekohta, jonka edelleen ajatellaan suuntaavan nuorten koulutuksellista ja ammatillista tulevaisuutta (Aaltonen 2012, 222). Osa nuoren sukupolven edustajista oli niin nuoria, etteivät he vakavasti pohtineet koulutusuraansa peruskoulun jälkeen, mutta 19 nuoren sukupolven edustajalle kysymys peruskoulun jälkeisestä koulutuksesta oli ajankohtainen tai he olivat jo suorittaneet sen. Heistä kymmenen suunnitteli lukioon menoa, opiskeli lukiossa tai oli käynyt sen. Lukion valinneista nuorista seitsemän suunnitteli edelleen korkeakouluopintoja. Yhdeksän oli valinnut ammatillisen koulutuksen (heistä yksi oli opiskellut vuoden lukiossa). Kahdella ammatillisen koulutuksen valinneista koulutus oli jäänyt kesken, ja heidän elämäntilanteessaan jääminen perusasteen koulutuksen varaan näytti mahdolliselta. Suomessa vuonna 2011 peruskoulun päättäneistä nuorista noin 52 prosenttia haki lukiokoulutukseen ja 46 prosenttia toisen asteen ammatilliseen koulutukseen (SVT 2013d). Aineiston nuoria ei ole tarkoitukseenmukaista tarkastella prosenttiosuuksina, mutta näihin osuuksiin suhteutettuna heidän koulutusuransa ja koulutusvalintoja koskevat suunnitelmansa ovat varsin keskimääräisiä. Jos huomioidaan koulutuksen ”periytyvä” luonne (Kivinen & Rinne 1995) ja perheiden vaatimaton sosioekonominen asema, nuorten suuntautuminen tässä määrin lukio- ja korkea-asteen koulutukseen voidaan tulkita osoitukseksi koulutuksellisesta kunnianhimmasta.

Haastattelut, joissa nuoret puhuivat kouluttautumisen merkityksestä ja asettivat itselleen korkeita koulutuksellisia tavoitteita, tukivat voimakkaasti tätä tulkintaa. Nuorten puheenvuorot olivat kaukana esimerkiksi Mari Käyhkön (2006, 47–66) tutkimien työläistäustaisten tyttöjen puheenvuoroista, joille koulutus näyttäytyi välttämättömänä pahana ja jotka ”valikoivat itse itsensä ’ulos’, työväenluokkaiseen tilaan” (mt. 65). Esimerkiksi 18-vuotias afgaanitaustainen nuori nainen kertoo koulutustavoitteistaan näin:

MP: Sillon kun sä menit lukioon, niin olikse sul mitään muita vaihtoehtoja vai olikse sulle ihan itsestään selvää et sä haluut just lukioon?

Tytär: Mulle oli ihan itsestään selvää et mä haluun lukioon. Mä halusin vaan, ihan noit opintoj pitkälle ajalle, et mä menen yliopistoon. Ihan minkä ala olis, tai siis, tää mun tärkeä tavoite on et mä saan hyvän koulutuksen. Ja hyvän ammatin, tulevaisuudessa. Niin sen takia mä en halunnu mennä mihinkään amikseen.

[afgaanitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin]

Koulutuksen arvostusta voi pitää yhtenä aineiston läpikäyvistä keskeisistä teemoista: se toistui sukupolvesta ja perheestä toiseen, etniset rajat ylittäen. Koulutuksen arvostuksen nähtiin monessa perheessä olevan perheenjäseniä yhdistävä asia, kuten seuraavassa muotoilee 18-vuotias albaanitaustainen nuori nainen: ”Se on kaikista tärkein, pitää olla motivaatio mennä kouluun. Muutenki meidän perhe on semmonen, opiskelijahullu [naurahtaa]. Niin siitähän saa motivaatiota, mäkin haluan saada sen mun päämääräni.”

Käytännössä nuorten tilanteet kertoivat myös hajonnasta, sillä siinä missä monet tavoittelivat korkea-asteen tutkintoa, toiset – tässä aineistossa poikkeuksellisesti – näyttivät olevan riskissä jäädä perusasteen koulutuksen varaan. Havainto liittyy toiseen aiemmissa tutkimuksissa esiin nostettuun teemaan, polarisaatioon: huolimatta taipumuksesta jatkaa verraten pitkään koulutuksessa, maahanmuuttajataustaiset nuoret ovat yliedustettuna myös siinä ryhmässä, joka jättää koulutuksen kesken (Kao & Thompson 2003; Markkanen 2010; Kilpi-Jakonen 2011). Peruskoulutuksen varaan jääminen on puolestaan merkittävä riskitekijä aikuisuuden työmarkkinakiinnittymisen kannalta (Järvinen & Vanttaja 2006).

Koulutuksen suuri arvostus maahanmuuttajataustaisten vanhempien keskuudessa on todettu lukuisissa tutkimuksissa niin kansainvälisesti (Portes & Rumbaut 2001; Thomson & Crul 2007; Suárez-Orozco & Suárez-Orozco 2001, 125–128; Kasinitz ym. 2008; Kao 2004; Modood 2004; Heath, Rethon & Kilpi 2008) kuin kotimaassakin (Alitolppa-Niitamo 2004b). Sekä perheiden välillä että niiden sisällä oli kuitenkin vaihtelua sen mukaan, kuinka korkeaa koulutusta lasten toivottiin tai odotettiin tavoittelevan (ks. Kasinitz ym. 2008, 55–56). Jotkut vanhemmat totesivat käytännönläheisesti, että lasten oli hankittava jokin peruskoulun jälkeinen tutkinto työllistyäkseen tulevaisuudessa, mutta he muuten olivat vapaita valitsemaan elämälleen suunnan. Somalitaustainen äiti vastasi kysymykseeni siitä, millaisia toiveita hänellä on lastensa tulevaisuudelle näin: ”Mä haluan esimerkiksi, (että he käyvät) koulun loppuun. Sen jälkeen jokaisella on, osaa oman elämän, kun kasvaa.” Lasten päätäntävaltaa ja ”oman tien” löytämistä painotettiin monissa muissakin vanhempien haastatteluissa, riippumatta siitä, kuinka tarkkoja toiveita heidän koulutuksestaan esitettiin. Valtaosalle vanhemmista kuitenkin lukio ja sen kautta akateeminen tai muu korkeakoulutus näyttäytyi ihanteellisimpana koulutuspolkuna. Näin kertoo kurditaustainen äiti toiveistaan peruskoulua päättämässä olevan poikansa jatkokoulutuksesta:

Äiti: Toivon että hän (menee) lukioon. Mä tykkään lukiosta, mutta mä en tiedä onko, jos hänen, pisteet on parantunut. Mennä lukioon vai ei, en tiedä. Mutta hän enemmän tykkää ammattikoulu.

MP: Okei. Ja sä tykkäisit sitten että mieluummin lukio. (...) Minkä takia sun mielestä ois sitte tärkeetä että (Poika) menis lukioon?

Äiti: Mä en tiedä, mä sanon lukio on ihan... [*nauraa*] Koska meillä on, meidän kotimaassa aina sanotaan, et lukio on hyvä. En tiedä miksi, onko helposti menee yliopistossa, mutta ammattikoulustakin varmaan, jos haluaa, sä menet yliopistoon. Pääsee.

MP: Joo pääsee. Ehkä se on vähän vaikeampaa, tai pitää mennä eri kautta.

Äiti: Vähän, joo, mut mun mielestä, mä sanon, että numero yksi on lukio. Kaksi on ammattikoulu. Aina jos mahdollista vähän... [*näyttää kädellään korkealle*]

MP: Korkeammalle.

Äiti: Korkeammalle.

[*kurditaustainen äiti, haastateltu yksin*]

Äidin ajatus lukio- ja korkea-asteen koulutuksen paremmuudesta liittyy siis yhtäältä entisessä kotimaassa opittuun koulutushierarkiaan ja toisaalta toiveeseen lasten sosiaalisesta kohoamisesta, johon tavoitteiden asettaminen ”korkeammalle” nähdäkseni viittaa.

Vaikka jotkin tutkimukset (esim. Espiritu 2001, 430–431) ovat antaneet viitteitä siitä, että joidenkin vähemmistöryhmien piirissä erityisesti poikia kannustettaisiin opiskelemaan, kun taas tytöiltä odotettaisiin enemmän kotiin suuntautumista, tässä aineistossa ilmiölle ei löydy tukea. Sekä pojat että tytöt kertoivat kunnianhimoisista koulutuksellisista pyrkimyksistä, eikä vanhempien puheessa ollut havaittavissa poikien koulutuksellista suosimista. Myös tilastollisesti maahanmuuttajataustaiset tytöt ja pojat menestyvät Suomessa koulutuksellisesti pääsääntöisesti yhtä hyvin (Kilpi-Jakonen 2011, 92). Sukupuolittuminen kuitenkin näkyi aloissa, joille haastateltavat olivat suuntaamassa tai suunnanneet: hoivatyön erilaiset alat (lähi- ja sairaanhoitajan, lääkärin ja psykologin ammatit) olivat yleisemmin tyttöjen ja nuorten naisten tavoitteina, vaikka heidän joukossaan oli myös kemiasta, teknologiasta ja vaatesuunnittelusta kiinnostuneita. Poikien ja nuorten miesten keskuudessa mainittiin maskuliiniseksi ajateltuja aloja, kuten rakennus-, poliisi- ja kuljetusalat, mutta myös tässä joukossa oli paljon vaihtelua. Jotkut pojat ja nuoret miehet ilmoittivat myös pyrkivänsä ammattiin, jossa on ”hyvä palkka”, kun taas tytöt ja nuoret naiset eivät käyttäneet tällaista perustelua ammatinvalinnalleen.

3.4.2 Mutkia koulutuspolulla

Vaikka vanhemmat arvostaisivat koulutusta ja tulisivat taustasta, jossa koulutusta arvostetaan, ei se automaattisesti takaa heidän lastensa kouluttautumista, vaan vanhempien on myös pystyttävä välittämään arvonsa lapsille (Kao 2004, 432). Koulutuksen arvostusta korostavien puhetaipojen toistuminen vanhempien ja nuorten haastatteluissa näyttäisi kertovan, että vanhemmat olivat onnistuneet tässä tehtävässä varsin hyvin. Nuoret itse pitivät vanhempiensa vaikutusta – sekä konkreettista kannustamista koulunkäyntiin että arvomaailman tiikumisesta elämäntapaan ja arkeen – merkittävänä tekijänä omien kouluttautumissuunnitelmien taustalla. Siihen, kuinka hyvin vanhemmat onnistuvat siirtämään koulutusta koskevia tai muita arvojaan lapsilleen, vaikuttanee myös vanhempien ja lasten välisen suhteen laatu (ks. Irwin 2009, 344–345). Jotkut etnisiä vähemmistöjä ja nuorten kouluttautumista tutkineet tutkijat ovatkin ehdottaneet, että maahanmuuttajien lasten korkeaa kouluttautumista selittäisivät tiiviit suhteet perheiden ja etnisten yhteisöjen sisällä (Lauglo 2000; Modood 2004; Kao 2004).

Vaikka nuoret jakoivat vanhempiensa näkemykset koulutuksen tärkeydestä, he eivät koulutuspoluillaan aina päätyneet tavoittelemaan vanhempiensa toivomaa akateemista koulutusta. Osa ammatillisen koulutuksen valinneista nuorista kuvasi valintaansa tilanteen sanelemana välttämättömyytenä, esimerkiksi kielitaitoonsa vedoten, ja kertoi suunnittelevansa jatko-opintoja ammatillisen koulutuksen jälkeen. Toiset perustelivat valintaansa preferensseillä tai persoonallisuudenpiirteillä, kuten nuori nainen, joka perusteli lähihoitajan koulutukseen hakeutumista sillä, että hän oli hyvä ”kohtaamaan ihmisiä”, ei niinkään ”muistamaan numeroita”. Ammatillinen koulutus ei kuitenkaan näyttäytynyt ”helppona” vaihtoehtona, eikä sen valitseminen sulkenut pois kunnianhimoista suhtautumista opiskeluun tai toivetta sosiaalisesta kohoamisesta. Esimerkiksi samainen lähihoitajaksi opiskeleva nuori nainen kertoi opintojensa jälkeen haluavansa jatkaa ammattikorkeakouluun sairaanhoitajan opintoihin, sillä sairaanhoitajan ammatti on lähihoitajan ammattia arvostetumpi. Kysymys siitä, olivatko nuoret koulutuksellisesti kunnianhimoisia, ei tyhjentynytkään siihen, valitsivatko he ammatillisen koulutuksen vai tähtäsivätkö akateemiseen koulutukseen, vaan tulee suhteuttaa siihen, millaisia reittejä he pitivät itselleen mahdollisina ja sopivina (Tolonen 2008a). Ammatillisen koulutuksen valitseminen ei myöskään tarkoittanut, että nuoret olisivat

olleet piittaamattomia vanhempinsa toiveista – päätökset ammatillisesta koulutuksesta olivat usein yhteisten neuvottelujen tulosta.

Seuraava katkelma on 16-vuotiaan venäläistäustaisen pojan ja hänen vanhempinsa haastattelusta:

Äiti: No, (lapset) tulevat joskus professoreiksi. Minä aina odotan [*nauraa*].

MP: Tavoitteet korkealla. [*pojalle:*] Onksul jotain muita suunnitelmii ku se ammattikoulu?

Poika: Korkee ammattikoulu (ammattikorkeakoulu). Maansiirtokoneenkuljettaja, ammattikoulun jälkeen.

Isä: Ei tarvii korkee ammattikoulu [*nauraa*] maansiirtoon...

Poika: Kyllä. Haluan.

Isä: Hän haluaa kaivinkonemieheksi. [*nauraa*]

Poika: [*ärsyyntyneenä*] Ja rakennusmies, ja mestari.

Isä: [*vakavoituu*] Se on ensimmäinen vaihe. Ja sitten, itse, päättää itse, mitä sinä haluat.

Poika: Kyl mä, sen, korkeen ammatikoulun jälkeen, mul on varmaan se suomen kiel taito ja varmaan mä otan, meen opiskelemaan lukioon. Otan kurssit, iltakurssit.

Äiti: Miksi, jos korkeakoulu, miksi pitää hakea lukioon?

Poika: Eiku, tietä, voit tehdä näin, jos sä haluat parempi, tommonen, mikä se on?

Äiti: Arvio? Arvosana?

Poika: Niinniin, arviointi. Niin sä opiskelet enemmän.

Äiti: No ei tarvitse opiskella kaks kertaa sama asia.

Poika: [*ärsyyntyneenä*] Ei, ammatti(koulu) ja lukio, se on kaks eri asiaa. (...)

Äiti: No korkeakoulu, se on...

Poika: Emmä puhu nyt korkeakoulusta, mä puhun nyt lukiosta ja ammattikoulusta.

Äiti: Ah, no se on. Sitä voi mennä sitten suoraan, (ammatti)korkeakoulu. Ja (ammatti)korkeakoulusta se on, pari vuotta sitten, yliopistoon.

Poika: [*ärsyyntyneenä*] No joo, sori, yliopistoon.

Äiti: Ja muista professoriksi.

Poika: Niin, professoriksi. [*nauraa*]

[*venäläistäustaiset vanhemmat ja heidän poikansa, 16 vuotta, haastateltu kolmissin*]

Katkelmasta kuvastuu paitsi se, miten voimakkaasti osa vanhemmista painotti akateemisen koulutuksen paremmuutta, myös se, että eri sukupolvien edustajilla saattoi olla erilaisia näkemyksiä ihanteellisesta koulutuspolusta ja miten se parhaiten saavutettaisiin. Samoin käsitykset nuorten kielellisistä ja muista valmiuksista, sekä tiedolliset resurssit koskien suomalaista koulutusjärjestelmää olivat osin erilaisia sukupolvesta toiseen. Nämä eroavaisuudet nousivat toisinaan kiistanaiheiksi niin haastattelutilanteissa

kuin myös perheiden sisällä yleisemmin (ks. luku 5.3).

Kun ajatellaan perhettä vastavuoroisuuteen perustuvana yksikkönä, jossa yksilöt kokevat ajan mittaan neuvotellut velvollisuutensa itseään sitovina (Finch & Mason 1993), on mahdollista tulkita nuorten halua menestyä koulutuksessa pyrkimyksenä täyttää vanhempien odotukset ja kantaa vastuunsa perheenjäsenenä. Tästä näkökulmasta katsottuna koulutukseen liittyviä toiveita ja odotuksia voi pitää potentiaalisesti nuoria kuormittavana tekijänä. Haastattelujen valossa nuorten kouluttautuminen ei kuitenkaan tapahtunut ainakaan yksinomaan vanhempien odotusten täyttämiseksi tai velvollisuudentunnosta – vaikka kouluttautumalla nuoret täyttivät myös vanhempien toiveita, koulutusvalinnat kehystettiin keskeisesti henkilökohtaisiksi ja omia päämääriä palveleviksi valinnoiksi (ks. Gordon & Lahelma 2002, 8; luku 7.3.1). Korkeat tavoitteet yhdistyneinä puutteisiin vanhempien kyvyssä käytännön tasolla tukea lastensa koulutyötä kuitenkin aiheuttivat paikoitellen sen, että nuorten koulutukseen liittyvä työtaakka kasvoi suureksi. Vaikka vanhemmat asennetasolla tukivat ja kannustivat nuoria, puutteet suomen kielen taidossa ja koulujärjestelmän tuntemuksessa tarkoittivat, että esimerkiksi läksyjen, oppiainevalintojen tai koulutuspolkujen vertailun kanssa nuoret joutuivat selviämään ilman vanhempiensa tukea²⁵ (Turney & Kao 2009; Alitolppa-Niitamo 2004b, 90–92). Näin kertoi 19-vuotias iranilaistaustainen nuori nainen, joka oli valmistunut lukiosta ja oli suuntaamassa korkeakouluun:

Tytär: Nyt lukiovuosina mä pystyin olla tosi itsenäinen, mä olin saanu jo sen verran kokemusta, osasin ite tehdä jo omat jutut. Mut, kyl mulla oli tosi monii asioita missä mä halusin kysyy neuvoa äidiltä, et miten yliopistoissa ja näin ja näin. Mut ei meiän äiti tienny mitään, ei se tiiä miten Suomes kaikki nää asiat toimii. Ja mä huomasin et se halus niin paljon auttaa mua, mut ei se voinu. (...) Vanhemmat ei pysty auttaa ja ei, pysty olee niin osallisena siihen. Juttuun. Esim. jos kattoo vaik jotain tv-sarjaa tai jotain, lapsi tulee koulusta, sit vanhemmat kysyy et ”miten meni koulussa”, ja ”onks sulla läksyjä” ja ”tehään ne yhdessä” ja näin. Mut ei meillä

25 Koulutusjärjestelmän tuntemus ei ole kuitenkaan ainoastaan maahanmuuttotäustasta riippuva tekijä. Walkerdine, Lucey & Melody (2001, 144–145) kirjoittavat, että suhteellisen vähän koulutusta saaneet työväenluokkaiset vanhemmat usein tuntevat huonosti erityisesti korkea-asteen koulutusjärjestelmän, ja heidän lapsensa joutuvat – mikäli kulkevat näin pitkälle koulutusjärjestelmässä – selviämään siellä lähes täysin ilman tukea tai opastusta perheeltään (ks. myös Käyhkö 2011).

ikinä toimittu niin, koska, jos ne kysyy ja mä selitän, niin sit ne on et ”joo, no kiva juttu”. Mut et, sit ties et ei voi enää mitään muuta.

MP: Mistä sit, jos ajattelee et sulla on joku juttu mitä sä haluu tietää, yliopistosta tai jostain, niin mistä sä oot kysynyt, tai mistä sä oot sit ettiny sen avun tai sen tuen? Tytär: No siis, mä oon netistä kattonu tosi paljon, ja sit, ku äidillä on tää sen ystävä, mä en tiä ooksä kuullu (Ystävästä).

MP: Mm, joo. Me tavattiin.

Tytär: Joo. Niin, just esim. se on ollu kans tärke ihminen mulle. Että, sille mä oon voinu aina soittaa ja se auttaa tosi mielellään. (...) Mä oon netistä käynyt ja jos ei siellä ollu siihen mun kysymykseen niin mä oon kattonu jonku puhelinnumeron ja soittanu sinne. Tavallaan, mä voin kuvitella et tosi moni luovuttaa, et okei, mä en jaksa enää tätä, et mun pitää soittaa viiteenkymmeneen paikkaan et mä saan vastauksen.

[iranilaistaustainen nuori nainen, 19 vuotta, haastateltu yksin]

Keskiluokkaisille vanhemmille on tyypillistä vahvojen sosiaalisten kontaktien luominen kouluun, joiden kautta he pystyvät seuraamaan lastensa opintoja ja esittämään vaatimuksia lastensa yksilöllisten tarpeiden huomioinnista (Lareau 2003; Metso 2004, 149–151). Tässä suhteessa koulutusjärjestelmän heikommin tuntevat maahanmuuttajataustaiset vanhemmat ovat valtaväestöä heikommassa asemassa koulutustaustastaan riippumatta. Heillä voi olla myös kielellisten ongelmien vuoksi muita heikommia edellytykset pitää aktiivisesti yhteyttä kouluun (Turney & Kao 2009).

Motivaatiosta ja tavoitteellisuudesta huolimatta nuorten kouluttautumiseen liittyi siis epävarmuustekijöitä, joista vanhempien tiedolliset resurssit (tai niiden puute) olivat yksi. Nuorisotutkimuksessa on puhuttu 1990-luvulta lähtien koulutukseen ja työelämään liittyvien siirtymien monimutkaistumisesta ja kasvaneesta valinnanmahdollisuudesta ja -pakosta (esim. Järvinen 2001), ja nuorten kouluttautumista koskevaa puhetta kehystikin tietoisuus taloudellisesta taantumasta, nuorisotyöttömyydestä ja epävarmoista työmarkkinoista. Usein ensisijaisen koulutustoiveen rinnalla nuoret suunnittelivat myös vaihtoehtoisia koulutuspolkuja. Oman aseman epävarmuutta niin tulevilla työmarkkinoilla kuin haastatteluhetken koulutusmarkkinoilla korosti tietoisuus mahdollisuudesta kohdata etnisyyteen perustavaa syrjintää koulu- ja työmaailmassa. Vaikka nuoret kertoivat hyväntaolisesta opetuksesta, suvaitsevaisista luokkayhteisöistä ja kannustavista opettajista, heillä oli kokemuksia myös koulussa tapahtuvasta ulosulkevasta kategorisoinnista. Näin kertoi 13-vuotias arabitaustainen poika:

MP: Onks sul jotain erityisii tilanteita missä sä ajattelet et sä oot täysin suomalainen, tai täysin arabialainen?

Poika: No esimerkiksi. Ku, mut, pakotettiin S2, suomi toisena kielenä (tunneille). Mä olin sillee, siis mä oon parempi ku jotkut suomalaiset, äidinkiessä. Miiks ihmeessä mut laitetaan S2:een? Suomi toisena kielenä tunneille. Mä olin sillee, et ei. Vois sanoo, ihan, et oon ihan suomalainen, opiskelussa.

[arabitaustainen poika, 13 vuotta, haastateltu yksin]

Suomessa syntyneen, suomen kieltä vahvimpana kielenään puhuvan Suomen kansalaisen asettamista suomi toisena kielenä -opetukseen voikin syystä pitää ulossulkevana käytäntönä, jolla on potentiaalisesti kauaskantoisia vaikutuksia ympäristön, jatkokoulutustahojen ja työnantajien käsityksiin nuoren edellytyksistä toimia suomalaisessa yhteiskunnassa. Edellä lainatulla pojalla oli kuitenkin resursseja asettua opettajansa toivetta vastaan, ja hän oli päässyt äidinkielen opetukseen.

Ulossulkemisen kokemuksia koulussa aiheuttivat myös vertaisryhmissä tapahtuvat hienovaraisetkin eronteot: yksinjäätminen välitunneilla, nauru, katseet (Rastas 2002, 2005b, 152; ks. luku 7.1). Tarja Tolosen (2001, 259) mukaan ”keskivertosuomalaisuus” on suomalaisen koulun normi, joka ei jätä juuri tilaa tai herkkyyttä kulttuurisille, uskonnollisille tai sosiaalisille eroille koulun arjessa (ks. myös Souto 2011). Opettajat saattavat myös liittää lasten ja nuorten etnisiin taustoihin essentialisoivia oletuksia siitä, millainen tulevaisuus näitä lapsia ja nuoria odottaa ja millaiset ammatit tai asemat olisivat heille ”sopivia” (Kurki 2008), kuten 22-vuotias somalitaustainen nuori nainen seuraavassa katkelmassa tulkitsee:

Tytär: Ei nuori ulkomaalainen, joka on syntynyt Suomessa, kasvanut, joka on lukiossa ja sit on suomalainen, joka on kans kasvanu Suomessa, joka on lukiossa, ei ne oo samalla lähtöviivalla. Silti opettaja suosittelee tälle pojalle, joka on suomalainen, se suosittelee sille jatko-opiskelua ja hyvien arvosanojen (hankkimista), mut tälle (ulkomaalaistaustaiselle) ne on sillee, ”no et sä varmaan oo muutenkaan myöhemmin pyrkimäs tän lukion jälkeen mihinkään, joten, ei se haittaa jos sä sait tästä nelosen”.

MP: No minkäköhän takia mä oon täällä lukiossa?

Tytär: Nii, et ”aa, annapa mä mietin. Miksköhän mä tulin lukioon jos mä kummiski oon päätyömäs tonne sossuluukulle? Meinaan, mähän voisin mennä sinne suoraa päätä.”

[somalitaustainen nuori nainen, 22 vuotta, haastateltu yksin]

Tällaisten kokemusten ristiriitaiset vaikutukset saattoivat johtaa esimerkiksi jonkin kurssin suorittamatta jättämiseen, sen suorittamiseen puoliteholla ja arvosanasta piittaamatta – tai vaihtoehtoisesti sisuuntumiseen ja haluun osoittaa oma osaaminen. Tariq Modood (2004, 94) onkin todennut, että oleellista ei ole vain rasismien ja syrjinnän olemassaolo koulu- ja työmaailmassa, vaan myös tavat, joilla yksilöt pyrkivät niitä kohdatessaan reagoimaan. On kuitenkin selvää, että tämänkaltaiset kokemukset aiheuttavat emotionaalista kuormitusta, jota ei ole helppo purkaa (ks. Rastas 2004).

3.5 YHTEISKUNNALLINEN ASEMA JA PERHEEN PÄÄOMAT

Mikäli aineiston nuoret pystyvät toteuttamaan koulutukselliset tavoitteensa, heillä on tulevaisuudessa mahdollisuus saavuttaa ammatillisia ja sosioekonomisia asemia, jotka ovat huomattavasti heidän vanhempiansa tämän hetkisen aseman yläpuolella (ks. myös Kilpi-Jakonen 2011). Tämä vastaisi niiden vanhempien toiveisiin, jotka nimesivät tavoitteekseen sekä Suomessa asumiselle että omalle kasvatustyölleen taata lapsilleen ”parempi elämä” ja paremmat mahdollisuudet opiskeluun kuin mitä itsellä on ollut. Verrattuna vanhempien sosioekonomiseen asemaan haastatteluhetkellä nuorten koulutuksellinen menestys näyttää ensi katsomalta sukupolvittaiselta katkoksesta, ja sellaisena se olisi ristiriidassa yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ylisukupolvista luonnetta koskevien havaintojen kanssa. Modood (2004, 87–88) on todennut, että havainto etnisten vähemmistöryhmien nuorten (verraten) korkeasta koulumenestyksestä vaikuttaa paradoksaaliselta, sillä sekä heidän perhetaustansa että heidän kohtaamansa rasismien ja syrjinnän voisi ajatella vaikuttavan kielteisesti koulumenestykseen.

Miten kysymystä sosioekonomisesta asemasta ja sen ylisukupolvisesta (epä)jatkuvuudesta voi sitten aineiston valossa tulkita? Keskeistä nuorten koulumenestyksen kannalta on toki ensinnäkin se, että pitkään Suomessa asuneilla tai täällä syntyneillä nuorilla on kielelliset ja kulttuuriset edellytykset toimia ja menestyä suomalaisessa yhteiskunnassa, ja tässä suhteessa he ovat erilaisessa asemassa kuin vanhempansa (ks. luku 5.1.2). Sukupolvien väliset erot kielellisissä ja kulttuurisissa valmiuksissa eivät kuitenkaan vielä kerro, miksi nuorten tavoitteet poikkeavat niin merkittävästi heidän vanhempiansa tämänhetkisestä sosioekonomisesta asemasta. Tätä kysymystä pohdittaessa nähdäkseni Bourdieun kulttuurisen pääoman käsite (Bourdieu

1984, 1997) yhdistettynä ajatukseen perheiden sijainnista kahdessa hierarkisessa yhteiskuntajärjestyksessä voi tarjota yhden tulkinnallisen kehyksen.

Maahanmuuttotutkimuksessa on esitetty tulkintoja, joiden mukaan nuorten koulutuksen kautta pyritään kompensoimaan maahanmuuton aiheuttamaa perheen yhteiskunnallisen aseman laskua: nuorten koulutus näyttäytyy avaimena parempiin ammatillisiin positioihin ja perheen aiemman, ”oikean” yhteiskunnallisen aseman palauttamiseen (Gans 2009). Modood (2004) on todennut, että analyttinen erottelu pääoman eri tyyppien välillä mahdollistaa sen ymmärtämisen, että perhe voi olla haa-voittuva ja vähävarainen yhdellä ulottuvuudella, mutta hyvin resursoitu toisella ulottuvuudella²⁶ (ks. myös Thomson & Crul 2007, 1031). Vaikka siis perheen sosioekonominen asema heikkenisi maahanmuuton myötä, perheenjäsenillä voi olla sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, jonka avulla he voivat pyrkiä kompensoimaan taloudellisen pääoman puutteita. Bourdieun (1997, 47–51) mukaan kulttuurinen pääoma voi esiintyä kolmessa muodossa: ruumiillistuneena, objektivoituneena tai institutionalisoituneena (ks. luku 1.3.1). Vanhempien sosiaalisen aseman lasku maahanmuuton yhteydessä tarkoitti, että ainakin heidän taloudellinen pääomansa, institutionalisoitunut kulttuurinen pääomansa, kuten tutkinnot ja koulutus, ja objektivoitunut pääomansa, kuten kulttuurituotteet ja materiaallinen omaisuus, olivat menettäneet arvoaan. Vaikkeivät myöskään kaikki ajattelutavat ole sellaisinaan siirrettävissä yhteiskunnasta toiseen, vanhemmat kantavat mukanaan koulutukseensa, perhetaustansa ja aiempaan yhteiskunnalliseen asemaansa sitoutuneita arvoja ja käsityksiä oikeanlaisesta elämäntavasta. Näitä voidaan ajatella heidän habitustaan rakentavina kulttuurisen pääoman ilmentyminä, jotka voivat ohjata heidän lastenkasvatustaan ja muun muassa käsityksiä lapsille ”sopivasta” koulutustasosta

26 Samassa artikkelissa Modood (2004) kritisoi kulttuurisen pääoman käsitteen soveltamista maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutusmenestyksestä tarkasteltaessa. Modoodin mukaan Bourdieun teoria selittää dominoivan luokan valta-aseman säilyttämistä paremmin kuin heikossa asemassa olevien ryhmien kohoamista, ja hän ehdottaa, että yhdysvaltalainen sosiaalisen pääoman teoria selittäisi ilmiötä paremmin. Mielestäni Modood ei kuitenkaan ota kritiikissään riittävällä tavalla huomioon habituksen kehittävää ja muuttuvaa luonnetta (McNay 1999; Sayer 2005), jonka kautta Bourdieun teoriassa avautuu jatkuva muutos ja kamppailu – siis myös kohoamisen mahdollisuus – staattisuuden sijaan. Itse näen, että kulttuurinen pääoma on edellytys sille, että sosiaalisen pääoman voi valjastaa palvelemaan esimerkiksi nuorten koulutuksellisia tavoitteita.

ympäristön vaihtumisesta huolimatta (ks. myös Roksa & Potter 2011).

Erel (2010) on hyödyntänyt bourdieulaista pääomien käsitteistöä maahanmuuttajataustaisia naisia koskevassa tutkimuksessaan. Hän toteaa, että naiset jatkuvasti muokkaavat kulttuurisia ja sosiaalisia resurssejaan vastaanottavassa yhteiskunnassa tunnustetun pääoman muotoon. Näin perheiden koulutukseen panostamisen voi tulkita tavaksi hyödyntää sekä kulttuurisen pääoman ruumiillistunutta muotoa että sosiaalisia resursseja, kuten tiiviitä perheverkostoja, ja kääntää niitä suomalaisessa yhteiskunnassa tunnustettuun kulttuurisen pääoman institutionalisoituneeseen muotoon eli tutkinnoiksi. Vaikka kaikki pääoma ei ole siirrettävissä yhteiskunnasta toiseen, ja vastaanottavan yhteiskunnan diskurssit ja käytännöt rajaavat maahan muuttaville yksilöille mahdollisia yhteiskunnallisia positioita, yksilöiden habituksessa ja sitä rakentavissa pääomissa on jatkuvuutta, joka mahdollistaa toiminnan arvokkaiksi koettujen päämäärien eteen ympäristön muutoksista huolimatta. Paitsi nuorten koulutuksellisia ja ammatillisia ratkaisuja ja sitä kautta näkemyksiä hyvästä yhteiskunnallisesta asemasta, perheen kulttuurisen pääoman voi ajatella rakenteistavan myös ajatus- ja puhetapoja koskien kunnollista perhe-elämää yleisemminkin (ks. luvut 4, 5 ja 6).

Pohdittaessa maahanmuuttajataustaisten vanhempien lasten tulevaa yhteiskunnallista asemaa, ei kysymys kuitenkaan ole ainoastaan yhteiskunnallisen luokkarakenteen uusintamisesta tai haastamisesta perheen tarjoamien resurssien varassa (vrt. Crompton 2006), vaan myös yhteiskunnan rakenteiden potentiaalisesti syrjivistä käytännöistä (Heath, Rothon & Kilpi 2008). Etnisyyteen perustuva syrjintä asettaa yksilöt eriarvoiseen asemaan ja vaikuttaa siihen, kuinka hyvin he pystyvät hyödyntämään resurssejaan. Koska varsinkin nuoren sukupolven toimintamahdollisuudet ovat riippuvaisia heidän vanhempiensa resursseista, vanhempien työmarkkinoilla kohtaama syrjintä rajaa välillisesti myös nuorten toimintaa ja tulevaisuuskuvia. Maahanmuuttajataustaisten perheiden koulutukseen sitoutumista on selitetty myös sillä, että tietoisuus rasismien ja syrjinnän olemassaolosta työmarkkinoilla voi saada vanhemmat ja heidän lapsensa entistä päättäväisemmin kompensoimaan niiden aiheuttamaa haittaa vahvistamalla asemaansa muilla keinoilla, ennen muuta kouluttautumalla (Modood 2004, 94, Espiritu 2009, 55). Materiaalisten vaikutustensa lisäksi syrjinnällä, rasismilla ja ulossulkemisen käytännöillä on vaikutuksensa yksilöiden hyvinvointiin emotionaalisisella tasolla, eivätkä nämä vaikutukset jää vain yksilökohtaisiksi, vaan koskevat monin tavoin koko perhettä (Rastas 2007b, 133–134).

4 ”Meidän perhe” ja miten siitä puhutaan

Edellisessä luvussa tarkastelin aineiston perheiden sijaintia suomalaisessa yhteiskunnassa sosioekonomisin mittarein. Keskeinen havaintoni oli, että vaikka haastatteluhetkellä vanhempien heikohko sosioekonominen asema toi perheisiin taloudellista haavoittuvuutta, tämänhetkistä asemaa koskevia tulkintoja ja perheenjäsenten tulevaisuuden orientaatioita tulee tarkastella myös suhteessa perheiden aiempiin, monin paikoin keskiluokkaisuun asemiin entisessä kotimaassa. Tällainen näkökulma kyseenalaistaa perheiden marginaaliselta näyttävän aseman staattisuuden ja nostaa esiin perheenjäsenillä olevat resurssit ja pyrkimykset hyödyntää niitä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tässä luvussa tarkastelen aluksi keitä haastateltavat lukivat perheeseensä ja käännän sitten huomioni omaa perhettä koskeviin puhetapoihin. Vaikka kiinnostus siis kääntyy yhteiskunnallisista positioista kohti perheen subjektiivisia merkityksiä, on tärkeää huomata, ettei perheestä puhuta vapaana ympäröivästä yhteiskunnallisesta rakenteesta ja julkisista puhetavoista. Perheen kuvaukset voidaan nähdä tapana asemoida sekä omaa itseä ja perhettä että muita yhteiskunnan jäseniä, ja näihin asemointeihin liittyvät kiinteästi arviot elämäntapojen moraalisuudesta ja kunnollisuudesta (Skeggs 1997, 2004). Tämän luvun kahtalaisena tarkoituksena onkin yhtäältä kuvata haastateltujen perheiden kokoonpanoja ja perheestä puhumisen tapoja, toisaalta yhdessä edellisen luvun kanssa tuottaa kuva perheiden yhteiskunnallisesta asemasta, sitä koskevista tulkinnoista ja tavoista, joilla tähän asemaan pyrittiin vaikuttamaan.

4.1 KEITÄ ”MEIDÄN PERHEESEEN” KUULUU?

Perhemuotojen monimuotoistumisen myötä vastaus kysymykseen siitä, ”keitä perheeseen kuuluu”, on yhä harvemmin yksiselitteinen ja helppo (Finch 2007, 67). Tämänkin tutkimuksen osallistujien osalta oli paikoitellen vaikeaa määritellä, mikä joukko henkilöitä muodosti heidän perheensä, sillä käsitykset perheen kokoonpanosta vaihtelivat perheestä toiseen, ja toisinaan myös perheenjäsenestä toiseen perheen sisällä. Lisäksi puheen-

aiheen mukaan vaihdellen perheellä tarkoitettiin joskus pientä vanhempien ja lasten muodostamaa joukkoa ja joskus laajempaa ryhmää. Perhe onkin joustava käsite, jolla ei viitata muuttumattomaan sosiaaliseen yksikköön vaan tilannekohtaisesti joukkoon merkittäviä toisia (Morgan 1996, 187).

4.1.1 Ydinperhe ja laaja perhe

Länsimainen perhekäsitys nojaa ajatukseen vanhempien ja lasten muodostamasta ydinperheestä, jonka keskiössä ovat heteroseksuaalinen parisuhde ja lapsen ja vanhemman (erityisesti äidin) hoivasuhde (Yesilova 2009; Grillo 2008). Yhteiskunnallisista muutoksista huolimatta ydinperhe (hetero)normatiivisena instituutiona on säilyttänyt vahvan aseman, joka näkyy muun muassa tilastoinnissa, jossa kotitalous ja perhe samastetaan toisiinsa (esim. SVT 2013c). Vanhempien ja lasten muodostama yhteisö oli merkittävä myös haastateltaville: vanhemmat ja lapset, sekä nuorelle sukupolvelle sisarukset, olivat keskeisimpiä perheenjäseniä, ja useimmat haastateltavat asuivat vanhempien ja lasten muodostamina yksiköinä (ks. liite 3). Vanhempien ja lasten muodostama yhteisö ei ollut sama asia kuin kotitalous, sillä yhden huoltajan perheissä lasten biologiset vanhemmat elivät eri osoitteissa, toisinaan eri maissa, ja uusperheissä perheeseen luettiin keskeisesti vanhempien uudet puoliset, sisarpuolet ja puolisojen lapset aiemmista liitoista (ks. Castrén 2009).

Haastateltavien käsitys perheestään kuitenkin harvoin tyhjени tällaiseen joukkoon merkittäviä toisia. Länsimaiden ulkopuolelta suuntautunutta maahanmuuttoa koskevissa tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota maahanmuuttajien suomalaista tai eurooppalaista laajempaan perhekäsitykseen (Hautaniemi 2004, 48–51; Tiilikainen 2003, 2011; Siim 2007, 220), ja ydinperheen ylittävälle sukulaissuhteille annettiin merkittävä rooli myös tässä aineistossa. Vaikka molempien sukupolvien edustajat puhuivat ydinperheen ylittävistä sukulaissuhteista, erityisesti vanhemmat korostivat määrittelevänsä perheen laajemmin kuin Suomessa oli heidän mukaansa tapana. Laajemmalle sukuverkoston ulottuvat tiiviit perhesuhteet nähtiin yhtenä keskeisistä vahvuuksista omassa perheessä ja kulttuurissa. Arabitaustainen äiti kuvasi vastavuoroisuuteen perustuvia perhesuhteitaan seuraavasti:

Mun äiti, hänelle tuli ongelmia. (...) Kuka auttaa hänet? Mun eno. Hän asuu Kanadassa. Koko aika, hän monta vuotta hoitaa hänet. Tää on niin tärkeä meillä. Että perheeseen ei kuulu vain äiti, isä ja lapset. Ei. Tai, myöhemmin kun mun poika menee naimisiin, että hänen vaimo ja lapset, ei voi olla (perhe), ei. Meillä perhe kuuluu, setä, eno, täti, isoisa, isoäiti, ja, koko suku. [*nauraa*] Tää on meidän perhe. Ei oo vain oma koti, ei voi olla. (...) Totta kai, että, nyt mä autan mun veljeä, hän opiskelee. Mä annan aina hänelle rahaa opiskella. Koska mä tiedän, se on mun velvollisuus auttaa hänet, koska, jos myöhemmin mulla tulee jotain ongelmia, ja mun lapselle, niin hän on ensimmäinen joka auttaa minua.

[*arabitaustainen äiti, haastateltu yksin*]

Perheiden kesken oli kuitenkin suurta vaihtelua siinä intensiteetissä, jolla sedät, tädit, serkut, isovanhemmat ja muut sukulaiset osallistuivat perheen elämään. Konkretisoin tätä heterogeenisyyttä esittämällä kahden perheen perheverkostot niiltä osin, kuin ne esiteltiin minulle haastatteluissa (kuvio 1). Kuviossa perheenjäsenet on nimetty sen mukaan, mikä on heidän suhteensa nuoriin, siis toiseen sukupolveen. Ensimmäiseen sukupolveen luen sekä nuorten vanhemmat että vanhempien omat vanhemmat.

Näistä perhe 1 kuului aineiston sisäiseen vähemmistöön, jossa perhe rajattiin ennen muuta vanhempien ja lasten muodostamaksi yksiköksi ja muille sukulaisille annettiin suhteellisen vähäinen rooli. Kysymykseeni siitä, millaisia muutoksia eri maissa asuminen tuo perhesuhteisiin, isä vastasi: ”Nyt meidän perhe on, kaikki asuu Suomessa. Meillä ei ole sukulaisia, vain, no minulla on äiti ja isä, asuvat (entisessä kotimaassa). Mutta, meidän perhe on tässä. Emmä pysty sanoo, että eri maissa, meillä ei ole semmoinen, ongelmia.” Toteamuksellaan hän rajasi perhekäsityksensä ulkopuolelle muiden muassa omat vanhempansa, mikä oli aineistossa hyvin poikkeuksellista. Perheen 2 haastatteluissa kuului kautta linjan voimakas diasporinen kokemus, entisen kotimaan näyttäytyessä edelleen henkisenä kotina ja kuulumisen tunteiden kohteena. Pakolaisuuden vuoksi perheverkosto oli hajonnut laajahkole maantieteelliselle alueelle, mutta siitä huolimatta perheenjäsenet kokivat, että heidän perheensä oli entisessä kotimaassa. Perhe ylläpiti suhteita transnationaalisesti tiiviillä, lähes päivittäisellä, puhelin- ja internetyhteydellä ja taloudellisen tilanteen salliessa vierailuilla. Heille myös Suomessa asuvat sukulaiset olivat merkittävä, lähekkäin asuva sosiaalinen verkosto, joka piti tiiviisti yhteyttä ja vietti aikaa yhdessä.

	1. sukupolvi Suomessa	2. sukupolvi Suomessa	Sukulaiset entisessä kotimaassa	Sukulaiset muualla
Perhe 1	Äiti Isä	Tytär Poika Poika	Isoäiti, isoisä Pojan äiti	
	Isoäiti, isoisä			
Perhe 2	Äiti Isä	Poika	Täti Setä Setäpuoli Setäpuoli Isoäiti, isoisä Eno Serkut Täti	Isoisä Setä Eno Serkut Eno Eno
	Isoäiti Setä Setä Täti Täti	Serkku Serkun lapsi Serkku Serkku		

KUVIO 1. Kaksi esimerkkiä perheverkostoista. Laatikon sisällä haastateltu perheyksikkö.

Vaikka vaihteleva joukko sukulaisia siis määriteltiin perheeseen kuuluviksi, vanhempien ja lasten muodostamalla perheyksiköllä oli usein erityinen asema siten, että toisissa yhteyksissä perheestä puhuttaessa viitattiin nimenomaan vanhempien ja lasten muodostamaan, yhdessä asuvaan joukkoon, joka näin sai muita perhesuhteita suuremman painoarvon²⁷. Tällöin sukulaisen nimeämistä perheenjäseneksi voi ajatella myös retorisisena keinona painottaa tietyn sukulaisuus-suhteen arvoa. Samoin sitä, että haastateltavat mainitsivat jonkun ystävänsä perheenjäsenekseen, voi pitää tapana antaa kyseiselle ystävyyssuhteelle erityinen arvo. (Finch 2007.) Kiinteimmillään ydinperheen ylittävät perhesuhteet merkitsivät tiivistä hoivaa ja yhdessä asumista. Somali-taustainen 16-vuotias tyttö kertoi: ”Yks meidän serkku on kasvanu meidän kaa, kun sen perhe oli poissa. Nyt sen perhe tuli, mut (aiemmin) se oli aina meidän kaa, äiti kasvatti sitä pari, kuus, viis vuotta. Se oli äitän lempipoika.

27 Ydinperhesuhteiden korostumista haastattelupuheessa voi tulkita myös siten, että haastateltavat mukauttivat kerrontansa sen mukaan, mitä olettivat minun perhekäsitteekseni: että perheestä kysyessäni tarkoitan nimenomaan ydinperhettä.

[naurahtaa]. ”Tällaisissa järjestelyissä hoiva- ja kasvatustuu jakautui biologisten vanhempien ohella muillekin sukulaisille (ks. Erel 2002), asettuen siten ristiriitaan Suomessa vallitsevan normatiivisen ja luonnollistetun vanhempien, erityisesti äidin, ensisijaisen lasten hoivavastuun kanssa (Yesilova 2009, 51–58; Vuori 2001).

Ydinperhettä laajemman perhekäsityksen mukainen käytännön elämä esimerkiksi asumisjärjestelyjen tasolla oli kuitenkin vaikeasti toteutettavissa, sillä monet suomalaisen yhteiskunnan rakenteet ja käytännöt kannustivat ydinperhenormin mukaiseen elämäntapaan. Maahanmuuttopolitiikka ja perheenyhdistämiskäytännöt määrittelevät jo sitä, kenen on mahdollista muuttaa maahan perhesuhteen perusteella (Maahanmuuttovirasto 2013; luku 1.1.2). Siinäkin tapauksessa, että perheenjäsenet asuivat Suomen rajojen sisäpuolella, ydinperhettä laajemman perhekäsityksen mukaista perheenä asumista rajoittavat konkreettisella tavalla jo korkeat neliövuokrat ja tarjolla olevien asuntojen pieni koko: riittävän asuintilan järjestäminen useammalle kuin kahdelle sukupolvelle tai edes monilapsiselle perheelle oli haastavaa. Myös sosiaaliturva on rakennettu oletukselle tietynlaisesta ydinperheestä: esimerkiksi opintotuen määrä riippuu siitä, onko nuori Suomessa yleiseen tapaan muuttanut pois lapsuudenkodistaan vai jäänyt asumaan vanhempiensa luokse (Kela 2013), kuten erityisesti vanhemmat aineistossa usein toivoivat. Näin käytännöt vahvistivat sitä viestiä, jonka Vuori (2007, 161) on paikallistanut maahanmuuttajille suunnatuista oppaista: että heillä on ”oikeus kulttuurinsa mukaiseen käsitykseen perheestä, mutta ei sen mukaiseen perheenä elämiseen”. Ei olekaan yllättävää, että maahanmuuttajataustaisten perheiden on havaittu siirtyvän kohti ydinperhemallin mukaisia asumisjärjestelyjä (Liebkind ym. 2004, 181).

Samaan aikaan maahanmuuton tuoma päivittäin kohdattavan perheverkoston hajaantuminen voi kasvattaa aiemmin melko merkityksettömien sukulaissuhteiden painoarvoa. Vuorela (2002) kirjoittaa perheenjäseneksi ”tekemisestä” maantieteellisen välimatkan yli. Perhe- ja sukulaissuhteiden kuviteltu luonne havainnollistuu myös siinä, että kaukaisistakin Suomessa asuvista sukulaisista saatetaan lähisukulaisten puuttuessa ”tehdä perheenjäseniä”, jolloin he toimivat sinä konkreettisena turvaverkkona, jonka saman yhteiskuntatilan jakava joukko voi tarjota. Näin kertoi 25-vuotias somali-taustainen nuori mies:

MP: Onko teillä muita sukulaisia tai perheenjäseniä tääl Suomessa?

Poika: (...) Vaik ei ois mitään lähisukulaisii, kuten meilläkään niin, yleensä mitä lähempänä ne jotkut tyypit on, tai toiset suvut, niin ne muodostaa sitä, lähisukulaisuutta. Et, meidän omassa maassa ne ei ois mitenkään meidän lähisukulaisii. Mut et, meidän kulttuurissa tukeudutaan jotenkin, toinen toisiinsa, et, vaik ei ois, haetaan sieltä tukee kummiski, aina lähimmästä tyypistä. Ja se voi olla oikeestikin tosi kaukainen. Mut se voi kuulua perheeseen joka tapauksessa.

[*somalitaustainen nuori mies, 25 vuotta, haastateltu äitinsä kanssa*]

Perheverkostoista keskusteltaessa on kuitenkin tärkeää muistaa, ettei maahanmuuttajataustainen väestö ole ainoa joukko, jonka perhekäsitykset ja -käytännöt haastavat vallitsevaa normia. Puhuttaessa maahanmuuttajataustaisista perheistä rakennetaan herkästi yksinkertaistava vastakkainasettelu, jonka toiselle puolelle asettuvat suomalaiset perheet oletetusti ydinperhemalliin ja yksilöllistyneeseen elämäntapaan nojaavina. Huomiotta jää, että suomalaisissa perheissä ydinperhenormi kyseenalaistuu monin tavoin, useimmin ero- ja uusperheiden kohdalla, mutta myös adoptioiden kautta ja ei-heteroseksuaalisten pariskuntien perhejärjestelyissä (Nätkin 2003; Castrén 2009; Högbacka 2009; Moring 2013). Niin ikään unohtuu, että ydinperheen ylittävät sukulaissuhteet voivat olla merkittäviä velvollisuuksien ja vastuun määrittämiä siteitä myös suomalaisille (ks. Finch & Mason 1993; Widmer & Jallinoja [eds] 2008). Grillo (2008, 17) onkin todennut, että perhekäsitys, johon maahanmuuttajien on perheenyhdistämisten yhteydessä sopeuduttava, ei heijasta vastaanottavien yhteiskuntien sosiaalisen todellisuuden moninaisuutta. Maahanmuuttajataustaiset perheet puolestaan konstruoituvat vastakkainasettelussa ikään kuin välttämättä verkostomaisina ja tiiviisti jäseniään sitovina yhteisinä (Honkasalo 2011, 118–120), vaikka Suomen maahanmuuttajataustaisen väestön taustat ovat kulttuurisesti ja sosioekonomisesti hyvin vaihtelevat, minkä lisäksi kunkin kulttuurisen ymmärryksen sisällä on runsaasti vaihtelua ja neuvottelun mahdollisuuksia perhesuhteiden järjestämisessä. Paremminkin kulttuurin sanelemina sitovina sääntöinä sukulaisten roolista ja merkityksestä, haastateltujen perhe- ja sukulaisuusverkostoja voikin ymmärtää perheen historiaan ja olosuhteisiin perustuvien neuvoteltujen sitoumusten ja vastuiden kokonaisuuksina (Finch & Mason 1993; Matyska 2011).

4.1.2 Transnationaaliset perhesuhteet

Transnationaalisten kysymyksenasettelujen yleistettyä maahanmuuttotutkimuksessa myös perheitä on aiempaa useammin tarkasteltu verkostoina,

jotka eivät välttämättä rajaudu kansallisvaltion rajojen mukaan. Transnationaalisten perhesuhteiden tutkimuksen lähtökohtana on se yksinkertainen huomio, että perhesuhteet säilyttävät merkityksellisyytensä fyysisestä välimatkasta huolimatta. (Esim. Bryceson & Vuorela 2002; Zontini 2007; Vertovec 2009, 61–64; Hautaniemi 2004; Zechner 2010; Tiilikainen 2011; Matyska 2011; Haikkola 2012.) Perheiden monipaikkaisuus ja suhteet entiseen kotimaahan tai muualle maailmaan eivät sulje pois niitä ylläpitävien yksilöiden halua ja kykyä juurtua vastaanottavaan yhteiskuntaan ja toimia sen täysivaltaisena jäsenenä (Levitt & Glick Schiller 2004; Vertovec 2009, 78–79; Wahlbeck 1999, 102–122, 145–149; Brah 2007, 85–88; Haikkola 2012, 81). Erilaiset jäsenyydet ja kuulumisen tunteet eivät siis ole toisilleen vaihtoehtoisia vaan olemassa rinnakkain.

Osa niistä lasten ja vanhempien tai sisarusten välisistä suhteista, joita haastatteluhetkellä havainnoin Suomessa, oli aiemmin ollut transnationaalisia, kun maahanmuuttoprosessiin oli kuulunut jaksoja, jolloin vanhemmat ja lapset tai sisarukset olivat asuneet erossa toisistaan (liite 2, ks. Erel 2002; Hautaniemi 2004). Vaikka perheet haastatteluhetkellä olivat onnistuneet saamaan vanhempien ja lasten muodostaman perheyksikön yhteen, ydinperheen ylittävistä sukulaissuhteista muodostuvat verkostot ulottuivat toisiin kotitalouksiin Suomessa, mutta myös Suomen rajojen yli entiseen kotimaahan ja muualle Eurooppaan, Pohjois-Amerikkaan, Afrikkaan ja Aasiaan. Perhesuhteiden transnationaalinen luonne on tärkeä huomioida, jos halutaan ymmärtää perheiden velvollisuuksien ja vastavuoroisen avun verkoston laajuutta ja perheenjäsenten identifikaatioiden monia viittauspisteitä.

Perhesuhteiden transnationaalisuus tarkoitti arjessa säännöllistä, joidenkin kohdalla päivittäistäkin yhteydenpitoa sukulaisiin. Valokuvat, videokasetit ja viimeisten vuosien aikana videopuhelut tekivät sukulaisten näkemisestä mahdollista. Puhelimen ohella sähköposti, internetin pikaviestit, Skype ja vastaavat palvelut olivat uudella tavalla mahdollistaneet tiiviin yhteydenpidon, joskin niiden käytön edellytyksenä oli se, että sukulaisilla oli tietokone ja internetyhteys käytettävissään. Suomen päässä kaikissa kodeissa oli tietokone internetyhteyksineen. (Ks. Wahlbeck 1999; Haikkola 2011; Vertovec 2009, 54–60.) Näin kertoi yhteydenpidostaan perheenjäseniinsä kurditaustainen äiti ja hänen ystävänsä:

MP: No te pidätte sitte varmaan muutenki yhteyttä paljon sun sukulaisten kanssa? Tai siskojen kanssa? Soittelette?

Äiti: Soitetaan joo. Internetin kautta, sähköpostilla. (...) Nyt on enemmän (yhteydenpitoa). Mutta ennen oli vähän vaikea. (...) Kaikilla (on) nyt kännykkä, ja internetkin on tosi ihana. Tää, että molemmat nähdä.

Äidin ystävä: Saa kuvat. (videopuhelu on mahdollista)

Äiti: Saa kuvat, nii. (...) Se on tosi hyvä. Oikeasti. Mutta välillä on niin huono, he eivät, ei kuulu sua, sitten pitää huutaa ja.

Äidin ystävä: Ja välillä vaan näkyy, ja välillä vaan kuuluu. Se on vähän vaihtelevaa, mutta semmonen on. Et jos sä muistat, kymmenen vuotta sitten ei ollut.

[kurdiastaustainen äiti, haastateltu ystävänsä kanssa]

Transnationaalisten perhesuhteiden merkitys ja intensiteetti vaihteli siirryttäessä sukupolvesta toiseen, erityisesti jos nuorilla ei ollut ollut mahdollisuutta vieraillla vanhempiensa kotimaassa. Vanhemmat pitkälti välittivät nuoren sukupolven kontakteja kotimaassa asuviin sukulaisiin, ja yhteydenpito tapahtui pääosin heidän aloitteestaan. (Haikkola 2011, 1207–1208; Vertovec 2009, 62–63.) Seuraavassa lainauksessa 17-vuotias iranilaistaustainen tyttö kertoo hämmennyksestään liittyen yhteydenpitoon entisessä kotimaassa asuvien sukulaisten kanssa:

Emmä niinku henkilöinä tunne niitä. Välillä tulee semmonen outo olo, et, mulle annetaan puhelin ja mä periaattees puhun... ventovieraan ihmisen kanssa, jota mä en tunne, et ”no mitä kuuluu, miten menee koulussa?”. Esim. mun serkkuja, emmä oo nähny niitä koskaan, koska ne synty sen jälkeen ku me muutettiin sielt pois. Et, välil on semmonen outo olo. Koska emmä kuitenkaan periaattees tunne niitä.
[iranilaistaustainen tyttö, 17 vuotta, haastateltu yksin]

Tyttö tunsu sukulaisensa vain valokuvina, äidin kertomuksina ja ääninä puhelimessa. Koska hänellä ei ollut henkilökohtaisia muistoja kasvokkaisista kohtaamisista, tuntui vaikealta ajatella heitä perheenä (ks. Kasinitz ym. 2008). Levitt (2009) on kuitenkin huomauttanut, että vaikka transnationaalisten suhteiden ylläpitäminen heikkenisi toisen sukupolven myötä, transnationaalisisessa ympäristössä varttuminen vaikuttaa tämän sukupolven maailmankuvaan ja tuottaa potentiaalia ja resursseja, jotka voidaan jossain myöhemmässä elämäntilanteessa aktivoida käyttöön. Myös Haikkolan (2011) mukaan transnationaaliset suhteet ovat lapsille ja nuorille tärkeitä

sekä identifikaatioiden että sosiaalisen pääoman ja muiden resurssien lähteenä siitä huolimatta, että yhteydenpito sukulaisiin on pitkälti vanhempien aloitteesta tapahtuvaa.

Yhteydenpidon lisäksi perheenjäsenet mahdollisuuksien mukaan matkustivat tapaamaan sukulaisiaan, ja sukulaiset vierailivat Suomessa. Ne perheet, joiden kotiseudulle oli verraten helpot ja edulliset kulkuyhteydet, kuten Venäjälle ja Kosovoon, saattoivat vierailla siellä säännöllisestikin, esimerkiksi kerran vuodessa. Toisissa perheissä matkat olivat vaikeammin järjestettävissä ja harvoin tehtyjä, mutta vierailujen tärkeydestä kertoo, että matkat haluttiin tehdä huolimatta siitä, että ne muodostivat merkittävän taloudellisen kuluerän, joka vaati tarkkaa suunnittelua ja säästämistä. Vanhemmille vierailut olivat tilaisuus tavata kaivattuja perheenjäseniä ja tutustuttaa lapsia sukulaisiin, kotimaahan ja kulttuuri- ja kielitilastaan (Kibria 2009, 107–108). Myös lapset ja nuoret arvostivat mahdollisuutta muodostaa henkilökohtainen suhde sekä paikkaan, josta omat vanhemmat olivat kotoisin, että ihmisiin, jotka he muuten tunsivat lähinnä vanhempiensa välityksellä. Nuorelle sukupolvelle vierailut vanhempien entisessä kotimaassa olivat toisaalta myös kokemuksia, jotka konkretisoivat heidän suomalaisuuttaan ja herättivät näin ristiriitaisiakin tunteita. (Haikkola 2011.)

Transnationaaliset sukulaisverkostot voivat välittää resursseja ja avata mahdollisuuksia mutta voivat myös olla ajoittain emotionaalisesti tai taloudellisesti kuormittavia (Tiilikainen 2007, 267, 269; Tiilikainen 2011). Emotionaalinen kuormittavuus liittyy ennen muuta fyysiseen eroon läheisistä (Phoenix & Husain 2007, 25–26). Kurditaustainen äiti kertoi: ”Melkeen joka päivä minä mietin, jos mulla näin, mä teen sukulaisille näin. Jos mä tapaan tänä kesänä, jos mä tapaan keväällä, vielä parempi. Minä en, minä en osaa elää ilman sukulaiset, tai sisaruksia. (...) Mulla ei oo äitii tai isää mutta mulla on veljet, siskot, on tosi tärkeä mulle.” Vaikka tällaisissa puheenvuoroissa korostuu perhesuhteiden jatkuvuus erosta huolimatta, jotkut nuoret haastateltavat toisaalta surivat sitä, että erossa asumisella oli kauaskantoisia vaikutuksia perhesuhteiden laatuun: suhteet erossa asuviin sukulaisiin eivät koskaan kehittyneet kovin läheisiksi, jos ero oli alkanut kovin varhain (ks. Haikkola 2011, 1209–1210).

Ylimääräistä taloudellista kuormitusta aiheutti kokemus velvollisuudesta auttaa sukulaisia rahallisesti. Maahanmuuttajien rahalliset avustukset entiseen kotimaahansa ovat globaalissa mittakaavassa (kin) merkittävä tekijä ja joidenkin maiden kohdalla muodostavat leijonanosan bruttokansan-

tuotteesta (Faist 2008). Tämän aineiston perheiden joukossa vähemmistö kertoi lähettävänsä säännöllisesti rahaa sukulaisilleen, mutta lähes kaikki tekivät niin tarvittaessa. Somalitaustainen 18-vuotias nuori nainen kertoi äitinsä rahalähetyksen aiemmin aiheuttaneen hänessä harmia, mutta vierailu Somaliassa oli tehnyt hänelle todellisemmaksi Suomen ja Somalian välisen elintasoeron, ja sukulaisiin tutustumisen myötä hänen äitinsä tuntema velvollisuus näitä kohtaan näyttäytyi ymmärrettävänä. Joka tapauksessa sukulaisten taloudellinen avustaminen oli ajoittain kiristänyt perheen taloudellista tilannetta entuudestaan:

Tytär: Me ollaan ainuita (suvusta) jotka on täällä Suomessa. (...) Mä aina valitin mutsille, et miks sä elätät näitä muita ihmisiä, et älä viitti, älä lähetä mitään. (...) Ku me tarvitaan ite, mä tarviin polkupyörää, ja, tietsä, se oli mun mielestä tosi epäreilua. Sit ku mä kävin (Somaliassa), mä näin sen veljet, ja tietsä että, siel työtä ei oo helppo saada kun on sota ja jos sä nyt ostat jonku kaupan niin se menee rikki yhdellä sodankäynnillä ja se on sillä selvä. Ja sit, täytyy alottaa taas alusta. Ja (äidillä) on kolme veljestä. Ja niillä kaikilla on kahdeksan lasta. (...) (Se on) mun äitin velvollisuus lähettää.

MP: Joo. Onks teil ollu tällä sit koskaan taloudellisiin vaikeuksiin, jos te ootte kuitenkin joutunu auttamaan sukulaisiikki Somaliassa?

Tytär: Meillähän oli yhdessä vaiheessa, et me vaan syötiin. (...) Me ei käyty shoppailee, me ei ostettu vaatteita. Me vaan syötiin jotain ja siitä välistä lähetettiin.

[somalitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin]

4.2 PUHETTA MEIDÄN PERHEESTÄ

Karen Fog Olwig (2011, 191) kirjoittaa, että Pohjoismaissa perheestä on tullut keskeinen elämänavalue, jonka ympärillä keskustelua maahanmuuttajien kyvystä ”integroitua” vastaanottavaan yhteiskuntaan käydään. Tarkastelen seuraavaksi, millaisena yksikkönä haastateltavat halusivat perheensä esittää. Vaikka yksi lähtökohtani on se, että haastattelutilanteessa, erityisesti ryhmähaastatteluissa, perheen merkitystä koskevat kysymykset herkästi nostavat esiin vastauksia, jotka kertovat vähintään yhtä paljon ideaalista, kuvitellusta perheestä kuin eletyistä käytännöistä (Gillis 1996), on merkillepantavaa, kuinka suureen ristiriitaan perheenjäsenten esitykset omasta perheestään asettuvat mediassa seikkailevan ”maahanmuuttajaperheen” kielteisen, epätasa-arvoa ja konflikteja korostavan stereotypian kanssa (ks. luku 1.3.3).

Kuvaukset haastateltavien perheestä ovat moninkertaisten tulkintojen läpi suodattuneita. Haastateltavien arjessa tapahtuu se perheen tekeminen ja tulkinta, jossa päivittäiset rutiinit ja toiminnot tulkintaan perhekäytännöiksi ja niihin liitetään emotionaalisia merkityksiä (Morgan 1996). Tulkintaprosessi tapahtuu yksilöllisellä tasolla, mutta ammentaa aineksensa yksilöllisen ja perheen historian lisäksi kollektiivisesti jaetuista käsityksistä siitä, mitä perhe on (mt.; Gillis 1996). Toinen tulkinta tapahtuu haastattelutilanteessa, jossa haastateltavat reflektoivat arkeaan ja valitsivat sieltä episodeja, jotka heidän mielestään kertoivat jotakin olennaista heidän perheestään. Haastattelutilanteessa esitetään (*display*) perhettä (Finch 2007) sekä sanallisesti kertomusten ja kuvausten kautta että ryhmähaastattelujen tapauksessa vuorovaikutuksessa perheenjäsenten kanssa. Perhettä ei voida (tai haluta) jättää vain henkilökohtaisesti koetun tunteen varaan, vaan se ilmaistaan vertauskuvallisin merkein ja toiminnoin, jotka ovat samalla ”oikean perheen” kriteereitä (Jallinoja 2000, 201–202). Lopuksi myös itse esitän tulkinnan haastateltavien perhettä koskevista kuvauksista, joka on oman positioni ja tieteellisen konventioiden värittäjä.

4.2.1 Tärkeä ja läheinen perhe

Tärkeintä on, kun sä halusit tietää että mitä perhe meinaa meille, niin sehän on, enimmäkseen, rakkaudenosoitus toisille, huolenpito, välittämistä ja, toistensa sillee, suojelemista ja kaikkee. Kaikkein parasta toivomistakin.

[somalitaustainen poika, 16 vuotta, haastateltu vanhempiansa ja siskonsa kanssa]

Näin vastasi 16-vuotias somalitaustainen poika kysymykseeni siitä, mitä perhe hänelle merkitsee. Pojan kuvaus perheen merkityksestä on korostetun positiivinen: hän kuvaa perheensä tärkeänä, toimivana ja hyvinvoivana sosiaalisena yhteisönä, jota luonnehtivat läheiset keskinäiset suhteet ja vastavuoroinen huolenpito. Vastaus on esimerkki siitä, minkä tyyppistä puhetta kutsui esiin kysymykseni ”perheen merkityksestä” (ks. Stepien 2008, 171–173; Ribbens McCarthy 2012, 72–77). Kun kysymys oli abstrakti ja jätti huomiotta sen, että ei ole olemassa merkitystä vapaana kontekstista, myös vastaukset pysyttelivät abstraktilla tasolla ja ammensivat ennen muuta perheen idean kuvastoista – ajatuksista siitä, mitä perheen ”kuuluu” merkitä. Perheen arjessa ideaalit ja todellisuus eivät välttämättä kohtaa, sillä perhe on hierarkkinen yhteisö, eivätkä yksittäisten perheenjäsenten

tavoitteet, arvostukset ja mielipiteet osu aina yksiin (Mahler & Pessar 2006; Connidis & McMullin 2002; luvut 6 ja 7). Tästä erosta perheen ideaalin ja käytäntöjen välillä Gillis (1996, xv–xvi) puhuu erottaessaan toisistaan *perheen jonka kanssa elämme (eletty perhe)* ja *perheen jonka varassa elämme (kuviteltu perhe)* (ks. luku 1.2.1). Tulkintani mukaan suurehko osa ”perheen merkitystä” kuvaavasta puheesta koskee tätä kuviteltua perhettä. Tällä en tarkoita, että puhe olisi vähämerkityksellistä tai valheellista: kuten Gillis (1996, xvi) toteaa, tapa, jolla perheitä kuvitellaan, on aivan yhtä tärkeä kuin tapa, jolla perheenä eletään, sillä tätä kautta perhe saa merkityksellisyytensä.

Finch (2007, ks. myös Finch & Mason 1993) on todennut, että perhepuheelle on tyypillistä positiivinen arvolataus: määritellään tietyt ihmissuhteet perhesuhteiksi yksilö antaa niille erityisen arvon. Perhesuhteet halutaan esittää toimivina ja hyväksyttävina (mt.). Korostaessaan perheensä tärkeyttä haastateltavat eivät erityisellä tavalla eroa suomalaisista, joista asennetutkimuksen mukaan noin 90 prosenttia on yhtä mieltä väitteen ”koti ja perhe ovat hyvin tärkeitä” kanssa (Jallinoja 2009a, 50). Erilaisten yhteiskuntien välillä on toki huomattavan paljon vaihtelua sekä kulttuurisessa ymmärryksessä perheestä ja siihen liittyvistä sitoumuksista että järjestelmässä, joka olettaa tietyt tehtävät yksilön, perheen tai valtion vastuulle. Perheellä ei-läntisissä yhteiskunnissa on merkittäviä tehtäviä, joista ainakin osaa Suomessa hoitaa hyvinvointivaltio, joten käytännön tasolla perheen merkitys yksilön hyvinvoinnille on korostunut monissa niistä yhteiskunnista, joista haastateltavat olivat lähtöisin. (Olwig 2011, 180; Tiilikainen 2003, 173–174, 2011; Engebretsen 2011.)

Haastatteluissa maahanmuuttokokemuksen kerronta ja muistelu oli yksi alue, jolla käsitystä perheestä ja perhesuhteista tuotettiin. Sara Ahmedin (2000, 90–91) mukaan maahanmuuttoa koskevat kertomukset ovat tapa kuvitella ja kertoa perheen yhteinen, myyttinen menneisyys. Maahanmuuton muistelu muodostuu kollektiiviseksi kertomukseksi, joka pikemminkin tuottaa kohteensa, ”meidän perheen”, kuin reflektoi sitä. Muistelu ja perhetarinat voivat tarjota myös mahdollisuuden uuteen paikantumiseen antamalla muodon ja sisällön menneisyydelle. (Mt. 91; ks. myös Siim 2007, 233.) Kertomukset maahanmuuton kokemuksista olivat eräänlaisia perheen sankaritarinoita, joissa kuljettiin alun vaikeuksien läpi yhtä köyhtä vetäen siihen verraten myönteisesti kuvattuun tilanteeseen, jossa perhe haastatteluhetkellä oli. Näin maahanmuuttoon liittyvä kerronta osaltaan rakensi ja selitti perheyhteyttä ja lojaalisuuden tunteita.

Näissä kertomuksissa tuotettiin myös nostalgisoivia näkemyksiä perheen roolista ”omassa kulttuurissa” (Stepien 2008). Maahanmuuton kokemuksia kertaavia tarinoita ei voida kuitenkaan nähdä pelkästään retorisina keinoina lujittaa perheyhteyttä: perheenjäseniltä saatu tuki ja käytännön apu olivat monille olleet edellytyksiä erilaisista kipeistä tunteista ja tilanteista selviämiseksi. Perhettä voi hyvällä syyllä pitää maahanmuuttotilanteessa ”mukaanotettavana kotina”, joka tarjoaa kiintopisteen maantieteellisten kiinnittymisten muuttuessa (Huttunen 2002, 99–100).

Perheen merkitystä koskeviin kysymyksiin vastaamiseen tuo oman vaikeutensa sekin, että arkisena yhteisönä perhe oli varsinkin nuorille haastateltaville itsestään selvä ja reflektoimaton, kuten Turtiainen, Karvonen ja Rahkonen (2007, 486) ovat todenneet suomalaisten nuorten osalta. Tätä itsestäänselvyttä kuvasti se, että kysymys perheen merkityksestä kirjoitti välillä laiveita ja kaikenkattavia huomioita, joiden analyttinen arvo oli suhteellisen vähäinen: perhesuhteiden todettiin olevan ”tosi läheisiä” tai perheen merkitsevän ”paljon” ilman, että näille arvioille välttämättä osattiin antaa tarkempaa sisältöä. Osa haastateltavista näytti ajattelevan, ettei läheisiä perhesuhteita tarvitse tai edes voi selittää, ne vain ”ovat”. Perhesuhteiden läheisyyden ilmaisemisen ei tarvinnutkaan tapahtua aina sanallisesti tullakseen näkyviin ulkopuoliselle – joskus voimallisimmat perhesuhteiden läheisyyden ilmaukset tapahtuivat perheenjäsenten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Näin kerrottiin perhesuhteista 29-vuotiaan kurditaustaisen nuoren miehen ja hänen äitinsä haastattelussa:

Äiti ja poika (29-vuotias nuori mies) istuvat lähekkäin kahden istuttavalla sohvalla. Perheen tyttären lapset, eli nuoren miehen siskontytär ja -poika ovat kiivenneet hänen syliinsä. Toinen istuu polvella, toinen nojaa hänen olkavarteensa isoäitinsä ja enonsa välissä puoliksi seisten ja puoliksi istuen. Molemmat lapset hassuttelevat. Välillä siskontytär antaa enolleen pusun poskelle.

MP: Onks teil jotain esimerkkejä niistä, (asioista) mitä on teidän kulttuurista siirtyny?

Poika: Se on sun edessä. *[viittaa kädellään heihin neljään]*

[kenttämuistiinpanot 1.6.2009]

Kuvattu tilanne oli siitä poikkeuksellinen, että nuori mies vahvisti sanallisesti sen, että edessäni tapahtunut perheenjäsenten asettuminen lähekkäin ja heidän vuorovaikutuksensa kertoi (minulle) jotakin oleellista

perhesuhteiden laadusta – että läheisyys ”näkyi”. Muistiinpanoihini olen kirjannut lapsille suunnattua hellittelypuhetta, halauksia, hyväntahtoista vitsailua, spontaania auttamista ja hellyydenosoituksia perheenjäsenten välillä. Ne alleviivaavat sitä, että perheen esittäminen ei ole keinotekoisia tai tarkoitushakuista toimintaa (Finch 2007): tilanteet olivat luontevia ja perheenjäsenten yhdessä viihtyminen käsinkosketeltavaa.

Perhettä ja maahanmuuttoa koskevissa tutkimuksissa usein painotetaan katkoksellisuutta ja tarvetta järjestää perhesuhteet perustavalla tavalla uudelleen (esim. Alitolppa-Niitamo 2004a; Hautaniemi 2004, 53–54). Kuitenkin kysyttäessä perheen merkityksestä ja perhesuhteiden luonteesta niin nuoret kuin heidän vanhempansa painottivat perhesuhteiden jatkuvuutta:

MP: Luuletteks te että se muuttaa asioita perheen sisällä, että asuu vieraan kulttuurin keskellä? (...) Että, muuttaako sitä, perheen keskinäisiä suhteita vaikka, että-
Isoveli: [*pubuu päälleni*] Eeei, ei, ei, ei mun mielestä.

Pikkusisko: Ei. Tai osa just sillee, että, läheiset, esimerkiks isovaari ja, siis vaari ja mummit ja, tietsä, ne läheiset ei oo täällä, et se on... mut ei siis sillee niinku.

Isoveli: Meidän keskellä, ei tietenkään muuta.

Pikkusisko: Ei, ei.

[*albaanitaustainen nuori mies, 31 vuotta, ja hänen siskonsa, 21 vuotta, haastateltu kahden*]

Perhesuhteiden jatkuvuuden korostamista voi tulkita siitä näkökulmasta, mitä Gillis (1996) on todennut perheen kuvittelusta ulottuvuudesta: perhesuhteita tulkitaan ja kerrotaan muutoksista ja murroksista huolimatta jatkuvina, aina läsnä olevina ja tukevinä, koska tällainen on käsityksemme siitä, millaisia perhesuhteet ovat. Perhe-elämää koskevaan kerrontaan liittyivät kiinteästi erilaiset paradoksit, joista yksi oli se, etteivät perhesuhteissa tapahtuvat suuretkaan muutokset ja perhe-elämän tulkitseminen jatkuvuuden kautta näyttäneet muodostavan ristiriitaa. Haastateltavat saattoivat myöhemmin samassa tai uudessa haastattelussa antaa yksityiskohtaisia ja reflektoituja kuvauksia perhesuhteiden neuvottelemisesta ja uudelleenjärjestämisestä (ks. luvut 6 ja 7), mikä osoitti, etteivät he suinkaan olleet muutoksista tietämättömiä. Jatkuvuudella tai muuttumattomuudella viitattiinkin ennen muuta emotionaalisen sidoksen säilymiseen muutoksesta huolimatta.

4.2.2 Hyvän perheen kriteerit: yhdessäolo ja vuorovaikutus

Pääasiassa perheen merkitystä koskeva kerronta liittyi perheeseen sosiaalisena ja emotionaalisenä yksikkönä. Yhdessäolo, toimiva kommunikaatio, vastavuoroisuus ja jakaminen olivat keskeisiä teemoja, joiden kautta kuvaa läheisistä, toimivista perhesuhteista rakennettiin (Finch & Mason 1993). ”Hyvän perheen” keskeiset kriteerit olivat siis yhtäältä emotionaalisia – perheenjäsenet tunsivat toisensa läheisiksi – ja toisaalta toiminnallisia, yhteisen ajanvieton, harrastusten ja juhlien sekä keskinäisen auttamisen ja tuen kautta ilmaistuja. Nämä ulottuvuudet vahvistivat toisiaan ja kieoutuivat yhteen.

Vaikka perheenjäsenet monin paikoin jakoivat ymmärryksen siitä, mikä oli heidän perhe-elämänsä ydintä, muun muassa sukupuoli ja ikä vaikuttivat puhetapoihin ja siihen, mistä positiosta käsin merkityksiä tulkittiin (Henderson ym. 2007, 125–159). Nämä erot seurasivat melko pitkälle ”tavanomaisia” ajatuksia sukupolvien ja sukupuolten suhteista perheen sisällä: nuoret esittivät itsensä usein perheen välittämien resurssien ja tuen vastaanottavassa päässä²⁸, kun taas vanhemmat korostivat asemaansa roolimalleina ja kasvattajina sekä kantoivat vastuuta, joskus huoltakin, perheen kiinteydestä ja kulttuuristen tai uskonnollisten arvojen siirtämisestä seuraavalle sukupolvelle. Nuoret kuvasivat suhteensa vanhempiinsa lämpimiksi ja avoimiksi, ja korostivat heidän merkitystä hyvinvoinnilleen (ks. Turtiainen, Karvonen & Rahkonen 2007; Irwin 2009). Naisten, ennen muuta äitien, rooli perheitä koossapitävinä, hoivaavina ja huolehtivina hahmoina oli niin ikään läsnä haastattelupuheessa, sekä naisten itsensä että miesten ja poikien puheessa. Toisaalta varsinkin monet nuoren sukupolven edustajat halusivat kuvata perhe-elämäänsä myös tasa-arvoideologiaan nojaten. (Ks. luku 6.)

Jallinoja (2000, 201–202) on todennut, että yhdessäolo on yksi keskeisiä perheyhteisyyden vertauskuvallisia merkkejä, ja se käsitetään ”oikean” perheen kriteeriksi. Transnationaalisten perhesuhteiden tutkimus osoittaa, ettei fyysinen läheisyys ole perheen tunnun edellytys (Bryceson & Vuorela 2002), minkä haastateltavien kokemukset vahvistivat. Tästä huolimatta yhdessäolo näyttäytyi tärkeänä läheisistä perhesuhteista kertovana merkinä.

28 Tarkasteltaessa sukupolvisuhteita ja perheenjäsenten erilaisia vastuita käytännössä korostui kuitenkin se, kuinka myös nuoret kantoivat velvollisuuksia ja vastuuta perheestään monissa asioissa (ks. luku 5). Nuoret olivat perheessään aktiivisia toimijoita, vaikka moni heistä painotti nimenomaan perheeltä saamiaan asioita.

Haastateltavat kertoivat monenlaisesta yhteisestä tekemisestä: perheaterioista, kaupungilla käymisestä, yhteisistä harrastuksista, kotitöistä, television katselusta. Kerrottiin myös, että yhdessäolon ei tarvitse olla ”mitään ihmeellistä”, se oli tavallista arkielämää kotona. Näin kertoi perheensä yhteisestä tekemisestä 13-vuotias iranilaistaustainen poika:

Esim. viikonloppusin, jos kaikki on kotona, eikä ees siskolla oo menoo, niin sit vaikka vuokrataan joku elokuva. Ja ostetaan vaikka, jotaki karkkii tai tollasta, ja istutaan ja katotaan koko perhe yhdessä elokuva. Ku ollaan katottu elokuva, niin sitte mennään nukkuu. Ja sillee, että syödään yhdessä viikonloppusin, mut muuten, siis arkipäivisin niin ei oikeen oo niin paljon, koska äitiki tulee aika myöhään töistä.
[iranilaistaustainen poika, 13 vuotta, haastateltu yksin]

Katkelmasta välittyy kuva yhdessä viihtyvistä perheestä, mutta myös siitä, kuinka perheen yhdessäolo oli riippuvainen perheenjäsenten töihin ja opiskeluihin liittyvistä aikatauluista. Kiireisten, työssäkäyvien vanhempien perheissä yhdessäolo painottui viikonloppuun, mikä antoi toisinaan vanhemmille aihetta huoleen ja syyllisyydentunteisiin perheen yhteisen ajan riittävydestä (ks. suomalaisäideistä Rönkä & Sallinen 2008, 58–61). Kaikille ongelma ei ollut kuitenkaan yhteisen ajan riittämättömyydessä: työttömien vanhempien kohdalla ongelmaksi muodostui päinvastoin liika kotona oleminen. ”Pää tulee kipeäksi kun vain istumme kotona”, totesi kosovolaistaustainen äiti, joka miehensä kanssa oli pitkään ollut työtön. Myös venäläistaustaisen äidin mukaan vanhempien työssäkäynti ja sen myötä rajattu määrä perheen yhteistä aikaa olivat perheen hyvinvoinnin kannalta tärkeitä, koska silloin ”ei ole aikaa riidellä”. Molemmat sukupolvet pitivät perheen yhdessäoloa tärkeänä, mutta nuorille kaveripiiri nousi toiseksi keskeiseksi vapaa-ajanvieton ympäristöksi (ks. luku 7.1). Vanhemmille perheen yhdessäolo oli paitsi arvokasta sinänsä, tärkeää myös siksi, että kiinteät perhesuhteet koettiin kulttuuriseksi resurssiksi, joka haluttiin välittää nuorille. Runsas ystävien kanssa hengailu tai ajanvietto omassa huoneessa tai tietokoneella saatettiinkin tulkita ”suomalaisemman” olemisen ja vapaa-ajanviettotapojen omaksumiseksi:

MP: Entäs koko perheen kesken, vietätteks te paljon aikaa yhdessä? Sinä ja sun mies ja teidän lapset yhdessä, onks jotain asioita mitä te teette?
 Äiti: (...) Miehellä on aina viikossa kaks, maanantai, tiistain, hän on vapaapäivä,

ollaan yhdessä ja vain mennään jonnekin, mutta nyt on vähän, pojat ei osallistu. Vaikka vieraille mennään, ei halua tulla mukana. Se on vähän, en tiedä, nyt tuntuu, että heillä on oma kaverit, oma juttunsa. Vaikka sukulai-, meillä on kaks meiän, mun miehen veli asuu tässä (lähellä), välillä mennään käymään kyllä kaikki yhdessä, se on ihan (kivaa). Mutta, ei oo sama kun kotimaassa. Kotimaassa enemmän ollaan yhdessä. Täällä en tiedä, onko, sanotaan että paljon harrastukset, lapset menee...

MP: Niin, kaikilla on omat asiansa.

Äiti: Omat asiansa, vaikka enemmän oma huoneessa istuvat. [*naurahtaa*] Tietokoneessa. Ja kaverin kanssa, netissä.

[*kurditaustainen äiti, haastateltu yksin*]

Erityisiä perheyhteisyyttä rakentavia yhdessäolon muotoja olivat perheateriat ja juhlat (ks. Jallinoja 2000, 203; Morgan 1996, 158). Yhteiset ateriat olivat tärkeitä osittain siitä syystä, että ruoka oli osa sitä kulttuuriperimää, jota he vaalivat – perheaterialla syöty ruoka oli erityistä, koska se poikkesi haastateltavien tulkinnan mukaan suomalaisten perheiden syömästä ruuasta. Perheaterialla siten rakennettiin ja pidettiin yllä paitsi perheen tuntua, myös etnistä identiteettiä. Yhteisen aterioinnin kautta rakennettu perhe oli erityisen keskeinen juhlissa: perhejuhlissa, uuden vuoden juhlissa ja uskonnollisissa juhlissa. Erilaisia juhlia yhdisti hyvä ruoka, joka oli huolella valmistettua, oman kulttuuripiirin perinteistä juhlaruokaa ja jos sinänsä ylpeyden aihe. Juhlien aikana ydinperhettä laajemmat perhesuhteet korostuivat entisestään. Mikäli mahdollista, juhlaa haluttiin viettää yhdessä sukulaisten kanssa, ja mikäli sitä oli vietettävä erossa, oli tärkeää jakaa juhlatunnelmaa puhelimitse. Samalla juhlien aikoina haastateltavat saattoivat tavallista akuutimmin kokea itsensä yksinäisiksi, jos paikalla oli vain ”pieni perhe”. Juhlatunnelmaa latisti sekin, ettei monia juhlia tunnettu eikä vietetty Suomessa, eikä niitä varten ollut välttämättä mahdollista saada vapaapäiviä. Näin kertoivat juhlinnan muutoksista kurditaustaisen perheen vanhemmat:

Isä: Täällä, ulkomaalaisetkin eivät ole hyvin, toisten kanssa yhteydessä, että, vain jokainen omassa elämässä, kiireisessä elämässä ja ei, ei huomaa toisia, eikä paljon tee toisten kanssa mitään. (...)

Äiti: Esimerkiksi meillä juhlat, tai, varmaan tiedät, kun meillä on tää, vaikka se on uskonnollinen juhla, Id-juhla, sanotaan Suomessa.

MP: Joo, joo.

Äiti: Kotimaassa me alotetaan ihan naapurista naapuriin. Elikä, mä menen naapurია tervehtään, (...) sitte hän tulee mun kotiin, juo jotakin, tai ottaa joku karkki tai keksi, niin, sitten, myöhemmin siitä (lähdetään), sukulaiselle, ja ystävälle. Mutta kun, Suomessa ei ole niin sitä, se vähän vaikuttaa ihmiselle, niin, mitä nyt kaikki päivät menee ihan, samanlaisia. Vaikea, vaikea, vaikea, vaikea.

[kurditaustaiset vanhemmat, haastateltu kahden]

Osa haastateltavista oli löytänyt vaihtoehtoisia tapoja viettää juhlapäiviä esimerkiksi ystäväperheiden kanssa, ja järjestöjen juhlat kokosivat yhteen suurempia määriä perheitä. Toiset kertoivat yllä lainattujen vanhempien tapaan, että joidenkin juhlien merkitys oli hiipunut, kun niitä ei voinut viettää asiaankuuluvasti perheen, sukulaisten ja naapuruston kanssa.

Yhdessäoloon ja yhdessä tekemiseen liittyi kiinteästi ajatus jakamisesta: ajan jakamisesta, mutta myös ajatusten jakamisesta. Kyky keskinäiseen kommunikointiin olikin toinen keskeinen merkki perhesuhteiden läheisyydestä (ks. Finch & Mason 1993). Aineiston vanhemmat puhuivat keskustelusta kasvatustapahtumana, jonka avulla he pysyivät mukana lastensa elämän muutoksissa ja pyrkivät kasvattamaan nuorista omista teoistaan vastuuta kantavia ihmisiä. Nuoren sukupolven edustajat kertoivat, että heille oli tärkeää keskustella vanhempiensa kanssa ainakin suuremmista valinnoistaan. Näin kertoi vanhempiansa roolista 31-vuotias albaanitaustainen nuori mies:

Totta kai (vanhemmat) oli aina mukana sillei. Että, ”mitä sä teet, mitä sä meinaat tehdä” ja, ”ehkä tää ois parempi, ehkä se ois parempi” ja niin poispäin. (...) Kotipiirissä. Tietysti, koulussa on ollu sitte opo ja muut että. Sieltä me saatiin tietoo, mutta sitte keskusteltiin vielä perheen parissa ja niin poispäin. Et, (vanhemmat ovat olleet) mukana, ja tukena tietysti.

[albaanitaustainen nuori mies, 31 vuotta, haastateltu isänsä kanssa]

Kommunikaatio ja keskustelu näyttäytyivät edellytyksinä toimiville perhesuhteille ja sille, että perhe pystyi tukemaan (nuoria) jäseniään. Toisaalta keskustelu ei ollut vain keino saada ja antaa tukea tai neuvoja, vaan kaikkein läheisimmiksi luonnehdittuja perhesuhteita kuvattiin sellaisina, joissa pystyttiin puhumaan ”kaikesta”. Tämä puhetapa oli melko voimakkaasti sukupuolittunut siten, että ”kaikesta puhumisesta” kertoivat etupäässä tytöt ja nuoret naiset. Useimmiten perhesuhteita, joissa voitiin puhua

kaikesta, kuvattiinkin olevan äidin ja tyttären tai siskosten välillä. Näin kertoi suhteestaan äitiinsä 17-vuotias iranilaistaustainen tyttö:

MP: Sä varmaan kans saat sitte myös sun äidiltä tukea?

Tytär: Joo. Et, äitin kans, jos on joku asia, (...) ihan mikä tahansa, että, mä juttelen kaikesta äidille. Mun mielestä se on auttanu tosi paljon, et, vaikkei mul oo hirveen hyvä suhde isään, mut mul on, mun mielest tosi hyvä suhde mun äitiin. Että, mä pystyn, ihan mikä tahansa asia mulla on, nii, mä pystyn juttelee siitä äidille. Et jos ei äitii olis, nii sit ois tosi huono tilanne.

[iranilaistaustainen tyttö, 17 vuotta, haastateltu yksin]

Kertoessaan perheestään haastateltavat siis antoivat kuvan toimivasta sosiaalisesta yhteisöstä, jonka keskeisinä piirteinä näyttäytyivät perheenjäsenten keskinäinen läheisyys, yhdessäolo ja toimiva kommunikaatio. Tämän tyyppiset puhetavat toistuivat perheestä toiseen melko samankaltaisina ja asettuivat ristiriitaan niiden julkisessa keskustelussa esiintyvien puhetapojen kanssa, joissa korostuvat maahanmuuttajataustaisten perheiden potentiaaliset ongelmat ja kulttuuristen traditioiden sitovuus. Vastakkaisuudestaan huolimatta näillä puhetavoilla voidaan nähdä kuitenkin olevan myös yhtymäkohtia. Ensinnäkin sekä haastatteluissa että julkisessa keskustelussa (maahanmuuttajataustainen) perhe nähdään tiiviinä yhteisönä, jossa pyritään siirtämään tiettyjä asioita tulevalle sukupolvelle. Kuitenkin siinä missä perhesuhteiden tiiviyys haastateltavien puheessa on merkki toimivista perhesuhteista, julkisessa keskustelussa maahanmuuttajaperheitä kuvaa myös liiallinen tiiviyys, joka uhkaa tehdä niistä tukahduttavia (Hagelund 2008; Honkasalo 2011).

Toiseksi sekä haastatteluissa että julkisessa keskustelussa tehdään melko kyseenalaistamattomasti kytköksiä perhesuhteiden laadun ja perheenjäsenen kulttuurisen taustan välille. Vaikka haastateltavat puhuivat muissa yhteyksissä luovista ratkaisuistaan, joissa erilaiset kulttuuriset vaikutukset yhdistyivät, taipumus tulkita perheikäytäntöjä kulttuurin kautta oli vahva (ks. myös Haikkola 2010, 232; Säävälä 2012, 40–41). Kulttuurista kytköstä voi tulkita pyrkimyksenä vahvistaa oman etnisen ryhmän asemaa tilanteessa, jossa siihen kohdistuu marginalisointia (Espiritu 2001). Se, että perhettä koskevat puhetavat toistuivat haastattelusta toiseen suhteellisen samankaltaisina, osoittaa, ettei kysymys ole ainoastaan erilaisten kulttuuristen taustojen vaikutuksesta perhe-elämään, vaan myös rajankäynnistä suomalaisen

kulttuurin ja yhteiskunnan kanssa (ks. Barth 1969). Perhekäytäntöjen ja kulttuurin voimakas yhdistäminen ei kuitenkaan anna välineitä ymmärtää yksilöllistä ja perhekohtaista vaihtelua, jota jokaisen kulttuurin sisällä ja haastateltujen perheiden joukossa on. Mikäli kulttuurisen perinteen mukaan ”oikeanlainen” perheenjäsenenä oleminen näyttäytyy kriteerinä kulttuuriselle kuulumiselle, nousevat lisäksi esiin kysymykset siitä, kenellä on valtaa määritellä hyväksyttäviä perheikäytäntöjä ja perheenjäsenten kulttuurista identiteettiä (Erel 2011, 698; Espiritu 2001).

4.3 KUNNOLLINEN PERHE

Koska perhe instituutiona on normatiivinen konstruktio, jonka perusteella yksittäisten perheiden käytännöt voivat määrittyä hyväksyttäviksi tai epäilyttäviksi, perhettä koskeva puhe voi toimia yhtenä areenana, jolla osoitetaan omaa kunnollisuutta ja siten asemoidaan itseä ja omaa perhettä ympäröivässä yhteiskunnassa (ks. Jokinen 2005, 131–136; Skeggs 1997, 43–52). Käytän kunnollisuuden käsitettä viittaamaan käsityksiin moraalisesta sopivuudesta tai hyväksyttävyydestä, jotka ovat yhteydessä arvioihin yksilöiden ja ryhmien yhteiskunnallisesta arvosta ja asemasta (Skeggs 1997). Tämä kunnollisuus on keskeisesti keskiluokkaisuuteen liitetty arvo (mt.; Luttrell 2008)²⁹.

Kuten olen todennut luvussa 1.3.3, asiantuntija- ja mediapuheessa rakentuu hyvän perheen ideaali, jota vasten yksilöiden ja ryhmien elämäntavan kunnollisuutta arvioidaan (Jokinen 2005, 11–12, 131–134; Yesilova 2009). Asiantuntijapuheessa esiintyvä ihanne on *tavallinen* tai *normaali* perhe, joka kuitenkin määritellään tavalla, joka yhdistää sen ennen kaikkea keskiluokkaiseen, etnisesti suomalaiseen perhe-elämään (Yesilova 2008, 112–114; ks. myös Savage 2003, 536; Reay ym. 2007, 1042). Kun perhe-elämän ongelmat sijoitetaan ”tavallisten perheiden” ulkopuolelle, tuotetaan ja vahvistetaan tavallisuuteen liittyvällä retoriikalla luokkaeroja

29 Myös työväenluokkaisuus voi olla – ainakin miehille – arvokasta ja sen avulla voidaan rakentaa kuvaa omasta kunnollisuudesta (Savage, Bagnall & Longhurst 2001, 884–885). Tarkoitin kunnollisuuden ja keskiluokkaisuuden kytkeytymisellä sitä, että keskiluokkaisten ryhmien kunnollisuus on yhteiskunnassamme legitimiä, oletusarvoista ja kyseenalaistamatonta (Skeggs 1997, 1).

ja (etnistä) eriarvoisuutta (Jokinen 2005, 131–136; Skeggs 1997).

Moniäänisyydestä huolimatta julkisessa ja mediakeskustelussa ovat korostetusti esillä maahanmuuttajataustaisiin perheisiin (oletetusti) liittyvät ongelmat. Maahanmuuttajataustaiset vanhemmat esitetään ”vähemmän kykenevinä” vanhempina, ja perheet potentiaalisten konfliktien näyttämöinä koskien erityisesti sukupuolten välistä tasa-arvoa ja sukupolvisuhteita (Brune 2003; Grillo 2008; Tuori 2007; 2009 a ja b; Phoenix & Husain 2007; Peltola & Honkasalo 2010; Keskinen 2009; Honkasalo 2011; Vuori 2009). Tapa toistaa ongelmakeskeisiä käsityksiä voidaan nähdä diskursiivisena keinona kyseenalaistaa näiden perheiden kunnollisuus ja siten asettaa heidät yhteiskunnalliseen marginaaliin (ks. Jokinen 2005, 131–136; Skeggs 1997). Vastaavasti haastateltavien pyrkimys osoittaa oman perheen kunnollisuus voidaan tulkita haluna etsiä sille arvostetumpia paikkoja suomalaisessa yhteiskunnassa (ks. Espiritu 2001).

Läheiset perhesuhteet ja niitä implikoivat yhdessäolo ja toimiva kommunikaatio jo sinänsä rakensivat kuvaa hyvästä ja toimivasta – siis kunnollisesta – perheestä. Perhettä koskevista puhetavoista voidaan löytää myös teemoja, joissa suoremmin asemoitiin omaa perhettä yhteiskunnallisesti kunnolliseksi. Tarkastelen seuraavassa kolmea tällaista teemaa: haastateltavien tekemää vertailua suomalaisiin perheisiin, kuvauksia hyvästä vanhemmuudesta ja perheenjäsenten yhteiskunnallista menestystä koskevia kuvauksia. Teemat eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan osin limittäisiä, ja usein niitä käytettiin toisiaan tukemaan. Vaikka tarkastelen haastattelussa rakentuvaa kunnollisuutta suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan, on huomattava, ettei suomalainen yhteiskunta ollut perheille ainoa viittauspiste. Tilannekohtaisesti keskeisiksi kunnollisuuden kriteerien säätelijöiksi nousivat myös uskonnollinen ja etninen yhteisö Suomessa tai transnationaalisesti.

4.3.1 Samanlaiset ja erilaiset – vertailua suomalaisiin perheisiin

Sosiaalitieteissä ryhmärajojen tekeminen on jo pitkään ymmärretty keskeiseksi identifikaatioiden lähteeksi (esim. Barth 1969; Douglas 1990). Yksi keskeisistä pinnoista, joita vasten kuvaa omasta perheestä haastattelussa muokattiin, oli ”suomalainen perhe”. Vertailu ei kuitenkaan ollut yksiselitteinen tai -suuntainen, sillä oman perheen ja suomalaisen perheen välille yhtäältä kuvattiin samankaltaisuuksia, toisaalta suomalaisesta perheestä pyrittiin erottautumaan.

Yhteisyyden tai samanlaisuuden rakentaminen tapahtui pitkälti tavallisuuden retoriikan kautta. Oma perhe kuvattiin tavalliseksi, siis ei-poikkeavaksi, normaaliksi ja samankaltaiseksi kuin suomalaiset perheet (ks. Högbäck 2009, 176–177; Tolonen 2002, 246; Ribbens McCarthy, Edwards & Gillies 2003, 42–45), kuten seuraavassa tekee venäläistäustainen isä:

Isä: Mä haluisin sanoa, että, voi olla, että meillä ei ole mitään erikoista. Me asumme, no, meillä on paljon kavereita, (...) ja mä luulen, että meidän elämä on samanlainen kun seitsemänkymmentä prosenttia suomalaisista, kenellä on työ, kenellä on toivo, asuu parempi. Ja rauhallisesti, ilman ongelmia ja ilman, stressiä. Työ, perhe, sauna, makkara. [*naurahtaa*]

MP: Perusasiat.

Isä: Lapset. Jääkiekko.

[*venäläistäustainen isä, haastateltu puolisonsa ja poikansa, 16 vuotta, kanssa*]

Isä esittää puheenvuoronsa heti haastattelun alkuun vastauksena siihen, mitä olen hetkeä aiemmin kertonut tutkimuksestani. Tässä, kuten muutamissa muissa tilanteissa huomasin haastateltavien olettavan, että ”maahanmuuttajataustaisia perheitä” tutkiessani olisin kiinnostunut nimenomaan perheiden ongelmista. Isän kommentin siitä, ettei heidän perheessään ole mitään ”erikoista” voi lukea siten, että hän vastustaa oman perheensä sijoittamista ongelmalliseksi konstruoituun kategoriaan ja perustelee tämän ei-erikoisuuden samanlaisuudella suhteessa suomalaisuuteen. Perheen ja lasten tärkeys, pyrkimys rauhalliseen, mutta myös parempaan elämään näytettyvät isän puheessa yleisesti hyväksytyinä, tavallisia perheitä yhdistävinä arvoina. Lisäämällä luetteloon saunan, makkaran ja jääkiekon isä rakentaa vitsaillen myös kulttuurista samuutta perheensä ja suomalaisuuden välille.

Tavallisuutta korostava puhetapa ei suinkaan ole harvinainen. Tolonen (2002, 2001) on todennut nuorten tyypillisesti kuvaavan elämäänsä tavalliseksi tai normaaliksi, ja Kahman (2010, 88–89) mukaan tavallisuus ja keskiluokkaisuus määrittelevät ihmisten käsitystä omasta perhe-elämästään. Tavallisuus on siis usein käytetty keino kuvata omaa yhteiskunnallista asemaa (Savage, Bagnall & Longhurst 2001). Paradoksaalisesti tavallisuuteen vetoaminen on myös arvottavaa, sillä sen normeja ovat valkoihoisuus ja keskiluokkaisuus (Savage 2003, 536; Reay ym. 2007, 1042; Walkerdine, Lucey & Melody 2001, 43–44; Yesilova 2008, 113–114) sekä Suomen kon-

tekstissa suomalainen etnisyys (Tolonen 2002, 258–259). Haastateltavien puheessa tavallisuutta ei rakennettu suomalaisuuteen nojaten, sillä heidät oli jo ennalta suljettu tämän kategorian ulkopuolelle (ks. luku 7.2). Sen sijaan tavallisuuden luokkautuvuus oli keskeinen, sillä omaa tavallisuutta ilmenettiin ottamalla etäisyyttä taloudellisista ja varsinkin sosiaalisista ongelmista. Vaikka sosioekonomisesti yhtä lukuun ottamatta perheitä ei voinut pitää keskiluokkaisina, tavallisuuden kautta omalle perheelle pyrittiin antamaan ominaisuuksia, jotka usein liitetään keskiluokkaisuuteen (ks. Kahma 2010, 88–89; Walkerdine, Lucey & Melody 2001, 43–46). Tavallisuuden kautta niin ikään pyrittiin purkamaan vastakkainasettelua suomalaisen ja ei-suomalaisen perheen välillä.

Me asuu ihan rauhassa, perheen kanssa. Ja minä ja vaimo tehdään yhteistyö. Että lapsi käy koulussa, harrastus, koraanikoulu. (...) Tavallista elämää ja me pärjää hyvin täällä Suomessa. Ei meillä mitään ongelmia. Ei riidellä vaimon kanssa.
[somalitaustainen isä, haastateltu yksin]

Yllä lainattu somalitaustainen isä liittyy tavallisuuteen juuri taloudellisten ja sosiaalisten ongelmien puuttumisen, ja erityisesti korostuu isän parisuhteen toimivuus. Parisuhteen toimivuuden korostamisen voi tulkita kannanotoksi muslimiperheitä koskeviin diskursseihin, jotka olettavat, että näissä perheissä mies olisi haluton neuvottelemaan ja tekemään yhteistyötä vaimonsa kanssa, mistä seurauksena olisi konfliktierkkä parisuhde (Huttunen 2004, 145–147). Näin tietynlaisten sukupuoliroolien aiheuttamien ongelmien poissaolo parisuhteessa asemoi perheen tavalliseksi ja kunnolliseksi. Samalla kyseenalaistuu ongelmadiskursseissa konstruoitu ero muslimi- ja suomalaisten perheiden välillä.

Kuvaa tavallisesta ja kunnollisesta perheestä rakennettiin myös erottautumalla joistakin maahanmuuttajataustaisista perheistä. Eronteon lähtökohtana oli toisinaan tarkemmin erittelemätön ryhmä maahanmuuttajia, toiset kohdistivat kriittiset puheenvuoronsa omaan etniseen yhteisöön tai johonkin tiettyyn ryhmään. Kriitikki kohdistui joskus siihen, että ”toisissa” perheissä unohdettiin oma tausta esimerkiksi laiminlyömällä velvollisuus opettaa lapsille omaa kieltä. Vähintään yhtä paljon kritiikkiä kohdistettiin sellaisiin yksilöihin tai perheisiin, jotka oletettavasti olivat haluttomia integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja pysyttelivät vain oman etnisen yhteisönsä piirissä. Samoin etäisyyttä otettiin liian tiukasti kulttuurisiin

traditioihin sitoutuneista perheistä. Esimerkiksi iranilaistaustainen tyttö kertoi äitinsä sallineen hänen elää ”tavallisen nuoren” elämää, ja asettaa vertailukohdaksi tuntemansa tytön, jolla tällaista vapautta ei ollut:

Voin sanoa siis, että äiti on antanu sen vapauden mulle, et mä pystyn ihan niinku, siis, tavallinen nuori, pystyn, meen ulos kavereitten kanssa ja näin. (...) Mul on, no, mä voin sanoa, se on yks meiän tuttu, tyttö. Mua välil vaan käy sillai tosi säälikä sitä, ku sen vanhemmat, ne on iranilaisia, et, ne ei päästä sitä kotipihast niinku, pois. Et mä mietin et sen on tosi vaikee, se ei pysty nauttii sen nuoruudesta ja, sit vaikka mä oon yrittäny et joskus, se tulee mun mukaan, mä vien vähän, sillai. Et, sen pitää koko ajan vahtii sen pikkusisaruksi ja sit niil on kotona tosi semmoset tiukat... säännöt ja kaikkee.

[iranilaistaustainen tyttö, 17 vuotta, haastateltu äitinsä kanssa]

Vaikka oman perheen kohdalla kulttuuriin liitetyle perhesuhteiden arvostamiselle annettiin positiivinen arvo, kulttuuridiskurssia saatettiin siis käyttää moraalisiin irtiottoihin ”liian” traditionaalisista perhekäytännöistä ja osoittamaan oman perheen liberaaliutta ja toimivuutta.

Toisaalta suomalaiset perheet näyttäytyivät osassa haastatteluista ryhmänä, johon rakennettiin eroa ja jonka kautta määriteltiin oman perheen myönteisiä piirteitä. Näissä keskusteluissa suomalaiset perheet esitettiin helposti monoliittisena kokonaisuutena, jota kuvasivat kielteiset piirteet, kuten perheenjäsenten välisten sidosten löyhyys, tietynasteinen välinpitämättömyys ja lapsille liian nuorina sallittu liian suuri vapaus (ks. Siim 2007, 235; Haikkola 2010, 232). Esimerkiksi kurditaustaiset vanhemmat olivat huolissaan nuorille annetusta liiallisesta vapaudesta ja sen myötä jopa koko yhteiskunnan tulevaisuudesta:

Äiti: Pitäs olla vähän rajotusta (lapsille) välillä. Kun suomalaisilla ei ole rajotus. Aina, lapset mitä haluaa, saa tehdä. (...) Kyllä, vanhemmat pitää tietää, tai vähän vielä, pitää olla silmät enemmän auki lapselle.

Isä: Samaa, ihan samaa mieltä minäkin olen, että Suomessa, lapsille ehkä, onks se, annettu liikaa vapautta, vai mikä se on. Että tietenkin, kuuluu ihmisoikeuksiin, siinä on syy, että lapsille annetaan niin paljon vapautta, että koska lapsi itse ei voi puolustaa itseänsä. (...) Mutta kokemuksen mukaan, mäkin kun näen, ja vaimo koulussa, että lapsilla nykyään ei mene hyvin. Että, kukaan ei tottele mitään sääntöjä. Ja kaikki tekee mitä haluaa. (...) Minun mielestä pitäis olla, enemmän, paremmin valvoa lapsia, että mikä on hyvä, mikä on huono. Että tulevaisuus olisi

parempi. Lapset hoitavat sitä, isoina, kaikki maan isot asiat. Lapset jos, nykyään, koko ajan ottaa huonot mallit, ja, vain peliä tietokoneella ja kaikki, ei mitään urheilua, ei mitään liikuntaa, eikä kunnioittaa vanhempia. Eikä, ottaa hyviä malleja, edellisestä, ihmisistä jotka ovat hoitaneet asiat hyvin. Tulevaisuus ei, ei ole hyvä jos tällä tavalla menee Suomessa. Ikävä kyllä kertoa siitä. Mä en ole sitä mieltä että pitäis lyödä lapsia, pitäis kurittaa, pitäis kiusata... ei sitä. Mutta, tilanne on näin, menee niin huonosti.

[kurditaustaiset vanhemmat, haastateltu kahden]

Filippiiniläistäustaisia perheitä Yhdysvalloissa tutkinut Espiritu (2001) on todennut, että enemmistöä koskevien konstruktioiden kautta perheet pyrkivät määrittelemään uudelleen suhdettaan siihen. Espiritun mukaan perhe-elämän ja siihen liitetyn moraalin kautta on mahdollista määritellä omaa ryhmää myönteisellä tavalla tilanteessa, jossa ryhmä oli alistaisessa asemassa sekä sosioekonomisesti että etnisessä hierarkiassa (mt.). Määrittelemällä suomalaiset perheet pieniksi, niiden sidokset löyhiksi ja kasvatuseriaatteet moraalisesti kyseenalaisiksi vahvistettiin samalla kuvaa omasta perheestä näiden vastakohtana tiiviinä, yhdessäolon ja läheisyyden värittämänä yhteisönä. Vanhempien kunnioittaminen ja aikuistuneiden nuorten kotona asuminen olivat konkreettisia käytäntöjä, joissa oman perhe-elämän ja suomalaisen perhe-elämän nähtiin poikkeavan toisistaan. Näin kuvaa oman perheensä ja suomalaisen perheen eroja 18-vuotias albaanitaustainen nuori nainen:

Meitä (sisaruksia) on varmaan kasvatettu sillee, että, perhe on yhtä. Kun näkee, et, esimerkiksi suomalaiset, niin ne heti muuttaa ku täyttää kaheksantoista pois kotoo. Ja sit ku ne kertoo jotain, et mul on riitaa äitin kaa ja tälle ja tälle, nii. Mä en pysty kuvitella itteeni sellasessa asemassa. Et, emmä tiä. No ehkä suomalaiset on enemmän itsenäisiä, mut. Mut, kyl se on varmaan kasvatettu sitte. Vaikuttaa paljon. Mitä sä välität, perheestä. Me ollaan tosi paljon tekemisissä toistemme kanssa.

[albaanitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin]

Käsitykset erilaisuudesta ja samanlaisuudesta suhteessa suomalaiseen perhe-elämään kietoutuivat myös uskonnon ja uskonnollisuuden, erityisesti islamin, ympärille. Muslimeihin liitetyt mielikuvat julkisessa keskustelussa ovat voittopuolisesti kielteisiä ja usein sivuavat perhe-elämää ja sukupuolten tasa-arvoa (Keskinen 2009; Huttunen 2004, 145–147). Muslimeiksi

identifioituvilla haastateltavilla oli erilaisia strategioita ottaa kantaa näihin stereotyyppioihin. Osa heistä korosti etäisyyttään uskonnollisesta fundamentalismista ja määritteli islamin keskeisimmät arvot yleisinhimillisiksi moraaliohjeiksi. Kahdessa albaanitaustaisessa perheessä omaa muslimiutta rakennettiin viittaamalla alueen islaminuskon suhteelliseen maallistuneisuuteen, joka mahdollisti väljemmän suhtautumisen esimerkiksi alkoholi-kieltoon, ja toisaalta rakennettiin samuutta suhteessa suomalaisuuteen muun muassa yhteisen eurooppalaisen identiteetin ja kulttuurin kautta (ks. Huttunen 2004, 146–147). Näissä tapauksissa uskonnon ei nähty aiheuttavan radikaalia eroa oman perheen ja suomalaisten perheiden välille.

Yhteisyyden varaan oli vähemmän mahdollisuutta (tai halua) rakentaa niillä haastateltavilla, jotka sijoittuivat sen keskustelun ytimeen, jossa muslimit määritellään toisiksi (ks. Keskinen 2009; Huttunen 2004). Näitä olivat tässä aineistossa somali- ja afgaanitaustaiset haastateltavat, joiden uskonnollisuus oli ympäröivälle yhteiskunnalle näkyvämpää, sillä he seurasivat ohjeita päivittäisistä rukoushetkistä ja naispuoliset haastateltavat peittivät päänsä huivilla kodin ulkopuolella liikkuessaan. He usein näkivät uskonnollisuutensa yhtenä keskeisimmistä heitä suomalaisista erottavista kysymyksistä. Eronteko oli molemminpuolista: yhtäältä haastateltavat kertoivat ulossulkemisen kokemuksista ja uskonnollisiin käytäntöihin kohdistuvasta kummastelusta. Toisaalta he eivät kaivanneet samanlaisuuden kokemusta, johon olisi liittynyt uskonnollisten sääntöjen rikkomista – heille oli tärkeämpää olla hyviä muslimeja. Se, että uskonnollisuus saattoi palvelella myös välineenä erottautua positiivisesti suomalaisesta perhe-elämästä, näkyi muun muassa arvioissa siitä, että muslimiperheiden elämä oli sopuisampaa, koska vanhempien ei tarvinnut käyttää alkoholia, ja perheenjäsenet oletettavasti jakoivat uskontoon pohjaavat käsitykset perhe-elämän luonteesta.

4.3.2 Kunnollinen vanhemmuus

Umut Erel (2011) on todennut tutkimuksessaan puolalaisista äideistä Isossa-Britanniassa, että naiset neuvottelivat asemastaan ja täysivaltaisesta yhteiskunnan jäsenyydestään äitiyden ja lasten kasvattamisen kautta. Myös tässä aineistossa vanhemmuus, yhtäältä nähtynä ”oikeanlaisiin” arvoihin ja asenteisiin kasvattamisena ja toisaalta käytännön kasvatustyönä, oli keskeinen keino, jolla vanhemmat (ja toisinaan heidän lapsensa) pyrkivät osoittamaan omaa ja perheensä kunnollisuutta.

Toivottavasti musta ei koskaan tule sellaista vanhempaa, että ”sun täytyy tehdä näin”. Haluaisin että he oppivat asioita siksi että ovat kiinnostuneita. Mutta se mitä itse asiassa toivon, että he saisivat koulutuksen. Yliopistotasolle asti, ja saisivat ammatin. Koska heillä on se mahdollisuus. Toivon, että he tekisivät töitä (opintojen eteen) ja että heillä olisi tavoite. Sitä mä toivon, ihan vaan, että, hyviä ihmisiä yhteiskuntaan. (...) Heillä on se mahdollisuus, täytyy vain tehdä kovasti töitä. Ja toivottavasti he eivät heitä sitä hukkaan, että toivon ettei mun tarvitse taistella ja selittää, että on se ymmärrys, että jos haluaa tämän, täytyy opiskella tätä, tehdä tuo. Toivon myös, että pystyn tukemaan heitä siinä. (...) Mitä vain he valitsevat. Kunhan se on jotain positiivista. Toivon etteivät he sekaannu juomiseen, alkoholiin, huumeisiin, tupakkaan... no, tupakka ehkä silloin tällöin mutta ei niin että se on jotain mitä on pakko tehdä. Joten, että heistä tulisi hyviä kansalaisia tähän yhteiskuntaan, heistä tulisi joku. Että he voisivat antaa jotakin tälle yhteiskunnalle ja samalla saada itselleen.

[kenialaistaustainen äiti, haastateltu yksin]

Näin kertoi kenialaistaustainen äiti kysyessäni, mitä hän toivoo lapsilleen tulevaisuudessa, summaten samalla yhteen monen muunkin vanhemman toiveet. Katkelmasta käy ilmi, että vanhempien suuresti arvostama koulutus ei ollut tärkeä vain itseisarvona, vaan myös ja kenties ennen muuta reittinä hyvään kansalaisuuteen ja siihen, että lapsista tulisi ”joku” suomalaisessa yhteiskunnassa. Koulutuksen arvostus kietoutui siis yhteen ”kunnan kansalaisten” kasvattamisen kanssa, ja keskeistä oli myös rehellisyyden tai ahkeruuden kaltaisten arvojen välittäminen lapsille. Tällaisia kasvatus-tavoitteita voidaan lukea tapoina rakentaa omaa hyvää vanhemmuutta ja hyvää kansalaisuutta: kunnan kansalaisten kasvattamisen kautta myös vanhempien voidaan ajatella määrittyvän kunnollisiksi suhteessa suomalaisen yhteiskuntaan (ks. Erel 2011, 701).

Vanhempien puheenvuoroja voidaan ainakin osittain lukea vastauksina niille epäilyksille, joita maahanmuuttajataustaisiin vanhempiin suomalaisessa yhteiskunnassa kohdistetaan. Mietolan ja Lappalaisen (2005, 117, 120) mukaan vanhempien kunnollisuutta kasvattajina ja heidän elämänhallintansa tasoa määrittellen kasvatusinstituutioissa pienten yksityiskohtien perusteella: myöhästely, lapsen likaiset tai epäasianmukaiset vaatteet tai kampaamattomat hiukset saatetaan tulkita osoitukseksi vanhempien kyvyttömyydestä. Tällaiset arvioinnit kohdistuvat nimenomaan vanhempien kyvykkyyteen vanhempina, ja niissä on vahva normatiivinen lataus (mt. 120). Edellä lainatun kenialaistaustaisen äidin mukaan onkin niin, että hänen asemansa kahdessa marginaaliin luokitellussa ryhmässä

– maahanmuuttajana ja yksinhuoltajana – asettaa hänen vanhemmuutensa erityisellä tavalla epäilyksenalaiseksi:

Äiti: Mitä yksinhuoltajavanhemmilta oikein odotetaan? Että ne on superihmisiä. Sua, sua kritisoidaan. Jos lapset ei oo, niinku, no, kyllä ne on hyvin kasvatettuja, mutta...

MP: Ai kuka kritisoi?

Äiti: No. Ystävät, perheet... ympäristö, yhteiskunta. Päiväkodissa. Sun täytyy tehdä vähän ylimääräistä. Sun lasten täytyy näyttää terveiltä, niiden täytyy näyttää onnellisilta, niiden täytyy näyttää puhtailta. Joka päivä. Ja erityisesti, jos oot ulkomaalainen. *[nauraa]* Muuten ihmiset kritisoi siellä ja täällä. Ja mä en tykkää, tai no. Kritiikki on hyväkin. Mutta lapset, koska mä haluan että on selvää, että kenelläkään ei ole mitään kritisoinen aihetta, mitä tulee mun lapsiin.

Kasvatuksen tavoitteet kertoivat vanhempien arvoista ja ihanteista, ja samalla myös niiden moninaisista lähteistä ja yhteisöistä, joiden suhteen he halusivat tulla nähdyiksi hyvinä vanhempina. Suomalainen yhteiskunta ei ollut vanhempien ainoa viittauspiste, vaan keskeisiä olivat yksilöstä ja perheestä riippuen ja tilannekohtaisesti myös etninen tai kulttuurinen yhteisö, transnationaalinen perheverkosto ja uskonnollinen yhteisö. Vanhemmat halusivat kasvattaa lapsensa arvostamaan juuriaan, siis entistä kotimaataan, ja vaalimaan sen kieltä ja kulttuuria. Muslimivanhemmille oli usein tärkeää kasvattaa lapsistaan kunnan kansalaisten ohella hyviä muslimeja. Vielä näitä ylemmällä tasolla lapsista haluttiin kasvattaa ”hyviä ihmisiä”, mitä määrittivät kunnan kansalaisuuden ja uskonnollisten tai kulttuuristen arvojen ohella yleisinhimilliset arvot ja asenteet, kuten toisten ihmisten kunnioittaminen ja kohtelias käyttäytyminen.

Vaikka lähteitä sekä kasvatustavoitteiden että -käytäntöjen ammentamiseen oli useita, keskeinen vertailukohta, jonka kautta omaa vanhemmuutta kuvattiin, toisinaan puolustettiin, oli suomalaiset vanhemmat. Haastatteluissa kyseenalaistettiin implisiittinen oletus suomalaisten perheiden ongelmattomuudesta suhteessa maahanmuuttajataustaisiin perheisiin ja erottauduttiin moraalisesti joistakin suomalaisiin vanhempiin liitetyistä piirteistä (ks. Erel 2011, 701–703). Esimerkiksi iranilaistaustainen yksinhuoltajaäiti otti kantaa sekä maahanmuuttajavanhemman että yksinhuoltajan oletetusti ongelmallisiin kategorioihin toteamalla, että kunnollisten elämäntapojensa ja arvojensa vuoksi hän oli yhtä pätevä vanhempana kuin kuka tahansa suomalainen vanhempi – tai kaksi vanhempaa:

MP: Onks teillä (perheenä) ihan samanlaiset mahdollisuudet kaikkeen, mitä te haluutte tehdä?

(...) Äiti: On mun mielestä. Jos on rahaa, jos on varaa, jos on aikaa, voi tehdä. (Yhtä hyvin kuin) yksi suomalainen yksinhuoltajaäiti, mäkin voin tehdä. Tai mä voin tehdä, ei vain yksinhuoltaja, mun mielestä, jotkut asiat mä pystyn paremmin tekee ku jotkut suomalainen perhe. Että, jotkut suomalaiset, polttaa tupakat, käyttää alkoholia, no mäkin voin, silloin tällöin. Mutta ei koko ajan. Mä en käy koko ajan ravintolassa, mä itse laitan ruokaa, mulla säästyy rahaa. (...) Mun elämä voi olla paljon parempi kuin ne. Koska mulla on, omat periaate, ja omat säännöt ja omat, mitä mä haluan. Totta kai, jos poltan tupakkaa ja ryyppään ja meen ulos [*nauraa*], sitte, elämä menee ihan. En mä voi sitte viedä lapset lomalle, enkä johonkin, Linnanmäki tai Serena tai. En voi. Mutta nyt, kyllä mä voin tehdä ihan saman lailla. Mä vaan teen parempikin, miksi ei?

[*iranilaistaustainen äiti, haastateltu yksin*]

Yksi useimmin mainituista eroista suhteessa suomalaiseen vanhemmuuteen ja lasten kasvatukseen oli ikään ja vanhemmuuteen liittyvän auktoriteetin kunnioittaminen. Sitä pidettiin kulttuurisena kysymyksenä – vanhempien kunnioittaminen nähtiin keskeisenä piirteenä omassa kulttuuritaustassa, kun taas suomalaista kulttuuria nähtiin luonnehtivan lapsille ja nuorille annettu liiallinen ”vapaus” ja sen seurauksena nuorten välinpitämätön tai epäkohtelias käytös. Näiltä osin vanhempien haastattelut siis resonoivat niiden julkisen keskustelun teemojen kanssa, jotka esittävät maahanmuuttajataustaiset vanhemmat (liian) tiukkoina ja kontrolloivina. Haastatteluissa kysymys kehystyi kuitenkin hyvin eri tavalla: sen sijaan, että vanhemman auktoriteetti uhkaisi lapsia ja nuoria, se nähtiin heitä suojaavana tekijänä ja osoituksena vastuullisesta vanhemmuudesta. Vanhempien sukupolvi ei ollut yksin korostaessaan vanhempien kunnioittamisen merkitystä, vaan se oli myös monille nuorille keino erottautua positiivisesti suomalaisista vertaisryhmistä (ks. Honkasalo, Harinen & Anttila 2007, 19–20; Niemelä 2003). Osalle vanhemmista tämä kulttuurinen erottelu oli moraalinen voimavara, jonka avulla he pystyivät osoittamaan omaa ”hyvää vanhemmuuttaan”. Toisaalta moni koki epävarmuutta siitä, miten toimia hyvänä vanhempana suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa heidän lapsensa vertasivat jatkuvasti tilannettaan suomalaisiin vertaisryhmiin ja näille sallittuihin vapauksiin. (Ks. luku 5.4.1.)

Oleellista vanhempien kunnioittamisen tematiikassa oli myös se, ettei sen nähty sulkevan pois mahdollisuutta keskustelemaan lastenkasvatukseen.

Hyvään vanhemmuuteen kuuluivat vanhemman auktoriteetin lisäksi keskeisesti lasten ja nuorten elämän seuraaminen läheltä, läsnäolo, keskustelu, aktiivisuuteen kannustaminen ja kehittävien ajanviettopojen tarjoaminen. Ainakin periaatteiden tasolla vanhempien mielestä kasvatuksessa tuli yhdistää selkeiden rajojen antaminen ja niiden perustelu, sekä tarjota lapsille mahdollisuuksia seurata kiinnostuksenkohteitaan. Näin kertoivat kurditaustaiset vanhemmat:

Isä: Me kyllä yritetään, yritetään seurata heidät (lapset). Että nyt, heille, me olemme järjestäneet niin, että arkipäivät, ei oo tietokone, ei mitään, läksyjä ja harrastuksia, ja, illalla vähän aikaa voi katsoa televisiota. (...) Mut, harrastuksiin ja kerhoihin ja kaikkia me, kyllä aina me tuetaan heitä, että, menkää sinne.

Äiti: Kyllä ystävä saa tulla kotiin, he leikkivät yhdessä. (...) Niin hänellä on ystäviä, mutta, jotka on tuttuja, vähän me tiedä kuka hän on tai, missä hän asuu. Hänen kanssa saa mennä, tuolla (ulkona). (Kotiin pitäisi tulla) vähän aikasin, että välillä soitetaan, missä olet. (...) Elikä, mun tyttöillä, jos on harrastus, vaikka kymmeneltä (voi tulla kotiin), ei se haittaa. Mutta jos vain, ei saa jää ulkona, puoli yhdeksältä (pitäisi tulla kotiin). (...) Meillä ei mitään ”ei saa ei saa”. Kyllä, mutta me katsotaan ensin. Sovitaan yhdessä. Vaikka isän ja äitin kanssa, sovitaan, miksi ei. Puhutaan miksi ei. Sitten hän varmaan tuntuu, ”niin äiti, kyllä se on ihan, sen takia sä olet sanonut”. Mä en sano ei jos mä en tiedä miksi se on ei. Mä sanon, kysy. Kyllä mun tyttö reippaasti kysyykin. [*naurahtaa*]

[*kurditaustaiset vanhemmat, haastateltu kahden*]

Aktiivisen lasten elämän seuraamisen, siihen osallistumisen ja erilaisiin vapaa-ajan aktiviteetteihin kannustamisen osalta vanhempien käsitykset hyvästä vanhemmuudesta olivat hyvin lähellä monessa tutkimuksessa keskiluokkaiseen vanhemmuuteen yhdistettyä pyrkimystä jatkuvaan lasten ohjaamiseen, resursoimiseen ja kehittämiseen (Lareau 2003; Vincent & Ball 2007; Reay ym. 2007). Vaikka suomalaisten ja maahanmuuttajataustaisten vanhempien välille rakennetaan eroja niin julkisessa keskustelussa kuin haastateltavien puheessa, hyvää vanhemmuutta koskevissa puhetoissa oli siis myös paljon samankaltaisuutta suhteessa suomalaiseen kasvatustieteeseen. Edes vanhempien kunnioittaminen ja auktoriteetti, jotka nähtiin suurimmiksi eroiksi suomalaisiin perheisiin verrattuna, ei ole lainkaan tuntematon suomalaisessa kasvatustieteessä. Päinvastoin, familistisen diskurssin myötä on kasvavassa määrin painotettu jämäkän vanhemmuuden paremmuutta vastakohtana ”hukassa olevalle vanhemmuudelle” (Harrikari 2008, 125–127,

Jallinoja 2006; Hoikkala 1993). Vanhempien pyrkimykset säilyttää selkeät sukupolviroolit ja valvoa lastensa elämää näyttävät siten ainakin familististen diskurssien valossa ihanteellisilta, vaikka samat asiat antavat maahanmuuttajataustaisia perheitä koskevassa ongelmadiskurssissa aihetta huoleen.

Vaikka kasvatuksen ja vanhemmuuden ideaalit esitetään usein universaaleina ja kaikkia koskevinä, ne ovat Lareaun (2003) mukaan luokkasidonnaisia siten, että ennen muuta keskiluokkaiset vanhemmat näyttäytyvät kasvatuskäytännöissään kunnollisina ja hyvän vanhemmuuden kriteerit täyttävinä. Kun vanhemmuutta arvioidaan näennäisesti universaalien ideaalien mukaan, huomiotta jää se, ettei kaikilla vanhemmilla ole samanlaisia taloudellisia resursseja tarjota lapsilleen harrastusmahdollisuuksia tai samanlaisia koulutuksen kautta saatavia resursseja huolehtia lastensa etujen toteutumisesta erilaisissa institutionaalisissa ympäristöissä (mt.; Gillies 2005).

Alitolppa-Niitamo (2004a) on todennut, että maahanmuutto voi tuoda haasteita ”hyvän vanhemmuuden” kriteerien täyttämässä, vaikka vanhemmat olisivatkin olleet hyvillä taloudellisilla, sosiaalisilla ja kulttuurisilla resursseilla varustettuja entisessä kotimaassaan. Myös tämän aineiston vanhemmilla puutteet kielitaidossa ja suomalaisen yhteiskunnan tuntemuksessa hankaloittivat lasten ja nuorten elämän tarkkaa seuraamista ja ohjaamista (ks. luku 5.1.2). He kuitenkin kuvasivat itsensä kompetentteina vanhempina, usein ammentaen aineksia vanhemmuuteensa juuri ”yleisesti hyväksytyistä” keskiluokkaisista ideoista. Osaltaan tämä saattaa kummuta jo vanhempien keskiluokkaisista perhetaustoista, joissa länsimaiset ”liberaalit” kasvatusta koskevat ajatukset vanhempien kertoman mukaan olivat saaneet jalansijaa jo ennen maahanmuuttoa (ks. Pels & de Haan 2007). Toisaalta vanhemmat joustivat ja oppivat uutta (Foner 2009, 8). Kurditaustainen äiti kertoi: ”Kun mä tulen tänne, minun keskimäinen poika syntynyt, mä sain paljon kirjoja. Lasten kasvatusta kaikki. Vaikka mä Irakissa tiesin kaikki, mutta, täällä opin vielä enemmän. (...) Mä otin kaikki (kirjat) ja mä luin paljon. Se on auttanut minua paljon.” Myös äidin kuvaama uusien asioiden opiskelu nimenomaan kirjoista voidaan nähdä luokittuneena valmiutena, kulttuurisena pääomana (Bourdieu 1997), joka on yhteydessä hänen keskiluokkaiseen taustaansa.

4.3.3 Asenteet ja menestyminen

Haastatteluissa korostettiin perheen olevan arvomaailman ykkönen. ”Hyvän perheen” arviot eivät kuitenkaan liittyneet yksinomaan perheen si-

säisiin kysymyksiin, vaan myös perheenjäsenten suhteeseen ympäröivään yhteiskuntaan: ”hyvää perhettä” mitattiin myös sillä, miten se onnistui tuottamaan yhteiskuntaan toivotunlaisilla asenteilla varustettuja, menestyviä uusia jäseniä. Se, että maahanmuuttajataustaista väestöä koskevissa mielikuvissa vedetään yhteyksiä perhe-elämän ja yhteiskunnallisen aseman välille, käy ilmi seuraavasta katkelmasta, jossa 18-vuotias albaanitaustainen nuori nainen kertoo ihmisten olleen yllättyneitä siitä, että taustastaan ja perheensä suuresta lapsimäärästä (7) huolimatta hän ja hänen sisaruksensa ovat olleet koulutus- ja työurillaan hyvin menestyneitä:

Tytär: Tosi moni on uskonu, et meit on suurperhe, me ollaan suurperhe. Et mennään, tietsä, huonolle tielle. (...) Nyt ku mun sisko on tuolla, Englannissa bisnesalalla, ja mun isovelki on täällä, (Firmassa) ja toinen on, missä kaikkialla. [*naurahtaa*] Sillee että, ne on ihmetelly, että miten meil on menny asiat tosi hyvin. Ennakkoluuloi on kyllä riittäny.

MP: Ai suomalaiset on ajatellu niin?

Tytär: Suomalaiset, ulkomaalaiset... Et sillee.

[*albaanitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu äitinsä kanssa*]

Maahanmuuttajataustaista ”suurperhettä” ei siis määritä yksin lapsiluku, vaan myös oletukset alhaisesta yhteiskunnallisesta asemasta ja kyvyttömyydestä siirtää nuorelle sukupolvelle resursseja, jotka auttaisivat kohoamaan sosiaalisesti. Haastateltu nuori nainen asetti tätä ajattelutapaa vasten oman perheensä, jonka lapset olivat työllistyneet kunniallisiin ja arvostettuihin ammatteihin. Hänen sisarustensa saavutukset näyttäytyivät siten osoituksena siitä, että hänen perheensä ei ollut ongelmallinen vaan toimiva ja kunnollinen. Sekä nuoret että heidän vanhempansa usein pitivätkin tärkeänä tuoda esiin perheenjäsentensä työelämään ja koulutukseen liittyviä saavutuksia, ja mikäli tällaisia ei ollut, ainakin korostaa ahkeruutta ja halua itsensä elättämiseen. Tässä yhteydessä usein tuotiin esiin, kuinka tärkeää oli antaa yhteiskunnalle jotakin takaisin, esimerkiksi veronmaksun ja yhteiskunnallisen aktiivisuuden kautta, sen sijaan että olisi vain saavana osapuolena.

Tällaisissa puheenvuoroissa puhuttiin selkeästi niitä kielteisiä stereotyyppioita vastaan, joissa korostuvat maahanmuuton valtiolle aiheuttamat menot ja joissa maahanmuuttajataustaiset yksilöt esitetään passiivisina ja sosiaaliturvien varassa elävinä. Vaikka tällaisen stereotyyppisöinnin kohteeksi

joutuvat kenties useammin yksilöt kuin perheet, haastateltavat puhuivat sitä vastaan nimenomaan laajentamalla soveliaaksi ja kunnolliseksi katsottu ajattelutapa koskemaan koko perhettä. Tämä saattaa liittyä siihen, että työntekoa ja kouluttautumista koskevien asenteiden katsottiin olevan keskeisesti perheen sisällä sukupolvelta toiselle siirrettäviä asioita. Somalitaustainen 18-vuotias nuori nainen puhui omasta rahankäytöstään seuraavasti, yhdistäen sen lähes samassa hengenvedossa sekä maahanmuuttajien julkisuuskuvaan että oman perheensä työmoraaliin:

Mä en ikinä varmaan ois sossupummi, vaikka nyt mä voisin olla käymättä töissä ku mä saan Kelaltaki, jos mä haluan, tukee, ja sossultaki. Kun mä opiskelen. Mut silti, mä ajattelen et mieluummin omaa rahaa minkä, tietsä, mä ite voin päättää paljon mä otan kuukaudessa. (...) Poliitikassa puhutaan, et, siitä et millasii maahanmuuttajia tänne tulee ynnä muuta, että sossupummeja ja näitä. (...) Ja esim. mun perheestä kukaan ei oo työtön. Ei ees mun veli.

[somalitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin]

Nämä puheenvuorot olivat perustavalla tavalla moraalisia kannanottoja siihen, millainen yhteiskunnan jäsenyys on toivottavaa tai suotavaa. Ne toimivat välineinä oman moraalisen toimijuuden rakentamisessa, joka puolestaan oli keskeinen väline marginalisoivien stereotyyppien kyseenalaistamisessa. Moraalisesti hyvänä toimintana näyttäytyi sellainen, jossa pyrittiin täyttämään yhteiskunnallinen normi siitä, kuinka yksilön on toimittava ollakseen yhteiskunnalle hyödyllinen.

Kunnollisen perheen diskursiivinen rakentaminen työn, koulutuksen ja näihin liittyvien asenteiden, siis perheen ulkoisten tekijöiden kautta voi vaikuttaa ristiriitaiselta. Miksi perhe-elämää selitetään asioilla, jotka eivät siihen (suoraan) liity? Perheenjäsenten työteliäisyys ja ahkeruus, sekä näiden ominaisuuksien mukanaan tuoma arjen kiireisyys esitettiin haastatteluissa myönteisinä, oikeista asenteista ja kunnollisuudesta kertovina asioina. Siitä näkökulmasta, että haastatteluissa korostettiin niin voimakkaasti perheen yhdessäolon tärkeyttä, taipumus esittää työhön tai opintoihin liittyvä kiire myönteisesti näyttää eriskummalliselta. Näen, että tällaisia puhetapoja on ymmärrettävä suhteessa pyrkimykseen täyttää kunnan kansalaisen normi, joka Suomessa liittyy työmarkkinaosallistumiseen (Suurpää 2002, 209–210). Jopa kiire vastakohtana työttömyyden yhteiskunnasta eristävälle tapahtumattomuudelle voi tuottaa kokemuksen

yhteisyydestä ja yhteiskunnan valtavirran mukana kulkemisesta, kuten seuraavassa tuo esiin kenialaistaustainen äiti:

Mä tykkään tehdä töitä. Mä haluan tehdä jotain, se on sitä mitä sanotaan normaaliksi. Tavallinen perhe. Herää aamulla, meet töihin ja lapset menee kouluun. Illalla sitten vasta tavataan. (...) Joskus mä työnsin talvella mun lapsia (päiväkotiin) ja olin että ”voi ei, mä myöhästyn”. Ja mä tulin siitä onnelliseksi. Että, mä en jää jälkeen, vaikka oonkin Suomessa, yritän silti pysytellä samassa tahdissa kun kaikki muut, jotka herää ja menee töihin aamuisin. Mä teen ihan samaa.

[kenialaistaustainen äiti, haastateltu yksin]

Työhön, opiskeluun ja ahkeruuteen viittaaminen perheen yhteydessä osoittaa, ettei oleellista ollut ainoastaan kuvata omaa perhettä mahdollisimman myönteisessä valossa, vaan kuvata sitä suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan ja pyrkiä esittämään se siinä arvokkaana.

4.4 PERHEET TRANSNATIONAALISESSA JA SUOMALAISESSA KONTEKSTISSA

Tässä luvussa pääpaino on ollut niiden puhetapojen tarkastelussa, joilla haastateltavat esittivät perhettään haastattelutilanteessa rakentaen kuvaa omasta perheestään toimivana, läheisiin suhteisiin nojaavana sosiaalisena yhteisönä (Finch 2007). Vaikka arkisessa perhe-elämässä perheen ideaali joutuu usein käytäntöjen kanssa ristiriitaan (Gillis 1996; ks. luvut 5 ja 6), oma perhe yleisellä tasolla tulkittiin ennen muuta myönteisenä, emotionaalista ja sosiaalisia resursseja tarjoavana yhteisönä.

Yhteisö, johon perheen käsitteellä viitattiin, oli perheestä toiseen ja jopa tilannekohtaisesti muuttuva. Lapset ja vanhemmat olivat perheiden keskiössä, mutta käsitykset siitä, mitä on perhe, eivät tyhjentyneet tähän joukkoon, vaan kattoivat vaihtelevan joukon sukulaisia ja toisinaan myös ystäviä Suomessa, entisessä kotimaassa ja muualla maailmassa. Perheenjäsenyys ei rakentunut kotitalouden jakamisen varaan, vaan perustui vaihtelevasti sukulaisuuden ja neuvoteltujen vastuiden määrittämään jaettuun historiaan. Kaikkien haastateltujen perheiden elämä oli tavalla tai toisella transnationaalista: perhesuhteita pidettiin yllä vuosien ja vuosikymmenten ajan fyysisen välimatkan yli, ja ne säilyttivät ainakin osan sitovuudestaan,

samalla kun ne tarjosivat yhden ankkurin identifikaatioille. Nuorten perheenjäsenten löyhemmät ja useimmiten vanhempien välittämät siteet sukulaisiin Suomen ulkopuolella kuitenkin viittasivat siihen, että kasvokkaiset kohtaamiset ja tilallisesti jaettu historia ovat tärkeitä perhesuhteiden sitovuuden muodostumisessa (ks. Haikkola 2012).

Kun luvussa 3 *Asemoitumisia suomalaisessa yhteiskunnassa* osoitin, että etnisuus ja maahanmuuttotausta vaikuttavat perheiden sosioekonomiseen asemaan työmarkkinoille pääsyn vaikeuden ja syrjivien käytäntöjen kautta marginalisoiden, tässä luvussa huomio on kiinnitetty perhettä koskevien etnistyneiden ja luokittuneiden puhetapojen merkitykseen yksilöiden ja ryhmien yhteiskunnallisessa asemoitumisessa. Suomessa asiantuntija- ja mediapuheessa rakentuva ”kunnollinen perhe” on useimmiten sekä keskiluokkainen että etnisesti suomalainen, ja maahanmuuttajataustaiset perheet suljetaan tämän kategorian ulkopuolelle homogeenisoivan ongelmapuheen keinoin. Ongelmapuhetta voidaan lukea luokan ja etnisyyden yhteenkietoutumana: asettamalla ei-suomalaisiksi ajateltujen perheiden toimivuus kyseenalaiseksi esitetään arvio näiden ryhmien elämäntavan arvosta ja asetetaan heidät hierarkiassa suomalaisia perheitä alemmas (ks. Skeggs 1997, 43–52). Haastattelussa maahanmuuttajataustaisia perheitä koskevat stereotyyptit toimivat perhekuvausten käyttöaineiksena yhtäältä siten, että haastateltavat pyrkivät osoittamaan niiden paikkansapitämyyden oman perheen kohdalla ja näin määrittelemään oman perheensä ”kunnon perheiden” joukkoon. Toisaalta julkisessa keskustelussa esiin nostettujen ongelmien todellisuuspohjaa harvoin pyrittiin kiistämään. Nämä ongelmat sijoitettiin oman perheen ulkopuolelle ja siten ne olivat, kuten valtaväestöä edustaville yksilöillekin, (yksi) diskursiivinen väline rakentaa myönteistä kuvaa omasta perheestä ja perustella omia perheikäytäntöjä.

Vaikka pyrkimystä tulkita ja esittää oma perhe myönteisenä yhteisönä voi pitää tiettyssä mielessä universaalina (Finch 2007; Ribbens McCarthy 2012), maahanmuuttajataustaisten perheiden kohdalla se tapahtuu kontekstissa, jossa monen yhteiskunnallinen asema on melko marginaalinen sosioekonomisen aseman ja vähemmistöstatuksen vuoksi ja jossa homogeenisoiva ja ongelmakeskeinen julkinen keskustelu marginalisoi heitä ryhmän entuudestaan. Crompton (2006, 664–666) esittää, että tilanteessa, jossa kunnollisuuden osoittaminen työmarkkinastatuksen kautta ei onnistu, perheen merkitys kunnollisuuden tuottamisessa voi korostua. Richard Sennett ja John Cobb kuvaavat klassisessa tutkimuksessaan *Hidden Injuries*

of Class (1993 [1972]), kuinka yhdysvaltalaiset työläisammateissa toimineet miehet käyttivät perhettä koskevia argumentteja palauttaakseen ylpeytensä ja kunniallisuutensa. Sennettin ja Cobbin teoksessa kiinnostavaa on se(kin), että heidän tutkimuksensa kohdejoukko muodostui eurooppalaisten maahanmuuttajien toisen, kolmannen ja jopa neljännen polven jälkeläisistä, jotka yhä kamppailivat maahanmuuton tuoman sosiaalisen aseman laskun ja siihen liittyvien identiteettipohdintojen kanssa. Tutkimus kuvaakin paitsi luokan ja luokkaerojen subjektiivista, moraalista ja elämäntapaan liittyvää ulottuvuutta (ks. myös Sayer 2005), myös sitä, kuinka maahanmuutolla saattaa olla pitkän aikavälin vaikutuksia perheiden ja yksilöiden sosiaaliseen asemaan sukupolvesta toiseen vielä kauan sen jälkeen, kun tyypilliset maahanmuuttoon yhdistetyt integraation pulmat on ratkaistu. Näen paljon yhtymäkohtia Sennettin ja Cobbin haastatteleminen miesten ja naisten ja omien, 2000-lukua elävien haastateltavieni välillä. Molempien ryhmien puhuvat osoittavat, että sekä maahanmuutto ja siihen liittyvät kulttuuriset eronteot että sosiaalinen asema vaikuttavat tapoihin, joilla perhe-elämää ymmärretään ja tulkitaan.

5 Sukupolvet, maahanmuutto ja konflikti

Edellisessä luvussa esitin, että oman perheen esittäminen toimivana ja kunnollisena yhteisönä oli haastateltaville tärkeää, koska perhe on heidän keskeinen kiinnekohtansa, mutta myös, koska perhe-elämää koskevilla puhetoivoilla on merkitystä perheenjäsenten yhteiskunnalliselle asemalle. Tässä luvussa tartun kysymykseen siitä, miten perheiden kunnollisuuteen sovitettiin kysymyksiä sukupolvien välisistä eroista, neuvotteluista ja ristiriidoista. Asema sukupolvien ketjussa on keskeinen perheenjäseniä toisistaan erottava hierarkkinen linja, jonka mukaan heillä on perheessä eri määrä vastuuta ja valtaa. Sukupolvien välisten suhteiden järjestäminen on samalla osa yhteiskunnan normittamaa perheen sisäistä järjestystä (Yesilova 2009). Tutkimuksissa maahanmuuttajataustaisten nuorten on usein nähty olevan erityisellä tavalla ”myrskyn silmässä”, kun kahden osin päällekkäisen siirtymän ajatellaan lisäävän nuorten identiteettipohdintojen taakkaa ja toisaalta sukupolvittaiset erot suhteessa kahteen kulttuuriin ja yhteiskuntaan muuttavat perheenjäsenten välisiä vastuita ja velvollisuuksia sekä käsityksiä kullekin soveliaasta tai toivottavasta käyttäytymisestä (Suárez-Orozco & Suárez-Orozco 2001; Portes & Rumbaut 2001; Suárez-Orozco & Qin 2006; Kasinitz ym. 2008; Foner (ed.) 2009; Harinen (toim.) 2003, Alitolppa-Niitamo 2004b, 2010; Hautaniemi 2004).

Keskeinen keskustelukumppanini tässä luvussa on kunnollisuuden teeman lisäksi maahanmuuttotutkimuksen sisällä tehty niin sanottua eritahtista akkulturaatiota koskeva tutkimus, jossa painottuvia näkemyksiä sukupolvisuhteista pyrin monipuolistamaan. Kuten monessa muussakin maahanmuuttoa ja sukupolvia koskevassa tutkimuksessa, tarkasteluni lähtökohtana on ollut ristiriidan ja hankauksen paikkojen etsiminen sukupolvien välisistä suhteista. Ristiriidoista ei kuitenkaan voi kirjoittaa ottamatta huomioon sukupolvien välistä lojaalisuutta ja perhesuhteiden erityislaatuisuutta. Riitoja ja riitelyä koskeva haastattelupuhe vahvistaa tulkintaa perheestä erityisenä paikkana, joka pyritään määrittelemään myönteisesti ja jonka kautta pyritään rakentamaan tai vahvistamaan kuvaa omasta kunnollisuudesta.

5.1 ERITAHTINEN AKKULTURAATIO JA SUKUPOLVET

Tämä tutkimus ei koske nuorten tai heidän vanhempiensa akkulturaatiota, jolla on sukupolvia koskevassa maahanmuuttotutkimuksessa ollut keskeinen sija. Olen tietoisesti halunnut lähestyä perhesuhteita toisenlaisesta viitekehystä käsin johtuen muun muassa siitä, että akkulturaation ja sen rinnalla käytetyt kotoutumisen ja integraation käsitteet saavat herkästi normatiivisia merkityksiä (ks. Suurpää 2002, 206–213). Tässä luvussa peilaan kuitenkin aineistoani myös joihinkin akkulturaatiota, erityisesti eritahtista akkulturaatiota koskeviin kirjoituksiin. En tee tätä analysoidakseni haastateltavien akkulturaation tasoa tai muotoa, vaan pohtiakseni ja kyseenalaistaaksenikin laajalle levinnyttä käsitystä eritahtisesta akkulturaatiosta sukupolvisuhteiden ensisijaisena määrittäjänä ja sitä erityistä konfliktiherkkyyttä, joka tätä kautta maahanmuuttajataustaisten perheiden sukupolvisuhteisiin usein oletetaan.

5.1.1 Segmentoituneen assimilaation teoria

Aiempi tutkimus sekä Suomessa (Alitolppa-Niitamo 2004a ja b; Niemelä 2003) että kansainvälisesti (Foner 2009 [ed.]; Portes & Rumbaut 2001; Suárez-Orozco & Suárez-Orozco 2001; Suárez-Orozco & Qin 2006; Prieur 2002) on ansiokkaasti osoittanut, että maahanmuuttajataustaisissa perheissä sukupolvet ovat erilaisissa asemissa suhteessa sekä vastaanottavaan yhteiskuntaan että entiseen kotimaahan ja että näillä eroilla on vaikutusta sukupolvien kokemusmaailmiin ja keskinäisiin suhteisiin. Tässä tutkimusperinteessä yhdysvaltalaisen Alejandro Portesin ja hänen kollegoidensa teoria segmentoituneesta assimilaatiosta (*segmented assimilation*) on ollut vaikutusvaltainen (Portes & Zhou 1993; Portes & Rumbaut 2001). Se pyrkii tarjoamaan selitysmallin, joka Chicagon koulukunnan klassista assimilaatioteoriaa paremmin selittäisi toisen sukupolven sisäisiä eroja vastaanottavaan yhteiskuntaan kiinnittymisessä (Portes & Zhou 1993).

Osana segmentoituneen assimilaation teoriaa Portes ja Rumbaut (2001) erottavat kolme tapaa, joilla maahanmuuttajien ja heidän lastensa akkulturaatioprosessi suhteessa toisiinsa ja vastaanottavaan yhteiskuntaan voi järjestyä. *Samantahtisessa akkulturaatiossa (consonant acculturation)* sekä vanhemmat että lapset omaksuvat vastaanottavan yhteiskunnan kielen ja tavat nopeasti, eivätkä juuri pyri pitämään yllä kieltään, sidoksia kulttuuritaustaansa tai etniseen yhteisöön. *Eritahtisessa akkulturaatiossa (disso-*

nant acculturation) lapset omaksuvat vastaanottavan yhteiskunnan kielen ja tavat nopeasti, mutta vanhemmat jäävät kielellisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti sidoksiin etniseen viiteryhmäänsä ja entiseen kotimaahansa. *Selektiivisessä akkulturaatiossa (selective acculturation)* sekä vanhemmat että lapset oppivat pikkuhiljaa vastaanottavan yhteiskunnan kielen ja tavat, mutta säilyttävät samalla vahvat siteet etniseen yhteisönsä. (Mt. 49–54.) Näiden merkittävyys on siinä, että teorian mukaan akkulturaatioprosessin tyyppi vaikuttaa sekä perheenjäsenten välisiin suhteisiin että toisen sukupolven yhteiskunnalliseen menestykseen. Toivotuimpana Portes ja Rumbaut (2001) pitävät selektiivistä akkulturaatiota, jonka he näkevät varmimmin johtavan toisen sukupolven sosiaaliseen nousuun, sillä se tukee vanhempien auktoriteetin säilymistä, ja sidokset etniseen yhteisöön auttavat vähentämään syrjinnän ja rasismien vaikutuksia. Huonoimpana vaihtoehtona he näkevät eritahtisen akkulturaation, joka teorian mukaan johtaa vanhempien auktoriteetin murenemiseen, sukupolvien välisiin konflikteihin ja nuorten kiinnittymiseen vastaanottavan yhteiskunnan alempiin segmentteihin. (Mt.)

Eritahtinen akkulturaatio on siis maahanmuuttajataustaisia nuoria koskeva riski. Erityisen ongelmallinen tilanne on eritahtiseen akkulturaatioon liittyvä roolien kääntyminen: kun lapset ovat merkittävästi vanhempiaan kompetentimpia toimimaan vastaanottavassa yhteiskunnassa, he tulkkauskseen ja muiden avustavien toimien kautta joutuvat kantamaan vastuuta tilanteissa, joissa kokonaisvastuu tulisi olla vanhemmilla (Portes & Rumbaut 2001, 51–53). Teorian vaikutusvaltaisuuden ansiosta huoli eritahtisen akkulturaation ja roolien kääntymisen vaikutuksista toisen sukupolven hyvinvoinnille ja tulevaisuudelle on levinnyt laajalle sekä tutkimuksessa että ammattilaiskeskustelussa (Waters ym. 2010).

Segmentoituneen assimilaation teoria on tärkeä, mutta siihen ja tapoihin, joilla sen esittelemisiin käsitteisiin on tutkimuksessa ja julkisessa keskustelussa tartuttu, liittyy myös ongelmia. Waldingerin ja Felicianon (2004, 379–380) mukaan akkulturaatiopainotuksen myötä teoriassa korostuu kulttuuristen tekijöiden merkitys luokan kustannuksella. Kokonaisuudessaan teoria nojaa ajatukseen lasten ja vanhempien muodostamasta ydinperheestä, joka yhdessä muuttaa enemmän tai vähemmän pysyvästi maasta toiseen. Tällaisen perhekokoonpanon ottaminen tarkastelun lähtökohdaksi ei huomioi transnationaalisen liikkuvuuden ja siihen liittyvän hoivasuhteiden uudelleenjärjestelyn moninaisuutta, eikä anna välineitä esimerkiksi

sellaisten tilanteiden tarkasteluun, jossa perheenjäsenet asuvat eri maissa (ks. Bryceson & Vuorela 2002). Vähäiselle huomiolle jää se, etteivät hoivavastuu ja (biologinen) vanhemmuus käy yhdessä yhtä itsestään selvästi kuin ydinperhenormi olettaa: hoivavastuuta jaetaan suuremmalle joukolle sukulaisia (esim. Erel 2002), jolloin myös sukupolvisuhteista neuvotteleva joukko on vanhempien ja lasten muodostamaa ydinperhettä suurempi. Riski uusintaa sekä metodologista nationalismia (Wimmer & Glick Schiller 2003) että ydinperhenormia kasvaa, jos tutkimuksen lähtökohdaksi otetaan yhden kansallisvaltion sisällä pysyvä perhe.

Tämän tutkimuksen valossa ongelmallista on myös ja kenties erityisesti se, että jatkotutkimuksessa erityisen keskeinen sija on annettu eritahtiselle akkulturaatiolle. Tämä antaa aiheutta ajatella, että tutkimusta on ohjannut kiinnostus konfliktihin – sukupolvien välistä lojaalisuutta ja jatkuvuutta on nähdäkseen tarkasteltu huomattavasti harvemmin. Huoli eritahtisen akkulturaation vaikutuksista on ollut niin läpitunkeva, että muut Portesin ja kollegoiden esittämät variantit ovat jääneet melko vähäiselle tutkimukselliselle käsittelylle (Waters ym. 2010, 1170, 1185). Portesin ja Rumbaut'n tutkimusasetelman toistaessaan Waters kollegoineen (2010) on kuitenkin todennut ensinnäkin selektiivisen akkulturaation olevan huomattavasti muita akkulturaatioprosessin muotoja yleisempää, ja toiseksi, ettei heidän tutkimuksensa perusteella eritahtisella akkulturaatiolla, tai muillakaan akkulturaation muodoilla, näytä olevan yhteyttä nuorten heikon koulu-tuksellisen menestyksen tai yhteiskunnallisen marginalisoitumisen kanssa. (Mt.; myös Kasinitz ym. 2008.)

Phoenix ja Husain (2007) ovat todenneet tutkimuksen pääsääntöisesti vahvistavan kuvaa etnisten vähemmistöjen ja maahanmuuttajien perheiden ongelmallisuudesta omaksumalla ongelmalähtöisen kysymyksenasettelun heitä koskevilla tutkimuksissa. Eritahtisen akkulturaation käsitteen keskeisyyden maahanmuuttotutkimuksessa voi ajatella olevan yksi osoitus tästä ongelmakeskeisyydestä. Sen kautta maahanmuuttajataustaisista perheistä puhuttaessa korostuvat sukupolvien väliset konfliktit, heikko sosioekonominen asema ja vanhempien resurssien puutteet. Samalla näiden perheiden kunnollisuus asettuu kyseenalaiseksi, ja erot maahanmuuttajataustaisen ja muun väestön välillä korostuvat. Jos moraalisiin erotteluihin perustuva diskursiivinen luokittelu nähdään tärkeänä osana yksilöiden ja ryhmien yhteiskunnallista asemointia (Skeggs 1997; 2004), ongelmakeskeinen, perheiden kunnollisen toiminnan kyseenalaistava tutkimuksellinen puhetapa

näyttäytytty osana prosessia, joka marginalisoi maahanmuuttajataustaista väestöä ryhmänä.

5.1.2 Sukupolvet, suomalainen yhteiskunta ja kulttuuri

Edellä esitetty kritiikki ei tarkoita, ettei eritahtisen akkulturaation käsitteen avulla voisi ymmärtää joitakin haastatelluissa perheissä maahanmuuton jälkehen tapahtuneita muutoksia. Kielellisessä kompetenssissa ja yhteiskunnan toiminnan tuntemisessa oli aineistossa merkittäviä sukupolven mukaisia eroja samansuuntaisesti kuin lukuisissa aiemmissa tutkimuksissa on todettu (esim. Portes & Rumbaut 2001; Suárez-Orozco & Suárez-Orozco 2001, 75; Prieur 2002, 61; Al-Ali 2002, 92; Alitolppa-Niitamo 2004a). Lapset ja nuoret puhuivat vanhempiinsa verrattuna paremmin suomea, tunsivat paremmin suomalaisen yhteiskunnan toiminta- ja ajattelutapoja, ja heillä oli laajemmat sosiaaliset verkostot, joihin kuului myös etnisesti suomalaisia nuoria ja aikuisia. Toki moni vanhemmista puhui suomea ja tunsi suomalaista yhteiskuntajärjestelmää ja ihmisiä, mutta harvoin niin vaivattomasti ja itsestään selvästi kuin heidän lapsensa. Tapasin myös vanhempia, jotka kokivat yhteytensä suomalaisiin vähäisiksi ja joiden sosiaaliset suhteet rajoittuivat valtaosin samaa kieltä puhuviin. Erityisen suuriksi sukupolvien väliset erot toimintavalmiuksissa suomalaisessa yhteiskunnassa kasvoivat niissä (aineistossa harvalukuisissa) tilanteissa, joissa lapsi tai nuori oli muuttanut Suomeen ennen vanhempiaan, ja oli näin jo vanhempien muuttaessa lähtökohtaisesti perheessään ympäristön paremmin tunteva osapuoli³⁰. Jo maahanmuuttoprosessi vaikutti siis siihen, millaiset olivat sukupolvien asemat suhteessa vastaanottavaan yhteiskuntaan ja millaisiksi muodostuivat perheenjäsenten keskinäiset vastuut.

Kuten totesin luvussa 4.3.2 *Kunnollinen vanhemmuus*, yksi haastateltujen vanhempien ja länsimaisten kasvatusideaalien jakama ”hyvän vanhemman” kriteeri oli vanhemman halu ja kyky pysyä mukana siinä, mitä heidän lastensa elämässä tapahtui. Perustellusti voidaan kysyä, onko vanhemmalla suomalaisessa yhteiskunnassa mahdollisuutta tämän kriteerin täyttämiseen, mikäli hän esimerkiksi ei ymmärrä suomen kieltä. Seuraavassa

30 Toisenlaisissa tilanteissa lapsi tai nuori oli muuttanut Suomeen vanhempaansa myöhemmin (ks. Erel 2002). Jo maahanmuuttoprosessin monimuotoisuus siis tarkoittaa, ettei Portesin ja Rumbaut'n (2001) akkulturaatiomallia voi sellaisenaan soveltaa koskemaan kaikkia perheitä.

katkelmassa 16- ja 21-vuotiaat somalitaustaiset siskokset kertovat suomen kielen käytöstään kotona. Aiemmin heidän äitinsä suomen kielen taito oli ollut niin puutteellinen, että tytärten kielivalintaa ohjasi toisinaan halu salata joitakin asioita äidiltään:

Isosisko: Me puhutaan koko ajan suomee. Kun kavereiden kans ollaan, paljon suomee. Ja me puhutaan, siskojen kanssa, himaan ku tullaan. (...) On asioita mitä me ei haluta kertoa mutsille, sit me puhutaan suomee.

Pikkusisko: Ei enää kyllä. [*nauraa*]

Isosisko: Nyt se tajuu. [*nauraa*] Mutsi tajuu, et ei kannata ees kokeilla.

Pikkusisko: Tai jos sanoo et mä menin näkee tätä, niin sit mutsi vaan, ”aa!”

Isosisko: Et ”ketä menit näkee?” [*nauraa*]

Pikkusisko: Ennen vanhaan, se istu tossa ja me vaan juteltiin (suomeksi) tällee. Et se ei hoksannu sen kummempaa. Kyl se hoksas et me puhutaan jostain, mut se oli vaan, et ei mua nyt liikuta näiden nuorten jutut. Mut nykyään niin kyl se...

MP: Nykyään ymmärtää paremmin.

Isosisko: Ei voi enää mitään semmosia temppuja tehdä.

[*somalitaustaiset siskokset, 16 ja 21 vuotta, haastateltu serkkunsa kanssa*]

Eritahminen akkulturaatio selittää tällaisia tilanteita. On kuitenkin tärkeää huomata, että ilmiö on sidoksissa suomalaisen yhteiskunnan rakenteisiin ja vanhempien asemaan niissä – ei vain kulttuurieroihin ja kykyyn tai haluun omaksua kulttuurisia käytäntöjä ja kieltä. Riippui vanhempien kielellisistä ja sosiaalisista resursseista, haastoivatko eritahtiseen akkulturaatioon liitetyt kysymykset heidän vanhemmuuttaan. Tällaisten resurssien hankkimisessa aineiston perusteella työllistyminen oli keskeinen jakolinja: työllistymään onnistuneilla vanhemmilla oli usein kielellisesti ja sosiaalisesti vahvemmat resurssit suomalaisessa yhteiskunnassa toimimiseen, ja siten myös lastensa seuraamiseen ja ohjaamiseen, kuin työttömillä vanhemmilla. Myös edellä lainattujen siskosten äidin suomen kielen taito oli kohentunut työharjoittelun aikana, johon hän oli päässyt usean työttömyysvuoden jälkeen. Näyttääkin siltä, että vaikka maahanmuutto aiheuttaa eritahtista akkulturaatiota, sitä pitävät yllä, kenties jopa kärjistävät suomalaiset työmarkkinat, joille pääsyn totesin luvussa 3.3 *Vanhemmat: työllisyys ja toimeentulo* olevan haastavaa.

Toisaalta on hyvä pitää mielessä, että työttömät ja heikokosti suomen kieltä taitavat vanhemmat, joiden suhteissa lapsiinsa oli eritahtisen akkulturaation piirteitä, eivät kuitenkaan olleet kokonaan vailla resursseja

vanhempina. Verkostot etnisen yhteisön sisällä ja transnationaalinen perheverkosto tarjosivat emotionaalista ja käytännöllistä tukea lastenkasvatukseen ja ainakin osittain auttoivat säilyttämään tunnetta kompetentista vanhemmuudesta. Prieur (2002, 61) on myös huomauttanut, ettei nuorten vanhempiaan parempi kielellinen kompetenssi automaattisesti tarkoita vanhempien auktoriteetin rapautumista, ja että sen kautta syntyvä riippuvuus toimii vahvana siteenä sukupolvien välillä.

Vanhemmuudessaan eivät kohtaa haasteita ainoastaan erityisen marginaalisiksi nähtyihin ryhmiin kuuluvat vanhemmat, kuten työttömät ja puutteellisesti suomen kieltä taitavat. Myös työssäkäyvät, suomenkielentaitoiset ja hyvin verkostoituneet vanhemmat kokivat epävarmuutta vanhempina, ja toisaalta työttömien vanhempien huolenaiheet eivät kiinnittyneet vain eritahtisen akkulturaation tematiikkaan. Vanhemmat kantoivat huolta taloudellisesta epävarmuudesta, perheyhteyden säilyttämisestä, kiireestä ja työn ja perheen yhteensovittamisesta, joten heidän epävarmuuksiensa lähteet olivat osin samoja kuin etnisesti suomalaisilla vanhemmilla (ks. Sallinen 2005). Toisaalta valtaväestöstä poiketen he kantoivat huolta rasismista ja syrjinnän vaikutuksista lastensa hyvinvoinnille ja siitä, miten he näissä kysymyksissä pystyivät lapsiaan tukemaan.

Toinen eritahtisen akkulturaation yhteydessä käsitelty teema on sukupolvien erilainen suhde lähettävän ja vastaanottavan maan kulttuuriin. Vanhemmille entisen kotimaan kulttuurinen perinne oli arvokas, ja he pitivät tärkeänä tehtävänä sen siirtämistä lapsilleen. Sukupolvien suhde kulttuuriin ei kuitenkaan tyhjentynyt asetelmaan, jossa vanhemmat asettuisivat tradition kantajiksi ja nuoret vaikutteiden vastaanottajiksi joko vanhemmiltaan tai kaveripiiriltään ja muilta suomalaisen yhteiskunnan toimijoilta. Kulttuurin oppiminen tapahtuu käytännöissä, perheen arkisessa elämässä ja esirefleksiivisellä, osin tiedostamattomalla tasolla (Strandbu 2005, 38–39), eikä siihen liittyvien käytäntöjen ja ajattelutapojen siirtäminen ole kiinni vain vanhempien päätöksestä. Toiseksi, jos nähdään nuori sukupolvi vain vaikutteiden vastaanottajana, sivuutetaan merkittävä osa nuorten toimijuutta, heidän käymiään kulttuurisia neuvotteluja sekä paikallisia ja globaaleja nuorisokulttuureja (ks. esim. Sernhede 2007).

Nuorisotutkimuksen piirissä tehdyssä etnisyyden ja maahanmuuton tutkimuksessa on todettu, että huolimatta muuttuvasta suhteesta entisen kotimaan kulttuuriin, nuorille etninen tausta ja siihen liitetyt kulttuuriset tai uskonnolliset sisällöt säilyvät tärkeinä (Niemelä 2003; Honkasalo,

Harinen & Anttila 2007; Fangen 2007). Osin haastatellut nuoret kokivat tietämyksensä (vanhempiensa) entisestä kotimaasta ja sen kulttuurista puutteelliseksi johtuen vähäisistä kokemuksistaan siellä, jolloin vanhemmat olivat keskeisin linkki, joka yhdisti heidät taastaansa (ks. Haikkola 2012). Kuitenkaan nuoret eivät läheskään aina halunneet tulla nähdyksi vain vanhemmiltaan tulevan tiedon vastaanottajina. Seuraavassa katkelmassa olen suunnannut kysymykseni vanhemmille, mutta paikalla oleva 14-vuotias poika vastustaa kysymykseni kehystä, joka olettaa hänen kulttuurisen tietonsa vähäisemmäksi kuin hänen vanhempiensa tiedon. Itse Suomessa syntynyt poika koki, että hänen suorat kontaktinsa entiseen kotimaahan ja säännölliset, toisinaan pitkätkin vierailut siellä antoivat hänelle asian-tuntemuksen kulttuuriaan koskien, eikä hän tarvinnut vanhempiaan välittämään tätä tietoa hänelle.

MP: Kerrotteks te sitte paljon teiän omasta kulttuurista teiän pojalle?

Isä: Kyllä-

Poika: [*keskeyttää*] Tai no tavallaan mä tiedän kaikki.

Äiti: Ja hän tietää.

MP: Niin. Niin sä oot sit kiinnostunu siitä, et mitä [Kaupungissa] tapahtuu ja siitä kulttuurista?

Poika: Nojoo, mutku me käydään siellä. Tai tää, internetissä, puhutaan niiden kaa. [*albanitaustainen vanhemmat ja heidän poikansa, 14 vuotta, haastateltu kolmissin*]

Varsinkin iältään vanhemmat nuoren sukupolven edustajat kertoivat muokkaavansa etnisiä tai uskonnollisia identifikaatioitaan uusiin suuntiin. Heidän puheessaan kulttuuri ja uskonto irtosivat kansallisvaltiollisista kehyksistä ja edellisten sukupolvien jäykiksi ja osin ongelmallisiksi koetuista tulkinnosta, kuten käy ilmi 22-vuotiaan somalitaustaisen nuoren naisen haastattelusta:

Mun tän hetkisessä (ystävä)piirissä on tosi paljon, monia uskovaisii nuorii ihmisiä jotka oikeesti haluaa uudistaa sen (islaminuskon), erottaa sen kulttuurin ja uskonnon. Haluu sen, tietsä, mitä oikeestaan, islam, pääaiheet on. Esimerkiks rehellisyys. (...) Somalialaisilla on kaikki klaaniriidat, niin ne ainakin, mun mielestä ois hyvä jos ne kuoliskin pois, kaikki ne erimielisyydet, koska, jokaises maassa on varmaan jossain vaiheessa ollu jonkin sorttinen klaaniriita. Mut. Pitääks sitä tuoda 2009 vuoteen, tai mun lapsen tulevaisuuteen? Ei, mä en nää sitä. (...) Mä sanoin ki mun isälle et mä en ymmärrä miks sä jaksat tätä jankuttaa, et jos Etelä-Afrikassa valkoset ja

mustat elää sovussa, ja kaikki on nykyään afrikkalaisii, niin. [naurahtaa] On se vähän vaikee, et, te ootte saman värisii, samasta paikasta, saman kielisiä, ja te ette siltikään pääse yhteisymmärrykseen. Isä on, ”mm-m” [nyökkää]. Kun ne tietää sen faktan, mut se on vaan jotain mitä niille on opetettu, ja, niitten on vähän vaikee päästää siitä irti.

[somalitaustainen nuori nainen, 22 vuotta, haastateltu yksin]

Nuori nainen omaksui isänsä sukupolvea paremmin tietävän aseman suhteessa siihen, mitä uskonnollisuus ja somalialainen yhteisö ”todella” ovat. Hänen käsitystään näistä ei voida siis nähdä (vain) vanhemmilta omaksuttuina vaikutteina, eivätkä hänen kulttuuriset määrittelynsä näytä olevan sidoksissa myöskään etnisesti suomalaisiin vertaisryhmiin. Sen sijaan keskeisen roolin saa monikulttuurinen, kansainvälisesti liikkuva ystäväpiiri, jota yhdisti islaminusko ja panetninen afrikkalainen identiteetti (ks. Portes & Rumbaut 2001, 154; Haikkola 2010). Tiilikainen (2003, 253) onkin todennut, että Suomessa varttuneen ja islaminuskon oppineen sukupolven näyttää olevan vanhempiaan helpompi vetää rajoja uskonnollisten ja kulttuuristen käytäntöjen välille ja arvioida taustaansa liittyviä perinteitä.

Niin ikään sukupolvien suhdetta suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin ei voi lukea suoraviivaisesti vanhempien ”kulttuuriseen traditioon” pitäytymisen ja nuorten ”suomalaistumisen” kautta. Siinä missä vanhemmat verraten usein esittivät myönteisiä arvioita suomalaisesta yhteiskunnasta viitaten rauhaan, demokratiaan, hyvinvointipalveluihin ja lainsäädännön tukemaan tasa-arvoon³¹, heidän lapsensa toivat usein esiin paljon kriittisempiä kantoja, joissa puhuttiin suoraan tai epäsuoraan jäsenyyden rajoista, ulossulkemisesta ja rasismista. Nuoret tunsivat suomalaisen yhteiskunnan vanhempiaan paremmin hyvässä ja pahassa ja olivat herkkiä suorien loukkausten ohella myös hienovaraisin keinoin tuotetuille erotteluille (ks. luku 7.1). Keskustelusta venäläistaustaisen äidin ja hänen 19-vuotiaan tyttärensä kanssa välittyivät sukupolvien erilaiset kokemukset ja tulkinnat Suomessa vallitsevasta etnisestä hierarkiasta:

31 Se, että osa vanhemmista halusi korostaa yhdenvertaisuutta tukevia rakenteita rasismien sijaan – josta osa myös kertoi – saattaa osaltaan johtua halusta ottaa etäisyyttä uhrikategoriasta ja positioida itsensä ”hyväksi maahanmuuttajaksi”, joka ”integroitui” Suomeen ja arvosti tätä yhteiskuntaa (vrt. Suurpää 2002, 111–114).

Äiti: Tuntuu että minua (kohtaan) Suomessa, ei koskaan ollut ennakkoluulo. Ei koskaan ollut, se, ei kukaan sano, että tämä venäläinen, tai joku riita. No se on myös minusta kii, riippuu. [*Tytär kurtistelee kulmiaan, pyörittelee silmiään, huokaa äänekkäästi*] Niin se on. Ensimmäinen vuosi oli tosi vaikee. Mutta sen jälkeen.

MP: Joo. [*tyttärelle*] Mitä sä luulet, onks tääl, paljon semmosii ennakkoluuloja? Tai ooksä törmänny semmosiin sitte?

Tytär: No, njoo. Ehkä liikaaki aina välillä. Kun on aina joskus koulussa sanonu, tyliin, tai ku kaikki tietää et mä puhun venäjää, kaikki on sillee, tai osa on ollu, että joo, ryssä ryssä. Mut että, kerran ku kolmannella (luokalla) murs nenän yheltä pojalta, nii, ei sitte, loppu siihen.

MP: Joo. Onks se ollu aina, kouluympäristössä, tommosia?

Tytär: Yleensä joo. Mut sit esimerkiksi, osa lapsista, on tuntenu jonku toisesta koulusta, niin ne on pihassa puhunu keskenään, että, osa on ollu sillee aina, että ei mennä leikkii ton kaa, toi on jostain, toi on ihan ulkomaalainen. (...) Mut lähinnä ehkä justiin koulussa. Ku ties että, jollaki oli esimerkiksi jonkinsortin sukunimi tai joku oli et vähänki kuuli et se ei ollu suomalainen. Niin kaikki oli sitte heti, tai siis osa oli, että joo, toi on nyt jonkun maalainen, se ei oo ihan suomalainen. (...) Mut et. Kerran ku löi nenään, niin.

MP: Sen jälkeen et oo enää törmänny vai?

Tytär: Siis sen jälkeen, sanotaan näin, että koulussa muhun ei, ei koskaan oo, mulle ei oo sanottu mitään sen jälkeen. Eikä oo, pahemmin pihallakaan. Että.

Äiti: Mutta ymmärrätkö, se on väkivaltaa.

Tytär: [*sarkastisesti*] No voi voi. Se haukku ryssäks. Mä varotin sitä monta kertaa. [*venäläistäustainen äiti ja tytär, 19 vuotta, haastateltu kahden*]

Kuten katkelma kertoo, sukupolvien väliset erot rasismiin ja hierarkisoinnin tunnistamisessa, yhdistettynä suomalaisten instituutioiden kyvyttömyyteen tai haluttomuuteen puuttua piirissään tapahtuvaan rasismiin, saattoivat jättää nuoren yksin rasismien kokemusten kanssa ja vaille rakentavia välineitä selvittää niiden kanssa (ks. Rastas 2004).

5.2 SUKUPOLVIEN VÄLINEN LOJAALISUUS JA KONFLIKTEISTA PUHUMINEN

Haastatellut kahden sukupolven edustajat erosivat siis toisistaan sekä resursseiltaan että suomalaista ja entisen kotimaan kulttuuria koskevilta tulkinnoiltaan tavoilla, jotka osittain tulivat lähelle ajatuksia eritahtisesta

akkulturaatiosta ja osittain erkanivat niistä. Käännyn seuraavaksi tarkastelemaan haastattelutilanteissa kuvattuja konflikteja sukupolvien välillä. Ne ovat tässä yhteydessä kiinnostavia muun muassa siksi, että eritahtista akkulturaatiota koskevassa tutkimuksessa vähintään implisiittisenä oletuksena on maahanmuuttajataustaisten perheiden korostunut alttius konflikteille.

Finch ja Mason (1993, 60–61) käyttävät neuvottelun käsitettä kuvaamaan kaikkea sitä toimintaa, jonka kautta perheenjäsenten vastuita ja velvollisuuksia muovataan. Neuvottelu voi olla eksplisiittistä – keskustelua ja mielipiteiden vaihtoa – tai implisiittistä, jolloin kommunikointiin ei liity avointa keskustelua, mutta tavalla tai toisella omaa näkemystä toivotuista toiminnan suunnista välitetään toisille. Implisiittiselle neuvottelulle on tunnusomaista, että se tapahtuu pidemmän ajanjakson aikana ja sen tuloksena syntyvät ratkaisut muodostuvat vähitellen, kuin huomaamatta. (Mt.) Konfliktia voi pitää kärjistettynä muotona perheen sisäisestä neuvottelusta. Konfliktitilanteessa aiempien neuvottelujen perusteella syntyneet käsitykset perheenjäsenten rooleista ja velvollisuuksista haastetaan. Aineiston perusteella konflikteihin liittyy sekä implisiittistä että eksplisiittistä neuvottelua: ne eivät ole vain populaarikulttuurisen kuvaston mukaisia yksittäisiä sanaharkkoja, vaan osin pitkiäkin aikavälejä, joihin kuuluu niin vaikenemisia, protesteja kuin keskustelua.

Perheessä esiintyviä konflikteja voi lähestyä Connidisin ja McMullinin (2002) tapaan rakenteellisesta näkökulmasta: iän, sukupuolen ja luokan mukaiset hierarkkiset asetelmat mahdollistavat perheenjäsenten eristeisen liikkumavapauden ja toimijuuden, ja tätä rakenteellisesti tuotettua jännitettä pyritään ratkomaan tilannekohtaisesti perheenjäsenten välisin neuvotteluin. Sukupolvien väliset konfliktit kiinnittyivätkin monin paikoin iän (ja sukupuolen) mukaiseen hierarkiaan, nuoren perheenjäsenen toimintavapauksien laajentamisyökkimysten ja vanhemman auktoriteetin ja käsitysten soveliaasta käyttäytymisestä asettuessa vastakkain. Myös luokka on merkityksellinen sukupolvien välisiä konflikteja ymmärtämään pyrittäessä. Yhtäältä perheiden kokema sosiaalisen aseman lasku ja toive nuoren sukupolven sosiaalisesta kohoamisesta ohjasi osaltaan nuorten elämäntapaan ja valintoihin kohdistuvia odotuksia ja vaatimuksia. Toisaalta se, että heikossa sosioekonomisessa asemassa kunnan kansalaisuutta rakennetaan kenties korostetusti perheen kautta (Crompton 2006), saattoi antaa sukupolvesta toiseen osin eri tavoin määritellylle kunnollisena perheenjäsenenä toimimiselle erityistä painoarvoa.

Suomessa pidetään tavallisena ja odotettuna sitä, että nuoret erityisesti murrosiässä kapinoivat ja esittävät äänekkäitä irtiottoja vanhemmistaan (ks. Aapola 1999). Myös maahanmuuttotutkimuksessa on, kuten todettu, annettu suurehko painoarvo sukupolvien välisten ristiriitojen pohtimiselle. Sekä kehityspsykologisen että maahanmuuttotutkimuksellisen diskurssin valossa voisi siten ainakin nuorilta haastateltavilta odottaa vanhempien arvojen, käytäntöjen ja sääntöjen kyseenalaistamista ja irtiottoja. Nuorten puhetta vanhemmistaan voi kuvata kuitenkin keskeisimmin lojaalisuuden värittämäksi (Honkatukia & Suurpää 2007, 67–76; Lahelma & Gordon 2008; Prieur 2002). He kuvasivat vanhempansa myönteisissä rooleissa omassa elämässään muun muassa emotionaalisenä ja moraalisenä tukena, kannustajina ja roolimalleina. Varsinkin maasta- ja maahanmuuton kokemuksesta kertomiseen liittyi vanhempien esittäminen tekemässä kipeitä päätöksiä ja uhrautumassa lasten tulevaisuuden turvaamiseksi (Prieur 2002, 59). Samoin maahanmuuton jälkeisessä tilanteessa nuoret kuvasivat vanhempiensa aseman omaansa raskaampana (mt.), kuten 21-vuotias albaanitaustainen nuori nainen: ”He (vanhemmat) on kasvattanu näin monta lasta erilaisessa kulttuurissa, on ollut heillääki tosi rankkaa. Ja, emmä tiedä, siis, mä oon ollu niin pieni (...) mä oon vaan sillee ’Aah!’ (nauraa) vaan kasvanut, tässä.”

Vanhempien kielenoppimisen vaikeuksien ja heikon yhteiskunnan toimintatapojen tuntemisen vuoksi nuorten perheenjäsenten kantama vastuu perheestään oli erityisesti ensimmäisinä vuosina kasvanut tavalla, joka tuntui paikoitellen haastavalta. Muutos ei silti ainakaan haastattelupuheen tasolla murtautunut sukupolvien välistä lojaalisuutta, vaan nuoret esittivät kasvaneet velvollisuutensa ”luonnollisesti” heille siirtyneinä. Smart (2007, 154) on todennut perhesuhteiden olevan *sitkeitä*: perheside ja sitä koossa pitävä lojaalisuus eivät murru helposti, osittain siksi, että perheenjäsenet ovat toisistaan riippuvaisia, usein iän ja sukupuolen mukaisten hierarkioiden muokkaamilla tavoilla, mutta myös siksi, että perhesuhteet ovat niin oleellinen osa yksilöä (mt.). Lojaalisuus vanhempia kohtaan säilyi keskeisenä piirteenä nuorten puheessa silloinkin, kun he puhuivat läpikäymistään konflikteista näiden kanssa (ks. Honkatukia & Suurpää 2007), ja usein konfliktitilanteiden kuvauksissa arvokkaana ja ymmärrettävänä näyttäytyi oman näkökulman lisäksi vanhempien näkökulma. Konfliktien ja riitojen kuvauksia voidaankin monin paikoin pitää jatkumona positiivisesti ladatulle perhepuheelle (ks. luku 4.2): niiden kautta pystyttiin esittämään, että perhe

toimi myös ristiriitatilanteessa tavalla, joka oli rakentava ja kunnollinen.

Kunnollinen perhe ja konflikti eivät olleet kuitenkaan ongelmitta sovittavissa yhteen. Tyypillistä konfliktien kuvauksissa oli, että ne sijoitettiin menneisyyteen ja siis esitettiin jo ratkaistuina – toki on myös niin, että lähes mitä tahansa tilannetta on helpompi analysoida välimatkan päästä. Konfliktikertomuksia usein säesti huumori ja nauru, mikä oli melko silmiinpistävää, kun kyseessä olivat toisinaan kipeät kokemukset. Tulkitsen huumorin keinona ylläpitää etäisyyttä kuvattuun tilanteeseen, joka muuten olisi saattanut muodostaa liian suuren ajatuksellisen ristiriidan kuvitellun perheen ideaalin ja eletyn perheen (Gillis 1996, xv–xvi) välillä. Vielä yksi tapa sovittaa yhteen konflikti ja perhe oli välttää konflikteista puhumista oman perheen yhteydessä ja sijoittaa ongelmat sen ulkopuolelle, muihin perheisiin, ja näin vahvistaa rajanvetoa ”meidän” ja ”muiden” välillä.

5.3 ARKINEN RIITELY

Yksi ensimmäisistä huomioista haastatteluissa kuvatuista riitatilanteista on se, että riitelystä oli paljon elementtejä, joita voidaan pitää varsin ”univer-saaleina”. Yleisimmät vastaukset kysymyksiini siitä, mikä aiheutti riitoja sukupolvien välille, koskivat arkista kotitalouden ylläpitoa sekä lapsille ja nuorille asetettuja sääntöjä: kotiintulo- ja nukkumaanmenoajoja, läksyjä, myöhästelyä, television ja tietokoneen käyttöä sekä yhteydenpitoa kodin ulkopuolella liikuttaessa. Tyypilliset riidanaiheet olivat siten sellaisia, jotka tuskin kenellekään joskus kotitalouden perheenjäsentensä kanssa jakaneelle ovat vieraita (ks. Lammi-Taskula & Bardy 2009, 63–64). Näin kertoo kurditaustainen äiti:

MP: Onks jotain semmosii juttuja, mistä teille tulee erimielisyyttä tai riitaa sun poikien kanssa?

Äiti: Tietysti tulee. Tulee, tulee. [*nauraa*] Että, mä en halua, kaikki nää videot, mä aina oon yrittäny pitää kiinni ne ikärajat, tietokone ja myös pelit ja videot. Ja sitte mä haluan ne menee aikasemmin nukkumaan, siitäkin tulee riita, että miksi muut lapset pystyy ja. Mä oon kauhee äiti, että mä en antanu katsoo, myöhään iltaan, mä oon kauhee äiti, mä en antanu niiden katsoo kaikki videot. Ja sitten kun, minne menee ulos, tai mä haluan tietää tarkkaan missä hän on, niin mä oon kauhea äiti. Jotkut vanhemmat ei välitä, mutta mä soittaa miljoona kertaa hänen peräänsä.

[*kurditaustainen äiti, haastateltu yksin*]

Kuten äidin puheenvuorosta käy ilmi, pienet päivittäiset riidat nähtiin välttämättömänä osana tavallista perhearkea, ja niiden kuvauksia usein sävytti huvittuneisuus. Tämän tyyppinen riitely kuului kunnollisen perheen toimintaan, ja kertoi, että perhe pysyi toimivana ja läheiset suhteet säilyivät hetkittäisistä erimielisyyksistä huolimatta. Vanhempien osalta pienten riitujen kuvaukset kietoutuivat yhteen hyvän vanhemmuuden rakentamisen kanssa: huolehtivaisen vanhemman rooliin liitettiin keskeisesti tietty jämäkkyys rajojen asettamisessa ja sen ymmärtäminen, että näitä rajoja myös pyrittiin uhmaamaan. Vaikka omaa vanhemmuutta rakennettiin osin lapsilleen ”liikaa vapautta” antavista suomalaisvanhemmista erottautuen, käytetyt puhettavat tulivat hyvin lähelle Suomessa laajasti jaettuina ”rajoja ja rakkautta” korostavia kasvatuseaaleja (ks. Yesilova 2009, 187–189, luku 4.3.2). Nuoren somalitaustaisen isän mukaan hyvällä vanhemmalla oli oltava selkeät säännöt ja hänen tuli olla perheessä se taho, joka löysi ratkaisun ristiriitoihin. Isän hyvään vanhemmuuteen kuuluivat myös kunnolliset elämäntavat, etäisyyden otto lasten fyysisestä kurittamisesta³² ja kontrollikeinojen keskustelevuus:

MP: Tuleeko (lasten kanssa) mitään, riitaa tai jotain semmosta mistä sun pitää, vaikka antaa neuvoja tai kieltää jotain asioita?

Isä: Kyllä esimerkiksi jos ne tekee jotain, juttuja että. (...) Meillä säännöt että, ei kukaan saanut viikkorahaa, jos ei oo tehnyt läksyt, ja, jos tappelee koulun kanssa, koulun kesken ja. Joo. Me ollaan ihan tosi, tosi hyvä välit, että. Ei meillä mitään. Jokaisella [*naurahtaa*] lapsella on vähän se, lapsi on lapsi.

MP: Totta kai.

Isä: Mutta vanhempien pitää osaa ratkaisu. Mä en ole mikään, juo paljon kaljaa ja. Emmä yleensä hermostu. (...) Esimerkiksi, jos lapset, jos lasten takia jotain (riitaa) perheessä, mä en hakkaa ollenkaan. Mutta minä en maksa viikkorahaa, minä en vienyt treeni, minä en vienyt syömässä ravintolassa. Minä sanoin, jos te lopetat tätä asiaa, minä vien. Sit ne lupasi. Että me puhutaan, face to face.

[*somalitaustainen isä, haastateltu yksin*]

32 Kahta tukistamista koskevaa mainintaa lukuun ottamatta aineistossa ei kerrottu haastateltujen perheiden sisällä tapahtuneen fyysisestä kurittamisesta. Kuitenkin muutamassa haastattelussa mainittiin muiden maahanmuuttajataustaisten perheiden mahdolliseksi ongelmaksi se, että lapset saattoivat uhata vanhempiaan yhteydenotolla poliisiin tai sosiaalitoimeen, jos kokivat vanhempiensa kontrollin ylimitoituksi, millä voidaan tulkita olevan linkkejä kasvatuskulttuurin eroihin suhteessa lasten kuritukseen ja fyysisen kurinpidon sanktiointiin Suomessa (ks. Tiilikainen 2003, 182; Waters & Sykes 2009; Säävälä 2012).

Varsinkin äidit, mutta myös lapset ja nuoret kertoivat usein kotitöihin liittyvästä kinastelusta. Venäläistaustaisen äidin ja hänen tyttärensä haastattelussa kerrottiin näin:

Äiti: No joo, siivoomisesta meillä joskus tulee riitaa. Se on, ei aina mutta usein siivoomisesta. (...) Minä haluaisin että lapset, laittaa paikalle omat vaatteet [*nauraa*].

Ja myös tästä asia, miten säilyttää, vaatteita. (...)

MP: Ja siitä tulee sit sanomista?

Tytär: Joo, tulee. Eikä vaan vähän, tulee aika paljon.

Äiti: Joo, se on, joskus semmoista. Ymmärrätkö, meillä on viis henkilöä ja joka päivä sukat vaihettu. [*nauraa*] Se on iso kasa. Tietysti minä haluaisin kaikki, vähän että, pesevät itse ja järjestää itse, ei jäädä minulle. No, se on pieni tämä asia. Mutta, elämä on pienestä asiasta, koko, koko elämä. Ei vain juhlista.

[*venäläistaustainen äiti ja tytär, 19 vuotta, haastateltu kahden*]

Kotitöistä riitelyä kuvaavista katkelmista kävi ilmi, että suuri osa kotitöistä oli naisten, erityisesti äitien, vastuulla, ja heidän vastuullaan oli myös kamppailla niiden tasaisemman jakautumisen puolesta (Jokinen 2005; Julkunen 2010). Kotitöihin liittyvä arkinen kinastelu voi vaikuttaa vähäpätöiseltä, mutta kuten yllä lainattu äiti toteaa, ”elämä on pienistä asioista”, ja kysymykset kotitöiden jakamisesta kietoutuvat yhteen laajempien sukupuolten tehtäviä ja vastuunjako koskevien kysymyksiensä kanssa (ks. luku 6).

Arkista kinastelua syntyi myös lasten ja nuorten koulunkäynnin ympärille. Kun kouluttautumista pidettiin perheissä hyvin tärkeänä (ks. luku 3.4), ei ole yllättävää, että se usein nousi pienten ja suurtenkin erimielisyyksien aiheeksi. Koulutus nähtiin reittinä hyvään tulevaisuuteen, ja vanhempien mukaan ”Suomessa jokainen paperi on tärkeä” (venäläistaustainen äiti). Jo peruskoulun aikainen koulumenestys nähtiin tärkeäksi pohjaksi jatkokouluttautumiselle, ja päivittäinen koulutyö oli osa matkaa hyvään koulutukseen. Pienet päivittäiset kiistat koskien läksyjä, kokeita tai koulusta myöhästelyä olivat osa prosessia, jossa lapsia kannustettiin kouluttautumaan pitkälle. Suurempien koulutusvalintojen kynnyksellä, kuten peruskoulun lähestyessä loppuaan, koulutus nousi erityiseksi neuvottelun aiheeksi. Vanhemmat olivat melko usein arvostetumpana pitämänsä lukiokoulutuksen kannalla, ja osa ammatillisen koulutuksen valinneista nuorista kertoi käyneensä koulutusvalinnastaan vakavia neuvotteluja vanhempiensa kanssa (ks. Kilpi 2010, 205–206). Näin kertoivat 31-vuotias albaanitaustainen nuori mies ja hänen isänsä kouluvalintoja koskeneesta konfliktista:

Isä: Kun (Poika) päätti peruskoulun, hän sanoi, että en voi mennä lukioon. Ja mulle se oli hyvin vaikeaa. [*auraa*]

Poika: Niin, hän ajatteli että nyt on maailmanloppu. Kun mä, mä en mennä lukioon. [*isä auraa*] Itse asiassa, se keskiarvo oli 7,3 muistaakseni ja mun keskiarvo oli jotain 7,4 tai 7,5 et.

MP: Et sä olisit päässyt.

Poika: No, mä olisin päässyt. Mut (...) mä ajattelin että hemmetti, eihän tää onnistu ollenkaan, että jos mä menisin sinne, kun muutenkin on vaikeuksia kielten kanssa ja niin pois päin. Mä sanoin, että sinne mä en ainakaan mee. [*auraa*] Enkä mennykään.

[*albanitaustainen isä ja poika, 31 vuotta, haastateltu kahden*]

Koulutuksen nousu neuvottelujen ja riitojenkin aiheeksi korosti koulutuksen keskeisyyttä perheiden arvomaailmassa. Samalla se heijasteli perheiden sosiaalisen aseman kahtalaisuutta, jossa heikohkoista sosioekonomisista lähtökohdista ponnistaen tavoiteltiin keskiluokkaisia asemia (ks. luku 3): lasten koulutus ja koulutusvalinnat olivat tunteilla ladattuja aiheita, sillä vanhempien toiveet ”paremmasta tulevaisuudesta” liittyivät kiinteästi niihin. Pääsääntöisesti nuoret jakoivat vanhempiensa ajatukset koulun tärkeydestä tulevaisuutensa kannalta ja ponnistelivat saavuttaakseen omia, usein korkeita tavoitteitaan. Vain poikkeustapauksissa kohtasin sellaista yleisen tason protestointia vanhempien toiveita ja heidän määrittelemänsä ”kunnan kansalaisen” kriteereitä kohtaan, jota seuraavassa lainauksessa esittää 12-vuotias venäläistäustainen poika:

MP: Miten ylipäänsä, mitä sä ajattelet, et minkä verran sun äiti ja isä vaikuttaa siihen mitä sä teet tai minkälainen tyyppi sä oot?

Poika: No kyl ne vaikuttaa aika paljon, ja se ärsyttääkin mua, et ne haluis et musta tulee joku semmonen rikas ja hyvä ihminen.

MP: Ai jaa, no minkälainen sä sit ite haluaisit olla?

Poika: No kyl mä rikkaaks haluaisin, niinku kaikki muutki, no. Mut emmä aina haluu olla semmonen ku nää sanoo.

[*venäläistäustainen poika, 12 vuotta, haastateltu vanhempiensa kanssa*]

Vanhempien ajatusmaailmaa yleisellä tasolla kritisoivat kommentit kuulin ikävuosina mitattuna nuorimpien haastateltavien suusta. Tätä saattavat selittää paitsi eri-ikäisten nuorten erilaiset sanastot ja tavat ilmaista itseään,

myös aiemmissa tutkimuksissa esiin tuotu kulttuurisen taustan ja sen mukana vanhempien kunnioittamisen merkityksen iän myötä lisääntyvä korostaminen (Jasinskaja-Lahti 2000, 79–82; Honkasalo, Harinen & Anttila 2007, 25–26). Syitä iän mukaiseen vaihteluun voidaan etsiä murrosiästä tai kasvavasta tietoisuudesta omaan etniseen ryhmään ja omaan perheeseen kohdistuvasta stereotypisoinnista (mt.).

5.4 KULTTUURILLA SELITETYT RIIDAT

Arkisiin pikkuriitoihin verrattuna haastatteluissa annettiin erilainen tulkinta sellaisille neuvottelujen ja riitojen aiheille, jotka koskivat esimerkiksi perheen kanssa vietetyn ajan riittävyttä, vanhempien kunnioittamista ja mielipide-eroja nuorille sopivan toiminnan rajoista. Nämä aihepiirit voivat nousta sukupolvien välisten konfliktien aiheiksi missä tahansa perheessä kulttuuritaustasta tai maahanmuuttokokemuksesta riippumatta. Haastatteluissa perheissä ne kehystettiin kuitenkin maahanmuuttoon tai kulttuurieroihin liittyviksi, muun muassa viittaamalla siihen, mikä on ”meidän kulttuurissa” yleistä tai hyväksyttävää. Osassa muslimiperheitä näitä riitoja koskevien kuvausten yhtenä keskeisenä viittauskohteena olivat islamin säännöt ja niiden venyttäminen. Myös näihin aihepiireihin liittyi arkista kinastelua kielenkäytöstä, kotiintuloajoista tai pukeutumisesta, mutta ne näyttäytyivät nyt osana pitkällä aikavälillä tapahtunutta neuvottelua kulttuuriseksi tulkituista käytännöistä ja arvoista. Näin kertoi kiistoistaan äitinsä kanssa 16-vuotias somalitaustainen tyttö:

MP: Tuleeks teillä sit koskaan mitään riitoja tai mitään erimielisyyksiä äidin kanssa?
Pikkusisko: Kyllä tuli, mut ei enää. Sillon ku mä olin 15, mä olin semmonen hullu, mä aina lähin, tulin leffasta kello kakstoist yöllä, kotiin. Et yöbussilla, ja olin vast täyttämäs 15. Meillä päin se on, et vaik tyttö on iso niin ei se nyt tähän aikaan voi tulla. Niin sit, se suuttu ja kaikkee, ja mä olin, mä vihottelin kaks päivää. Mä olin sitä mieltä, et ”joo hei, mäki haluan pitää hauskaa” ja kaikkee. Alussa mä otin sen oikeesti tosi loukkaavasti. (...) Vaateistaki tuli tosi paljon erimielisyyksiä. Ku tyyli oli sillee, et, me ei käytetä housuja, mut me käytetään, pitkä kenkä tänne asti, tähän asti hame [*näyttää käsillään hameen pituutta*], huivi tälle et vähän hiukset näkyy takaa ja kaikkee, sit näyttää tyylikkäälle, ja korvikset, kaulakorut, ja kävellään tuolla. Sit mutsi oli vaan et ”mitä tää on?”, eli, ”missä on huivi, miks tää, mikset suoraan vaan pistä housut?”. Mä olin vaan et, ”no housut, emmä tykkää niistä”

[*nauraa*]. Sit se oli et, ”aa, eli sä pistät ton, sä et edes mieti uskonnon takia, ota vaan kaikki pois, sä et kyllä lähe tolla menolla, lähet alasti mieluummin kun sä lähet tollee”. Mä olin vaan et ”aargh, äiti, etsä nää miten tyylikäs mä oon, kato nyt mua!” [*nauraa*] Et ”en mä nyt tätä voi ottaa pois”, me aina riideltiin.
[*somalitaustainen tyttö, 16 vuotta, haastateltu siskonsa, 21 vuotta, kanssa*]

Asetelma kulttuurisia tulkintoja saaneita riitoja koskeissa kertomuksissa oli tietystä mielessä klassinen: vanhempien silmissä nuorten toiminta näyttäytyi moraalisesti kyseenalaisena, se ei siis täyttänyt kunnollisuuden kriteerejä. Nuoret puolestaan arvioivat omaa toimintaansa suhteessa nuorisokulttuurisiin koodistoihin ja vertaisryhmiin, joiden käsitykset moraalista ja kunnollisuudesta asettuivat eri tavoin kuin vanhempien käsitykset. Kuten totesin luvussa 4 *”Meidän perhe” ja miten siitä puhutaan*, perheenjäsenten kunnollisuus rakentui tilannekohtaisesti ja suhteessa useisiin viiteryhmiin: toisinaan kunnollisuuden mittarina oli pärjääminen suomalaisessa yhteiskunnassa ja sen kriteerien mukaan, toisinaan keskeiseksi nousi perheverkosto tai etninen tai uskonnollinen yhteisö Suomessa tai transnationaalisesti. Nuorille tärkeitä olivat myös vertaisryhmät, joiden täyteen jäsenyyteen pyrkimisen tai porukassa mukana olemisen nuoret retrospektiivisesti joskus paikansivat konfliktiin johtaneen käyttäytymisensä takana³³. Näissä riidoissa oli siten pitkälti kysymys sukupolvien välisistä eroista tilannekohtaisissa tulkinnoissa kunnollisuudesta ja moraalista: siitä, minkä viiteryhmän normien tulisi ohjata käyttäytymistä ja millaista toimintaa vaaditaan hyvältä kansalaiselta, hyvältä ystävältä, hyvältä perheenjäseneltä tai hyvältä muslimilta. Nämä tulkinnat kiinnitettiin kysymykseen oman kulttuurin tai uskonnon seuraamisesta.

Vaikka myös suomalaiset vanhemmat neuvottelevat lastensa kanssa päihteiden käytöstä, pukeutumiseen liittyvistä kysymyksistä ja siitä, kuinka myöhään on sopivaa olla arki-iltoina ulkona (esim. Rönkä & Sallinen 2008, 50–53), osa kulttuurisiksi tulkituista konflikteista kumpusi nuorten kurot-

33 Toisaalta useammin nuoret eivät nähneet ainakaan haastatteluhetkellä vaikeutta vertaisryhmä- ja perhesuhteidensa yhteensovittamisessa. He yhtäältä kuvasivat vanhempansa ”liberaaleina” ja sallivina, ja toisaalta ainakin lähemmät ystävyysuhteet sellaisina, joissa mahdolliset kulttuuriset tai uskonnolliset erot, esimerkiksi suhde alkoholinkäyttöön, oli pystytty ylittämään. Näitä puhetapoja käytettiin usein rinnakkain tuottamaan kuvaa toimivista vertaisryhmäsuhteista – ja samalla kunnollisesta perheestä.

tamisesta kohti suomalaisen yhteiskunnan vertaisryhmiä, kokeilunhalusta tai normatiivisesta paineesta, jota he tunsivat suomalaisina pidettyjen nuorisokulttuuristen käytäntöjen omaksumisesta. Nuorten näkökulmasta katsottuna kysymys ei kuitenkaan suoraviivaisesti ollut halusta ”olla kuin suomalainen”, vaan jäsenyyskamppailuista ja oman tilan etsimisestä suomalaisissa ja monikulttuurisissa vertaisryhmissä (ks. luku 7.1).

Tarkasteltaessa kulttuurisia selityksiä saaneita konflikteja koskevia kertomuksia ajatuksilla eritahtisesta akkulturaatiosta ja sukupolvien erilaisista käsityksistä kulttuurisesti tai uskonnollisesti sopivan käyttäytymisen rajoista on selitysvoimaa. Konfliktit eivät kuitenkaan selity pelkästään sitä kautta. Perheet olivat erilaisia sen suhteen, mitkä kysymykset olivat riittävän merkittäviä noustakseen riidan aiheiksi ja millaisia keinoja vanhemmat ja nuoret etsivät ja löysivät ristiriitojen ratkaisuiksi. Näiden erojen ymmärtämiseksi pitäisi tarkemmin kiinnittää huomiota perheenjäsenten taustoihin ja resursseihin sekä entisessä kotimaassa että Suomessa. Vanhempien kohdalla erilaisten (toiminta)kulttuurien kohtaamiset, koulutus ja tiedon etsimisen resurssit sekä sosiaalisten verkostojen laajuus ja keitä niihin kuului, vaikuttivat merkittäväällä tavalla siihen, kokivatko he kulttuurisiksi tulkitut muutokset uhkaavina ja miten he pystyivät niiden kanssa elämään. Nämä tekijät ovat osin luokkasidonnaisia tavalla, joka ei liity vain vanhempien asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa, vaan myös heidän asemaansa, kokemuksiinsa ja tottumuksiinsa entisessä kotimaassa. Toisaalta myös kokemukset Suomessa, esimerkiksi rasistiset kohtaamiset tai suomalaisten kanssa solmitut ystävyysuhteet, vaikuttivat siihen, kuinka ystävälliseltä tai uhkaavalta suomalainen yhteiskunta vaikutti ja kuinka huolettomasti sinne uskalsi lapsensa päästää.

Sekä vanhempien että heidän lastensa voidaan ajatella bourdieulaiseen termistöön nojaten toimivan vaihtelevilla kentillä sekä suomalaisessa yhteiskunnassa että transnationaalisesti, ja näillä kentillä heillä on vaihtelevat määrät tietotaitoa ja verkostoja – siis sosiaalista ja kulttuurista pääomaa (Bourdieu 1984; 1997). Ongelmia syntyi niihin kohtiin, joissa vanhemmilla ja heidän lapsillaan ei ollut yhteistä sanastoa ymmärtää toisen kentän arvostettuja pääomia ja tapoja ilmaista niitä. Näin kysymykset perheen sisäisistä ristiriidoista ja niiden ratkaisuksista kietoutuivat yhteen myös perheen yhteiskunnallisen aseman kanssa ja liittyivät heidän sijaintiinsa kahdessa hierarkkisessa yhteiskuntajärjestyksessä (ks. luku 3; Li 2008).

5.4.1 Perheen arvo ja vanhempien kunnioittaminen

Kun kunnollisuutta arvioitiin suhteessa entiseen kotimaahan, etniseen tai uskonnolliseen yhteisöön tai transnationaaliseen perheverkostoon, kunnollisuuden keskeisiä mittapuita olivat ”omien juurien” tunteminen ja arvostaminen. Koti on keskeinen etnisten, kulttuuristen ja uskonnollisten identifikaatioiden ja resurssien siirtämisen ja uusintamisen paikka (Honkasalo, Harinen & Anttila 2007, 21; Jasinskaja-Lahti 2000, 47–48). Kasvatuksen haasteista ja sukupolvien välisistä konflikteista keskusteltaessa vanhemmat toisinaan esittivät huomioita siitä, että toisin kuin perheen entisessä kotimaassa, Suomessa lapset ja nuoret ”eivät kuuntele vanhempia” (somalitaustainen äiti) eivätkä kunnioita heitä. He paikansivat tämän ongelman kulttuuriin eroihin lasten kasvattamisen tavoissa, ja kuten totesin alaluvussa 4.3.2 *Kunnollinen vanhemmuus*, näkivät vanhempien Suomessa antavan lapsilleen liikaa vapautta. Tämä johti siihen, että niissäkin suomalaisissa ja maahanmuuttajataustaisissa perheissä, joissa liiallista vapautta ei annettu, lapset kyseenalaistivat vanhempiensa kontrollin oikeutuksen, koska vertasivat tilannettaan tuntemiinsa lapsiin ja nuoriin, joille heiltä kielletyt asiat olivat sallittuja. Jämäkän vanhemmuuden ideaali ei ollut silloin helposti saavutettavissa, kuten kurditaustainen äiti toi esiin:

Äiti: Mun mielestä täällä on, Suomessa, annettu liikaa vapauksia nuorille. Ja lapsille. Koska lasten pitää olla enemmän, oma perheen kanssa, kuin ulkona kavereitten kanssa ja muiden. Mun mielestä lapset kuuluu, ensin kun heistä tulee ihan oikea aikuisiksi, olla oma perheen kanssa enemmän. (...)

MP: Miten sitte, pystyksä kasvattaa sun pojat tääl Suomessa sillee että sä et anna niille liikaa sitä vapautta? Onks se helppoa kasvattaa eri tavalla?

Äiti: Ei oo helppoa. Koska, mun poika puhuu että, ensi vuonna hän täyttää 12. Sitten hän voi yksin mennä Helsinkiin käymään, koska hänen kaverit menee Helsinkiin käymään. Mun pitää vain taistella sen kanssa, et sä et voi mennä. (...) Se ei oo helppoo, koska ne sanoo, että kaverit, miksi kaverit voi. Miksi tuo kävi elokuviin yksin? Miksi tuo kävi, Helsingissä? Mikä järkevä että, ykstoistavuotias menee ilman vanhemmat Helsinkiin? Mitä siellä ne ovat tekemässä? Ei ei, mä haluan, että näen, kun sä menet sinne. (...) Se vie aika paljon voimaa.

[iranilaistaustainen äiti, haastateltu yksin]

Huoli lasten ja nuorten vapauksista ja vapaa-ajanvietosta kodin ulkopuolella yhdistyi huoleen perheen arvostuksesta. Ajanvietto perheen kanssa yhdistettiin myös vastuullisen käyttäytymisen ja velvollisuuksien, kuten

perheenjäsenten vastavuoroisen auttamisen oppimiseen. (Ks. Tiilikainen 2003, 179–182.) Arabitaustainen äiti vastasi kysymykseeni siitä, mitä asioita hän pitää tärkeinä opettaa lapsilleen seuraavasti:

Äiti: Tärkein asia on tällainen, että pitäis, vanhemmat on niin tärkeä, Marja. (...) Tällaisia asioita pitäis ymmärtää, pitäis avustaa vanhemmat, pitäis auttaa hänen sisarusia ja veljiä. (...) Aina mä puhun heidän kanssa tämä, ei, eivät, heille tuli vaikee ymmärtää, omaksua. He sanoo, ”miksi?”. Mä sanon, ”mitä miksi?”. Tää pitäis olla. (...) Tää on mikä on negatiivinen asioita (Suomessa) että. Et voi tehdä mitään, lapsen kanssa.

MP: Onks tää sit semmonen asia mistä teille tulee yleensä erimielisyyttä tääl kotona?

Äiti: On, totta kai. Tulee. Mutta, ei voi, he ovat lapsia, mitäs me tehdä heidän kanssa? Sitten mun mieheni sanoo, että miksi pitäisi suuttua hänet, jos he, syntyy täällä ja, menee kouluun ja, elämä kaikki, että hänellä vaikee tietää toinen asiat. Vaikka puhumme joka päivä. Mutta ei oo helpoo ymmärtää.

[*arabitaustainen äiti, haastateltu yksin*]

Kuten äidin puheenvuorosta käy ilmi, vanhemmat tiedostivat ja osin hyväksyivät sen, että heidän lastensa varttuminen erilaisessa yhteiskunnassa verrattuna siihen, jossa he itse olivat kasvaneet, väistämättä vaikutti tapoihin, joilla nämä ymmärsivät maailmaa. Haastatteluissa rakennettu vahva yhteys perheen arvostamisen ja oman kulttuurin välillä tarkoitti kuitenkin sitä, että toiminta, joka tulkittiin perheen arvostuksen rapautumiseksi, oli samalla merkki lasten ja nuorten kulttuurisen identiteetin heikkenemisestä ja siksi huolestuttavaa (ks. Espiritu 2001). Diasporassa eläessä huoli etnisen identiteetin säilymisestä voi kasvaa, ja sellaiset käyttäytymisen tavat, joita muissa konteksteissa ei välttämättä tulkittaisi kulttuuristaan liittyviksi, saattavat näyttytyä etnistä identiteettiä uhkaavina (Isotalo 2007, 187–189).

Kun verrataan vanhempien ja nuoren sukupolven näkemyksiä perheen ja vanhempien kunnioittamisen kysymyksistä, silmiinpistävin huomio on se, että vanhempien huoli perheen merkityksen rapautumisesta ei näyttänyt toteutuvan heidän lastensa näkemyksissä. Sukupolvien välillä oli selkeästi jatkuvuutta tavassa, jolla perheen ja vanhempien kunnioittaminen nostettiin oman perheen myönteisellä tavalla entisen kotimaan kulttuuriin liittäviksi tekijöiksi, samalla erottautuen suomalaisista vertaisryhmistä. Näin kertoi esimerkiksi arabitaustainen 13-vuotias poika eroista itsensä ja suomalaisten ystäviensä välillä:

MP: Onks se sit suurimmaks osaks suhteessa kouluun? Ne erot (haastateltavan ja hänen suomalaisten ystäviensä välillä)?

Poika: Ei, siis ei vaan opiskelussa. Kyl ihan, perheessäkin. Ihan, erilainen perhe ku suomalaisilla, meillä. Esimerkiks, suomalaisilla, jos on isoäiti, isoisa, se viedään vanhainkotiin. (Mutta) Arabian maissa, heti se vanhin (lapsi), on sen kaa, ihan hautaan asti. (...) Ja sit täällä esimerkiks pitää viedä joku, antaa jolleki lääke. Tääl, lapset niin, ei haluu antaa, tää on sillee tiivistelmänä. Arabimaissa tapellaan, lapset, kuka antaa lääke sen vanhemmille. Koska, Arabiassa on tosi iso merkitys, ja pitää olla suuri kunnioitus vanhemmille. (...) Tietenki, kyl suomalaiset, arvostaa ihan sillee perhettä. Kyl ne vähän arvostaa joo, mut ihan eri tavalla miten me arvostetaan. *[arabitaustainen poika, 13 vuotta, haastateltu yksin]*

Erityisesti nuorten todistamat konfliktitilanteet heidän suomalaisten ystäviensä ja näiden vanhempien välillä määrittyivät nuorten haastatteluissa kielteisellä tavalla erilaisiksi verrattuna nuorten omaan kanssakäymiseen vanhempiensa kanssa. Iranilaistaustainen 19-vuotias nuori nainen kertoi, että konflikteista huolimatta hänen käyttäytymistään ohjaa kunnioittava suhtautuminen hänen äitiinsä, mikä estää muun muassa tämän verbaalisen loukkaamisen:

Vaik, jos meillä on tullu äidin kanssa joku riita tai näin, niin, emmä oo ikinä haukkunu sitä sen nähden tai mitään, että. Mä oon, kyl mä oon huomannu et tosi monet mun kaverit saattaa ihan, et vaikka jos muutki kaverit on paikalla niin haukkuu jompaakumpaa vanhempaa ja näin, et sitä mä en ikinä nää et mä ite tekisin. Mä en edes, pystys meidän äidin selän takana, et monesti jotkut kaverit just sanoo että, no mun vanhemmat sitä ja sitä, et ne on niin tyhmiä ja blaablaablaa, niin mä en pysty edes sitäkään tekee. Jotenkin, että totta kai mä saatan olla tosi vihanen ja ite ajatella jotain ja haukkuu päässä jotain, mut siis mä en ikinä sano sitä ääneen. *[iranilaistaustainen nuori nainen, 19 vuotta, haastateltu yksin]*

Näin ollen sukupolvien väliset konfliktit eivät välttämättä ole samanlaisia kuin mitä Suomessa ajatellaan murrosikäisten ja heidän vanhempiensa välisten konfliktien stereotyyppisesti olevan (vrt. Aapola 1999)³⁴. Joidenkin sukupolvien välisiin konflikteihin liitettyjen toimintatapojen välttely ei

34 Aapolan (1999) mukaan myöskään etnisesti suomalaiset nuoret eivät koe ongelmattomasti sijoittuvansa oppikirjojen ja kasvatust materiaalin mukaiseen murrosikäisen kategoriaan, johon liitetään ajatuksia kaoottisuudesta, kuohunnasta ja konflikteista.

kuitenkaan tarkoita sen paremmin sitä, ettei konflikteja olisi kuin sitäkään, ettei nuorilla olisi käytettävissään keinoja protestoida ja neuvotella.

Myös aiempien tutkimusten mukaan (Hautaniemi 2004, 63; Niemelä 2003, 93–95; Honkasalo, Harinen & Anttila 2007, 19–20; Haikkola 2010, 229) maahanmuuttajataustaiset nuoret korostavat vanhempien kunnioittamisen tärkeyttä. Siinä missä muun muassa somalINUORIA tutkineet Hautaniemi (2004) ja Niemelä (2003) selittävät puhetapaa somalialaisen kulttuurin yhteisöllisyydellä, tässä aineistossa, kuten Haikkolan (2010) ja Honkasalon (2011; Honkasalo, Harinen & Anttila 2007) tutkimuksissa, perheen arvostus on kulttuurirajat rikkova tekijä, jolloin sen merkitys erottautumiskeinona suomalaisesta valtaväestöstä korostuu. Haastateltavien käyttämien puhetapojen samanlaisuuden ei voikaan tulkita kertovan niinkään samanlaisista perhekäytännöistä kuin kuvitellun perheen (Gillis 1996) ominaisuuksien samankaltaisuuksista yhtäältä, ja toisaalta siitä, että perhe oli se elämänalue, jolla he kokivat voivansa erottautua positiivisesti suomalaisista ja tätä kautta positioida itseään ylemmäs yhteiskunnallisessa hierarkiassa (Espiritu 2001, luku 4.3.1).

5.4.2 Etninen yhteisö, kontrolli ja kunnollisuus

Iranilaistaustainen 13-vuotias poika kertoi äidiltään saaduista käyttäytymis- ja moraaliohjeista seuraavasti:

MP: Onks semmosii asioita mitä sun äiti vaik, kieltää sulta, tai sanoo, et, jotain ei kannattais tehdä?

Poika: No joo, esim. se sanoo että. Mä en sais paljon olla koneen ääressä eikä tietysti, energiajuomia ja tällasia ei sais juoda. (...) Et ei mee sellasiin tyhmyyksiin mukaan. (...) Rikkoo vaikka koulun ikkunoita tai tollasta, mitään sinne päinkään, ettei menis vaikka, varastaa tai tollasta. Niin se sanoo et ei saa tehdä sellasta, et se on tosi huonosti. (...) Varmasti joka ikinenki äiti sanoo ettei sais tehdä. [naurahtaa] Et se on ihan normaali asia, mutta. Mun äiti erityisesti on sitä mieltä, et mä en sais varastaa, ollenkaan. Et se on, meidän kulttuurissa on sillee, että, varastaminen on kaikista pahin asia suunnilleen. Et silloin menettää koko mainearvon ja tollasen. Että, ajatellaan, että toi lapsi on varastanu, esimerkiksi rahaa tai tollasta, niin ajatellaan sillee, että, toi lapsi on tyhmä, et sen äiti ei pidä siitä huolta ja tollee.

[iranilaistaustainen poika, 13 vuotta, haastateltu yksin]

Kuten poika toteaa, hänen äitinsä ohjeet ovat monin paikoin sellaisia, jotka joka ikinen äiti allekirjoittaisi. Katkelmassa kuitenkin nousee esiin

varastaminen erityisen kiellettyinä asiana, ei suomalaisen yhteiskunnan ja sen harjoittaman kontrollin vuoksi, vaan iranilaisen yhteisön vuoksi, jonka silmissä varastava yksilö ja hänen perheensä näyttäytyy kielteisessä valossa. Varastaminen on paha asia siis myös sen takia, että sen myötä varastavan yksilön äidin hyvä vanhemmuus kyseenalaistuu yhteisön edessä. (Ks. Tiilikainen 2003, 181.) Etninen tai uskonnollinen yhteisö onkin yksi toimija, joka säätelee soveliaan käyttäytymisen rajoja.

Tässä aineistossa Suomessa asuvan etnisen yhteisön harjoittama kontrolli ei ollut vahva teema, vaan nousi esiin vain joissakin, useimmin somalitaustaisten nuorten naisten haastatteluissa. Suomen somaliyhteisö on siinä mielessä poikkeuksellinen, että se on kooltaan verraten suuri ja keskittynyt tiettyihin kaupunkeihin, mikä tekee julkisissa tiloissa tapahtuvan kontrollin mahdolliseksi³⁵. Yhteisön tiiviyteen ovat todennäköisesti myötävaikuttaneet myös syrjäntäkokemukset ja stigmatisoitu asema suomalaisessa yhteiskunnassa (ks. EU-MIDIS 2009, 9; Aden 2009). Isotalo (2007) on todennut Turussa asuvaa somaliyhteisöä koskevassa tutkimuksessaan juoruilun olevan keino, jonka kautta yhteisö voi kontrolloida erityisesti nuoria jäseniään, usein sukupuolittuneilla tavoilla (ks. myös Oksanen 2010, 250–251). Kontrolli ei ole kuitenkaan yksisuuntaista ja -mielistä, vaan yhteisön sisällä on monenlaisia mielipiteitä hyvän käyttäytymisen määritelmistä, ja esimerkiksi ajatuksilla ”hyvästä muslimista” voidaan legitimoida niin huivin käyttämistä (ja muiden pukeutumissääntöjen noudattamista) kuin sen käyttämättä jättämistäkin (Isotalo 2007, 184).

Seuraava lainaus osoittaa yhteisön harjoittaman kontrollin vaikuttavan nuoriin (naisiin) erityisesti vanhempien välityksellä. Somalitaustaisen 18-vuotiaan nuoren naisen mukaan somaliyhteisön harjoittama kontrolli voi saada pahansuopia piirteitä ja kärjistää perheen sisäisiä konflikteja sukupolvien välillä, mikäli perheenjäsenet eivät täysin luota toisiinsa. Hänen mukaansa etninen yhteisö voi saada vanhemmat syyttä tai varmuuden vuoksi kiristämään ohjaksiaan nuorten (tyttöjen) kanssa, jotka myöhemmin rupeavat kapinoimaan ja ”etsimään itseään”:

35 Etnisen yhteisön koon kasvamisella voi olla myös kontrollia heikentävä vaikutus: Helsingissä kontrolli voi olla Turkuä vähäisempää, koska Helsingissä somaliyhteisö on kasvanut niin suureksi, että se on sisäisesti fragmentoitunut, ja myös kaupunki ympärillä on suurempi (Isotalo 2007).

Tytär: [Puhuu naispuolisista somaliystävistään, jotka olivat alkaneet käyttää housuja tai lakanneet käyttämästä huivia] Mä en arvosta niitä pahaksi. Ne vielä, vieläki ne etti itseään. (...) Jotkut pistää sen (housut) vihasena. Ja jotkut jopa sanoo et jos ne ei ota mua ja hyväksy tämmösenä, mä en jaksakaan olla muuta. Koska. Sit ku se oli hyvää, ja se halus hyvän, ja kun se vaan kävi ulos, niin siitä sanottiin, et joo, ties missä sä olit ties mitä sä teit. Niin se sano et mä toteutan sen. Koska se on sitä mieltä et se on menettänyt aikoi sitte sen maineen. (...) Et, 13-vuotiaana, ne halusi pistää (housut), mut ne kunnioitti oma äitinsä. Ja kun silloin ei, 16-vuotiaana äiti tulee sanoo et, sä oot paha tyttö. Niin silloin tulee semmonen mieli, et, tietsä että mä yritin kaiken tehdä, et musta yllä. Mut sä et ookaan, kiittämätön, vihasta ja. Sit ne ei haluukaan koko kulttuuria. Et ne ei enää hyväksy sen äitin vanhan kulttuurin. Tai, yks tyttö sano, et mä rankaisen ihan mun äitiä vaan. (...) Et, ku me (somalit) osataan olla tosi pahoja toisiamme kohtaan. Tosi, niin pahoja, et mustakin on sanottu et mä olin kolme kuukautta raskaana, mun äidille tultiin sanoo. [MP naurahtaa] Joo.

MP: Ai mistä se johtu?

Tytär: Ku mä seurustelin. Mä seurustelin miehen kaa, ja mun äiti ties, mä toin sen meille. Niin joku meidän naapuri tuli sanoo meidän äidille että kuulemma sun tyttö on raskaana. Että kolme kuukautta. Hyvä asia on et mun äiti uskonu vaan nauro, just tyyliin ku sinä. Se vaan, joo okei, ”kiitos teille” [ironisesti]. Mut jotkut äidit uskoo.

[somalitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin]

Tälläkin kohden sukupolvien väliset konfliktit kietoutuvat kysymyksiin vanhempien sosiaalisista ja muista resursseista kodin ulkopuolella: mikäli sosiaaliset verkostot ovat pitkälti oman etnisen yhteisön edustajien varassa ja suomalainen yhteiskunta koetaan uhkaavaksi, etnisen yhteisön rooli korostuu sekä tiedon välittämisen kanavana että kunnollisen perhe-elämän normien säätelijänä. Tiiviit kontaktit etnisen yhteisön sisällä toimivat vanhemmuutta tukevana resurssina (Modood 2004), mutta yllä kuvatun esimerkin tavoin myös sitä kontrolloivana ja ulkoisia uhkakuvia vahvistavana verkostona.

5.5 KONFLIKTIEN RATKAISEMINEN

Kuten konflikteiksi nousevat aiheet, myös tavat, joilla konflikteihin etsittiin ja löydettiin ratkaisuja, vaihtelivat sekä perheestä että tilanteesta toiseen. Konfliktien ratkaiseminen näytti usein tapahtuvan implisiittisen neuvot-

telun tapaan (Finch & Mason 1993, 60): pitkän ajan kuluessa tehtyinä kompromisseina, osapuolten lähes sitä itse huomaamatta. Kompromisseja tapahtui molempiin suuntiin. Yhtäältä vanhemmat vähä vähältä tottuivat joihinkin nuorten käyttäytymisen tapoihin, ja ajan kuluessa ja lasten iän lisääntyessä heillä katsottiin olevan uudenlaisia oikeuksia määritellä käyttäytymisensä rajoja. Toisaalta nuoret ottivat osittain uudestaan käyttöön käytäntöjä, joita vastaan olivat aiemmin kapinoineet. Riitoja ja neuvotteluja voikin tulkita tapana etsiä uutta tasapainoa sukupolvien väliseen asetelmaan suhteessa vanhemman ja lapsen väliseen vastuunjakoon ja itsenäisyyteen, mutta myös suhteessa etnisten identifikaatioiden kysymyksiin. Ainakin osittain niitä voidaan tulkita ikäkausikysymyksenä, jossa nuori sukupolvi hakee tasavertaisempaa ja vastavuoroisempaa asemaa suhteessa edelliseen sukupolveen (ks. Rönkä & Sallinen 2008, 48–50).

Aineiston valossa on selvää, että nuoren sukupolven edustajat olivat perheessään aktiivisia toimijoita, jotka pystyivät neuvotellen kasvattamaan omia vapausasteitaan. He hyödynsivät sekä kulttuuriseen taustaansa että suomalaiseen yhteiskuntaan liittyvää tietämystään pyrkiessään esittämään vanhemmilleen oman näkökulmansa hyväksyttävänä ja ymmärrettävänä. Seuraavassa katkelmassa 16- ja 21-vuotiaat somalitaustaiset siskokset kertovat pukeutumissääntöjä koskevista neuvotteluistaan äitinsä kanssa. Kuten somalinaiset perinteisesti, tyttöjen äiti ei ollut nuoruudessaan Somaliassa käyttänyt huivia – huivin käyttö alkoi yleistyä vasta 1980-luvun islamististen suuntausten voimistuttua (Tiilikainen 2003, 140). Tieto kulttuuristen käytäntöjen historiallisesta muutoksesta antoi tyttärille yhden lisäväliseen neuvotella omasta pukeutumisestaan:

Pikkusisko: Äiti anto (luvan käyttää) ne lyhyet hameet jossain vaiheessa, kun me inistiin, et, äiti, säkin välillä, ku tietsä, äiti, ku se oli meidän ikänen...

Isosisko: Aivan!

Pikkusisko: Se pisti, se letitti hiuksii, ja niil oli läpinäkyvät semmoset, tietsä [näyttää käsillään paitaa].

Isosisko: Ne ei ees käyttäny huivii! Aattele! Pakottaa meitä...

Pikkusisko: Joo. Sit aina, äiti tietää, et, ”äiti, sä olit tämmönen”, joo.

Isosisko: Me aina mennään, sillee vähän taakse(päin), ”mutsi, kela, ajattele minkä näkönen sä olit meidän ikäsenä”.

Pikkusiskko: ”Minkä näkönen, sit kaikki jätkät oli sun perään, tietenki, sä olit niin kaunis, blaablaa, ja nyt sä haluat meidän pistää iso huivi”. Sit äiti vaan oli ”okei, okei”.

[somalitaustaiset siskokset 16 ja 21 vuotta, haastateltu serkkunsa kanssa]

Haastatteluissa tuotiin esiin, että erimielisyyksien ja ristiriitaisten intressien ratkaisemisessa luottamus ja avoin keskustelu olivat keskeisimmät ratkaisun avaimet. Esimerkiksi 13-vuotias iranilaistaustainen poika kertoi oppineensa arvostamaan rehellisyyttä suhteessa äitiinsä:

Valehteleminen on kaikista pahin asia. Esim. kerran mulle kävi sillee, että, mä en jaksanu mennä harjotuksiin. Mä meninki kavereitten kans ulos. Sit mun äiti sai tietää siitä. Niin, se raivostu tosi pahasti ja sano et mä en voi ehkä enää luottaa suhun. Se, se anto mulle kuitenkin toisen mahdollisuuden ja, sen jälkeen mä oon kertonu sille kaiken. Enkä oo enää valehdellu. Koska mä huomaan sillee, et valehteleminen on tosi huonoo. Mun äiti sanoo, että, jos sä olisit kysyny multa, et onks mun pakko mennä harjotuksiin, se ois ehkä antanutkin, et mun ei ois tarttenukaan mennä harjotuksiin, olisin voinu olla kavereitten kaa. Mut koska mä en sanonu, ja sit huijasin sitä, tai valehtelin sille et mä menen muka, niin sit se tuli suru-, siitä tulee aika surulliseks. Niin sen takii mä yritän pitää tästä lähtien sillee, et, mä en valehtele tai mitään tollasta. [*iranilaistaustainen poika, 13 vuotta, haastateltu yksin*]

Kun nähdään luottamus ja avoin keskustelu ristiriitojen ratkaisemisen edellytyksenä, tullaan takaisin siihen, mikä haastateltavien mukaan teki heidän perheistään toimivia ja kunnollisia: läheiset suhteet ja toimiva kommunikaatio (ks. luku 4.2). Varsinkin vanhemmat pohtivat haastatteluissa sitä, millä tavoin läheisten suhteiden ja kommunikaatioyhteyden säilyminen oli mahdollista tilanteessa, jossa sekä lasten murrosiän tai lähestyvän aikuisuuden että kulttuuristen kysymysten nähtiin horjuttavan totuttua tapaa kasvattaa lapsia. Toisin kuin stereotyyptit kireistä maahanmuuttajavanhemmista antavat odottaa, vanhemmat olivat valmiita neuvottelemaan, sopeutumaan uudenslaisiin tilanteisiin ja oppimaan uutta (ks. Foner 2009, 8). Sen sijaan, että vanhemmilla olisi valmiina mielessään entisessä kotimaassa omaksuttu lastenkasvatusta koskeva toimintakartta, he kokivat lasten kasvamisen tuovan eteensä jatkuvasti uusia asioita, joiden kanssa täytyi tasapainoilla löytääkseen sopivan tavan toteuttaa vanhemmuuttaan. Näin kertoi kenialaistaustainen äiti:

Viime kuussa, (Tytär sanoi) ”äiti, mulla on poikaystävä, mä tuon hänet tapaamaan sua”. Mä olin, että voi luoja. (...) No mun tytär on teini-iässä ja tää on, miten vois sanoa? Tänä vuonna on tullu niin paljon muutoksia. Mutta ne (muutokset) tapahtuu mullekin, koska hän on vanhin. Mä en koskaan ennen oo ollut teini-ikäisen äiti. [*kenialaistaustainen äiti, haastateltu yksin*]

Hänelle neuvottelevat kasvatukseen ja joidenkin ”suomalaisten” tapojen hyväksyminen näyttäytyivät läheisten suhteiden ja ongelmien ennalta ehkäisemisen ehtoina:

Mun maassa lasten kasvattaminen on aika, no erilaista, verrattuna eurooppalaiseen tapaan. Ja, ei oo niin helppoo nähdä lasten paiskovan ovia ja sulkeutuvan huoneeseensa. Keniassa, sun täytyy kuunnella vanhempias, vaikka kyllä sä voit, se on tavallaan demokraattista myös. Saa sanoa että sä oot vihainen jostain. Mutta täällä on joskus sillä tavalla, että lapset ei halua puhua. Ja jos he puhuvat, he puhuvat rumia. Niinku just kuulit. [*Äiti on hetkeä aiemmin puuttunut tilanteeseen, jossa nuorin lapsi kiroili kinastellessaan sisaruksensa kanssa.*] Hän on niin pieni, ja aloittaa jo, rumaa kieltä siskon kanssa. Mutta silti, vanhemmat, kun sä tuut vaikka tänne Suomeen, kyllä täytyy hyväksyä jotain muutoksia. (...) Täällä täytyy neuvotella asioista. Lasten kanssa. Mulla, itse asiassa, mä huomaan ettei se oo mulle mikään ongelma. Mä voin puhua heille, tää on se mitä sä haluat, mutta tilanne on tämä. Jos sä haluat tämän, sun täytyy tehdä myös tuo. Tällä tavalla.

5.5.1 Sukupolvet ja konfliktien tulkinnat: eritahtinen akkulturaatio ja ikävaihekapina

Vanhemmat olivat tietoisia siitä, että vanhemmuus suomalaisessa yhteiskunnassa vaati tiettyjä tähän yhteiskuntaan liittyviä resursseja, joista keskeisimmät olivat suomen kielen taito ja kyky ymmärtää suomalaista yhteiskuntaa ja sen ajankohtaisia tapahtumia. Osa heistä toi haastatteluissa esiin erityisen riskialttiina tilanteen, jossa lapsi tai nuori tekisi irtiottoja, mutta vanhemmalla ei olisi kielellisten tai yhteiskunnallisten kompetenssien puutteen vuoksi mahdollisuutta huomata ja ymmärtää niitä sekä puuttua niihin. Eritahtiseen akkulturaatioon liitetyt teemat olivat siis vanhempien silmissä todellinen riski heidän vanhemmuudelleen. Seuraavassa lainauksessa arabitaustainen äiti kertoo pelkäävänsä, että joissakin maahanmuuttajataustaisissa perheissä kohdataan jatkossa ongelmia, koska sukupolvien välisten tiedollisten, yhteiskunnallisten ilmiöiden tuntemusta koskevien erojen vuoksi maahanmuuttajien lapset menettävät kunnioitukseensa vanhempiaan kohtaan:

Äiti: Mä ajattelen että, muutaman vuoden päästä syntyy paljon ongelmia vielä Suomessa koska, vanhemmat on eri taso kuin heidän lapsensa. Lapset täällä saa paljon opiskella, heillä on paljon tietoa. (...) Vanhemmat paljon täällä, maahan-

muuttajat, eivät osaa suomen kieltä ja eivät halua, kehittää itseään. Sitten tulee kiulu, sanotaan?

MP: Kuilu.

Äiti: Kuilu. Vanhemmat ja lapset. Tää on vaarallinen. Että, kun on tämmösiä aina, lapset ajattelevat että he ovat parempi kuin heidän vanhemmat. Tää on niin vaarallinen. Täs on myöhemmin mikä paljon ongelmia tulee. Mä olen varma sata prosenttia että nyt, alkaa tulla tämmöisiä ongelmia. Ja pitäis hoitaa, mutta mä en tiedä millä tavalla. Ehkä vaikea. Ehkä ei voi.

MP: Niin, se on vaikea.

Äiti: Mutta se, syntyy paljon ongelmia. Mä toivon että se ei vaikuttaa niin kauheasti, että tuli, tappaa heidän lapsia tai... [*hyvin hiljaisella äänellä*] Se on niin pelottava. Mun poikahan on vielä, että, peruskoulussa, ja joskus kun hän puhuu heidän kanssa, suomen kielellä, mä sanon, ”ahaa onko tämä...” – ”äiti, sä et tiedä mitään, mitä sä ajattelet?” Ja mä olen niin aktiivinen, mä opiskelen täällä ja. Hän haluaa, että näyttää että hän on parempi, katso. Ei oo helppo tämmönen.

MP: Niin, aika vaikee tilanne.

Äiti: Mä luen paljon Suomen lehtiä, ja paljon mä katon Helsingin Sanomat, koska mä haluan seurata koko ajan, kaikki asioita mitä tapahtuu. Usko minua, ei koska mä olen aktiivinen yhteiskunnassa, mutta mun lapset varten. Tää on oikeasti. Mä pelkään joskus he kysyvät jotain ja mä en voi vastaa. Jos he kysyvät jotain ja mä en osaa, sitten mä menen kattomaan sanakirjoja, mä menen kattoon netissä. Mutta loppujen lopuksi mun pitäisi vastaa.

[*arabitaustainen äiti, haastateltu yksin*]

Äiti puhuu katkelman alussa maahanmuuttajataustaisista perheistä yleensä ja näkee, että lasten vanhempiaan korkeampi koulutus ja joidenkin vanhempien haluttomuus ”kehittää itseään” tiedollisesti on potentiaalisten ongelmien keskiössä. Näin ollen hän pitääkin ensiarvoisen tärkeänä sitä, että itse pyrkii pysyttelemään tiedollisesti samalla tasolla lastensa kanssa. On merkillepantavaa, että äidin vastaus sukupolvien välisten erojen ongelmaan ja hänen poikansa epäilyihin hänen suomalaista yhteiskuntaa koskevan tietonsa riittävydestä sitoutui tiiviisti tiedon etsimisen ja omaksumisen taitoihin: hän opiskeli ja seurasi aktiivisesti eri medioita pysyäkseen mukana yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Taipumus ottaa ympäröivä yhteiskunta haltuun luetun tiedon kautta voidaan tulkita osana sosialisaaation ja koulutuksen kautta välitettävää kulttuurista pääomaa (Bourdieu 1997), ja siten äidin pitkälti tiedon hankkimiseen perustuvan strategian voi nähdä osana jatkumoa hänen keskiluokkaisessa taustassaan. Toisaalta katkelma kertoo

siitä, että yhteiskunnasta toiseen siirtymisen myötä legitiimien tiedollisten resurssien kartuttaminen on vaativaa myös koulutetulle ja keskiluokkaisesta taustasta tulevalle vanhemmalle. Tässä yhteydessä voidaan esittää myös kysymys, onko sukupolvien välistä eroa tiedollisissa resurssissa kaikissa tapauksissa hedelmällistä lähestyä (vain) akkulturaation käsitteen avulla. Vai voisiko vanhempien huolta lapsen muuttumisesta ”vieraaksi” pyrkiä ymmärtämään myös lasten koulutuksen ja lisääntyvän kulttuurisen pääoman myötä tapahtuvan luokkapolitiikan muuttumisen ja erkaantumisen kautta (vrt. Käyhkö 2011; Ketokivi 2009)?

Katkelmassa äiti liittyy sukupolvittaiset (tiedolliset) erot ja vanhempien auktoriteetin kyseenalaistumisen jopa sellaisten väkivaltaisten ääri-ilmiöiden mahdollisuuteen, joista Suomessa keskustellaan paljon mediahuomiota saaneen ”kunniaan liittyvän väkivallan” käsitteen alla (Keskinen 2009, Hagelund 2008). Aihepiiri on tärkeä ja ansaitsisi tutkimuksellista huomiota. Aineistossa ei kuitenkaan tämän yksittäisen maininnan lisäksi ole eksplisiittisiä viittauksia ”kunniaan liittyvään väkivaltaan”, jonka olen siten rajannut tutkimuksen fokuksen ulkopuolelle. ”Kunniaan liittyvän väkivallan” ja siihen liittyvän mediakirjoittelun kannalta huomionarvoista on kuitenkin se, että äiti liittyy ongelman eroihin tiedollisissa, osin luokittuneissa, valmiuksissa, ei yhteisölliseen kulttuuriin tai ”kunniaan”, joita usein käytetään refleктоimattomasti perustelemaan ilmiön esiintymistä (Keskinen 2009). Voidaan myös pohtia, minkä verran median antama sanasto, jossa äärimmäisillä ilmiöillä kuten ”kunniamurhilla” on korostettu rooli (mt.), vaikuttaa siihen, että tässäkin yhteydessä mainitaan hyvin äärimmäisen tapauksen, henkirikoksen, mahdollisuus.

Aineiston vanhemmat olivat eri tavoin resursoituja sen suhteen, kuinka paljon työtä tiedollisen kuilun kurominen vaati ja oliko se ylipäänsä mahdollista. Toisilla vanhemmista oli (myös) suomenkielisiä verkostoja, joihin he pystyivät tukeutumaan, ja he pystyivät seuraamaan suomenkielistä julkista keskustelua niin ajankohtaisista yhteiskunnallisista aiheista kuin lastenkasvatuksen käytännöistäkin. Toisille kielenoppiminen ja verkostoituminen oli ollut huomattavasti haastavampaa, ja he saattoivat olla pitkälti sukulaisten ja muiden samankielisten verkostojen varassa. Tuntuu uskottavalta, että olemassa olevien tiedollisten ja sosiaalisten resurssien kääntäminen suomalaisessa yhteiskunnassa vanhemmuutta tukevaksi pääomaksi (ks. Erel 2010) edellyttää yhteyksiä suomalaisen yhteiskunnan toimijoihin ja mahdollisuuksia oppia sanastoja ja toimintatapoja, jotka tässä yhteiskun-

nassa ovat yleisesti käytettyjä ja legitiimejä. Vaikka työllistyminen ei ole ainoa mahdollisuus luoda yhteyksiä suomalaiseen yhteiskuntaan, näyttää se aineiston valossa keskeiseltä vanhempia toisistaan erottavalta tekijältä, joka kulki käsi kädessä monien muiden suomalaisessa yhteiskunnassa toimimiseen liittyvien resurssien kanssa. Vanhempien heikko työmarkkina-asema oli siten yksi tekijä, joka myötävaikutti sukupolvittaisten erojen laajuuteen, joissakin tapauksissa mahdollisesti myös konfliktien syntyyn.

Sukupolvittaiset erot resurssissa toimia suomalaisessa yhteiskunnassa näyttäytyivät hyvin eri tavoin nuoren sukupolven haastatteluisa. Nuoret toki olivat tietoisia vanhempiensa kielitaidon puutteellisuudesta ja siitä, että he itse hallitsivat sellaisia kaikilta aikuisilta kansalaisilta odotettuja taitoja ja tietoja, jotka heidän vanhemmiltaan puuttuivat – hehän olivat niitä, jolle vanhempien kyvyttömyys hoitaa joitakin asioita oli aiheuttanut lisääntynyttä vastuuta. Nuoret eivät kuitenkaan halunneet tulkita tätä konfliktien syyksi, niiden käsittelemiseen vaikuttaneeksi tekijäksi tai edes taakaksi itselleen. Näin kertoi somalitaustainen 25-vuotias nuori mies, joka oli vuosien mittaan kantanut paljon vastuuta perheessään:

MP: Sul on sit aika vastuullinen rooli kaikkien sun pikkuveljien ja siskojen kanssa?

Poika: No, joo. On on. Mut. Hyvin tullaan toimeen, ja. Mä sitten, miten sanois, määrään enemmänkin täs perheessä ku vanhemmat. Kun mä tiän miten yhteiskunta toimii ja. Miten laput täytetään, ja niin pois päin.

MP: Se on varmaan ollu silloin ku sä oot tehny itse niin aika rankkaa, oot sit joutunut ite ottamaan selvää, kun sulla ei oo ollu ketään isoveljeä.

Poika: Ei, ei, ei. (...) Ei se mitään, mä oon kasvanut sen (vastuun) kaa ja. Ja siit on ollu enemmän hyötty ku haittaa. Mulle. Et ei se oo mitenkään mun lapsuutta vieny. Monet saattais aatellakin niin, mut, siit on ollu, siis se on ollu kokemus ja. Tietää paljon enemmän sitten asioista.

[somalitaustainen nuori mies, 25 vuotta, haastateltu äitinsä kanssa]

Nuorten lojaaliseen asenteeseen vanhempiaan kohtaan konfliktien kuvausten yhteydessä liittyi se, että vanhempien ohjeiden kuvattiin olevan nuorten itsensä parhaaksi, niissäkin tapauksissa, jolloin he olivat halunneet toimia niiden vastaisesti (ks. Prieur 2002, 59). Esimerkiksi 19-vuotias venäläistaustainen nuori nainen vastasi kysymykseeni siitä, onko hän joskus halunnut kapinoida vanhempiaan vastaan ”suomalaisiksi” kuvaamallaan tavoin, kuten piittaamattomuudella ja epäkohteliaalla vastaansanomisella,

seuraavasti: ”Ehkä tietsä, on käyny mielessä, että vois tehdä sillee, mut, minkä takia? Ei mulla oo siihen aihetta. Koska mä tiedän, että se on vaan mun parhaaks. Että esimerkiks, jos mä oon tänään kotona niin ei se kaada mun maailmaa. Jos mä oon kotona niin sit mä oon kotona. Kyl mä sit pääsen ulos joskus muulloin.”

Nuorille tyypillinen tapa tulkita vanhempiansa kanssa käymiään kiistoja oli nähdä ne ikävaihekysymyksenä: murrosikään kuuluvana vaiheena, jolloin vanhempien neuvot eivät ole kiinnostaneet, vaikka oma harkintakyky ei ole kehittynyt vielä riittävään vastuunkantoon omasta käyttäytymisestä. Näissä tulkinnoissa nuoret esittivät entisen itsensä lapsellisena, epäkypsänä ja ymmärtämättömänä, kun taas vanhempien näkökulmat kehystettiin järkeviksi ja vastuullisiksi. Näin kertoi 16-vuotias somalitaustainen poika:

Poika: Joskus sitä pientä, murrosiän ku alettua, nii ei ihan hyväksyny sillee, alko olla se ikä, missä alko koko aika väitellä vastaan ja olla kiittämätön, mut. Kyl sen ajan mukaan, mitä nopeemmin kasvaa niin tajuu, kuinka, kuinka väärässä oli, ja että, kuinka paljon on jäljellä kiitettävää. Ja vieläkin on.

MP: Joo. Et murrosiäs oli hankalampaa?

Poika: Joo. Hankalampaa. Kyl se on varmaan jokasel lapsessa.

[somalitaustainen poika, 16 vuotta, haastateltu vanhempiansa ja siskonsa kanssa]

Tämä tulkinta päti myös silloin, kun kysymyksessä olivat kulttuurisen selityksen saaneet konfliktit, jolloin ikävaihekapinan nähtiin kohdistuneen erityisellä tavalla kulttuuriseksi tulkittuihin arvoihin. Haastatteluhetkellä nuoret kuitenkin painottivat kulttuuritaustansa myönteistä merkitystä, eikä sen yhteensovittaminen nykyisten vertaisryhmien, arvomaailmojen tai käytäntöjen kanssa näyttäytynyt vaikeana. Konfliktien selittäminen murrosiällä kertoo, että nuoret eivät halunneet kiinnittää perheen sisäisiä konflikteja ensisijaisesti kulttuuriin tai maahanmuuttoon, vaan korostivat, että he olivat kapinoineet vanhempiaan vastaan *kuten kuka tahansa nuori*. Nuoret siten rakensivat samanlaisuutta suhteessa ”suomalaiseen nuoruuteen”, vaikka toisaalta ottivat siitä myös etäisyyttä: painottaessaan haastatteluhetken positiossaan vanhempien kunnioittamisen ja heidän ohjeidensa seuraamisen merkitystä nuoret poikkesivat siitä tulkinnasta, jossa nuoruuteen liitetty ”vapaus” ja irtiötöt vanhemmista mielletään osaksi aikuistumista ja itsenäistymistä (vrt. Aapola & Ketokivi 2005).

5.5.2 Kärjistyneet konfliktit ja transnationaalinen turvaverkko

Poikkeustapauksissa haastateltujen perheiden historiaan kuului jaksoja, joissa sukupolvien välinen konflikti oli päässyt kehittymään vaikeaksi ja sen ratkaisu oli pitkittynyt. Näiden kärjistyneiden konfliktien juuret näyttivät olevan vaikeudessa löytää kompromisseja kulttuuriseksi ymmärretyn sopivaisuuden rajoista ja vanhempien haasteissa tukea ja ohjata lastaan suomalaisen yhteiskunnan järjestelmissä, mutta samalla suomalaisen yhteiskunnan instituutioissa ja vertaisryhmissä, joissa oli vain vähän tilaa kulttuuriselle erilaisuudelle. Vakaviksi konflikteiksi olen tulkinut aineistossa kaksi tapausta, joista toisessa tytär oli kokenut isänsä itselleen asettamat rajoitukset niin tiukoiksi, että oli halunnut muuttaa pois lapsuudenkodistaan, ja toisessa poika oli lopettanut koulunkäynnin ja ajautunut vakaviin väkivaltaisiin yhteenottoihin. Tarkastelen lähemmin jälkimmäistä näistä tilanteista³⁶.

Somalitaustainen yksinhuoltajaperhe oli konfliktin alkamisen aikoihin asunut Suomessa muutamia vuosia. Perheen kaksi vanhinta poikaa alkoivat yläasteikäisinä käyttäytyä kasvavassa määrin tavalla, joka näyttytyi ongelmallisena sekä koulujärjestelmän että heidän äitinsä silmissä: he viettivät runsaasti vapaa-aikaansa Helsingin keskustassa monikulttuurisissa kaverialueissa, usein myöhään yöhön saakka, ja heille kertyi koulupoissaoloja. Tilanne kärjistyi, kun toinen pojista lopetti koulunkäynnin ja ajautui mukaan väkivaltaisiin yhteenottoihin, joissa olivat osapuolina etnisesti suomalaiset skin head -nuoret ja eri taustoja edustavat maahanmuuttajataustaiset nuoret. Eräässä tällaisessa yhteenotossa poika loukkaantui sairaalahoitoa vaativalla tavalla. Tilannetta on kenties harhaanjohtavaa nimittää sukupolvien väliseksi konfliktiksi, koska kyse oli myös konfliktista pojan ja koulun instituution sekä pojan ja suomalaisen rasistisen nuorisokulttuurin välillä. Perhekontekstissa tilanteesta neuvoteltiin kuitenkin ennen muuta äidin ja pojan välillä. Pojan haastatteluhetkellä 18-vuotias pikkusisko kuvaili tätä jaksoa perheensä elämässä vuosia myöhemmin seuraavasti:

36 Olen keskustellut näistä tilanteista toisessa tapauksessa suoraan konfliktin nuoren osapuolen kanssa, ja toisessa tapauksessa konfliktin nuoren osapuolen sisaren kanssa. Se, että en päässyt keskustelemaan niistä vanhempien kanssa, kertonee osaltaan siitä, kuinka kipeitä tilanteita ne myös vanhemmille olivat.

Tytär: Ne oli hullut, kun ne oli teini-iässä, joskus yheksänkyt, yheksän ehkä, nii, se oli kovin kohta, et ne teki mutsista hullun, et se joutu seuraan niitä ja.

MP: Joo. Oliko ne jotenki, mitä ne sit teki?

Tytär: Ne kävi stadis, lopetti koulun kesken ja. Sit se oli, joka tappelussa, tää (Veli) ja. Skinejä vastaan. [*pitkähkö kertomus yhteentosta, jonka seurauksena veli oli joutunut sairaalaan*] Siis ihan joka tappelu mikä stadis tapahtui, niin se oli mukana. (...)

Se, mikä meitä tyttöjä ei saanu tekemään noin pahoja, tekemään äidistä hullua on se, mä näin mitä äiti teki kun mun broidit teki hänelle pahojaan. Mä näin kun mun äiti valvoi kolmeen asti, odotti niit miehiä, mä heräsin vessaan niin mä näin, voi ei, et se oottaa ne pojat vielä. Se valvo. Ei kato tv:tä, se vaan valvoo ja miettii, soittelee koko ajan, et soitaks mä poliisiin, no se ei puhu suomee. Mä muistan, mä muistan äidin *ilmeet*. Niin silloin mä vihasin mun veljeksiä niin paljon.

[*somalitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin*]

Äiti oli työtön yksinhuoltaja ja perheen taloudellinen tilanne oli tiukka. Tilannetta pahensi se, että äidin suomen kielen taito oli heikko ja tieto hyvinvointivaltion palvelujärjestelmistä puutteellinen: äiti olisi halunnut turvautua poliisiin, mutta ei katsonut sitä mahdolliseksi kielitaitonsa vuoksi, eikä hän tiennyt muista mahdollisuuksista hakea tukea poikansa auttamiseksi. Äiti oli siis äärimmäisen huolissaan pojastaan, mutta vailla käsitystä toimivista keinoista tilanteen ratkaisemiseksi. Perhesuhteisiin liittyvistä vaikeista tunteista kirjoittanut Smart (2007, 140–144) toteaa, että huolestuneisuus – jonka ilmaiseminen on usein feminiininen piirre – liittyy ristiriitaisiin paineisiin ja velvollisuuksiin tilanteessa, jossa yksilöllä ei ole riittävästi valtaa tai resursseja löytää ratkaisua konfliktiin. Koska äidillä ei ollut resursseja hakea apua suomalaisen yhteiskunnan verkostoista ja instituutioista, hän lopulta ratkaisi tilanteen turvautumalla omaan sosiaaliseen turvaverkkoonsa, transnationaaliseen perheeseensä, ja osti pojalleen lentoliput Somaliaan, jossa tämä vietti seuraavan vuoden sukulaisten luona. Näin kertoi tästä ratkaisusta samainen sisko:

Tytär: Sehän (veli) meni sitte Somaliaan vuodeks.

MP: Aijaa?

Tytär: Se rauhottu siellä. (...) Se tuli ihan kilttinä tänne takasin. [*nauraa*] (...) Yhes vaiheessa kuus kuukautta, sehän oli sisällissota, kauhu, se oli siellä silloin kato. No mutsi kyl tiesi, ainahan sillä oli (lento)lippu valmiina, et jos se pahenee. Mut se ei tullu meiän kaupunkiin. Niin silloin se, se muuttu ihan erilaiseks. Sit ku se tuli (takaisin) meiän kaa, se halus ettii työtä, ja. Sit se osas, arvostaa äitiä ja elämää ja.

Se ei enää halunnukaan leikkiä sankaria, ku se näki oikeaa elämää. (...) Sen takii mä aina sanonki, et kannattaa viedä noi kaikki pahat pojat sinne, niin sit ku ne näkee oikeaa elämää, ei ne oo enää pahaa. [nauraa] Se oli viisasti tehty.

Lasten lähettämisestä entiseen kotimaahan maahanmuuttajataustaisten vanhempien kontrollikeinona on keskusteltu Suomessa jonkin verran maahanmuuttajataustaisten perheiden ongelmien yhteydessä. Tiilikainen (2011) on tutkinut tavalla tai toisella pakotettuna – perheensä tai vastaanottavan yhteiskunnan lähettämänä – Somaliaan palanneita (useimmiten) nuoria somaleja. Hänen mukaansa somaliperhe voi käyttää valtaansa myötävaikuttaakseen yksittäisen jäsenensä oleskeluun Somaliassa, mikäli katsotaan, että hän on kykenemätön toimimaan vastuullisesti ja täyttämään velvollisuutensa perheenjäsenenä diasporassa. Tämä ajattelu perustuu tapaan ymmärtää perhe resurssija yhdistävänä kollektiivina, joka voi tehdä strategisia päätöksiä perheen hyvinvoinnin turvaamiseksi. (Mt.; Al-Sharmani 2007.) Suomalaisessa mediassa keskustelun lähtökohdaksi harvoin otetaan erilaiset tavat ymmärtää perheen merkitystä ja toimintamahdollisuuksia sekä yksilönvapauden rajoja, ja keskustelu lasten lähettämisestä entiseen kotimaahan usein toimii vahvistaen toiseuttavaa kuvaa maahanmuuttajataustaisten perheiden ongelmallisuudesta ja maahanmuuttajataustaisten vanhempien heikosta vanhemmuudesta. Nähdäkseni lasten lähettämistä entiseen kotimaahan tulee tarkastella osana transnationaalisen perheen hoivapotentiaalia. Kuvatussa tapauksessa päätös transnationaaliseen perheeseen tukeutumisesta tehtiin tilanteessa, jossa äidin resurssit kasvattajana eivät tuntuneet riittävän, ja Somaliaan lähettäminen oli ensisijaisesti keino suojella ja auttaa lasta.

Lasten ja nuorten oikeutta fyysiseen koskemattomuuteen ja itsemääräämisoikeuteen on kaikissa tilanteissa kunnioitettava. Lasten ja nuorten lähettämisestä entiseen kotimaahan keskusteltaessa kuitenkin toisinaan unohtuu ilmiön huomattava sisäinen vaihtelu. Ihmisoikeusliiton selvityksessä lasten entiseen kotimaahan lähettämisestä on todettu, että tilanteet vaihtelevat ”vaihto-oppilasvuoden” tyyppisestä, nuoren vapaaehtoisuuteen perustuvasta rikastuttavasta kokemuksesta vanhempien päätöksellä tehtyihin tapauksiin, joissa lasten ja nuorten itsemääräämisoikeus voi kärsiä. Tapaukset tulevat muun muassa koulupoissaolojen vuoksi lähes aina ilmi, mutta pelkästään koulusta pois jääminen ei kerro lähtemisen taustoista tai sen vastentahtoisuudesta. (Grekula & Kouros 2010.) Myös tässä aineistossa

oli useampia muita nuoria haastateltavia, jotka olivat viettäneet entisessä kotimaassaan aikaa joistakin viikoista puoleen vuoteen ulottuvia jaksoja. Nämä jaksot saattaisivat joissain kehyksissä näyttäytyä suomalaisen järjestelmän silmissä ei-toivotulta lasten entiseen kotimaahan lähettämiseltä. Valtaosassa tapauksia ne eivät kuitenkaan tapahtuneet kurinpidollisena toimena, vaan ne on nähtävä siinä kontekstissa, jossa vierailuin vaalittiin perhesuhteita kansallisvaltion rajojen yli (Haikkola 2011). Toisaalta edellä käsitelty esimerkki osoittaa, että myös kurinpidollinen lasten lähettäminen entiseen kotimaahan on yksi transnationaalisen perheverkoston potentiaalinen käytäntö.

5.6 KOKOAVIA PÄATELMIÄ SUKUPOLVISTA JA KONFLIKTISTA

Tämän luvun painopiste on ollut nuorten ja heidän vanhempiensa välisissä suhteissa ja niissä ilmenevissä ristiriitatilanteissa. Tarkastelun rajaaminen juuri tähän sukupolvisuhteeseen on perusteltua sekä aineiston kokoonpanon vuoksi että siksi, että olen halunnut keskustella maahanmuuttotutkimuksessa paljon huomiota saaneen eritahtisen akkulturaation käsitteen selitysmahdollisuuksien rajoista ja siihen liittyvistä ongelmista. Sukupolvisuhteista ei kuitenkaan neuvotella ainoastaan nuorten ja heidän vanhempiensa välillä, ja tärkeitä, tutkimuksellista huomiota ansaitsevia neuvotteluja käydään myös aikuisten maahanmuuttajien ja heidän vielä entisessä kotimaassa asuvien vanhempiensa välillä (esim. Zontini 2007; Zechner 2010) sekä lasten ja vanhempien muodostaman ydinperheen ylittävässä laajemmassa perheverkostossa.

Haastattelupuhe aikuistuvien nuorten ja heidän vanhempiensa välisistä neuvotteluista ja ristiriidoista vahvistaa tulkintaa perheestä yksikkönä, joka halutaan tulkita sen myönteisten merkitysten kautta ja joka on keskeinen siinä prosessissa, jossa yksilöt tuottavat itsestään kuvaa kunnollisina perheenjäseninä ja moraalisisina toimijoina. Kuvaukset ristiriitojen demokraattisesta, luottamukseen ja kommunikointiin perustuvasta ratkaisemisesta voi nähdä luvussa 4 ”*Meidän perhe*” ja *miten siitä puhutaan* käsitellyn perheen kunnollisuuden ja toimivuuden pidemmälle menevänä, yksityiskohtaisempana esittämisenä. Ristiriitoja kuitenkin tulkittiin suhteessa hyvän perheenjäsenen toimintaan tavoilla, jotka vaihtelivat sukupolvesta toiseen. Nuoren sukupolven edustajille epäkypsyyteen tai murrosikään

liitetyn kapinoinnin lopettaminen näyttäytyi osana aikuistumista, kulttuurisen taustan kunnioittamisen oppimista ja sitä kautta kunnollisen perheenjäsenen ja etnisen ryhmän edustajan roolin ottamista. Vanhempien näkökulmasta sukupolvien välisissä ristiriidoissa oli kysymys myös hyvästä vanhemmuudesta: hyvän vanhemman oli hyväksyttävä tietty määrä kapinaa ja keksittävä keinot kontrollin säilyttämiseksi, sillä tietyistä rajoituksista oli pidettävä kiinni lapsen parhaaksi (ks. Ribbens McCarthy, Edwards & Gillies 2003, 57–59).

Haastatteluissa monet ristiriidat ja konfliktit esitettiin osana ”tavallista perhe-elämää” tai ikävaihetta, niille siis annettiin selitys, joka ei ollut yhteydessä perheen etniseen taustaan tai maahanmuuton kokemukseen. Toisaalta osa konflikteista kehystettiin kulttuuri- ja sukupolvieroihin liittyviksi, minkä ansiosta ne resonoivat eritahtista akkulturaatiota koskevan tutkimuksen kanssa. Maahanmuutto ja perhe-elämän transnationaalinen luonne tarkoittivat, että ne osin päällekkäiset, osin erilliset viitekehykset ja -ryhmät, joissa haastateltavat halusivat tulla nähdyksi kunnollisina, vaihtelivat tilannekohtaisesti suomalaisen yhteiskunnan (ala)ryhmistä transnationaalisiin suvun ja etnisen yhteisön erilaisiin ryhmiin. Ristiriitoja nousi paikoin siitä, että nuorten vertaisryhmäjäsennyksien kannustamat toimintatavat olivat ristiriidassa sen kehyksen kanssa, jossa heidän vanhempansa pyrkivät kasvattamaan heistä kunnollisia. Erityisesti vanhempien kohdalla marginaalinen asema suomalaisessa yhteiskunnassa tuotti tilanteita, joissa sekä kyky seurata läheltä nuoren sukupolven tekemisiä että mahdollisuudet etsiä tukea vanhemmuudelle suomalaisen yhteiskunnan sisältä tulivat haastetuiksi. Vanhemmille kokemus omien tiedollisten tai kielellisten resurssien rajallisuudesta heidän lapsiinsa verrattuna oli kipeä, ja he pyrkivät kuroma eroa parhaansa mukaan, myös sen vuoksi, että he kokivat sen haasteeksi vanhemmuudelleen. Välineitä ristiriitojen ratkaisemiseen antoivat niin epämuodolliset vertaisryhmät, transnationaaliset verkostot, etninen yhteisö kuin suomalainen hyvinvointijärjestelmä, mutta suhde näihin saattoi olla myös jännitteinen.

Eritahtisen akkulturaation käsite antaa väistämättä vain osittaisen selityksen (mahdollisille) ongelmille. Olen pyrkinyt kiinnittämään huomiota siihen, että riippui paljon vanhempien työmarkkina- asemasta ja sosiaalisista ja kulttuurisista resursseista – sekä nuorten paikallisten vertaisryhmien hierarkioista ja heidän asemastaan niissä – mitkä asiat nousivat kulttuurisesti selitettyjen konfliktien aiheiksi ja millaisia keinoja perheenjäsenillä oli käy-

tettävissään näiden konfliktien ratkaisemiseksi. Toisin sanoen silloinkaan, kun konfliktit näyttävät kumpuavan ilmiöstä, jota kutsutaan eritahtiseksi akkulturaatioksi, kysymys ei ole vain kulttuurista ja kulttuurierojen yhteensovittamisesta, vaan kulttuurin yksilöllisistä ja luokittuneista tulkinnoista sekä työmarkkinoiden ja muiden suomalaisen yhteiskunnan toimijoiden vaikutuksista perheenjäsenten resursseihin.

Aineistosta ei löydy vahvistusta sille, että eritahtinen akkulturaatio itsestään selvästi tai edes useimmiten altistaisi erityisellä tavalla sukupolvien väliselle konfliktille (ks. myös Kwak 2003). Se ei näyttänyt rapauttavan perheenjäsenten keskinäistä lojaalisuutta – ainakaan suomalaiselle tutkijalle puhuttaessa – ja varsinkin nuori sukupolvi oli haluton käsitteellistämään vanhempiensa kanssa läpikäymiään ristiriitoja sen kautta. Eritahtisen kotoutumisen käsitteen vakavimpia ongelmia on, että se korostaa kulttuurisia tekijöitä maahanmuuttajataustaisten perheiden kohtaamien haasteiden taustalla, eikä huomioi kulttuuria luokan ja sukupuolen halkomana, tilanteisena, paikallisena ja tulkittuna ilmiönä (ks. Erel 2010). Samalla se tulee sivuuttaneeksi perheiden heterogeeniset taustat ja muun muassa luokka-asemaan sidotut resurssit, jotka muokkaavat perheenjäsenten kokemuksia vastaanottavassa yhteiskunnassa, vaikuttaen siten siihen, miten ja mitkä muutokset tulkitaan tai jätetään tulkitsematta ongelmiksi ja miten mahdollisia ongelmia ratkotaan.

Eritahtisen akkulturaation käsitteestä on tullut yleisesti hyväksytty ja usein käytetty tapa kuvata perheissä maahanmuuton jälkeen tapahtuvia muutoksia ja sukupolvisuhteiden uudelleenjärjestämistä. Suoraviivaisesti maahanmuuttajataustaisten perheiden oletettuihin ongelmiin liitettynä se kuitenkin vahvistaa maahanmuuttajiin kohdistuvaa ongelmadiskurssia – jossa syytä ongelmiin haetaan maahanmuuttajista itsestään, ei niinkään heitä ympäröivästä yhteiskunnasta – ja samalla kyseenalaistaa maahanmuuttajataustaisten perheiden kunnollisuuden. Se toimii siten osana sitä luokitettavaa prosessia (ks. Skeggs 2004), jossa maahanmuuttajataustaisille perheille ja yksilöille osoitetaan marginaalisia asemia suomalaisessa yhteiskunnassa.

6 Sukupuoli, perhe ja tasa-arvo

Sukupolven ohella sukupuoli on keskeinen hierarkkinen jakolinja, joka määrittää perheenjäsenille kuuluvia rooleja, tehtäviä ja vastuita. Sukupuoli, sukupuolten välinen tasa-arvo ja sen mahdolliset ongelmat ovat varsin paljon esillä monikulttuurisuutta ja maahanmuuttajia koskevassa julkisessa keskustelussa ja tutkimuksessa (ks. luku 1.3.3). Maahanmuuttajataustaisiin perheisiin yhdistetään odotuksia yhteisöllisyydestä ja verkostomaisuudesta, ja perheiden äideille annetaan keskeinen rooli hoivaajina. Myönteisten mielikuvien käänttöpuolena on, että maahanmuuttajataustaiset perheet – konstruoituna vastakkaisiksi ”suomalaisten perheiden” kanssa – oletetaan ongelmallisiksi erityisesti suhteessa sukupuolten väliseen tasa-arvoon. (Keskinen 2009; Nikunen 2012, 164–166; Vuori 2007; Tuori 2009a; Honkasalo 2011, 120–123.) Kuten edellisessä luvussa esillä olleet oletukset maahanmuuttajataustaisten perheiden erityisestä alttiudesta sukupolvien välisille konflikteille, myös oletukset sukupuolten välisestä epätasa-arvosta voidaan tulkita diskursiivisena keinona kyseenalaistaa maahanmuuttajataustaisten perheiden elämäntavan kunnollisuus ja vetää hierarkisoivia jakolinjoja ”meidän” ja ”muiden” välille. Ne ovat siten yksi luokittamisen prosessin rodullistavista ulottuvuuksista.

Tässä luvussa pohdin sukupuolen ja sukupuolten välisen tasa-arvon käsitteitä perhettä koskevassa haastattelupuheessa. Sukupuoli tulee analyysiin yhtäältä empiirisenä käsitteenä, siis haastateltavien sukupuolta ja sen merkityksiä koskevana puheena. Sukupuoli ei ole ollut haastatteluteemojen joukossa keskeinen (ks. liite 3), vaan sen käsittely haastatteluissa on lähtenyt pääasiassa haastateltavien aloitteesta, joskin haastattelijana olen itsekkin ollut kiinnostunut avaamaan keskustelua tähän(kin) suuntaan. Toisaalta analyysissä sukupuoli on läsnä teoreettisena käsitteenä, siis tekijänä, jonka näen rakenteistavan haastateltavien toimintaa ja tulkintoja sekä yhteiskuntaa yleensä. Sukupuolten väliset suhteet sekä miehiin ja naisiin, tyttöihin ja poikiin kohdistetut odotukset perheenjäseninä kytkeytyvät myös kysymyksiin kunnollisuudesta ja osoittavat kunnollisuuden vaatimusten sukupuolitetun luonteen.

6.1. JÄLKIKOLONIAALISIA NÄKÖKULMIA SUKUPUOLEEN, TASA-ARVOON JA MAAHANMUUTTOON

Maahanmuutto ilmiönä on sukupuolittunut: sukupuolittuneita ovat niin maahanmuuton syyt, maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot, työllistyminen, perheensisäinen työnjako ja päätöksenteko (Mahler & Pessar 2006, 33–34) kuin maahanmuuttajia koskevat puhetavat ja kategorisoinnit (Huttunen 2004; Keskinen & Vuori 2012, 8–9). Sukupuolta on maahanmuuttotutkimuksessa tarkasteltu melko runsaasti, mutta pitkään se näkyi lähinnä taustamuuttujana tai naisiin kohdistuvina tutkimuksina (Donato ym. 2006, 4). Intersektionaalisten lähestymistapojen yleistyessä sukupuoli on yhä useammin nähty yhteydessä muihin sosiaalisiin eroihin, kuten etnisyyteen ja luokkaan (Brah & Phoenix 2004; Keskinen & Vuori 2012, 9). Myös suomalaisessa etnisyyden ja maahanmuuton tutkimuksessa sukupuoli on kiinnitetty melko paljon huomiota (Hautaniemi 2004; Honkatukia & Suurpää 2007; Honkasalo 2011; Keskinen 2009, 2012; Vuori 2009, 2012; Tuori 2007, 2009 a ja b).

Tutkimuksessani tärkeän taustan sukupuolen ja tasa-arvokysymysten tarkastelulle muodostavat jälkikoloniaalisesti ja feministisesti orientoituneiden tutkijoiden kriittiset tulkinnat sellaisista diskursiivisesti tuotetuista kategorioista kuin ”Eurooppa”, ”kolmas maailma”, ”maahanmuuttajat”, ”naiset” ja ”maahanmuuttajanaiset” ja näihin kategorioihin liitetyistä epätasa-arvoistavista oletuksista. Pohjoismaat, ja Suomi niiden mukana, ymmärretään sukupuolten välisen tasa-arvon ”mallimaiksi” (Mulinari 2007; Hübinette & Lundström 2011). Pohjoismaainen hyvinvointivaltio onkin kiistatta edistänyt sukupuolten välistä tasa-arvoa työmarkkinoilla (Julkunen 2010, 85–99) ja tarjonnut monille Pohjoismaihin muuttaneille naisille mahdollisuuksia, joita heillä aiemmin ei ole ollut (Tiilikainen 2008, 77–79; Mulinari 2007, 180). Pohjoismaista tasa-arvodiskurssia voidaan kuitenkin käyttää tavalla, joka on normatiivinen, rodullistettu ja toiseuttava: sen avulla voidaan rakentaa diskursiivinen kahtiajako ”meidän”, modernien ja tasa-arvoisten länsimaalaisten, ja ”muiden”, traditionaalisten ja patriarkaalisten ei-länsimaalaisten kulttuurien edustajien, välille (Mulinari 2007; Mohanty 1999 [1984]; Tuori 2007; Vuori 2007; Honkasalo 2011). Tällainen puhetapa sivuuttaa eron tasa-arvon ideologian ja länsimaissa elävien naisten ja miesten arjen välillä (Julkunen 2010). Samalla se olettaa ei-länsimaalaiset naiset monoliittiseksi, patriarkaatin alistamaksi joukoksi,

sivuuttaen luokan, uskonnon ja muiden sosiaalisten erojen vaikutukset, erilaiset historialliset ja paikalliset kehityskulut sekä naisten toimijuuden (ks. Mohanty 1999 [1984]; Brah 1996, 72–76).

Oletus tasa-arvosta länsimaisten yhteiskuntien ominaisuutena vaikuttaa siihen, millaisina ryhminä ja yksilöinä länsimaihin muuttavat henkilöt ymmärretään ja esitetään. Vaikka mielikuvia välittävät media- ja ammattilaiskeskustelut eivät ole yksinäisiä tai yhdensuuntaisia (Hall 1995, 90–91), niitä koskevassa tutkimuksessa on usein nostettu esiin ongelmallinen tapa esittää maahanmuuttajat ”Toisen” kulttuurin kantajina ja konstruoida näiden kulttuurien piirteiksi patriarkalaisuus, traditionaalisuus ja naisten alisteinen asema (Mulinari 2007; Keskinen 2009; Tuori 2009b; Vuori 2007; Nikunen 2012). Maahanmuuttajanaiset näyttäytyvät tällöin vääranlaisten kulttuuristen käytäntöjen uhrina ja tasa-arvokasvatuksen kohteina, jotka vain omaksumalla länsimaisen tavan ymmärtää sukupuolta ja sukupuolten välistä tasa-arvoa voivat lähestyä täysivaltaista yhteiskunnan jäsenyyttä (Mulinari 2007; Tuori 2007). Naisten ja tyttöjen alisteista asemaa korostettaessa kerrotaan implisiittisesti myös maahanmuuttajamiehistä ja -pojista, jotka konstruoituvat uhan, väkivallan ja korostetun seksuaalisuuden kautta (Honkasalo 2011, 29)³⁷. Oletukset sukupuolten välisestä epätasa-arvosta liitetään usein ennen kaikkea muslimeihin, mutta ne yleistyvät (osittain) koskemaan kaikkia ei-länsimaalaisia taustoja edustavia yksilöitä, erityisesti niitä, joilla on juuret Afrikassa tai Lähi-idän maissa (Keskinen 2009).

Merkillepantavaa on, että (muslimi)maahanmuuttajiin liitetty epätasa-arvo sijoitetaan oleellisesti intiimin sfääriin, perheen sisäisiin valtasuhteisiin ja käytäntöihin. Miesten, naisten ja lasten toimintaa, yhteiskunnallista asemaa ja tasa-arvon mahdollisuuksia eivät kuitenkaan rajaa vain perhesuhteet vaan tärkeältä osalta suomalaisen yhteiskunnan rakenteet ja globaali eriarvoisuus. Vaikka esimerkiksi työmarkkinoilla maahanmuuttajataustaisten naisten on todettu olevan erityisen heikossa asemassa (Piper 2006,

37 Sukupuolitetut stereotyyppit ovat myös spesifimmin etnistyneitä: eri kansallisuuksia edustaviin miehiin ja poikiin, kuten naisiin ja tyttöihin, liitetään erilaisia piirteitä. Näre (2010) on esimerkiksi todennut eteläaasialaisia miehiä koskevissa stereotyyppioissa painotuvan heidän feminiinisytensä ja ei-uhkaavuutensa. Uhkaavuus ja (yli)seksuaalisuus liitetään tyypillisimmin afrikkalaistaustaisiin, kenties myös arabitaustaisiin miehiin ja poikiin (esim. Hautaniemi 2004). Suomessa toisaalta venäläisiin ja itäeurooppalaisiin miehiin liitetään ajatuksia järjestäytyneestä rikollisuudesta ja väkivallan uhasta, naisiin prostituutiosta (Nikunen 2012, 166).

151; Joronen 2007), heidät silti nähdään tyypillisesti alisteisessa suhteessa nimenomaan etnisen yhteisönsä miehiin, sivuuttaen rodulliset ja luokkaan liittyvät epätasa-arvoisuudet (Brah 1996, 72–76). Samalla sukupuoleen liittyvien kysymysten näkeminen vain naisia koskevinä jättää miehiä koskevat ongelmat piiloon (Vuori 2012, 261).

Oletuksilla maahanmuuttajataustaisen väestön epätasa-arvoisista perhe-käytännöistä on myös luokittunut ulottuvuutensa. Kun nähdään luokka sosiaalisia eroja tuottavana, (osin) diskursiivisena prosessina, jossa yksilöitä ja ryhmiä arvotetaan erilaisin kulttuurisin tai moraalisiin perustein (Skeggs 1997; 2004, Lamont 1992, ks. luku 1.3), on ilmeistä, että puhettavat, joissa maahanmuuttajien kyky tai halu järjestää sukupuolten väliset suhteet perheen sisällä suomalaisesta näkökulmasta ”oikein” kyseenalaistetaan, ovat mukana tuottamassa heidän marginaalista yhteiskunnallista asemaansa. Ne vaikuttavat myös siihen, millä edellytyksillä ja tavoilla maahanmuuttajataustaiset naiset ja miehet voivat esittää itsensä kunnollisina, kelpoisina kansalaisina.

6.2 SUKUPUOLI JA TASA-ARVO HAASTATTELUPUHEESSA

Sukupuolten välisestä tasa-arvosta puhuttaessa haastatteluissa keskeisiksi teemoiksi nousivat parisuhde, sukupuolten välinen työnjako ja kasvatus. Osa haastateltavista viittasi sukupuoleen myös perheen ulkopuolella vaikuttavana rakenteena, jolloin työmarkkinat ja palkkatasa-arvo nousivat esiin pohdittaessa sitä, kuinka hyvin sukupuolten välinen tasa-arvo Suomessa toteutuu. Sukupuolihierarkian luonteen huomioon ottaen ei kenties ole yllättävää, että haastatteluissa sukupuolten välisestä tasa-arvosta puhuivat etupäässä naiset ja tytöt (ks. myös Jokinen 2005, 57). Sukupuolesta ja tasa-arvosta puhumista ei voi tarkastella irrallaan haastattelukontekstista ja omasta taustastani: suomalaisena nuorena naisena minulle on epäilemättä kohdistettu erilaista puhetta kuin jollekin muulle yleisölle, ja toisaalta taustani on vaikuttanut omiin tilannekohtaisiin reaktioihini ja kysymyksenasetteluihini (ks. luku 2).

Haastateltavat näkivät merkittäviä eroja suomalaisen yhteiskunnan ja aiemman kotimaansa välillä tavoissa ymmärtää sukupuolten rooleja, liikkumavapautta ja odotuksia sopivasta sukupuolen mukaisesta toiminnasta. Pääasiassa eroja tulkittiin siten, että Suomessa naiset olivat vapaampia ja tasa-arvoisemmassa asemassa suhteessa miehiin niin perheessään kuin työ-

markkinoilla ja yhteiskunnassa yleensä. Se, miten ja missä määrin yhteiskunnallisten käytäntöjen ja odotusten koettiin vaikuttavan omiin perhesuhteisiin, kuitenkin vaihteli huomattavasti. Joidenkin mielestä muutto Suomeen oli tuonut perheen naisille lisää toimintavapauksia, toisten mielestä ympäristön muutos ei vaikuttanut perheen sisäisiin vastuiden jakoihin, ja kolmansien mielestä perhesuhteet perustuivat jo aiemmin enemmän neuvotteluihin kuin yhteiskunnan tai kulttuurin sanelemiin rooliodotuksiin.

Perheissä oli tapahtunut monenlaisia muutoksia tavoissa järjestää ja ymmärtää sukupuolten välisiä suhteita, eikä läheskään kaikkea voinut tulkita siirtymiseksi ”traditionaalisesta” tai miesten ja naisten vastakkaisuutta korostavasta ajattelusta ”moderniin”³⁸ tai jaettuun velvollisuutta ja tasa-arvoa painottavaan ajatteluun. Sukupuolten välisten suhteiden järjestämisen tapa ja siinä tapahtuneet muutokset olivat tilannekohtaisten vaatimusten muokkaamia ja niihin sisältyi ristiriitaisuuttakin (ks. Siim 2007, 228–229). Vaikka Suomi näyttäytyi haastattelupuheessa tasa-arvoisempana yhteiskuntana kuin haastateltavien aiemmat kotimaat, haastateltavat kyseenalaistivat ajatuksen tasa-arvosta Suomessa jo toteutuneena asiantilana. Seuraavassa katkelmassa 18-vuotias afgaanitaustainen nuori nainen kiinnittää huomion siihen, että tasa-arvon ideologia ja naisten ja miesten eletty elämä ovat Suomessa ristiriidassa:

MP: Onks sun mielestä sitten Suomes naiset ja miehet, onks ne tasa-arvoset, tai onkse kovin erilainen ku vaik just (Afganistanissa)...

Tytär: [*nauraa*] Kyl tääl, siis Suomessa mun mielestä, kunnioitetaan paljon enemmän naisii. Mut kyl täälläki näkee, ja huomaa, että ei, ei niin paljon ku sanotaan jossain tiedotusvälineissä. Esimerkiks telkkarissa, kun sanotaan, et kyl naiset ja miehet ovat tasa-arvoisii, mut ei. Mun mielestä ei oo ihan tasa-arvoisii. Kyl naiset on vielä.

MP: Alempana?

Tytär: Kyllä. Et, vaik ollaan, eletään 2000-luvulla, niin ollaan vielä.

[*afgaanitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin*]

38 ”Traditionaalinen” ja ”moderni” ovat ongelmallisia käsitteitä, sillä ”moderni” viittaa usein ”kehittyneeseen” ja implisiittisesti parempaan käytäntöön tai ajattelutapaan. Sukupuolten välisistä suhteista puhuttaessa ”moderni” yhdistetään länsimaiseen ja ”traditionaalinen” ei-länsimaalaiseen elämäntapaan. Dikotomista jaottelua ”traditionaaliseen” ja ”moderniin” käytetäänkin usein rajanvetoihin ja hierarkioiden rakentamiseen. (Keskinen 2012, 299–301.) Käytänkin termejä ”traditionaalinen” ja ”moderni” lainausmerkeissä viitatessani ”siihen-mitä-pidetään-traditionaalisenä” ja ”siihen-mitä-pidetään-modernina”.

Tärkeä lähtökohta sukupuolten välistä tasa-arvoa koskevien kysymysten pohdinnalle onkin ymmärtää, etteivät ne koske vain maahanmuuttaja-taustaisia perheitä, vaan ovat neuvottelujen kohteena myös suomalaisessa yhteiskunnassa ja kaikissa sen perheissä.

6.3 ESSENTIALISOITU SUKUPUOLIERO

Puhuessaan perhe-elämästä ja siihen liittyvistä käsityksistä entisessä kotimaassaan haastateltavat kuvasivat toisinaan sukupuolen merkitystä toteamalla, että ”miehet ovat miehiä, naiset naisia” (kurditaustainen äiti; somalitaustainen nuori nainen 21 vuotta). Tällä viitattiin ajatuksiin eri sukupuolten edustajien ”luonnollisista” tehtävistä ja eroista, jotka perustuivat naisen hoivaavaan rooliin ja miehen aktiivisuuteen kodin ulkopuolella. Tämän dikotomisen sukupuolieron avulla toisinaan selitettiin oman perheen tai muiden saman kulttuuritaustan jakavien perheiden oletetusti suomalaisesta poikkeavia tapoja järjestää sukupuolten välisiä suhteita, toisinaan ajatukseen sukupuolten vastakkaisuudesta kohdistettiin kritiikkiä.

Seuraavassa haastattelukatkelmassa keskustelevat venäläistaustainen 19-vuotias nuori nainen ja hänen äitinsä. Nuori nainen, joka ei ole koskaan itse asunut Venäjällä, kuvailee venäläistä käsitystä sukupuolten välisistä suhteista biologisiin eroihin palautuvana ja korostaa miesten ja naisten erilaisia tehtäviä perheessä. Hänen äitinsä monipuolistaa kuvaa tuomalla keskusteluun mukaan Neuvostoliiton aikaisen sukupuolisopimuksen, jossa naiselta ja äidiltä odotettiin palkkatyöhön osallistumista (ks. Pöllänen 2007). Samalla äiti tuo esiin sen, ettei naisten työmarkkinaosallistumiseen kannustava yhteiskunnallinen muutos tuo välttämättä muutosta sukupuolten väliseen työnjakoon kotona, kuten naisten ”toista työvuoroa” koskeva keskustelu Suomessakin osoittaa (ks. Julkunen 2010, 156–163):

Tytär: Et (Venäjällä) kunnioitetaan naista enemmän. Mul on tullu semmonen käsitys, että, koska, nainen synnyttää perheessä lapset ja tälleen, no siis mies, ei se voi, ja tavallaan mies on sit kiitollinen siitä ja, sitten se tuo rahat kotiin, mut sit taas, nainen tekee sille ruokaa. Se elättää koko perheen sillä ruualla ja näin. Emmä tiedä, mut mulle on tullu semmonen käsitys.

Äiti: On, on, se on oikea (käsitys), hän on emäntä. Ja yleensä, että, naiset on kotona, ja hoitaa lapset ja se on tämä...

Tytär: Kasvattaa perheen.

Äiti: Joo, ja hoitaa kotitalous. Ja miehet käyvät töihin. Se on sama ku entinen. Mutta silloin ku alkaa, Neuvostoliitto, ja tulee, no sama ku Suomessa että naiset, itsenäisyys ja semmoista. Se on tietysti naiselle, pitää mennä töihin, ja hän käy töihin, ja tekee kaiken muun työt vielä kotona. Se on, että ei tästä lähte mihinkään.
[*venäläistaustainen nuori nainen, 19 vuotta, ja hänen äitinsä, haastateltu kahden*]

Dikotominen ja biologiaan perustuva sukupuoliero tarkoitti, että suurempi vastuu hoivasta ja kodin hoitamisesta kuului ”luonnollisesti” äideille. Äidin rooli korostui perhettä koossa pitävänä perheen sydämenä jo sen takia, että hoivaroolinsa vuoksi hän vietti enemmän aikaa lasten kanssa ja kotona. Samalla kunnollisen äidin rooli muodostui tietynlaiseksi: hoivaavaksi, läsnä olevaksi ja perheen etusijalle asettavaksi. (Ks. Honkasalo 2011, 122.) Näin kertoo esimerkiksi albaanitaustainen kuuden lapsen isä:

Isä: Meille on, tähän asti, isä on pää.

MP: Mm, joo, perheenpää?

Isä: Perheenpää. Myös Suomessa on. Kuitenkin, äiti on, mun mielestäni on tärkeämpi kuin isä. Tärkeämpi. Jos lapset ovat, mitä kun jäi lapset ilman vanhempia?

MP: Orpoja.

Isä: Orvo, niin, orpoisempi jäivät lapset ilman äitiä kuin ilman isää.

MP: Aijaa, joo. Mistähän se mahtaa johtua?

Isä: Se johtaa, tää, siinä kun, lapset hyvin läheisempi äitinsä kanssa kun isän kanssa. Mul oli pitkään työpaikka, silloin Kosovossa. Ja, koko päivänä minä en ole kotona. Kuuden, seitsemän, aamulla (lähdin), ja palasin, yhdeksän illalla, lapset ovat...

[*painaa pään käsiensä päälle, sulkee silmät*]

MP: Nukkumassa.

Isä: Nukkumassa ja. Hyvin harvoin olin, heidän kanssaan. Vain yks, kaks päivää kun mulla oli, viikonloppuna, sunnuntaisin. Ja silloin vielä, pitää jotain, vierailla vieraana, ja menemme, niin. Olin hyvin, harvoin olin lapsen kanssa. Ja, vaimo oli. Aina heidän kanssa. Se oli, mitä voi vaikuttaa, tai miten on helpompi ja miten on hyvä. Ja sen takia mä sanoin, että, orpompi jäi lapsi ilman äitiä kun ilman isää.

[*albaanitaustainen isä, haastateltu yksin*]

Kun sukupuoliero tuotettiin tällä tavoin, kuvausten vastinpariksi asetettiin usein Suomi, jossa naisten nähtiin olevan ”itsenäisiä” ja ”vapaita” ja tasa-arvon toteutuvan ainakin verrattain hyvin. Varsinkin aikuisiällä Suomeen muuttaneet naiset arvostivat erittäin paljon koulutus- ja työssäkäyntimah-

dollisuuksia, jotka lainsäädännöllä on taattu molemmille sukupuolille (ks. Tiilikainen 2008, 77–78). Maahanmuuton vaikutukset näin tulkittuun eroon olivat pääsääntöisesti naisten ja miesten välistä eroa tasaavia. Yhtäältä naisten odotukset miesten osallistumisesta lasten ja kodin hoitoon kasvoivat, kun transnationaaliseksi muuttunut (naisten) perheverkosto ei Suomessa pystynyt aiempaa vastaavalla tavalla tukemaan naisia heidän hoivaroolissaan (Marjeta 2001, 106; Siim 2007), ja toisaalta miehet viettivät työllistymisvaikeuksien vuoksi aiempaa enemmän aikaa kotona. (Tiilikainen 2003, 173–174; Pentikäinen 2005, 215–225.) Myös edellä lainattu isä, joka oli ollut Suomessa pitkähkön ajan työttömänä, totesi, että Suomeen muuton jälkeen lapsista oli tullut hänen elämänsä pääasia. Maahanmuutto elämäntilanteena onkin sellainen, jossa sukupuolirooleja joudutaan neuvottelemaan uudestaan, jolloin myös miehille ja naisille moraalisesti sopivia paikkoja ja tehtäviä koskevien käsitysten kyseenalaistaminen tulee mahdolliseksi (Parreñas 2008, 11–12; Mahler & Pessar 2006).

Haastatteluissa tämä uudelleenneuvottelu esitettiin toisinaan helppona ja luontevana, toisinaan vaikeana, jopa sellaisena nollasummapelinä, jossa toinen osapuoli (naiset) saivat ja toinen osapuoli (miehet) hävisivät. Jälkimmäisessä tapauksessa maahanmuuttoon liittyvän sukupuoliroolin neuvottelun nähtiin mahdollisesti altistavan perheen sisäisille ongelmille:

Heillä (miehillä) on paljon ollut valtaa omassa maassa, ja sitten kun joutu se siirtää toiseen maan, ja heillä ei oo mitään, (on) tasa-arvo. Kaikkea, että, tulee paineita heille enemmän. Naiset on iloisempia, että haal me saadaan, me voidaan... [*nauraa*] tehdä, mutta miehet, heiltä menevät kuitenkin, valta ja näitä, sit puuttuu monet asiat. Että ei pysty, sama kuin ennen, puuttua asioihin. (...) Kuitenki näkee, että kun on, mies on päät-, pääasia ollu, omassa maassa, tekee kaikkea, ja sitten täällä pitäisi, sopia oma vaimon kanssa, että mikä, asioista, että voidaan se tehdä vai ei. Se on, vähän on vaikea. Jotkut, helposti se voi sopeutua, näin, mutta toiset ei.
[*iranilaistaustainen äiti, haastateltu tyttärensä kanssa*]

Osa haastateltavista kuitenkin problematisoi suomalaista tapaa ymmärtää tasa-arvo muun muassa huomauttamalla, ettei ”traditionaalisenä” pidetty sukupuolten erottaminen ja sen mukainen työnjako välttämättä merkitse epätasa-arvoa ja naisten alistamista. He kyseenalaistivat näkemymiä lähtömaidensa sukupuolijärjestelmän epätasa-arvoisuudesta ja toivat esiin naisten yhteiskunnallista aktiivisuutta. (Ks. Tiilikainen 2003,

178; Tiilikainen 2008, 78–81). Näin kertoi somalitaustainen 19-vuotias nuori nainen:

Meillä päin (Somaliassa) sanotaan yleensä, että mies on mies ja nainen on nainen. Niil on ihan eri roolit. Ja niil on ihan eri luonne. Meiän kulttuurissa. Suomessa kyllä, naisille annetaan enemmän valtaa, mut sit toisaalta. Esim. jos mennään naimisiin (Somaliassa), miehet yleensä joutuu tekee vaik-, kaikkee. Tulee hakee tyttöjä ja kaikkee. Mut Suomessa sä joudut maksaa itse puolet rahoista. Somalit on tälleen et, jos ne näkee, [*nauraa*] miks toi on halpa, ja kaikkea. (...) Oikeestaan, naiset enemmän tekee työtä, Somaliassa naiset tekee enemmän työtä. Ne synnyttää, ne on kotiäitejä. Samalla niil on yleensä pikkukaupat, missä ne myy sokeria ja kaikkee. Mun äitikin itse kasvatti (eläti) meitä, vaik mun isä oli kuollut. Et kyl meilläki on vapautta, mut sitten, meillä on semmosta. Se on vähän noloo jos sä riitelet vaikka sun miehen kanssa ja kaikki kuulee, se on vähän noloo. Kaikki kattoo, et sä oot huono vaimo ja kaikkea.

[*somalitaustainen nuori nainen, 19 vuotta, haastateltu yksin*]

Sukupuolten välisten suhteiden järjestämistä selitettiin siis melko usein kulttuurieroilla. Uskonto sen sijaan ei saanut samanlaista selittäjän roolia, vaikka julkisessa keskustelussa sukupuolten välisen tasa-arvon ongelmat maahanmuuttajataustaisissa perheissä yhdistetään usein erityisellä tavalla islaminuskoon (Keskinen 2009). Poikkeuksellisesti tulkinnoistaan sukupuolten välisten suhteiden järjestämisen uskonnollisista perusteista kertoo seuraavassa somalitaustainen isä, jonka mukaan islamilaisen maailmankuvan jakaminen tuo perhe-elämään harmoniaa, sillä naisen ja miehen velvollisuudet ovat uskonnon säätelemiä, eikä niistä siten tarvitse riidellä. Kuten yllä lainattu somalitaustainen nuori nainen, hän kiistää, ettei naisen asema somaliperheessä voisi olla vahva, ja tuo esiin samankaltaisuuksia suomalaisten ja somalialaisten perheiden sukupuolten välisten suhteiden järjestämisen tavoissa:

MP: Entäs perhe-elämässä, ajatteleksä että on jotain erityisiä tehtäviä naiselle ja miehelle, perheessä? Tai niinku, isänä tai äitinä?

Isä: Itse asiassa. Ei niin, ei se oo niin erilaista, kuin suomalainen. On, yleensä meidän kulttuurissa, periaatteessa, miehen rooli on suuri, ja niinku vahva, Somaliassa. Mutta Suomessa tai Euroopassa, tulee muutoksia, ja se riippuu, miehen ja vaimon rooli riippuu siitä kuka on töissä. (...) Mutta, meidän kulttuurissa, mä ajattelen jos tekee töitä, tai jos minä teen töitä, se ei, se ei tarkoita ettei mun vaimo silti, voisi olla vahva.

MP: Ai kotonako?

Isä: Perheessä. Koska hän tietää säännöt, tai systeemin, meidän perus-, kulttuurin. Hän tietää. Tarkoitin, että hän hyväksyy, mitkä on meidän säännöt. (...) Meidän uskonnossa on mainittu että, miehen rooli, ja uskonnossa on myös mainittu naisen rooli. Joten, ei meillä koskaan tule riitaa siitä että kuka on johtaja, tai vahva kotona. Se on ihan selvää.

MP: Voisikse kertoa mulle siitä vähän? Että mitä vaikka Koraanissa sanotaan tästä?

Isä: Koraanissa sanotaan että. Koraanissa sanotaan, että mies voi olla, vastuussa perheestä. Ulkopuolella, kaikki asiat mitkä tapahtuu perheen ulkopuolella, mies on vastuussa. Mutta. Naisella voi olla rooli näissä velvollisuuksissa. Hänelle kuuluu velvollisuuksia, joista hän on vastuussa. Esimerkiksi, talo, kotityöt ja naisten aktiviteetit. Ja kyllä, kouluun, hän voi ottaa osaa, ja voi mennä töihin, ja saada tuloja ja työskennellä missä vaan. (...) Mutta mä ajattelen, tai mä oon tajunnut, että suomalainen kulttuuri myös, tai suomalaisessa kulttuurissa myös yleensä miehet ovat, tienaa enemmän palkkaa ku naiset. Oonko oikeassa?

MP: Joo, se on totta.

[somalitaustainen isä, haastateltu yksin]

Katkelmassa nousee esiin se, että vaikka tavoilla järjestää sukupuolten välisiä suhteita nähdään olevan kulttuurinen tai uskonnollinen pohja, ne muokkaantuvat myös tilannekohtaisesti muun muassa puolisoiden työmarkkina-aseman mukaan. Vaikka isä yhtäältä kiistää sen, että työsäkäynti määrittäisi sitä, kuka perheessä on ”vahva”, hän toisaalta näkee, että erityisesti maahanmuuton jälkeisessä tilanteessa, jossa työllistyminen on haasteellista, sukupuolten välisten suhteiden järjestämiseen vaikuttaa suuresti se, kumpi puolisoista onnistuu työllistymään. Työmarkkina-asema sukupuolten välisten suhteiden järjestämisessä tulee merkitykselliseksi myös sitä kautta, että yksi isän paikallistama yhtymäkohta suomalaisen ja somalialaisen sukupuolijärjestelmän välillä on naisten palkalla mitattuna alisteinen asema työmarkkinoilla.

6.4 KOTITYÖ JA SUKUPUOLI

Kotityöt olivat keskeinen teema, jonka ympärillä monista sukupuoleen ja sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvistä kysymyksistä keskusteltiin. Vaikka kotityöt ovat arkisia, kodin seinien sisällä tapahtuvia askareita, niitä koskeva puhe ei jäänyt muusta yhteiskunnallisesta toiminnasta irralliseksi, vaan haastatteluista kävi ilmi kotitöiden yhteydet sukupuoleen yhteiskun-

nallisena rakenteena, ja niiden kietoutuminen työllisyyden, työttömyyden ja yhteiskunnallisen aseman kysymyksiin (ks. Anttila 2012). Osassa perheistä työnjako sukupuolten välillä oli järjestetty siten, että suuren osan hoiva- ja kotityöstä hoitivat perheiden äidit, ja tällainen työnjako sai toisinaan tuekseen edellä esitettyjä ajatuksia ”luonnollisesta” sukupuolierosta (ks. Siim 2007, 228). Toisissa perheissä kotitöiden jakaminen oli se perhe-elämän alue, jolla tietoisesti pyrittiin toteuttamaan sukupuolten välistä tasa-arvoa. Molemmissa tapauksissa kotitöiden jakamiseen vaikuttivat paitsi ajatukset sukupuolieron luonteesta, myös ne erityiset tilanteet, joissa perheet elivät ja jotka antoivat nais- ja miespuolisille perheenjäsenille erilaisia vapauksia ja mahdollisuuksia elää elämäänsä itsensä arvokkaaksi ja kunnialliseksi tuntien. Pyrin havainnollistamaan tätä tilanteisuutta ja kotityönjaon yhteyttä haastateltavien työmarkkina-asemaan kuvaamalla seuraavaksi tarkemmin yhden perheen osalta ”traditionaaliselta” näyttävää työnjakoa puolisoitten kesken.

6.4.1 Sukupuoli ja työnjako Gordanan ja Miloshin perheessä

Äiti Gordana, isä Milosh ja heidän lapsensa olivat taustaltaan Kosovon albaaneja, ja perhe oli haastatteluhetkellä asunut Suomessa 15 vuotta. Gordana ja Milosh nimesivät suurimmaksi ongelmakseen sen, että lukuisista yrityksistä huolimatta kumpikaan heistä ei ollut onnistunut löytämään Suomessa pysyvää työtä. Perheen sisällä kotityöt jakaantuivat siten, että lähes kaikki kotityöt olivat Gordanan vastuulla, vain ruokaostokset pariskunta hoiti pääsääntöisesti yhdessä. Minun läsnä ollessani Gordana myös hoiti vieraanvaraiset tarjoilut Miloshin keskustellessa kanssani. Tällainen työnjako sai Miloshin puheessa kulttuurisia merkityksiä:

Istumme olohuoneessa keskustelemassa suomalaisen ja albaanikulttuurin eroista. Gordana pistäytyy vähän väliä keittiössä, hän on laittanut kahvin tulemaan. Hän tuo tarjottimella meille kupit, lautaset, sokerikon ja kermakannun sekä valikoiman erilaisia keksejä, kattaa ne eteemme sohvapöydälle ja hetkeä myöhemmin kaataa meille kahvia. Gordanan puuhat ovat Miloshin mielestä esimerkki kulttuurieroista. Milosh: Katso, nyt esimerkiksi, vaimo tekee kahvia, nostaa, antaa mulle ja vieraalle. Se on tämä, naisten työ. Tämä kulttuuria on.

MP: Joo. Onks tää samanlailla ku suomalaisis perheissä?

Milosh: Ei. Suomalaiset menee itse, ottaa kahvi. Mutta hän antaa kaikille. Nyt pojalle, kaikille. Se on tämä, naisten työ. Esimerkiksi.

MP: Joo. Aivan.

Milosh: Mutta, kun tarvii ja minä olen (vapaana), ei ole tämä että vain naiset voi, minä esimerkiksi voin. (Jos Gordana) on varattu jossain työssä, voin laittaa minä, tai poika.

[kentämuistiinpanot ja haastattelu 22.8.2007]

Katkelmassa Milosh esittää sen, että hänen vaimonsa tarjoilee kahvia minulle ja perheenjäsenilleen, merkinä oman kulttuurin säilyttämisestä ja siis ylpeydenaiheena. Vaikka hän määrittelee naisten työn miesten työstä erilliseksi, työnjako ei näyttyädy ehdottomana vaan ainakin osin tilannesidonnaisena: tarpeen vaatiessa hänelle ei ole ongelma itse tarttua kuvattuun naisten työhön. Sukupuolen mukainen työnjako näyttäytyy kuitenkin pitkälti kyseenalaistamattomana ja hyvänä. Toisessa tilanteessa haastateltavien suhde siihen on etäännyttävä ja ironinenkin:

Istumme keittiössä ja aloittelemme päivällistä. Milosh istuu pienen keittiönpöydän yhdessä päässä, Gordana osoittaa minulle paikan pöydän toiselta sivulta ja kattaa itselleen paikan meidän väliimme. Milosh ja minä istumme paikoillamme, Gordana hyörii ja kantaa ruoka-astioita pöytään. Milosh osoittaa vaimonsa puuhaamiseen ja omaan istumiseensa ja sanoo: ”Katso, mies on pomo.” Hän räähättää saman tien nauruun, ja nauramme kaikki kolme. Kysyn Gordanalta: ”Onko niin, onko mies pomo?” hän vastaa nauraen: ”Mies vain istuu ja syö. Minä teen kaiken. Joka päivä.”

[kentämuistiinpanot 30.8.2007]

Gordana käytti päivittäin runsaasti aikaa ruuanlaittoon ja piti kodin siistinä. Kotityöt sitoivat huomattavan osan Gordanan päivittäisestä ajasta, kun taas Milosh saattoi käyttää saman ajan esimerkiksi työnhakuun. Aika ei kuitenkaan ollut resurssi, josta pariskunta olisi keskenään kilpaillut: molempien ollessa työttömänä aikaa tuntui olevan liikaakin, he tunsivat itsensä toimeettomiksi. Kotityöt eivät näyttäytyneetkään Gordanalle vain rasittavana ja aikaa vievänä pakollisena velvollisuutena, vaan tapana selviytyä ”tyhjien päivien” kanssa, tuntea itsensä hyödylliseksi ja arvokkaaksi.

Päivällisen jälkeen istumme Gordanan kanssa kahden keittiössä, puhumme kotitöistä ja ruuanlaitosta. Milosh katsoo olohuoneessa televisiosta urheilua. Gordana kertoo pitävänsä ruuanlaitosta ja käyttävänsä siihen suuren osan aikaansa. Hän paheksuu valmisruokia ja kertoo tekevänsä kaiken itse, leipovansa usein myös leivät. Gordana: Minä aina laitan ruokaa. Kun en laita ruokaa yhtenä päivänä, minä en

tiedä mitä minä teen. [*tauko*] Toisina päivinä minä laitan leipää, joskus ei.
MP: Joo. Siinä on aika iso työ.
Gordana: Ei ole. Tyhjat päivät.
[*kenttämuistiinpanot 30.8.2007*]

Youngin (1997, 149) mukaan kotityöhön kuuluu olennaisesti asioiden järjestämisen ja säilyttämisen kautta syntyvä tunne merkityksellisyydestä. Arki ja rutiini muokkaavat oudosta kotoista ja pitävät yllä tavanmukaisuutta (Jokinen, E. 2004, 285–288). Kiinteänä osana arkea kotityöt ovat tärkeitä kotoisaksi tekemisessä, ja voivat olla mahdollisuus lepoon jatkuvasta reflektoinnista. (Mt.) Rutiininomaisuudestaan huolimatta tai juuri sen vuoksi kotityöt voivat olla osa sitä prosessia, jossa tilasta tehdään koti ottamalla se aktiivisesti haltuun (vrt. Huttunen 2002, 51). Kotityöt ovat kuitenkin olennaisesti sukupuolittunut ilmiö (Jokinen 2005), eikä näyttänyt siltä, että myös Milosh olisi Gordanan tapaan löytänyt niistä joitakin myönteisiä sisältöjä.

Miloshin ja Gordanan työnjakoa voi tulkita seuraten sitä, mitä Tiilikainen (2003, 173–174) on todennut somalinaisten ja -miesten välisessä työnjaossa tapahtuvista muutoksista maahanmuuton jälkeen: koti- ja hoivatyöt voivat tarjota naiselle väylän kokea itsensä hyödylliseksi ja toteuttaa hyvän äidin ja vaimon roolia, kun taas mies saattaa statuksen menetyksen ja työttömyyden myötä kokea itsensä avuttommaksi ja elämänsä tarkoituksettomaksi (ks. myös Ong 2003, 131–132, 150–154)³⁹. Tämänkaltainen työttömyyden vaikutusten sukupuolittuneisuus ei luonnehdi vain maahanmuuton jälkeistä tilannetta. Kortteinen ja Tuomikoski (1998) ovat todenneet suomalaisia työttömiä koskevassa tutkimuksessaan, että vaikka miehetkin voivat löytää isyydestä uudenlaista sisältöä elämäänsä, vanhemmuuteen ja kodinhoitoon paneutuminen on naisille tyypillisempi selviytymisstrategia. Al-Ali (2002) on kuitenkin todennut, että ammatillisen statuksen menettäminen aiheuttaa myös monille maahanmuuttajataustaisille naisille ammatillisen itsetunnon rapautumista, turhautumista ja

39 Ong (2003, 148–154) kirjoittaa Yhdysvalloissa asuvia kamputsealaisia pakolaisia koskevassa tutkimuksessaan, että perheiden sisäiset ongelmat sukupuolten välillä eivät niinkään kummunneet miesten ”patriarkaaliseen kulttuuriin” liittyvistä odotuksista kuin sukupuolispesifeistä vaikeuksista sopeutua uuteen yhteiskuntaan tilanteessa, jossa taloudellinen toimeentulo oli niukkaa ja hyvinvointipalvelut tukivat naisten asemaa.

menetyksen tunteita. Riippuukin paljon naisen ammatillisesta ja luokkataustasta entisessä kotimaassa, kuinka raskaaksi menetykseksi hän kokee sosiaalisen statuksensa laskun maahanmuuton jälkeen ja minkälaisia keinoja hän löytää sen kompensoimiseksi (mt.).

Kotitöihin panostaminen näytti siis nimenomaan Gordanan puolelta pyrkimykseltä sopeutua uuteen tilanteeseen tavalla, joka tuntui ymmärrettävältä ja arvokkaalta. Perinteinen työnjako sopeutumisstrategiana näyttäytyi uskottavana tulkintana tässä tapauksessa myös siksi, että Miloshin kuvaus pariskunnan elämästä Kosovossa nosti esiin enemmän katkoksellisuutta kuin jatkuvuutta sukupuolten välisessä työnjaossa. Kosovossa pariskunnan työnjako oli perustunut vähemmän vaimon kotityölle, sillä molemmat olivat käyneet ansiotyössä ja molempien oli täytynyt myös osallistua kotitöiden tekoon:

Siellä (kotimaassa) olimme molemmat työssä. (...) Oli hyvä palkka hänen, joskus, enemmän sai palkkaa kun minä. [*naurahtaa*] Kun, tänä aikana oli vähän, esimerkiksi (Miloshin työpaikassa), nousi palkka vähän. (...) Kun mä tulin työstä, kotona, koska hänellä on kaksi, kaksi vuoroa (vaimo oli kaksivuorotyössä). Esimerkiksi, iltapäivä hän menee työssä, mä tulen kotiin, minä laitan itse ruoka, laitan enempi.

Miloshin ja Gordanan perheessä muuttaminen pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon ei ollut tarkoittanut siten vaimon emansipaatiota kasvaneiden kodin ulkopuolisten toimintamahdollisuuksien muodossa, mutta ei myöskään sitä, että puoliset olisivat kantaneet mukanaan ”traditionaaliset” sukupuoliroolit, jotka he olisivat siirtäneet sellaisenaan käyttöön suomalaisessa kontekstissa. Siinä, että kodista ja perheestä huolehtiminen antoi Gordanalle mahdollisuuden mielekkääseen tapaan täyttää päivänsä, mutta Miloshille ei, on toki kyse sukupuolitapaisuudesta (ks. Jokinen 2005). Tämä sukupuolitapaisuus ei ole kuitenkaan vain ”tuontitavaraa”, vaan sisäänkirjoitettu myös suomalaisiin ajattelutapoihin ja käytäntöihin (mt.). Koska työnjaon muokkaantuminen traditionaalisenä pidettyyn suuntaan oli tapahtunut ainakin osittain reaktiona työttömyyden tuomaan toimettomuuteen, sitä ovat osaltaan olleet tuottamassa suomalaiset työmarkkinat ja mahdollisesti kotouttamispoliittisten toimien epäonnistuminen. Maahanmuuttajataustaisten perheiden käytännöt eivät suhteudukaan vain vastaanottavaan tai lähettävään yhteiskuntaan, vaan ovat kontekstisidonnaisia – se, mikä näyttää ensi silmäyksellä traditionaaliselta, saattaa olla

tulosta kompleksisesta mukautumisen prosessista tietynlaisiin olosuhteisiin (Phoenix & Husain 2007, 16).

6.4.2 Sukupuolitapaisuutta haastamassa

Vaikka Gordanan ja Miloshin perheessä Suomeen muutto oli aiheuttanut sen, että sukupuoliroolit olivat muuttuneet aiempaa ”traditionaalisemmiksi”, toisenlaiset tilanteet vaativat niiden muokkaamista vastakkaiseen suuntaan. Esimerkiksi venäläistäustaisessa perheessä isä oli hiljattain muuttanut Suomeen, kun perheeseen syntyi uusi lapsi. Äiti oli muuttanut Suomeen jo vuosia aiemmin, ja hänellä oli työpaikka. Koska perhe tarvitsi äidin tuloja, tilanne ratkaistiin niin, että lapsen syntymän jälkeen äiti meni töihin ja työttömänä ollut isä jäi lapsen kanssa kotiin. Haastattelussa ratkaisusta puhuttiin melko lyhyesti, mutta suhteutettuna haastateltavien muualla esitettyihin näkemyksiin naisten ja miesten tehtävistä sain sellaisen kuvan, että pariskunta piti ratkaisuaan epäkonventionaalisena.

Isä: Koska, mä olin työtön Suomessa varmaan puoli vuotta, kun meidän lapsi syntyi.

Äiti: Joo, minulla ei ollut äitiyslomaa, se oli, (Puolisolla) oli, oli... [*hakee sanaa*]

MP: Isyysloma?

Äiti: Isyysloma, just. [*naurahtaa*]

Isä: Mä hoidin kaikki asiat, vaipat ja. Vaihdoin vaipat ja, joo. [*nauraa*]

[*venäläistäustaiset vanhemmat, haastateltu poikansa, 16 vuotta, kanssa*]

Tässä perheessä ”normaalisti” äidille mielletyn hoivavastuun siirtyminen isälle oli olosuhteiden sanelema ratkaisu. Toisissa perheissä hoivan ja kotitöiden liittämistä naissukupuoleen kyseenalaistettiin ideologiselta pohjalta sukupuolten väliseen tasa-arvoon vedoten. Seuraavassa katkelmassa kurditaustainen äiti kuvaa hänen ja hänen puolisonsa pyrkimyksiä jakaa kotityöt tasapuolisesti.

MP: No sä sanoit äsken että tasa-arvo, miesten ja naisten välinen tasa-arvo on sulle tärkeä.

Äiti: Tää on tosi, minun mielestä tosi tärkeä. Tosi tärkeä. Että, jos mä haluan jotain, mä saan täältä, kun mä olen nainen. (...) Minulla on oikeus, kaikki on ihan ookoo, mä saan mitä mä haluan.

MP: Niinpä. Onks sulla ja sun miehellä ollu sit aina tasa-arvoinen suhde vai onko se jotenkin muuttunut?

Äiti: Joo, ehkä ehkä, mutta. Se ei ihan sata prosenttia, koska, se kuuluu kulttuuriin.

Meidän kasvatus, että. Välillä itseni, mä tiedän, että ”miten mä teen tätä? Tätä on ihan, ihan väärin mitä mä teen, itselleni”. Mutta tää kuuluu meidän kulttuuriin. Että, me asuimme siellä. Ihan kun mä syntynyt, asia oli näin. Se on vähän vaan hankala, se vaihtuu.

MP: Niin ei sitä varmaan saa yhtäkkiä muuttumaan.

Äiti: Joo. Mutta yritetään, että tulee tasa-arvo, että kun mies on kotona, hänen pitäisi tehdä ruokaa, pestä pyykkiä tai tiskata tai hoitaa lapset, kaikki.

MP: Aivan. Teillä mies tekee kaikkia näitä?

Äiti: Joo, joo, joo. Hän tekee.

MP: No se on kyllä tosi kiva.

Äiti: Joo. [*nauraa*] (...) Täytyy olla. Koska, nyt kun olen töissä, mä opiskellut ja kolme lapset, pitäisi hän tekee. Ei pysty yksin. (...)

MP: Aivan. Muuttuko tää asia kun te muutitte Suomeen? Oliko, oliko teillä Irakissa toisenlainen työnjako?

Äiti: Joo, elikä. Minun mies oli ihan sama. Hän ajatteli että kotitöitä ei oo naisen työt. Hän voi tehdä. Mutta Irakissa hän ei tehnyt kotitöitä. Koska hän oli, meillä oli eri tavalla. Hän oli kokopäivätoisissa, mä olin puolipäivätoisissa, mä olin opettaja siellä. Mutta täällä. Täällä hän tekee kaikki. [*nauraa*] Hän oppii kaiken.

[*kurditaustainen äiti, haastateltu yksin*]

Nainen yhtäältä näkee suomalaisen yhteiskuntajärjestelmän myönteisellä tavalla edistävän tasa-arvoa sekä yleisellä tasolla että hänen henkilökohtaisessa elämässään. Toisaalta hän toteaa, että vaikka tasapuolinen kotitöiden jakautuminen hyödyttää häntä itseään, on vaikeaa toteuttaa ”sataprosenttisesti” arkisessa elämässään muutosta asiassa, jolla on juurensa varhain opituissa ja sisäistetyissä toimintatavoissa (ks. Strandbu 2005). Hän tuo esiin, että pariskunta on entisessä kotimaassaan järjestänyt sukupuolten väliset suhteet toisin kuin Suomessa, koska yhteiskuntajärjestelmä ja työmarkkinat painokkaammin tukivat naisen hoivaroolia. Pariskunta on silti kannattanut tasa-arvoideologiaa jo ennen Suomeen muuttoa, eikä heidän välisessä työnjaossaan tapahtunutta muutosta voi kytkeä vain pohjoismaiseen yhteiskuntajärjestelmään ja maahanmuuton myötä tapahtuvaan emansipaatioon (ks. Keskinen 2012, 315–316). Katkelmassa huomio kiinnittyy myös rooliini haastattelijana kysyessäni toistuvasti naisen ja hänen puolisonsa suhteen ”tasa-arvoisuudesta” ja todetessani, että miehen osallistuminen kotityöhön on ”tosi kiva” asia. Vaikka tässä nimenomaisessa keskustelussa kommenttini liittyy naisen jo edellä esiin tuomaan käsitykseen tällaisen työnjaon paremmuudesta, voidaan hyvällä syyllä pohtia, miten esittämiini kysymyksiin ja

kommentteihin ja haastateltavien esiin tuomiin mielipiteisiin on vaikuttanut oma asemani ”tasa-arvon mallimaan” kasvattina.

6.4.3 Sukupolviero?

Vaikka aineiston sisällä oli runsaasti vaihtelua, nuoren sukupolven edustajat vaikuttivat olevan paikoin vanhempiaan halukkaampia ottamaan etäisyyttä ”traditionaalisista” sukupuolirooleista ja esittämään omat perhekäytännötään pohjoismaisen tasa-arvonormin mukaisina. Esimerkiksi seuraavassa karkkelmassa kenttämuistiinpanoistani albaanitaustaisen perheen kodista isän vastaus kysymykseeni siitä, kuka perheessä laittaa ruokaa, kehystää perhekäytännöt lähelle perinteiseksi ajateltua sukupuolitapaisuutta, kun taas hänen poikansa kiistää, että ruuanlaittoon liittyisi sitovaa sääntöä tai roolia.

Olemme juuri nousseet ruokapöydästä ja asettaudumme pikkuhiljaa olohuoneen sohville jatkamaan haastattelua. Kiitän vielä ruuasta ja kysyn ”kuka teillä kokkailee? Vai kokkaatteko kaikki?”

Isä: Vaimoni tykkää siitä.

Poika: Ei oo kyllä sellasta sääntöä. Että hän kokkaa [*viittaa omaan vaimoonsa*] tai minä kokkaan tai joku. Se kuka on kotona hoitaa sen, laittaa ruuat kaikille sille. Jos itte on kotona ja muut on, on menoja, niin minä laitan. Mä en tiedä sitten mitä ne tykkävät [*nauraa*] siitä ruuasta.

MP: Kelpaa kuitenkin.

Poika: Kyllä ne aina on syöty loppuun.

[*kenttämuistiinpanot 5.9.2007*]

Niissä tapauksissa, joissa nuori sukupolvi vanhempiaan aktiivisemmin pyrki kyseenalaistamaan sukupuoliroolien ”traditionaalisuuden” omissa perhekäytännöissään, voidaan taipumuksen ajatella ainakin osittain nivoutuvan sukupolvien erilaisiin orientaatioihin suhteessa suomalaisen yhteiskuntaan (ks. Prieur 2002, luku 5.1.2). Sukupuolten välinen tasa-arvo suomalaisen yhteiskunnan ideaalina saattoi olla paremmin tunnettu nuorelle sukupolvelle, jolloin kuvaa omien perhekäytäntöjen kunnollisuudesta rakennettiin suhteessa (myös) siihen. Samanaikaisesti kysymys saattoi olla siitä, että nuoret pystyivät paremmin lukemaan oletukset maahanmuuttajataustaisten perheiden epätasa-arvoisista perhesuhteista ulossulkevana diskurssina, ja olivat siksi haluttomia esittämään omat perhesuhteensa sen mukaisina.

Nuoret keskustelivat sukupuolten välisestä epätasa-arvosta myös entisen kotimaansa ongelmana. Vaikka oma kulttuuri tai uskonto oli muuten

nuorille myönteinen identifioitumisen kohde, he halusivat usein ottaa etäisyyttä epätasa-arvoistavista sukupuolten välisten suhteiden järjestämisen tavoista entisessä kotimaassa, jotka he esittivät vanhanaikaisina. Afgaanitustainen 18-vuotias nuori nainen kertoi keskustelewansa isänsä kanssa tyttöjen ja poikien asemasta. Katkelmasta voi päätellä, että nuori nainen ja hänen isänsä suhtautuvat asiaan eri tavoin, sillä tytär nimeää keskustelun erimielisyydeksi. Erimielisyys ei kuitenkaan ilmeisesti koskenut niinkään sitä, ovatko naiset ja miehet tasa-arvoisia, kuin sitä, kuinka ymmärrettävää joidenkin afganistanilaisten miesten käyttäytyminen on.

Tytär: Yhestä asiasta tulee kyllä erimielisyyksiä. Poikien ja tyttöjen asema. Siis erilaisissa kulttuureissa, esim. Afganistanissa ja täällä. Koska, siis poikia arvostetaan siellä enemmän. Sit meille tulee erimielisyys. Ja kyl mun isä, todella, mitä mä sanoisin, hänellä on paljon enemmän avara ajatusmaailma kuin joku toinen mies. Mut jotkut afganistanilaiset miehet sanoo et tyttöjen pitää olla kotona ja ettei ne tekis mitään sellaista, miten mä sanoisin, et ne jäis kotiin ja sen tehtävä on vaan hoitaa kotii ja tollasii juttuja. Ei tarvii opiskella ja ei tarvii mitään muuta tehdä, eikä saa olla ulkona tai. Puhuu poikien kaa, tai miesten kaa, ylipäättänsä. Tai sitte, pakottaa laittaa huivii tai tollasii juttuja. (...) Et puhutaan niistä asioista ja meil tulee erimielisyyksiä niistä. Et miks jotkut miehet tekee näin.

MP: No mitä sun isä sit on sanonu siitä sulle?

Tytär: No kyllä että, ne ei, ne ei oo ollu koulu-, ne ei oo vaan opiskellu tarpeeks. Ne ei tajuu vaan. [nauraa] Et naisten ja miesten välil ei oo mitään (eroa).

[afgaanitustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin]

Reflektoidessaan joko kuviteltua tulevaa tai todellista perhe-elämäänsä tytöt ja nuoret naiset halusivat pyrkiä tasavertaisuuteen puolisonsa kanssa, usein juuri hoivavastuun ja kotitöiden jakamisen kautta. Sukupuolten välinen tasa-arvo perhe-elämässä nähtiin nyky-yhteiskunnan vaatimusten mukaisena ja samalla edellytyksenä toimivalle parisuhteelle ja perheen hyvinvoinnille. Siinä missä joissakin vanhempien haastatteluissa perhesuhteiden kunnollisuus muokkautui suhteessa dikotomiseen sukupuolieroon ja naisen hoivarooliin, nuorten naisten haastatteluissa sukupuolten tasa-arvo oli olennainen tekijä, jonka kautta perhesuhteiden kunnollisuutta tuotettiin. Seuraavassa katkelmassa 21-vuotias somalitaustainen nuori nainen, afrikkalaistaustaisen miehen kanssa naimisissa oleva pienen lapsen äiti, pohtii sukupuolten välistä tasa-arvoa ja kotitöiden jakamista diasporisessa tilassa kulttuurisesta ja luokittuneesta näkökulmasta:

Tytär: Oudointa on se et somalialaiset sit välillä kasvattaa niitten pojat niin et ”pojat ei mee keittiöön”, ”pojat ei tee sitä”. (...) Meiänki veljet, kyl mä oon sanonu niille, että te ette voi oikeesti uskoo siihen että te ette tuu koskaan tekee mitään. Siis se nainen on vähän tyhmempi siin vaiheessa. [*auraa*] Jos se tekee kaiken, ja raataa siellä.

MP: Ei vissiin kauheen monelle naiselle sovi se.

Tytär: Ei moni, ei! Ja se on ehkä se, kulttuuri. Siin se ehkä tulee. Mut se et, mietitään, kun on kysymys että, haluaisitsä ite siivota? Kun mieheltä kysyt. Joka päivä talon, yksin? Niin se vastaus on aika nopeesti ”ei”. Niin ei sun vaimokaan haluu, sen vaan pitää tehdä kun sä et auta. Mut että, tasapuolisesti kun kaikki tekee, niin sit talokin pysyy kasassa jonkin aikaa. Meinaan, aika monesti, hajoo aika helposti siinä vaiheessa ku yks raataa, sit on jo aika väsyny. Meil on sillee, et molemmat tietää mitä pitää tehdä. Et ei mun tarvitse paljoo käskee. (Puoliso) tekee, se ymmärtää sen ja sanoo itte, että. Se kasvattaa sen pojan aika hyvin, se tietää, ei mun tarvitse olla, et ”hei et mä oon ollu (Pojan) kaa, kaks viikkoo et sä et oo sitä nähny”. Et meil on se et yhteisesti tehään. Se on ihan, sekin on kasvatettu siihen. Ja välttämättä jos ihmistä ei ees kasvatettais siihen, niin nykypäivänä tollaset asiat ei vaan enää vetele. (...) Mut sit se on monessa, ehkä sen takii, miks sanotaan et pojat ei mee keittiöön, on se, et ku siel (Somaliassa) ei naisetkaan mee keittiöön. Niillä on työntekijät siellä. Mä kävin 2001 Somaliassa. Mä en voinu ees uskoo et niil on kolme työntekijää. Ja niil on iso talo, on kolme, yks pesee pyykki ja siivoo, toinen on keittiössä. Kolmas on se joka hoitaa muut, huushollit. Mä olin et no nyt mä ymmärrän, miks on. Siis tavallaan, ku mun, mä en oo kasvanu siihen et pojat ei tee mitään. Meiän isä teki kaikki, kun se oli yksin.

[*somalitaustainen nuori nainen 21 vuotta, haastateltu yksin*]

Nainen kuvaa työnjakoa puolisonsa kanssa tasa-arvoiseksi, esittäen sitä kautta omat ja puolisonsa asenteet hyvinä ja nyky-yhteiskunnan vaatimusten mukaisina sekä perhe-elämänsä toimivana ja harmonisena. Hän pitää kestävämmänä joidenkin Suomessa asuvien somalien tapaa ajatella, että kotityöt eivät sopisi pojille ja miehille, ja pohtii onko kysymys kulttuurierosta (vrt. Tiilikainen 2003, 176–178). Oman Somalian-vierailunsa pohjalta hän päätyy arvelemaan, että perheiden aiempi yhteiskunnallinen asema Somaliassa, erityisesti kotitaloutta hoitavat palkatut työntekijät, mahdollistavat ajattelumallin, jossa perheen miehiltä ei tarvitse edellyttää kotityön tekemistä. Kysymys sukupuolten välisestä epätasa-arvosta paikantuu siis somalialaisen yhteiskunnan luokkarakenteeseen, jossa osa ihmisistä on siinä määrin etuoikeutettuja, että heillä on varaa ohittaa sukupuolten välisen työnjaon vaikeat

kysymykset⁴⁰. Nuoren naisen esiin nostama selitys koskee yksittäistä tapausta ja heijastaa aineiston keskiluokkaista valikoituneisuutta (ks. luku 3.1), mutta sen tärkeys on siinä, että se kääntää huomion yhteiskunnallisen aseman ja sukupuolten työnjaon väliseen suhteeseen, jota harvemmin muistetaan tarkastella maahanmuuttajataustaisista perheistä puhuttaessa.

Vaikka kotityövelvollisuuden yhdistäminen naissukupuoleen ja naisten toimintavapauden rajoitukset nuorten naisten ja tyttöjen haastatteluissa yhdistettiin ”vanhanaikaiseen” ajatteluun, kouluttamattomuuteen ja edellisiin sukupolviin, sukupuoli- ja sukupolvihierarkioiden ei voida ajatella säännönmukaisesti käyvän yhdessä siten, että nuori sukupolvi omaksuisi vanhempiaan helpommin länsimaisina pidettyjä ajatuksia sukupuolten tasa-arvosta. Seuraavassa katkelmassa somalitaustaiset 16- ja 21-vuotiaat siskokset puhuvat pukeutumisen vapaudestaan, johon liittyy äidin kanssa neuvoteltu lupa käyttää lyhyehköjä hameita. Siskosten mukaan tämä rikkoo käsityksiä siitä, minkä somaliyhteisössä ajatellaan olevan soveliaasta pukeutumisesta nuorille naisille, ja he paikallistavat perheessään vallitsevan vapauden kumpuavan äidistään ja hänen asemastaan perheensä yksinhuoltajana:

Pikkusisko on kuvaillut, kuinka hän ja hänen siskonsa ovat käyneet neuvotteluja äitinsä kanssa soveliaasta pukeutumisesta, minkä seurauksena äiti on sallinut heille nilkkapituista lyhyemmät hameet.

Isosisko: Meil on silleenkin ollu semmonen normaali (kasvatus). Broidi, ku yleensä somalipojat on kireet, sillee, et tyttöjen ei anneta vapaasti hilluu, tyttöjen ei anneta...

Pikkusisko: [*puhuu siskonsa päälle*] Ne on semmosii vanhanaikasii semmoset.

Isosisko: ...käyttää kireet vaatteet ja silleen. Mutku, ei voi mitään, ku mutsi on vähän apuna. Sit broidi aina huutaa, ”mutsi, tää on kaikki sun syy kun sä annat näille tytöille kaikki mitä ne tahtoo”. [*nauraa*] Se raivoo.

Pikkusisko: Kato ku meil ei ollu isää, niin sit suoraan sanottuna...

Isosisko: Nyt seki on tottunu siihen.

Pikkusisko: Me ollaan et, tääl on naisten valta. [*nauraa*] Jos se tulee tänne, riehuu...

Isosisko: Mutsi on perheenpää.

Pikkusisko: Se aina sanoo, ”tääl on naisten valta, mä en ymmärrä teitä naisii”.

[*somalitaustaiset siskokset 16 ja 21 vuotta, haastateltu kahden*]

40 Vastaavasti on todettu, että varakkaiden länsimaisten perheiden yleistyvä tapa palkata työntekijöitä köyhemmistä maista tekemään raskasta hoiva- ja kotityötä mahdollistaa sen, ettei perheissä tarvitse neuvotella vaikeista työn ja perhe-elämän yhdistämisen kysymyksistä – mutta samalla ongelma siirtyy globaalin hoivaketjun toiseen päähän (Parreñas 2008).

Katkelmasta käy ilmi, että perheessä huolta tytärten ”vapaasta” pukeutumisesta kantoi siskosten isovelji, joka oli esittänyt paljon äitiä tiukempia tulkintoja tytöille soveltuvasta pukeutumisesta. Tytärten vapaus palautui siskosten tulkinnan mukaan äidin sukupuoleen ja yksinhuoltajuuteen: naisen (äidin) päättäessä asioista myös toisten naisten (tytärten) liikkumavapaus oli suurempi kuin miehen käyttäessä päätösvaltaa. Katkelmasta käy myös ilmi, että sukupolvien välinen hierarkia on tässä tapauksessa sukupuolen mukaista hierarkiaa vahvempi päätösvalan määrittäjä: vaikka kysymys on aikuistuneesta, verraten varttuneesta veljestä, ei hänen mielipiteensä horjuttanut äidin asemaa tai hänen päätöksistään.

6.5 SUKUPUOLTEN VÄLINEN TASA-ARVO JA AVIOERO

Avioerotarinat avaavat kiinnostavan ikkunan sukupolten tasa-arvosta ja puolisoitten välisestä suhteesta puhumiseen, sillä erotilanteisiin liittyvä lähtökohtaisesti ongelmallisuutta, joka ei helposti nouse esiin muussa perhepuheessa (ks. luku 4; Smart 2007, 137–138). Maahanmuuton perhettä ravastelevan vaikutuksen on muiden konfliktien ohella nähty altistavan myös avioeroille (Siim 2007, 225). Yksinhuoltajien korkean osuuden joissakin etnisissä ryhmissä⁴¹ ajatellaan tukevan tätä tulkintaa – joskin yksinhuoltajien määrää voivat selittää muutkin seikat kuin maahanmuuton jälkeinen avioeronneisuus. Tähän tutkimukseen osallistuneiden perheiden joukossa vanhempien sukupolven edustajista viisi oli haastatteluhetkellä yksinhuoltajia, kaikki äitejä, ja heistä kolme oli käynyt Suomessa läpi avioeroprosessin. Yksi nuorta sukupolvea edustava nainen oli haastatteluhetkellä eronnut yksinhuoltaja, ja yksi haastatelluista isistä oli aiemmin ollut pitkään yksinhuoltaja.

Eronneet äidit paikansivat jossain määrin avioeron syyt sekä omassa perheessään että muissa maahanmuuttajataustaisissa perheissä naisten maahanmuuton myötä kasvaneeseen itsenäisyyteen ja haluun määrätä elämästään ilman puolisonsa kontrollia. Näin he seurailivat diskurssia,

41 Suomessa yksinhuoltajien osuudet ovat poikkeuksellisen korkeita ainakin somalialaisten (43 %), vietnamlalaisten (40 %) ja afganistanilaisten (32 %) naisten keskuudessa (Martikainen 2007, 56). Vuonna 2011 koko väestössä 20,2 prosenttia kotitalouksista oli yhden huoltajan lapsikotitalouksia (SVT 2011c).

jossa oletetusti tasa-arvoiseen Suomeen muutto näyttäytyy mahdollisuutena naisten emansipaatiolle (ks. Tuori 2009b). Kenialaistustainen äiti kertoo:

Jos mä oisin nyt Keniassa, en usko että menisin kenenkään kanssa naimisiin missään tapauksessa. Koska, mä en tykkää siitä ajatuksesta, että naiset on täällä [*pitää kättään matalalla*], ja miehet on täällä, ylhäällä [*nostaa kätensä korkealle*]. Suomessa mä tykkään, kun on tasa-arvo, joten. Sulla on sun oma sana. Mut mä luulen miehille, se on vaikeeta täällä. Monet perheet, kun ne muuttaa Eurooppaan, esimerkiksi ne jotka tulee Suomeen, ja naiset huomaa että niillä on vapaus. Niillä voi olla oma raha, ne voi tehdä työtä, ne voi mennä kouluun ja pistää lapset päiväkotiin, ei niinku Keniassa, täytyy olla kotona, tehdä tää ja tää, ja mies menee töihin ja on pomo. Naiset tulee ja ne tajuu sen. Siinä on niille etu. (...) Mä oon mieluummin yksinhuoltaja ku että eläisin puolison kanssa, jos me koko ajan tapellaan. Emmä halua antaa sellasta kuvaa lapsille. Emmä halua että ne ajattelee että elämä on sellaista, että äiti ja isä aina tappelee. Mieluummin mä elän näin ja lapset näkee että me ollaan onnellisia ja me ollaan ystäviä. (...) On parempi että mä oon yksin kuin että mä nään jonkun istuvan sillä aikaa kun mä hikoilen. Että, mun pitäis pitää lapset syötettyinä ja koti siistinä, luopuu kaikesta, hänen takia. Emmä sellasta ota vastaan.

[kenialaistustainen äiti, haastateltu yksin]

Julkisen keskustelun kertomukset tarjoavat siten kehyksen ja sanastoa, joiden avulla naiset pystyvät tulkitsemaan ja tekemään ymmärrettäväksi omia kokemuksiaan ja tunteitaan (ks. Anthias 2001, 846). Avioero ei kuitenkaan näyttäytynyt yksinomaan maahanmuuttoon tai kulttuurisiin kysymyksiin liittyvien ongelmien ratkaisuna. Se oli kipeä kokemus, ja ne haastateltavat, jotka olivat valmiita siitä puhumaan, kertoivat syiksi monimutkaiset tilannekohtaiset tekijät ja ristiriidat puolisoitten toimintatavoissa ja arvoissa. Eräs naisista korosti, että hänen miehensä tuki maahanmuuton jälkeisinä vuosina oli ollut merkittävä hänen hyvinvointiaan ja työllistymistään helpottanut asia – huolimatta siitä, että liitto oli myöhemmin päättynyt eroon (kenttämuistiinpanot 9.8.2007).

Yksi eronneista äideistä kertoi kokeneensa entisen aviomiehensä taholta väkivaltaa. Tilanne oli ollut hyvin vakava, ja avioeron saaminen oli ollut pitkä ja raskas prosessi koko perheelle, sillä mies ei ollut hyväksynyt Suomen lain mukaisen avioeron legitimitettä vaan katsoi avioliiton pysyneen voimassa, koska ero ei ollut parin entisen kotimaan lain mukainen. Nainen lapsineen oli joutunut turvautumaan muun muassa turvakotien apuun ja jopa muuttamaan kaupungista toiseen. Hän koki, että erityisesti

suurissa kaupungeissa suomalaiset hyvinvointi- ja perhepalvelut eivät olleet pystyneet häntä riittävällä tavalla auttamaan, vaan tilanteesta selviäminen oli jäänyt hänen omalle vastuulleen. Naisen mukaan hänelle tarjottu apu – kuten keskusteluapu – oli joko riittämätöntä tilanteen vakavuuden huomioon ottaen tai liian lyhytkestoista, kuten turvakodin tarjoamat palvelut.

Pariskunnan avioeroon johtaneessa tilanteessa oli ollut kysymys siitä, että mies pyrki kontrolloimaan ja rajoittamaan vaimonsa vapautta tavalliseen elämään, koulutukseen ja työntekoon. Nainen näki ongelman osittain johtuvan erilaiseen kulttuuriseen ympäristöön siirtymisestä, mutta pääasiallisin syy tilanteen vakavaan kärjistymiseen olivat miehen mielen-terveysongelmat, joihin oli myöhemmin onnistuttu saamaan apuakin. Mielen-terveysongelmien ja väkivaltaisuuden vaarallinen yhdistelmä ei ole vain maahanmuuttajataustaisia naisia uhkaava asia, mutta he voivat olla sen edessä erityisen haavoittuvia, mikäli kannattelevat paikalliset sosiaaliset verkostot ovat löyhät ja yhteiskunnan palvelut huonosti tunnetut. Nainen toi esiin erot perheen tehtävien ymmärtämisessä Suomen ja entisen kotimaansa välillä huomauttaen, että Suomessa, jossa viranomaisilla on paljon vastuuta perheen hyvinvoinnista (ks. Olwig 2011), perhe voi paradoksaalisesti jäädä yksin ongelmien kanssa. Hänen kertomuksessaan hyvinvointivaltio palveluverkostoineen näyttäytyi kyllä yhtäältä tasa-arvoideologiaa kannattelevana rakenteena, mutta samanaikaisesti tuki puutteellisesti sukupuolitettujen väkivallan uhreja (ks. Kotanen 2013):

Mulla on se... ongelma, mä oon kertonut (entisen aviomiehen väkivaltaisuus). Mutta Suomessa ei oo, ei hoideta kunnolla. Ja, ei vain mun kohdalta. Suomalaisten naisten, tuo asia on ihan samalla tavalla. Kun mä oon kokenut, naisten suojakodissa ja eri paikoissa mä oon ollut ja kattonut, että suomalaiset naisetki, he kärsivät paljon tää asiasta. (...) Tää ei oo vain, ulkomaalaisten ongelmia, tää on kaikkien ongelma. Mutta, meille on se vaikeempi. Kun meillä ei oo ketään, sukua, täällä. Jos tapahtuu näitä ongelmia, kuitenkin meillä on esimerkiksi (entisessä kotimaassa) eri tavalla, puututaan asiat. Perhe pystyy tehdä jotakin. Mutta täällä ei pysty, koska, perheen asia kuuluu heidän oma elämä. Jos joku muu puuttuu, hänellä on oikeus, että voi kirjoittaa rikosilmoitus ja näitä kaikkia. (...) Meillä perhe, vanhemmat ja nää, pystyy tehdä jotakin, vaikuttaa, että keskustelee miehen kanssa tai ottaa hänet kiinni ja sanoo että et saa tehdä noin, ja jotakin, mitä vain, erilaista. Mutta täällä ei, ei voi. Täällä ei oo ketään, jos tapahtuu jotakin, vain pitää pyytää se, suojakoti tai poliisi, tai näitä. Se on kaks eri tapaa taas.

[äiti, haastateltu yksin]

Naisten tarinoiden valossa eroja ei voida tarkastella vain kulttuurisesta kehyksestä käsin tai patriarkaalisesta kulttuurista emansipoituvan naisen vapautuskertomuksena, vaikka sekin oli tarinoissa läsnä. Avioeron kokeneet naiset sopivat huonosti sekä passiivisen, patriarkaalisten käytäntöjen uhrin että tasa-arvoideologian oppilaan rooleihin. Sen sijaan avioerotarinoissa korostui naisten aktiivinen toiminta. Esimerkiksi viimeiseksi kuvatun äidin kamppailua oman ja perheensä turvallisuuden takaamiseksi, vapausasteidensa kasvattamiseksi ja avioeron saamiseksi Suomessa voidaan tarkastella myös suhteessa hänen osin jo entisestä kotimaastaan ammentamiin resursseihin toimia yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisesti. Entisessä kotimaassaan hän oli ollut poliittisesti aktiivinen ja saatuaan tilanteensa vakautettua teki Suomessa vapaaehtoistöitä palkkatöiden ohella. Hän oli suorittanut kotimaassaan ylioppilastutkinnon ja kouluttautunut ammattiin Suomessa. Hän osasi etsiä tietoa, suhtautui siihen kriittisesti ja käytti hyödykseen muodollisia ja epämuodollisia sosiaalisia verkostoja. Mikään edellä mainituista ei suoraviivaisesti kerro hänen resursseistaan toimia hyvin vaikeassa väkivalta- ja avioerotilanteessa, mutta valottaa hänen aktiivista suhdettaan ympäröivään yhteiskuntaan, joka ei näyttänyt tyypistyvän vain maahanmuuton mahdollistamiin uusiin vapauksiin.

6.6 SUKUPUOLI LASTEN KASVATUKSESSA

Linjassa maahanmuuttajataustaisen väestön epätasa-arvoisia perhesuhteita koskevien oletusten kanssa myös kasvatuksen ajatellaan maahanmuuttajataustaisissa perheissä perustuvan ”traditionaalisille” sukupuolirooleille ja vanhempien vahvalle auktoriteetille ja kontrollille. Nämä oletukset ovat antaneet aihetta julkiseen huolipuheeseen varsinkin maahanmuuttajataustaisten tyttöjen osallistumismahdollisuuksista suomalaisen yhteiskunnan tarjoamiin aktiviteetteihin. (Honkasalo 2011.) Siksi on kiinnostavaa tarkastella tapoja, joilla haastateltavat keskustelivat kasvatuksen sukupuolittuneisuudesta.

6.6.1 Sukupuolittunut kasvatust

Vanhemmat toivoivat lastensa kasvavan kunnollisiksi ihmisiksi (ks. luku 4.3.2). Koulutuksen arvostus, vastuullisuus, vanhempien kunnioittaminen ja kohteliasuus olivat tavoitteita, joita kohden sekä tytärtän että poikien toivottiin kasvavan. Kunnollisuuden sukupuolittuneisuus jäi usein piiloon,

ja kävi ilmi lähinnä sivumainintoina ja itsestään selvinä odotuksina siitä, miten perheenjäsenet tai ihmiset yleensä toimivat. Esimerkiksi katkelmassa 19-vuotiaan venäläistaustaisen nuoren naisen haastattelusta kiinnostavaa ei tässä yhteydessä ole kinastelu kotitöistä (ks. luku 5.3), vaan se, että lasten ohjaaminen kotitöihin tapahtuu sukupuolittuneesti: isä patistaa poikaansa pihatöiden pariin, äiti tytärtään siivoamaan.

MP: Onks teil, teiän perhees jotain semmosii asioita, joista tulee erimielisyyksiä tai riitaa tai jotain sellasta? (...)

Tytär: No esimes noi pihatyöt, et, (Veli) nyt on laittanu noita kiviä tonne, pihakiviä. (...) Isä sanoo joka päivä ”mee töihin”, ”okei...”, sitte, joku tunti menny, (Veli) on taas tietokoneel, iskä tulee ”meetsä nyt tekee niitä?”, ”mä tein jo niit puol tuntii”, ”no meepäs nyt tekee”, ”okei...”. Sama juttu vähän mulla, siivoomisessa. ”Pitäis pestä lattiat.” ”Joo joo, huomenna.” ”Joo joo, huomenna.” [*nauraa*]
[*venäläistaustainen nuori nainen, 19 vuotta, haastateltu äitinsä kanssa*]

Seuraavassa katkelmassa arabitaustaisen äidin haastattelusta kasvatuksen sukupuolittuneisuudesta puhutaan kuitenkin eksplisiittisesti:

MP: Mitä sä ajattelet, että, kasvataksä tyttöä ja poikaa samalla tavalla vai onko jotain asioita mitä erityisesti opetetaan tytöille ja, pojille?

Äiti: Ei. Ei oo sama. Ei. Tää on oikeasti.

MP: Okei, onks siin minkälaisia eroja?

Äiti: On paljon eroja, tiedätkö että tyttö pitäis olla ihan erilainen. Että mä voin ehkä, ok, jos lapsi huutaa tai sanoo jotain. Mä puhun (Pojan) kanssa, ei tarvii olla tämmösiä. Mutta jos (Tytär) tekee tämmösiä, ei. Mä sanon että, pitäis olla ihan, kohteliaisempi, siis. Mitä sanotaan? Ihan erilainen. Ihan tyttö, oikeen tyttö. Niin että, ei oo kuin pojat. (...) (Tytär) on erilainen minulle, että, jos mä olen väsynyt, hän heti huolehtii, että mikä tapahtu, mitä sä haluat. Pojat ei, valitettavasti. Mutta samalla aikaa, pitäis kasvattaa hänet erilaiseks. Mä sanon hänellä että, älä puhu ihan kovasti, ei pitäis olla niin myöhään leikkii ulkona, eikä. Ei pitäis huutaa, et tämmösiä asioita.

MP: Et vähän eri säännöt kuitenkin.

Äiti: Kyllä, on, on. Tyttö on tyttö, meillä on tämä, meidän kulttuurissa, että pitäisi olla vähän. Vaikka että, ei oo hyvä että alussa, kun on pieni, pitäis anna hänelle, olla ihan. Mutta ei. Pitäis, alusta kasvattaa nyt että, hän on erilainen. Mitäs voi sanoa? Se on vaikee selittää.

[*arabitaustainen äiti, haastateltu yksin*]

Äiti viittasi sekä ”luonnollisiin” sukupuolten välisiin eroihin, kulttuuriin että (koti)kasvatukseen tyttöjen ja poikien kasvatuksen eroista puhuessaan. Yhtäältä tytär oli äidin mielestä ”luonnostaan” poikia huolehtivaisempi, ja toisaalta hänet oli kasvatuksen kautta opetettava erilaiseksi kuin pojat. ”Oikea tyttö” oli hoivaava, kiltti eikä pyrkinyt herättämään liikaa huomiota. Vaikkei esimerkiksi epäkohtelias vastaansanomien vanhemmille ollut toivottavaa käyttäytymistä pojaltakaan, se ei kuitenkaan ollut yhtä kiellettyä kuin tytöltä. Äidin puheenvuoro on aineiston sisällä poikkeuksellinen, sillä sukupuoliroolien opettamisesta ja tytöille ja pojille asetetuista erilaisista odotuksista harvoin puhuttiin näin selkeästi. Katkelma osoittaa herkkää reflektointikykyä, ovathan sukupuoleen liitetyt normit pitkälti varhaisen sosialisoinnin tuottamaa ruumiillistunutta ja osin tiedostamatonta kulttuurista tietoa (Strandbu 2005; Prieur 2002, 65)⁴².

Reflektoinnin vaikeutta lisännee katkelmassa esiin tuleva ristiriitaisuus äidin todetessa, että yhtäältä pienen lapsen tulisi antaa olla sellainen kuin hän on, mutta toisaalta tytär olisi silti kasvatettava nuoresta lähtien huomaamaan erilaisuutensa poikaan verrattuna. Ristiriitaisuutta voi nähdä myös siinä, että äiti aiemmassa haastattelussaan korosti, että (maahanmuuttajataustaisten) naisten kannustaminen aktiivisuuteen ja toimintaan kodin ulkopuolella oli tärkeää. Hän sanoi sallivansa lapsilleen paljon vapautta, minkä näki osaltaan kumpuavan siitä, että hänellä itsellään oli vapaus toimia: ”Mä en ole mitään tiukka mun lasten kanssa. Että itse mä olen vapaa, mun mieheni antaa aina (mennä). Joskus mä olin joku paikka, kaikki miehet ja mä olen ainoa nainen.” Toisaalta tapaus osoittaa, ettei ”oikealta tytöltä” vaadittu rauhallisuus ja hoivaavuus tarkoittanut välttämättä tytön aktiviteettien rajaamista kodin piiriin: itse aktiivisesti järjestöissä toimiva äiti oli ylpeä tyttärensä asemasta koulun oppilaskunnassa ja kannusti häntä muihinkin harrastuksiin ja aktiviteetteihin. Joka tapauksessa katkelma antaa vahvistusta havainnoille, joiden mukaan tyttöjä kontrolloidaan maahanmuuttajataustaisissa perheissä poikia tiukemmin ja heidän toimintavapautensa kodin ulkopuolella on rajatumpi (Espiritu 2001, 2009; Suárez-Orozco & Qin 2006, 171–174). Tältä osin Suomessa on tutkittu

42 Taipumus olla eksplisiittisesti reflektioimatta tyttöihin ja poikiin kohdistettua eriasteista ja erilaista ohjausta ja kontrollointia voi toki johtua myös siitä, että haastateltavat tiedostavat suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevan tasa-arvoisen kohtelun idealin, jota sukupuolittunut kasvatustapa uhkaa.

lähinnä Suomessa asuvia somaleja todeten perheiden huolehtivan poikia enemmän tytöistä ja näiden käyttäytymisestä (Isotalo 2007; Tiilikainen 2003, 179–181; Oksanen 2010, 250–251).

”Oikea tyttö” ja toisaalla aineistossa käytetty ”hyvä tyttö” olivat kunnollisuuden sukupuolittuneisuuden ilmauksia. Sukupuolihierarkian luonnetta ja miesnormin vaikutusta kuvaa se, että symmetrisesti ei puhuttu ”hyvästä pojasta”, vaan hyvälle pojalle asetetut tavoitteet olivat näennäisen sukupuolineutraaleita. Toisaalla aineistossa kuitenkin esiintyi ilmaus ”pahat pojat”, joka viittasi joukkoon maahanmuuttajataustaisia nuoria miehiä, joita yhdisti vastuuttomaksi tulkittu käytös, kuten välinpitämättömyys vanhempien säännöistä, ei-päämäärätietoinen oleskelu kaupunkitilassa, vähäinen sitoutuminen koulunkäyntiin sekä mahdollisesti päihteidenkäyttö, laittomuudet ja väkivaltaisuuudet. ”Paha poika” määrittyi usein ongelmalliseksi sekä perheensä että ympäröivän yhteiskunnan silmissä (ks. luku 5.5.2.). Ei-länsimaalaisia taustoja edustavien nuorten miesten rodullistettu asema ja heitä koskevat, uhkaavuutta ja väkivaltaa korostavat mielikuvat sekä näihin liittyvä syrjintä ja rasismi saattavat pitää yllä ja kärjistää poikien ongelmalliseksi tulkittua käyttäytymistä heidän neuvotellessaan maskuliinisuudesta vertaisryhmissään ja suomalaisissa instituutioissa (ks. Hautaniemi 2001). Toisaalta myös ”hyvä tyttö” muuttuu yhteiskunnan silmissä ongelmalliseksi, rodullistetuksi figuuriksi, jos tytön (ja hänen vanhempinsa) tulkitaan toteuttavan puutteellisesti suomalaista tasa-arvon normia (ks. Tuori 2009b).

Kasvatuksen sukupuolittuneisuus, tyttöjen ja poikien erilaiset vapaudet ja heidän ohjaamisensa erityyppiseen toimintaan ovat ilmiöitä, joista on olemassa runsaasti tutkimusta myös suomalaisen yhteiskunnan instituutioiden osalta. Koti- ja koulukasvatusta koskevat tutkimukset osoittavat vanhemmuuden ja kasvatuksen Suomessa olevan sukupuolittunutta ja perustuvan eroille siinä, mikä on tytöille ja pojille sallittua, hyväksyttyä tai toivottavaa. Kodeissa tytöiltä odotetaan vastuullisuutta, hoivaavuutta ja osallistumista kotitöihin, ja pojille sallitaan usein enemmän toimintavapautta kuin tytöille. (Honkatukia 1998, 239–240, 129–130; Käyhkö 2006, 202–203; Lahelma & Gordon 2008.) Sukupuolittuneisuus näkyy myös ammattikasvattajia ja koulua tutkittaessa. Vaikka kasvatuksen julkilausutut tavoitteet ovat sukupuolineutraaleja tai sukupuolten välistä tasa-arvoa korostavia, ohjaus ja kontrolli ovat epäsuorasti sukupuolittuneita, tytöiltä ja pojilta odotetaan erilaista käyttäytymistä ja heitä ohjataan erilaisen toiminnan pariin niin koulun instituution kuin sen epävirallisten

vertais- ja muiden suhteiden puitteissa (Tolonen 2001; Gordon, Holland & Lahelma 2000; Honkasalo 2011). Ei voida siis ajatella, että kasvatuksen sukupuolittuneisuus erottaisi katkoksellisesti tutkimuksen perheet suomalaisen yhteiskunnan muusta väestöstä.

Vaikka mies- ja naistapaiset käytännöt ovat suurelta osin refleктоimatomia itsestäänselvyyksiä, joita siirretään seuraavalle sukupolvelle, osalle aineiston vanhemmista tietoinen pyrkimys eri sukupuolta edustavien lasten tasa-arvoiseen kohteluun oli toisaalta myös tärkeää. Esimerkiksi iranilaistaustainen äiti vastasi kysymykseeni siitä, mitä on tärkeää opettaa lapsille, että ”(he ovat) tasa-arvoisia, molemmat on mulle rakkaita, että ei kumpikaan oo toista enemmän”. Hänen tyttärensä kertoi äidistään omassa haastattelussaan seuraavasti:

Ei siis, ei se ikinä oo mun ja (Veljen) välillä mitään eroja (tehnyt) sen takii et se ois poika tai jotain. Just et, jos kotona tulee jotain juttuja, jos mä ite, vapaaehtosesti vaik meen tiskaa, niin äiti on heti sillai et, ”(Veli), mee auttaa (Siskoa)”. Se on aina. *[iranilaistaustainen nuori nainen, 19 vuotta, haastateltu yksin]*

Samoin on tärkeää todeta, ettei esimerkiksi ulkona liikkumisen tai vapaa-ajan toiminnan kontrollointi kohdistunut yksinomaan tyttöihin, vaan myös useimmilla pojilla oli selvät rajat. Se, kuinka tiukat rajat olivat ja kuinka tarkasti niiden noudattamista valvottiin, vaihteli sukupuolen ohella tärkeällä tavalla myös lapsen iän sekä asuinalueen ja sen turvalliseksi tai turvattomaksi kokemisen mukaan. Näin kurditaustainen äiti kertoi murrosikäisten poikiensa ulkona liikkumisesta:

Aina sä mietit hänen, kenen kanssa (liikkuu) ja kuka hänen kaverit, mihin hän on menossa, onko hän jonnekin vai... Tää on aina. Jos hän myöhästyy, meillä on rajoja, että nyt kesä(llä) on valoa, ei haittaa jos kymmenen on vaikka, mutta jos enempää se (on huono). Mun mies, hän aina sanoo et yhdeksältä pitäis kaikki olla kotona. *[kurditaustainen äiti, haastateltu yksin]*

Lasten ja nuorten kotiintuloaikojen, seuran ja vapaa-ajan vieton tapojen valvominen ei ollutkaan vain sukupuolittuneeseen kontrolliin liittyvä ilmiö, vaan myös osa sitä diskurssia, jonka kautta omaa hyvää vanhemmuutta ja sitä kautta kuvaa kunnollisesta perheestä rakennettiin (luku 4.3.2; Berg & Peltola tulossa).

Vaikka kasvatuksessa oli selvästi sukupuolittuneita piirteitä, aineiston valossa huoli siitä, että perhe rajoittaisi tyttöjen – tai poikien – osallistumismahdollisuuksia suomalaisen yhteiskunnan tarjoamiin harrastus- ja vapaa-ajantoimintoihin (ks. Honkasalo 2011), ei saa vahvistusta. Keskustellessani nuorten kanssa harrastamisesta ja syistä olla harrastamatta, vanhemmat ja perhe nousivat esiin harrastuksia tukevana ja ne taloudellisesti mahdollistavana tahona, mutta vain harvoin niitä rajoittavana tahona. Perheen ja harrastusmahdollisuuksien välinen yhteys kulki ennen muuta perheen taloudellisen tilanteen kautta: kaikki harrastukset, esimerkiksi kaunoluistelu tai ratsastus, eivät olleet nuorten ulottuvilla sen vuoksi, ettei vanhemmilla ollut mahdollisuutta kustantaa niitä. Vanhemmille harrastusten tukeminen oli yksi osa kunnollista vanhemmuutta, sillä harrastukset näyttäytyivät myönteisenä ja valmiuksia antavana vapaa-ajan vieton muotona, joka ehkäisi ”huonon” tai vähemmän arvokkaan vapaa-ajanvieton riskejä (ks. Hoikkala 1993, 92–96; Lareau 2003; Vincent & Ball 2007). Tulkintaa tukee niiden harvojen tapausten tarkastelu, joissa vanhemmat olivat varautuneita lastensa harrastusten suhteen. Somalitaustainen 22-vuotias nuori nainen kertoi isänsä kyseenalaistaneen hänen suuren innostuksensa diskotanssiin:

Tytär: Jossain vaiheessa mä aloin tosi paljon tanssii. Sillon oli se, että pääsi klubeihin, joissa pääsi tanssii oikeen kunnolla. (...) Mä olin (Seurassa) tosi paljon, harrastettiin, käytiin kaikil kurseil, mul oli tanssikavereita, jotka kaikki tanssittiin. Mut sit, meidän isälle kun mä menin ilmottamaan joo, et mä oon menossa johonki tanssiopistoon, meidän isä oli ”apua!” [*kaubistunut ilme*]

MP: Aijaa. Et olikse jotenki vaarallista?

Tytär: Joo, siis meidän isä oli vaan et ”luuletsä tosiaan et kolmekymppisenä sä viel tanssit” ja varsinkaan Suomessa, ”sä et menesty” ja. Sehän on totta että Suomessa jos sä ajattelet et sä oot ammattitanssija, niin. Moni niistä kummiski valmistuu työttömäksi. Se on vähän parempi puoli.

[*somalitaustainen nuori nainen, 22 vuotta, haastateltu yksin*]

On huomionarvoista, että tanssiminen sinänsä ei näyttäytynyt epäsoveliaana, ei edes silloin, kun se tapahtui klubiympäristössä. Isän huoli kohdistui siihen, että tytär harrastaisi tanssia niin vakavasti, että se olisi pois hänen kouluttautumisestaan ja tulevaisuuden rakentamisesta, sillä isä ei nähnyt tanssia realistisena ammatillisena valintana. Tässä tapauksessa tanssiharrastamisen rajoittaminen liittyikin enemmän luvussa 3 käsiteltyihin

kouluttautumisen ja sosiaalisen kohoamisen teemoihin kuin käsityksiin soveliaasta vapaa-ajan käytöstä tai kunnollisesta tyytöydestä.

6.6.2 Tytöt, pojat ja seurustelu

Nuorten kanssakäynti vastakkaisen sukupuolen kanssa, seurustelu ja seksi olivat sensitiivisiä aiheita, jotka toisinaan haastateltavien aloitteesta nousivat haastatteluissa keskustelunaiheiksi. Nämä teemat sekä keskustelussa esiin tullut vanhempien nuoriin kohdistama seksuaalisuuden kontrollointi olivat selkeästi sukupuolittuneita, sillä siinä missä tyttöjen kohdalla vanhemmat kantoivat huolta seurustelusta, seksistä ja näihin liittyvästä maineenmenetyksestä⁴³, poikien kohdalla vastaavat huolet eivät haastattelutilanteissa nousseet esiin lähes lainkaan (ks. Honkatukia 1998, 129–130; Lahelma & Gordon 2008, 218; Espiritu 2001). Poikkeuksellisesti etnisyyden ja seksuaalisuuden yhteen kietoutumista sivuttiin kurditaustaisen äidin ja hänen 17-vuotiaan poikansa haastattelussa:

MP: [*pojalle*] Ooksä sit, ihan suomalaistunu ku sä oot asunu niin pitkään täällä, mielestä?

Poika: Mä en tiää mitä sä tarkotat sillä?

MP: Niinku et, onks sulla jotain suomalaisia tapoja vai tota...

Äiti: Vaikka tyttöystäviä? [*katsoo kiusoittelevasti poikaansa*]

Poika: Eeh... ei mulla nyt semmosii ihan *kunnon* suomalaista oo, mut kyl enemmän mul on kai suomalaisii tapoi ku kurdilaisii. Mut ei ne kuitenkaan musta nyt eroo toisistaan niin paljoo.

[*kurditaustainen äiti ja poika, 17 vuotta, haastateltu kahden*]

En itse haastattelutilanteessa kysymystä hapuillessani ajatellut sen yhdistyvän seksuaalisuuden tai seurustelun teemoihin. Äiti liitti kuitenkin ”suomalaistumisen” seurustelun mahdollisuuteen. Hän ei ottanut voimakkaasti kantaa seurustelun sopivuuteen, mutta sain käsityksen, ettei hän ollut varma, oliko hänen pojallaan tyttöystävä, eikä pitänyt ajatusta erityisen toivottavana. Vastauksessaan poika tasapainoili suomalaisuuden

43 Tyttöjen seksuaalisuuden kontrollointi sisälsi voimakkaan hetero-oletuksen: tyttöjä haluttiin suojella nimenomaan pojilta. Hetero-oletus näkyi myös vanhempien (ja nuorten) puheessa lastensa tulevaisuudesta, johon liittyi usein toiveita perheen perustamisesta (ks. luku 7).

ja kurdilaisuuden raja-alueella: hän yhtäältä vahvisti, että seurustelu on ”kunnan suomalainen” tapa, ja ettei hän itse seurustellut. Toisaalta hän totesi muissa asioissa oletettavasti olevansa suomalaistunut, ja että kahtiajako ”suomalaisten” ja ”kurdilaisten” tapojen välillä oli itse asiassa keinotekoinen.

Tyttöjen erityisasemasta ja heitä koskevasta huolesta puhuu seuraavassa katkelmassa somalitaustainen 21-vuotias nuori nainen. Hän vahvistaa, että tyttöjen (vääränlainen) käyttäytyminen, toisin kuin poikien, on vanhemmille erityinen huolenaihe. Huolissaan oleminen teki hänen oman isänsä käyttäytymisestä ymmärrettävää, mutta tytär silti kyseenalaisti ainakin osan isän säännöistä. Katkelmassa erityinen huoli tytöistä ja säännöt heidän vapaa-ajanviettoaan koskien liittyvät ainakin osin seksuaalisuuteen ja ”väärän pojan” kanssa seurustelemisen mahdollisuuteen.

Meiän isällä on ehkä sillee, sil on aika paljon tyttöjä. [nauraa] Meiän isä on aina et ”tytöt tuo harmaita hiuksii!”. Kun niistä, tavallaan totta kai, sä saat enemmän pitää huolta niistä. Kun tavallaan pojista sun ei tarvitse niin paljon murehtii. Totta kai pojistakin murehditaan. Mut se että tytön, meno väärälle suunnalle tai, seurustelu jonkun väärän pojan kanssa, jol ei oo yhtään samanlaisii aatteita, mitä perheellä on. (...) Meiän isä yritti tosi paljon suojella mua. Mut mä sanoin ”tietsä, emmä niinku tyhmä oo” [nauraa] (...) Isä oli hirveen, et ”teillä on kotiintuloaika” [heristää sormeaan] ja mä olin, ”joo...”. Meiän isän kotiintuloajat oli ehkä vähän sellasii. [nauraa] Ne ei ollu kovin järkeenkäypiä. Jos mä tulín koulusta, jos mul on tunti aikaa, mihin mä ehin mennä, tonne alapihalle vai? Leikkii, ku joku lapsi. (...) Sen takia ehkä mun isä on ollu tiukka, koska se on tehny ite, yksin, tosi paljon meiän kaa. Sen takii sil on selvät säännöt ja jossain asioissa ehkä vähän epäluuloo mukana. [nauraa]

[somalitaustainen nuori nainen, 21 vuotta, haastateltu yksin]

Tutkimuksellisesti ei ole uusi havainto, että juuri naisten ja tyttöjen käyttäytyminen näyttää olevan perheyhteisön maineen suojelemisen keskiössä (Isotalo 2006; Espiritu 2001). Yuval-Davis (1997) on osoittanut naisten olevan tärkeässä roolissa kansakunnan tuottamisessa kulttuurin kantajina ja uusintajina, ja perheen ja kansallisen tai etnisen yhteisön välille vedetään vahvoja symbolisia yhteyksiä (Collins 2001). Maahanmuuttajataustaisten tyttöjen ja naisten kohtaamaa seksuaalisuuden kontrollointia perheen ja etnisen yhteisön sisällä onkin hedelmällistä tarkastella osana etnisen yhteisön symbolisten rajojen suojelua (Espiritu 2001, Prieur 2002, 55). Näin tehtäessä on kuitenkin syytä pitää mielessä, että myös valtaväestön

sukupuolen ja seksuaalisuuden esittämisen tapoja normitetaan, arvoitetaan ja kontrolloidaan valtion, instituutioiden ja erilaisten yhteisöjen ja ryhmien toimesta, ja usein etnisesti suomalaisten tyttöjen ja nuorten naisten seksuaalisuuteen kohdistetaan erityistä moraalista huolta (Aaltonen 2006; Lahelma & Gordon 2008, 218). Seksuaalisuuden kontrollointi ei ole siis vain maahanmuuttajataustaisia tyttöjä koskeva ilmiö, vaikka se monikulttuurisuuden ja maahanmuuton ympärillä käydyssä keskustelussa usein sellaiseksi kehystetään (Honkasalo 2011; Tuori 2009a).

Edellisessä lainauksessa tyttöjä koskeva erityinen huoli näyttäytyi ymmärrettävänä ja osin positiivisena huolehtimisena, mutta sukupuolen mukainen kaksoisstandardi kasvatuksessa aiheutti toisinaan myös sukupolvien välisiä konflikteja, jos tyttäret kokivat heihin kohdistetun kontrollin olevan kohtuutonta tai epäreilua. Eräässä aineiston ääritapauksessa juuri näin syntynyt konflikti vaikutti varsin vakavalta ja pitkäkestoiselta: somalitaustainen nuori nainen kertoi jopa muuttaneensa teini-ään lopulla lapsuudenkodistaan pois, koska hän koki isänsä kontrolloivan elämäänsä liikaa.

Tytär: Mä olin siin iässä, et ei ollu kauheen helppoo olla vanhempien kanssa, kun on vielä muslimi, alun perin. Oli tosi vaikeuksii, niin mä muutin pois, isän takia vielä. Oli tosi rankkaa sen kaa.

(...) MP: Teille tuli ilmeisesti jotain, sun isän kanssa jotain, ristiriitoja jossain vaiheessa, kun sä lähit sinne (Kaupunkiin)?

Tytär: Joo. Sillonhan oli se just. Kun mä olin siinä iässä, et, se ei halunnu et mä teen mitään, se ei halunnu et mä lähen ulos. Ei halunnu et mä puhun poikien kanssa. Niin, tuntu vaan siltä et mä oon niinku vankilassa. Mä ajattelin et mä lähen muualle, et mä saan elää mun elämää.

[somalitaustainen nuori nainen, 27 vuotta, haastateltu yksin]

Isän huoli näytti kohdistuneen nimenomaan tyttärensä seksuaalisuuteen murrosiässä, sillä sama tytär kertoi isänsä olleen liberaali kasvattaessaan leikki- ja kouluikäisiä tyttäriään ja hänen suhtautuvan nyt aikuisiällä varsin sallivasti tyttären elämäntapaan:

Isä ei ollu oikeestaan ollenkaan sellanen, et ”huivi päälle, huivi päälle”. Sitä ei haittanu mitään. (...) Sillon (lapsuudessa) oli ihan erilaista, se opetti meille kaikkee, uimiset ja polkupyörät, se opetti meiat. Ja, ei ollu *mitään*, siis mul on ollu siitä asti kun mä muutin pois sen luota, niin mul on ollu *housut*. Ei mulla ees ollu

huivii ollenkaan, ees hyvinkään. Et, aina ku mua kiinnosti mä laitoin. (...) Se ei ollu yhtään vaikee meiän kanssa. Nyttteki kun se näkee mua housujen kaa, niin se ei sano mitään.

Myös tyttären avioeron ja sen jälkeisen elämäntilanteen isä vaikutti hyväksyvän. Avioliiton instituutio näyttikin olleen isälle vedenjakaja, jonka kautta tyttären mahdollisuudet päättää omasta elämäntavastaan olivat lisääntyneet (ks. Marjeta 2001).⁴⁴

Joissakin tapauksissa tyttöjen seksuaalisuuden ja sukupuolten välisen kanssakäymisen tiukassa kontrolloinnissa, kuten muissakin sukupolvien välisissä konflikteissa, saattoi olla taustalla kysymyksiä sukupolvien erilaisesta asemasta ja vanhempien lapsiaan heikommista valmiuksista ymmärtää suomalaista yhteiskuntaa ja toimia siinä (ks. luku 5). Kertoessaan joidenkin ystäviensä ”tiukoista vanhemmista”, seuraavassa lainattu 18-vuotias somalitaustainen nuori nainen näki tiukan kontrollin taustalla vanhempien epävarmuuden ja vaikeuden tulkita suomalaisessa yhteiskunnassa sitä, millainen käyttäytyminen on soveliasta tai epäsoveliasta. Siksi vanhemmat saattoivat kieltää lapsiltaan sellaisiakin asioita, jotka he Somaliassa olisivat sallineet. (Ks. Suárez-Orozco & Qin 2006, 172; Isotalo 2007, 187–189.) Myös Tiilikaisen (2003, 171–173) mukaan somalitaustaiset äidit saattavat kokea suomalaisen yhteiskunnallisen ympäristön turvattomana ja moraalittomana, mikä voi kanavoitua haluksi yhteisön sisäisen sosiaalisen kontrollin kiristämiseen.

Tytär: Se (tiukka kasvatust) on tosi stressaavaa, onneks meillä ei koskaan ollut, koska mun äiti on ollut ymmärtäväinen. Et, mun kavereilla on ollut.

MP: Tiukkoja vanhempia?

Tytär: Joo. Tosi tiukkoja. (...) Ku, pienenä (pitää) ruveta, päättää jo, että, ”no voi

44 Isä puhui omassa haastattelussaan vain yleisellä tasolla islamilaisen ja suomalaisen elämäntavan yhteensovittamisen ongelmista: ”Hyvät jutut (suomalaisessa kulttuurissa), ok, me hyväksytään. Mutta jotkut, tavat käyttäytyä tai jotkut systeemit, me ei voida hyväksyä. (...) Kuten. Jos mun tyttärellä ois poikaystävä, ja, ilman avioliittoa, tulisivat meidän kotiin, tai edes hänen omaan kotiinsa. Se on negatiivista, me nähdään se negatiivisena. Koska, se ei kuulu meidän kulttuuriin. Vain sillä tavalla, meidän uskonto hyväksyy, että kun on naimisissa. (...) Suomalaisessa kulttuurissa on tää, avoliitto tai jotain. Sitä ei ole meidän kulttuurissa. Se on yksi negatiivinen puoli minkä me täällä kohtaamme.” Tässäkin katkelmassa erityinen huoli näyttää kuitenkin liittyvän juuri aikaan ennen avioitumista, ja avioliitolle annetaan suuri merkitys.

ei, jos mä teen näin niin mun äiti suuttuu, jos mä oon tekemättä, mun kaverit lähtee”. Niin siitä se ajatus mun mielestä lähtee.

MP: Niinku semmonen ristiriita siin vanhempien ja kaverien välillä voi olla?

Tytär: Joo. Sen takii mä uskon, et joko tekee sitä joustavuutta, tai muuttaa täält Suomesta. Koska tavallaan, sä henkisesti tapat sitä lasta. Mun mielestä, jos mä käyn nyt koulua, mä en haluais olla erilainen kun mun luokka. En ollenkaan. Mä keskustelen, mul on erilaiset vaatteet. Mul on huivi, mut ne tietää huivista. Ne kunnioittaa mun huivia. Me nauretaan, ja on meillä semmosia, mitä me heitetään, vitsiä ja leffat, mennään kattoo. Mut jos sanotaan ”ei, ei oo meiän kulttuurua, tyttö ja poika ei voi puhua” ja niin edespäin, jotkut äidithän on semmosia, et tyttö ei voi puhuu pojalle ja poika ei voi puhuu työlle. Semmosia tosi kireitä. Koska ne ajattelee että me ei olla Somaliassa, Somaliassa ne antaisi, puhua, et, ne ymmärtäis, mut ku täällä ne ei osaa erottaa oikeasta väärän. Sen takii ne antaa koko jutun kielletyksi hedelmäksi.

MP: Niin just.

Tytär: Sen takii. Mut mun äiti osas erottaa meille. Ja jopa osas sanoo et, voitte seurustella jos te halutte, mut jos pidätte huolta itsestänne. Ja siitä että, mikä on uskonnon mukaisesti syntii. Se oli sillä selvä. Se oli helpompi. Mut ku, sekoittaa ne asiat ja sanoo, että, et ylipäättänsä voi puhuu pojan kanssa. (...) Niin et, sä et voi ystävystyy kenenkään (kanssa).

[somalitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin]

Katkelmasta käy ilmi myös se, että tytöt ja nuoret naiset käyvät kunnolliseen sukupuolen esittämisen tapaan liittyviä neuvotteluja paitsi perheen sisällä, myös suhteessa vertaisryhmiinsä ja suomalaiseen nuorisokulttuuriin (ks. Niemelä 2003; Honkasalo, Harinen & Anttila 2007; Haikkola 2010). Nuoruuteen elämänvaiheena liittyy vertaisryhmien merkityksen kasvu, ja vaikka moni nuorista haastateltavista halusi ottaa etäisyyttä joistakin suomalaisen nuorisokulttuurin piirteistä, kuten alkoholinkäytöstä, olivat ystävyyssuhteet ja vertaisryhmien jäsenyys merkittäviä asioita (ks. luku 7.1). Monikulttuuristen ystävyyssuhteiden mahdollisuuksia tutkittaessa on todettu suomalaisten vertaisryhmien olevan usein kulttuurisesti ulossulkevia (esim. Kivijärvi 2013; Souto 2011). Näissä tilanteissa maahanmuuttajataustaiset nuoret, sekä tytöt että pojat, joutuvat tasapainottelemaan ja neuvottelemaan samanlaisuudesta ja erilaisuudesta muun muassa juuri sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden suhteen (Isotalo 2006).

Perheiden heterogeenisyydestä kertoo se, että toisissa perheissä nimenomaan tytöt ja nuoret naiset korostivat edellä lainatun somalitaustaisen

nuoren naisen tapaan, että heille oli annettu paljon vapautta toimia kodin ulkopuolella sosiaalisissa suhteissaan, myös seurustelusuhteissa. Irrottautuminen mielikuvista lapsiaan tiukasti ja sukupuolitetusti kontrolloivista traditionaalisista maahanmuuttajavanhemmista olikin näille nuorille keskeinen osa kunnollista perhettä tuottavaa puhetapaa. Hyvän perheenjäsenen ja hyvän tytön ideaalit kiinnittyivät siten sukupuoleen ja tasa-arvoon vaihtelevilla tavoilla ja osittain tilannekohtaisesti.

6.7 SUKUPUOLI JA MAAHANMUUTTO

YHTEISKUNNALLISESSA KONTEKSTISSAAN

Tässä luvussa painopiste on ollut sukupuolta ja sukupuolten välistä tasa-arvoa koskevien puhetapojen tarkastelussa. Tavoitteenani on ollut osoittaa, että aineiston perheissä sukupuoleen liitetyt käsitykset ja käytännöt olivat vaihtelevia ja tulosta erilaisista henkilökohtaisista, yhteiskunnallisista ja tilannekohtaisista historioista. Perheen rakenne, sosiaaliset verkostot, perheenjäsenten työmarkkina-asema ja käsitykset sukupolvien välisistä suhteista kaikki vaikuttivat tapoihin ymmärtää ja järjestää sukupuolten välisiä suhteita. Myös perheenjäsenten erilaiset asemat sukupuoli- ja sukupolvihierarkiassa osittain selittivät erilaisia käsityksiä sukupuolen merkityksestä kunnollisessa perhe-elämässä ja siitä miten hyvän perheenjäsenen – äidin, isän, tyttären tai pojan – tulisi toimia.

Trees Pels ja Mariëtte de Haan ovat tutkineet lastenkasvatuskäytäntöjen ja -ideaalien muutoksia marokkolaisperheissä 1970- ja 1980-luvun Marokossa ja Hollantiin suuntautuneen maahanmuuton jälkeen 1990-luvulla (Pels & de Haan 2007). He toteavat, että maahanmuuton jälkeen kasvatusta muuttui lapsikeskeisemmäksi ja sukupuolten dikotominen erottelu väheni, joskin uudet käytännöt olivat osittain ristiriidassa vanhempien kasvatuseura-ideaalien kanssa, joissa yhä painottuivat kuuliaisuus ja sukupuolten väliset erot. Pelsin ja de Haanin tutkimuksessa kiinnostavaa on heidän huomionsa siitä, että muutos lastenkasvatuksessa ja sukupuolisuhteissa oli jo osittain näkyvissä 1970- ja 80-lukujen marokkolaisessa yhteiskunnassa, erityisesti koulutetun ja kaupungistuneen väestönoosan keskuudessa. Tämä tarkoittaa, ettei maahanmuuton jälkeinen muutos ollut ehdottoman jyrkässä kontrastissa perheiden aiemman elämäntavan kanssa, vaan maahanmuutto oli tekijä, joka kiihdytti jo aiemmin käynnistynyttä muutosta.

Pels ja de Haan kiinnittävät huomiota myös siihen, että muutos näytti tapahtuneen selkeimmin korkeasti koulutettujen vanhempien perheissä ja Hollannissa varttuneiden, niin sanotun toisen sukupolven perustamisessa perheissä. (Mt.)

Näen, että maahanmuuttajataustaisissa perheissä tapahtuvia muutoksia sukupuolisuhteissa (ja sukupolvisuhteissa, ks. luku 5) on hedelmällistä tarkastella Pelsin ja de Haanin tapaan ottaen huomioon yhteiskunnallisen ja transnationaalisen kontekstin moninaisuus. Pels ja de Haan kiinnittävät huomiota paitsi eroihin lähettävän ja vastaanottavan yhteiskunnan kasvatus- ja sukupuoli-ideaaleissa ja -käytännöissä, myös globaaleihin ja paikallisiin kehityskulkuihin, joissa maahanmuuttajat ovat olleet osallisina jo ennen lähtöään. Samoin huomioiduksi tulee se, että luokka- ja koulutustausta sekä maahanmuuttoikä ja sukupolvi vaikuttavat siihen, minkälaisista lähtökohdista käsin ja millaisilla resursseilla yksilöt pyrkivät ymmärtämään kulttuurisia eroja ja suhteuttamaan omaa toimintaansa niihin.

Tällaisesta lähtökohdasta ensinnäkin maahanmuuttajataustaisissa perheissä tapahtuvat muutokset, kuten kokemus naisten toimintavapauksien lisääntymisestä ja pyrkimykset sukupuolten väliseen tasa-arvoon perhesuhteissa eivät näyttäyty ainoastaan ”suomalaisen tasa-arvon” mahdollistamina seikkoina, vaan kiinnittyvät ajatus- ja toimintamallien moninaisuuteen myös muualla maailmassa. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä mahdollisuutta, että Suomeen muutettaessa ympäröivän yhteiskunnan arvot ja käytännöt saatetaan kokea aiempaan verrattuna hyvin erilaisina ja niiden vaatima muutos rajuna, mikä saattaa aiheuttaa varsinkin vanhempien sukupolvessa epävarmuuden tunteita ja toisinaan myös halua pitää erityisen tiukasti kiinni tietyistä kategorioista ja toimintatavoista. Lähtökohta, joka huomioi erot lähettävien yhteiskuntien sisällä, kiinnittää huomion siihen, että Suomeen saapuvat maahanmuuttajat ovat heterogeeninen joukko paitsi etnisten taustojensa ja maahanmuuton syiden suhteen, myös luokkataustojensa, koulutuksensa ja poliittisten ja uskonnollisten vakaumustensa suhteen, mikä antaa heille erilaiset lähtökohdat ymmärtää ja käsitellä kulttuurisia eroja ja niiden tuomia vaatimuksia perheen sisällä.

Tärkeänä havaintona pidän myös sitä, että sukupuolten välisten suhteiden muokkaantuminen maahanmuuton jälkeen, kuten monet muutkin perhesuhteissa tapahtuvat muutokset, ovat tilannekohtaisen sopeutumisen tulosta. Tilanearvioihin ja niihin sopeutumiseen vaikuttavat perheenjäsenten vaihtelevat asemat suomalaisessa yhteiskunnassa, tässä aineistossa

erityisesti työllisyys tai työttömyys. Vanhempien työllisyys tai työttömyys muokkaa heidän keskinäisiä valtasuhteitaan, vaikuttaa heidän verkostoihinsa ja käsityksiinsä suomalaisesta yhteiskunnasta ja sitä kautta lastenkasvatuksen (sukupuolittuneisiin) käytäntöihin ja ideaaleihin. Niin ikään se vaikuttaa taloudellisiin resursseihin, joista lasten ja nuorten toiminta- ja osallistumismahdollisuudet osaltaan riippuvat.

Nuorten osalta tärkeän kontekstin sukupuolisuhteista neuvottelemiselle muodostavat perheen ohella erilaiset vertaisryhmät ja ystävyysuhteet. Prieurin (2002, 54) mukaan maahanmuuttajataustaisten nuorten näkemykset sukupuolen merkityksestä – olivat ne sitten dikotomista sukupuolieroja korostavia tai sitä vastustavia – eivät yksinkertaisella tavalla vastaa sen paremmin heidän vanhempiensa ”traditionaalisia” näkemyksiä kuin vastaanottavan yhteiskunnan ”liberaaleja” ideaaleja, vaan heidän erityiset sosiaaliset asemansa synnyttävät uudenlaisia sukupuolen esittämisen muotoja. Erilaisten muutosprosessien, elämäntilanteiden ja resurssien jatkuva yhteispeli tarkoittaa, että perhesuhteet ovat monimutkainen ja alati muuttuva kokonaisuus, joka ei ole vailla ristiriitaisiakaan elementtejä.

7 Nuoren sukupolven positioitumisia nyt ja tulevaisuudessa

Edellisissä luvuissa näkökulma on ollut perheessä yksikkönä sekä perhe-suhteissa ja niistä neuvottelussa. Tässä viimeisessä empiirisessä luvussa huomioni kääntyy erityisesti nuoreen sukupolveen ja samalla katse kohdistuu tulevaisuuteen. Nuoruus elämänvaiheena hahmottuu tyypillisesti lisääntyvän itsenäisyyden kautta: nuori yksilö laajentaa elämismaailmaansa enenevässä määrin kodin ulkopuolelle ja luo uusia kulttuurisia tiloja ja tapoja toimia erilaisten instituutioiden ja aikuistoimijoiden kanssa, mutta keskeisesti myös toisten nuorten kanssa (Henderson ym. 2007). Kokemukset erilaisissa ympäristöissä kodin ulkopuolella vaikuttavat perhe-suhteiden rinnalla nuorten näkemyksiin itsestään, heille tärkeistä asioista ja mahdollisista tulevaisuuden suunnista. Tässä aineistossa nuorille tärkeitä ympäristöjä kodin ulkopuolella olivat ainakin koulu instituutiona ja sosiaalisena tilana, työpaikka, harrastukset, vapaa-ajan epämuodolliset sosiaaliset ympyrät, etninen tai uskonnollinen yhteisö sekä suomalainen ja kansainvälinen (sosiaalinen) media.

Monikulttuurisuuden on todettu olevan erityisesti nuorta sukupolvea koskettava ilmiö (esim. Harinen & Ronkainen 2010). Tätä tutkimusta varten haastatellut vanhemmat olivat itse kokeneet maahanmuuton, ja monikulttuurisuuteen liittyvät kysymykset olivat osa heidän arkeaan. Tästä huolimatta myös näissä perheissä nuori sukupolvi tuntui kaikkein intensiivisimmin pohtivan kuulumisiaan ja neuvottelevan eritasoisista jäsenyyksistä suomalaisen yhteiskunnan instituutioissa ja vertaisryhmissä. Tarkastelen tässä luvussa tapoja, joilla haastatellut lapset, nuoret ja nuoret aikuiset kuvasivat asemaansa suomalaisessa yhteiskunnassa ja joilla he kuvittelivat mahdollisia tulevaisuuksiaan. Heidän haastattelujaan voi lukea kertomuksina sukupolvittaisesta jatkuvuudesta ja katkoksesta, mutta myös kertomuksina suomalaisen yhteiskunnan toimijoiden asettamista rajoista ja pyrkimyksistä määritellä näitä rajoja uudestaan.

7.1 SISÄÄN- JA ULOSSULKEMISIA VERTAISUUTEISSA

Nuorisotutkimuksessa vertais- ja ystävyysuhteet nähdään nuorten hyvinvoinnin, identifiikaatioiden ja elämäntulon kannalta keskeisinä. Vertaisryhmissä vietetään aikaa, harrastetaan, jaetaan tunteita ja kokemuksia ja laajennetaan elinpiiriä uusille alueille. Samalla rakennetaan ja reflektoidaan kuvaa omasta itsestä ja tulevaisuuden suunnista. (Wierenga 2009, 165.) Myös tähän tutkimukseen osallistuneille nuorille ystävyysuhteet olivat tärkeitä, mistä kertoo muun muassa se, että vaikka haastattelujen fokus oli perhesuhteissa, erityisesti nuorten haastatteluissa ystävyys- ja vertaisryhmäsuhteet nousivat tärkeäksi teemaksi. Nuoret usein kertoivat, että heillä on ystäviä ”tosi paljon”, ja painottivat ystäväverkostojensa monimuotoisuutta (ks. Kautto 2009, 65–66; Aaltonen ym. 2011, 34–36). Näin kertoi ystävänsä 13-vuotias iranilaistaustainen poika:

MP: Mites sun kaverit, onks sun kaverit suurimmaks osaks suomalaisii vai?

Poika: On, suomalaisii, ulkomaalaisii... mulla on suunnilleen, aika monta kaverii. (...) Ne on mun, sieltä (Koulusta). Mä tunnen turkkilaisii, iranilaisii, irakilaisii, saudiarabialaisii, suomalaisii ja tollasii. Mä tunnen aika monii ihmisii. Siis, mut suurimmaks osaks tietysti kaverit on suomalaisii.

MP: Joo. Onks ne koulukavereita lähinnä?

Poika: No koulukavereita, ja sit sellasii kavereita jotka tulee välillä meille. Ja niin edelleen, että me vaikka ollaan koulun jälkeen, mennään ulos tai johonki. Tai sit että tulee yöks. Mä meen niille yöks.

MP: Niin just. Onks sun mielestä sillä mitään välii onks joku suomalainen vai onks se turkkilainen tai iranilainen tai mistä ikinä?

Poika: No siis, ei se oo mulle yhtään, et minkä maalainen se on. Jos se on hyvä kaveri, niin kyl, mä tietysti oon sen kaveri. Mut jos se on tosi huono, että se koko ajan vaikka haukkuu tai jotaki tollasta, niin ei tietenkään. Se on mun mielestä ihan sama, vaikka se olis ihan mistä maasta vaan, niin kyl mä voin olla kuitenkin sen kaveri. [*iranilaistaustainen poika, 13 vuotta, haastateltu yksin*]

Ystävyysuhteet olivat nuorille itseisarvoisen tärkeitä. Samalla ystäväpiirien kuvaukset kertoivat siitä, millaisina ja minkä arvojen kautta nuoret halusivat itsensä kuvata. (Aaltonen ym. 2011.) Sosiaalisuus tuntui olevan toivottu yksilön ominaisuus ja laajojen ystäväverkostojen olemassa olo osoitus myönteisistä luonteenpiirteistä ja asenteista. Lapsuudesta lähtien Suomessa asuneille ja täällä syntyneille nuorille ystävyysuhteet suomalaisiin olivat

usein itsestään selviä, eikä niitä erityisesti korostettu. Kuten edellä lainattu Suomessa syntynyt poika, nämä nuoret usein korostivat tuttavapiiriensä etnistä monimuotoisuutta ja rakensivat identiteettiä, jonka arvoja olivat muun muassa suvaitsevaisuus ja avarakatseisuus (Haikkola 2010, 229–232).

Nuorten vertaissuhteita näkee toisinaan kuvailtavan aikalaistiagnostisen kirjallisuuden käsittein yksilöllistyneinä ja irronneina jaetusta sosiaalisesta tai kulttuurisesta taustasta (Suurpää 2002, 81–84). Nuorten puheessa olikin paljon yksilöllisiä painotuksia: ystävyysuhteiden syntyminen ja kestäminen liitettiin persoonallisuuteen, kiinnostuksenkohteisiin tai jaettuun historiaan, siten ainakin osittain irrottautuen rakenteellisista selityksistä, kuten (jaetun) etnisen taustan vaikutuksista ystävyysuhteiden muodostumiseen. Vastaavasti sosiaalisten verkostojen muodostamisen nähtiin olevan pitkälti kiinni yksilön ominaisuuksista, kuten sosiaalisesta luonteesta. (Aaltonen ym. 2011, 35.) Näin kertoi esimerkiksi 19-vuotias venäläistaustainen nuori nainen:

Mä oon nyt semmonen ihminen et mä tykkään puhua ihmisten kanssa, tykkään tutustua ihmisiin. Et aina ku meen johonki uuteen paikkaan, tai jos mä tuun esimerkiks yksin johonki nuorisotilaan, se että ”hei olen Tanja, oikeen hauska tutustua ja mä haluan uusia kavereita” ja silleen.

[venäläistaustainen nuori nainen, 19 vuotta, haastateltu äitinsä kanssa]

Ystävyysuhteiden hahmottaminen vain yksilöllisten tekijöiden varassa kyseenalaistuu niissä tilanteissa, kun ystävyysuhteita (etnisten) raja-aitojen yli ei ollut syystä tai toisesta päässyt muodostumaan. Esimerkiksi kosovolaistaustainen 14-vuotias poika kertoi, että kahta poikkeusta lukuun ottamatta hänen ystävänsä olivat eri etnisiä taustoja edustavia ”ulkomaalaisia”. Se, ettei Suomessa syntyneelle ja peruskoulun käyneelle pojalle ollut juuri muodostunut ystävyysuhteita suomalaista valtaväestöä edustavien nuorten kanssa kertoo, ettei voida olettaa etnisten rajojen ylittävien ystävyysuhteiden syntyvän itsestään selvästi pitkäkestoisensaankaan kontaktin myötä (Kivijärvi 2013; Souto 2011):

MP: Onks sul paljon kavereita koulussa, tai muualla?

Poika: On, pihalla ja koulussa. (...)

MP: Onks sul enimmäkseen suomalaisii kavereita?

Poika: Ei. Kaikki on ulkomaalaisii. (tauco) Tai on mul kaks suomalaistaki. (...)

MP: Tuuksä sit paremmin juttuun niinku, muiden kanssa ku suomalaisten?

Poika: Öö, ulkomaalaisten kaa.

MP: Joo. Mistä sä luulet et se johtuu?

Poika: Emmä tiä.

[kosvolaistaustainen poika, 14 vuotta, haastateltu vanhempiensa kanssa]

Yksilöllisyyden painotuksista huolimatta nuorten kertomuksia vertaisuhteista värittikin tietoisuus etnisyyteen perustuvista jakolinjoista, joista keskeisin näytti sijaitsevan suomalaisuuden ja ei-suomalaisuuden välillä (Souto 2011). Vaikka omat ystävyysuhteet kuvattiin raja-aidat ylittävinä, muita vertaisuhteita analysoidessaan nuoret olivat herkkiä havaitsemaan heikkoja tai vahvempia signaaleja, joilla kunkin ”paikka” etnisessä hierarkiassa pyrittiin osoittamaan (mt.; Rastas 2002, 2005b). Peruskoulussa samassa fyysisessä tilassa kohtaavat saman ikäiset, mutta erilaisia taustoja edustavat nuoret, joiden elämämaailmat koulun ulkopuolella eivät välttämättä kohtaa (Tolonen 2001, 256–259). Tämä saattaa olla yksi syy siihen, että koulussa erilaiset hierarkkiset linjat näyttivät olevan korostetun selkeästi läsnä (Souto 2011; Rastas 2007b, 113–118). Iranilaistaustainen 19-vuotias nuori nainen kertoi ensikokemuksistaan uudessa koulussa pääkaupunkiseudulla seuraavasti:

Se oli mulle vähän ehkä yllätys, ja jotenki mä vähän petyin ku me tultiin pääkaupunkiseudulle, niin mä näin et oli tosi paljon semmosii, porukoita. Et oli niinku ulkomaalaiset, sit oli suomalaiset. Se oli just yläasteella. (...) Ei meillä (Kaupungissa) ollu ikinä niin et ois, ulkomaalaiset omassa kaveriporukassa ja suomalaiset eri. Et niil on tavallaan ihan oma nurkkaus, ja mä olin ihan et, et miks tää on tällasta.

[iranilaistaustainen nuori nainen, 19 vuotta, haastateltu yksin]

Kokemus ulkonäköön tai kulttuuriin liittyvästä erilaisuudesta oli tehnyt monesta haastateltavastani luokassaan ulkopuolisia, vaikeivät he välttämättä olleet joutuneet kohtaamaan avoimen rasistista käyttäytymistä (Rastas 2002, 2005b). Somalitaustainen 16-vuotias tyttö kertoi erilaisuuden kokemuksistaan koulussa seuraavasti:

Pikkusisko: Ku on yläasteella, niin se on vähän vaikeempi, ku ajattelee et, nuoret, tai omat luokkalaiset on vähän erilaisii. Tuntee olonsa, ero-, erottuvansa siitä, porukasta. Mut sit ku vähän saa tukee kotona ja semmosta, niin voi ainaki sopeutuu,

mut eri tavalla. Et, esimerkiksi nyt ku mä oon ammattipuolella, niin mä sopeudun ihan hyvin ja mul on kaikkien kaa niinku, ei ihan kavereita, mut koulutovereita ja näin. Ja sit on vaan se et mä en mee niiden bisneksiin, ne ei tuu mun bisneksiin. Mut, nuorena on vähän sillee tosi vaikee. Tulee semmosii hetkii et tuntee olonsa tosi ulkopuoliseks.

MP: Joo. Niinku just koulussa vai?

Pikkusisko: Joo. No mä muistan ala-asteella (...) ku lapsetkaan ei oo tottunu ulkomaalasiin. Tai, huiviin, kulttuuriin ja näihin, ku ne on viel niin nuorii, ne ei tiedä. Ne aattelee et se on jotenki outoo, et tää tyttö meidän vieressä on outo, miks se ei pistä housuja, miks sil on huivi ja näitä. Niin ne katseet voi suorastaan tappaa sua. Et, tommosii surullisii juttuja.

[somalitaustainen tyttö, 16 vuotta, haastateltu siskonsa kanssa]

Tällaiset kuvaukset kyseenalaistavat ajatuksen ”värisokeasta”, monikulttuurisuuteen pienestä pitäen kasvaneesta nuoresta sukupolvesta ja osoittavat etnisten hierarkioiden olemassaolon nuorten arjessa (Souto 2011; Perho 2010; Rastas 2007b). Tyttö koki ulkopuolisuuden kokemuksen helpotuneen kotoa saadun tuen ja ammattikouluun siirtymisen myötä, mutta koulutoverisuhteiden kuvaaminen sellaisiksi, joissa hän ”ei mee niiden bisneksiin, ne ei tuu mun bisneksiin”, kertoo raja-aidan pysyvyydestä (ks. Kivijärvi 2013).

Suomalaisuuden itsestäänselvyys koulumaailmassa (Tolonen 2001, 258–259) ja siihen liittyvät kokemukset ulkopuolisuudesta saivat yhden ilmenemismuotonsa siinä, että erilaisiksi määrittyvät nuoret joutuivat usein ottamaan kantaa taustoihinsa ja selittämään niitä (Rastas 2007b, 114–115; Harinen & Ronkainen 2010, 276). Vaikka mielenkiinto ei-suomalaisia kulttuurisia taustoja kohtaan voi kummuta hyväntahtoisesta kiinnostuksesta, se osaltaan vahvasti kokemusta erilaisuudesta. Afgaanitaustainen 18-vuotias nuori nainen kertoi huomanneensa, että huivin käytön perustelu hänen omana valintanaan oli tehokas ja vain vähän jatkokysymyksiä herättävä strategia. Perustelu oli kenties sopiva myös siksi, että se irrotti huivin käyttäjän ”alistetun musliminaisen” kategoriasta ja korosti hänen omaa toimijuuttaan⁴⁵.

45 Musliminaisen huiviin näyttää tiivistyvän ajatus muslimiiden ”kulttuurisesta toiseudesta”. Se tulkitaan myös helposti konkreettiseksi merkiksi muslimiyhteisöissä vallitsevasta sukupuolten välisestä epätasa-arvosta. (Niemelä 2003; Rottmann & Ferree 2008; Maasilta, Rahkonen & Raittila 2008, 53.)

MP: Ooksä koskaan jutellu siitä sun kavereitten kanssa vaikka?

Tytär: Ai siis mun huivista?

MP: Niin, vaik miks sä pidät huivia tai miks se on sulle tärkeä.

Tytär: Mmm, no. Se on mun oma valinta. Et se, vaik uskonnossa sanotaan niin sitte siellä on, siis, mä oon käynyt kattoo että minkä takii, niin sitte, mä oon huomannu et se on tärkeä asia, se on hyvä. Niin sen takii mä oon valinnut. Mut kyl kaverit kysyy, mut emmä jaksa [*nauraa*] selittää. Sitä asiaa.

MP: Sä et jaksa selittää.

Tytär: Koska se oli niin pitkää juttua, pitää selittää niin monta tuntia, et saa, se asia tulee hyväksytyksi. Niin, mä oon, ”joo kyl, tää on mun oma valinta”. Niin sitte sen takii mä oon vaan laittanu.

[*afgaanitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin*]

Ryhmiiin kuulumisen mahdollisuuksia ei toki rajaa yksin etnisyyys, vaan rajoja muodostuu myös sukupuolen, paikallisuuksien, nuorisokulttuuristen tyylien sekä maskuliinisuuden ja feminiinisuuden esittämisen mukaan (Aaltonen ym. 2011, 39; Tolonen 2001). Nuorille vertaisryhmäsuhteiden hierarkkisuus näytti olevan jopa itsestään selvää. Venäläistaustaisen 19-vuotiaan nuoren naisen mukaan koulussa vallinnut suosiohierarkia on ”perusjuttu”: ”No olihan (koulussa) semmosia, ketkä ei oikeen tykänny ja oli koulun kingejä ja kuningattaria ja mitä nyt olikaan. Ihan tälleen, perusjuttuja.” Nuoret myös itse luokittelivat vertaisiaan erilaisin ei-etnisiin perustein esimerkiksi suosittuihin ja ei-suosittuihin osallistuen siten hierarkioiden rakentamiseen ja ylläpitämiseen. Joissakin tapauksissa he myös itse arvottivat vertaisiaan etnisperustaisesti ulossulkevin tavoin. Albaanitaustainen 18-vuotias nuori nainen, joka koki olevansa hyvin suomalaistunut, teki hierarkkisen erottelun omien suomalaista valtaväestöä edustavien ystäviensä ja tiettyjen ”ulkomaalaisten” ryhmien välille perustuen erityisesti maskuliinisuuden esittämisen tapoihin:

Tytär: Esimerkiks, mua ärsyttää, ulkomaalaisissa, ku ne aina ottaa niin semmosen, machon, sellasen, miehet. Et ”me ollaan vähän niinku tän paikan kingejä” ja mä oon sillee et, miks ihmeessä? Kaikki sanoo mulle et ”sä et oo yhtään sellanen”. Et, ”sä oot niin erilainen ulkomaalainen ku muut”. Mä en tietsä, tykkää lesoo tai jotain et, ”mä oon hyvä täällä ja täällä”, ”meil on tällanen auto”, blaa blaa. Mä on sillee, ”meil on ihan perus-, tollanen auto”. [*nauraa*] Et sellasen, positiivisuutta mä oon saanu kavereilta. Kyl mä tykkääänki siitä, et mulle ei sanota et sä oot niinku muut.

Se on ehkä enemmän, et mä oon suomalaistunu.

MP: Suomal-? Joo. Ajatteletsä sitte et sä oot erilainen yhtään sen takia, et sä oot muuttanu joskus Suomeen, et sä et oo ihan samanlainen ku kaikki Suomessa?

Tytär: Kyl mä uskon, et se on kaveripiiri, on vaikuttanut mussa eniten. Kun mä en oo liikkunut hirveesti ulkomaalaisten parissa. Et jos mä oisin liikkunut esimerkiksi, jossain nois, kurdien tai somalialaisten kaa, niin mä oisin varmaan samanlainen kun, mä oisin lesonnut ja kaikkii tällasii. Mut ku mä oon ollut enemmän suomalaisten kaa.

[albanitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin]

Nuoren naisen paheksunta kohdistuu tapoihin esittää maskuliinisuutta ja omaa asemaa. Hän esittää moraalisen arvion tavasta näkyä ja käyttäytyä, jossa kunnialliseksi ja hyväksi määrittyvät suomalaisuuteen yhdistetyt ”tavallisuus” ja vaatimattomuus, kun taas paheksuttavaksi määrittyvät ulkomaalaisuuteen yhdistetyt liiallinen maskuliinisuus ja materiaalisella omaisuudella kerskailu (ks. Aaltonen 2006, 125–126; Skeggs 2004, 1). Erilaisuus saa tässä puheenvuorossa samanaikaisesti myönteisiä ja kielteisiä merkityksiä: ulkomaalaistaustaisten miesten erilaisuus on kielteistä ja suomalaisuudesta poikkeavaa, kun taas haastateltavan erilaisuus on myönteistä ja ulkomaalaisuudesta poikkeavaa. Nuori nainen hyödyntää ja vahvistaa ystävyyssuhteissaan vallitsevia etnisiä stereotyyppioita, mutta hänen puheenvuoronsa voidaan tulkita myös pyrkimyksenä osoittaa oman aseman kunnollisuus (Skeggs 1997) ja piirtää raja itsensä ja kielteisesti määritellyn maahanmuuttajan kategorian välille (Rastas 2004, 52). Samalla se käyttäytyminen, jonka hän tulkitsee ”lesoiluksi”, saattaa yhtä lailla olla pyrkimystä kääntää omaa marginalisoitua asemaa arvostetummaksi.

Vaikka ystävyyssuhteet olivat tärkeitä ja myönteisesti määriteltyjä, vertaisuuksissa yleisemmin nuoret olivat kokeneet etnisyyteen perustuvaa hierarkisointia, ulossulkemista ja rasismia. Vertaisryhmissä elävät etniset stereotyyppit saivat nuorilta osakseen kyseenalaistusta, uudelleenmäärittelyä ja vastustusta. Niiden olemassaoloa ei voinut kuitenkaan kokonaan kieltää, ja ne vaikuttivat siihen, missä seurassa nuoret tunsivat viihtyvänsä sekä käsitteisiin siitä, mikä oli itselle sopivaa ja itseltä odotettua toimintaa. (Rastas 2007b, 118.) Tätä kautta vertaisuuksuhteet osaltaan vaikuttivat siihen, millaisia tulevaisuuksia – sekä ammatillisia että yksityiselämää koskevia – nuoret pitivät itselleen mahdollisina tai houkuttelevina. Ne olivat merkityksellisiä myös nuorten pohtiessa etnisiä identifikaatioitaan ja suhdettaan suomalaisuuteen.

7.2 NUORET JA KAPEASTI MÄÄRITELTY SUOMALAISSUUS

Maahanmuuton ja monikulttuurisuuden tutkimuksessa kiinnostuksen kohteina ovat usein olleet toisen sukupolven muuttuvat etniset identifikaatiot ja niihin liittyvät neuvottelut. Näiltä osin aineistossa toistuivat aiemmissä tutkimuksissa esiin tuodut havainnot nuorten etnisten identifikaatioiden limittyneisyydestä ja tilannesidonnoisuudesta (Alitolppa-Niitamo 2003, 22–23; Fangen 2007; Portes & Rumbaut 2001, 147–191) sekä etäisyydenotosta suomalaisuudesta identiteettikategoriana (Haikkola 2010). Etnisten identifikaatioiden limittyneisyydestä on olemassa runsaasti kirjallisuutta, jossa sitä on tarkasteltu muun muassa hybridisyyden käsitteen avulla (esim. Hutnyk 2005; Huttunen, Löytty & Rastas 2005, 30–31). Limityneisyys tai hybridisyys on saanut toisinaan optimistisia tulkintoja, joissa se on liitetty kulttuurien väliseen silloittamiseen ja monikulttuurisuuden edistämiseen (Harinen & Ronkainen 2010), kun taas toisissa tulkinnoissa ”kulttuurinen välitila” on määrittynyt ongelmallisemmaksi (Prieur 2002; Alitolppa-Niitamo 2003).

Haastatellut nuoret arvostivat taustaansa ja näkivät siihen liitettyjen kulttuuristen tietojen ja taitojen säilyttämisen tärkeänä sekä identiteettinsä kannalta että käytännön resurssina esimerkiksi pitäessään yhteyttä sukulaisiinsa ja matkustaessaan. Useimmille kysymys etnisistä identifikaatioista oli kuitenkin monimutkainen ja tilannesidonnoinen, ja tätä monimutkaisuutta kuvaavat puhuvat erottivat nuoren sukupolven edustajat vanhemmistaan (Vertovec 2009, 76). Esimerkiksi seuraavassa keskustelukatkelmassa venäläistaustainen äiti yrittää onnistumatta saada tyttäreltään vastausta siihen, kokeeko tämä itsensä enemmän venäläiseksi vai suomalaiseksi:

Äiti: Minä haluaisin koko ajan kysyä (Tyttäreltä), miten hän tuntuu, onko hän suomalainen tai venäläinen?

MP: M-hm?

Tytär: Mä en oo minkään maalanen.

Äiti: No, miltä tuntuu, sisällä? Että.

Tytär: No se on vähän vaikee sanoo. Sanotaan et se kieli millä sä ajattelet, on periaattees sun oma semmonen, mikä on lähempänä sua. Mut että ku mä, no onhan mulla Suomen kansalaisuus. Ja oonhan mä asunu Suomessa viistoista vuotta. Kuitenki on, että puhuu enemmän venäjää keskenään ja enemmän ystäviin on venäläisii, nii ehkä Venäjän puoleisempi, mut toisaalta taas, myös suomalainen, että. En pysty sanomaan. Fifty-fifty. (...)

Äiti: No esimerkki, jos jääkiekkjoukkue pelaa. Venäjä ja Suomi, ketkä sinä puolustat?

Tytär: Jos mä katon kotona sitä, vanhempien, tai sitten venäläisystävien kans, totta kai se on Venäjä. Mut jos mä katon suomalaisten kans [*äiti nauraa*] niin kyl mä nyt mieluummin Suomee kannustan jos mä oon yksin siinä porukassa. [*nauraa*] [*venäläistäustainen äiti ja tytär, 19 vuotta, haastateltu kahden*]

Vain harva – kolme 25 nuoresta – nimesi päällimmäiseksi etniseksi identifikaatiokseen suomalaisuuden. Kasvettuaan ja luotuaan sosiaaliset verkostonsa Suomessa nuoret kuitenkin tiedostivat, että heidän käyttäytymisessään ja ajatuksissaan oli myös suomalaisiksi miellettyjä piirteitä. Nuorten mukaan ”omanmaalaisuus” painottui kotiympäristössä ja suomalaisuus koulussa, ystäväpiirissä ja muissa kodin ulkopuolisissa ympäristöissä (Honkasalo 2011, 132–133). Toisaalta transnationaalinen yhteydenpito ja kohtaamiset entisissä kotimaissa asuvien sukulaisten kanssa olivat tilanteita, joiden kautta heidän suomalaisuutensa konkretisoitui (Haikkola 2011). Nuoret esittivät oman suomalaisuutensa usein hieman empien ja ikään kuin vastahakoisesti. Suomalaisuus ja suomalaiset piirteet olivatkin ikään kuin jotakin sellaista, joka oli heissä huolimatta heidän ympäristönsä ja toisinaan jopa heidän itsensä toisenlaisista määritelmistä.

Melko usein niissä lähestymistavoissa, joissa nuorten paikka ”kahden kulttuurin välissä” mielletään hankalaksi, tämä hankaluus liitetään (oletettuun) jännitteeseen kotona vallitsevan kulttuurin ja ympäröivän yhteiskunnan välillä (esim. Alitolppa-Niitamo 2003, 26–29; Zhou 2009; Prieur 2002). Haastateltujen nuorten keskuudessa suurimpia etnisiä identifikaatioita koskevia neuvotteluja ei kuitenkaan käyty kodin sisäpuolella vaan erilaisissa ympäristöissä sen ulkopuolella. Nuoria ei askarruttanut niinkään se, etteivät heidän vanhempansa hyväksyisi heidän suomalaisuuttaan, vaan se, että halusivatpa tai eivät, suomalaisuus tunkeutui heidän ajattelu- ja toimintatapoihinsa, samalla kun ympäröivä yhteiskunta määritteli heidät suomalaisuuden ulkopuolelle (ks. myös Phoenix 1995; Fangen 2007, 401–403; Haikkola 2010, 225–226). Tämän ajatuksen puki sanoiksi esimerkiksi 25-vuotias somalitaustainen nuori mies:

Vaik haluis ite, tai, ei välttämättä oo haluamisesta kyse, vaik on eläny ihan täysin (...) suomalaisella tavalla, niin silloin suomalainen ei kummiskaan, anna sun olla suomalainen. Ja monii nuorii, siis toi häiritsee montaa nuorta ihmistä. Jotka ei, nää

jotka on syntynyt täällä, ne ei osaa, esim. somalialaiset, ne ei osaa omaa kieltään. Tätä kulttuuri jotenki katoaa koko ajan, oman maan kulttuuri katoaa jalkojen alta koko ajan. Ja se on loppujen lopuks niiisiin tietsä, et sitä omaa kulttuuria harrastetaan vaan ku ollaan kotona vanhempien kanssa. Mut silti ei, silti ollaan somalialainen, katukuvassa.

[somalitaustainen nuori mies, 25 vuotta, haastateltu äitinsä kanssa]

Suomalaisuuden ulkopuolelle sulkeminen ei edellyttänyt suurta poikkeamista suomalaisiksi ajatellusta ulkonäöstä, kuten kielitaidon, nimen ja uskonnon perusteella ulossulkemisia kokeneet venäläis- ja albaanitaustaiset haastateltavat olivat saaneet huomata. Erilaisia etnisiä taustoja edustavat haastateltavat olivat kuitenkin erilaisissa asemissa siten, että toisten ”näkyminen” tai erottuminen suomalaisiksi ajatellusta ulkonäöstä ihonvärin, muiden fyysisten piirteiden tai pukeutumisen vuoksi oli selvempää kuin toisten. Silkka kadulla käveleminen saattoi altistaa afrikkalais- ja aasialaistaustaiset haastateltavat huomioille heidän oletetusta ei-suomalaisuudestaan. Erityisesti somalitaustaiset nuoret, kuten heidän vanhempansakin, kertoivat toistuvista erilaisuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksista. Kaikki somalitaustaiset haastateltavat kertoivat myös kohdanneensa rasismia. Suomessa asuviin somalialaisiin näyttääkin yhdistyvän valtaväestön keskuudessa erityisellä tavalla ajatuksia kielteisesti määritellystä kulttuurisesta ja uskonnollisesta toiseudesta (esim. Aden 2009; Halonen 2009, 44; Jaakkola 2009, 52–60).

Kun kuuluminen suomalaisten joukkoon asettui kyseenalaiseksi, nuoret etsivät myönteisiä identifiikaation kohteita ja kuulumisen tunteita muualta. Etninen yhteisö Suomessa ja entisessä kotimaassa tarjosivat tähän yhden vaihtoehdon. ”Omanmaalaisuuteen” vetoaminen ei kuitenkaan ollut täysin ongelmatonta pitkään Suomessa asuneille nuorille, sillä myös näissä yhteisöissä heidän ”todellinen” jäsenyytensä saattoi olla kyseenalainen joko yhteisön muiden jäsenten silmissä tai heidän omissa silmissään. Kielteisellä tavalla kahden kulttuurin väliin näyttivätkin joutuneen ne nuoret, jotka kokivat tulevansa suljetuiksi sekä suomalaisuuden että oman etnisen ryhmänsä ulkopuolelle:

Mä mietin vaan, että. Me joudutaan kärsii, ei (ne) jotka on tulleet tänne, vaan jotka on kasvaneet (täällä). Välillä musta tuntuu että, täytyy löytää *jotain*. Onneks me vähän isompina löydettiin oma tiemme, että me tuetaan toisiaan. (...) Mut,

on semmonen vaihe, et koulussa meille opetetaan jotain, ja sit tiellä meille sanotaan jotain. Kun me käydään omassa maassa niin me ei olla siellä. Et me jäätiin jotenki keskelle. Sielläpäin meille sanotaan, että te syötte liikaa perunaa. [nauraa] Ja täälläpäin meille sanotaan et ”takasin sinne”. Sit me aina mietitään, että no mihinkäs me kuulutaan sitte.

[somalitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin]

Nuoret loivat itselleen ainakin osittaisia tai tilanteisia myönteisiä ”nimilappuja” uskonnollisista yhteisöistä, alakulttuureista tai paikallisuuksista, tai perustuen suomalaisuudesta erottautumiselle ja panetnisyydelle, kuten ulkomaalaisuudelle (ks. Haikkola 2010) tai afrikkalaisuudelle. Tunteen siitä, ettei kuulunut sen paremmin suomalaisten joukkoon kuin omaan kotimaahansakaan voi kääntää myös liikkuvuuden, suvaitsevaisuuden ja avoimuuden kaltaisten myönteisten määreiden kautta määrittäväksi maailmankansalaisuudeksi (Fangen 2007, 406–407). Näin teki 29-vuotias kurditaustainen nuori mies, jonka puheenvuorosta käy ilmi, että fyysisten, rodullistettujen merkkien lisäksi hän koki perhe-elämänsä erottavan hänet suomalaisuudesta. Hän ei voinut pitää itseään suomalaisena myöskään siksi, että haastattelija, eli minä, ”yleistettynä suomalaisena” en oletettavasti voisi hänen suomalaisuuttaan hyväksyä:

Isoveli: Aina kun kysytään et ootsä minkä maalainen, niin mä oon kurdi tietenkin, mutta, mä oon taas itse niinku maailmankansalainen. Et.

MP: Aivan. Mut et, et ajattele siis toisin sanoen niinkään, et sä oisit suomalainen?

Isoveli: Pelkkä suomalainen? En, en. Niin kauan ku mulla on tämmönen iho, ja niin kauan ku mulla on näin upee perhe. (...) Niin silloin en koe. Ja niin kauan ku mulla on tää tukka päässä. Se on varma. En, en myöskään tuu ikinä oleen sun silmässä, täysin suomalainen. Se on ihan varma. Ja niin kauan ku mä en pysty sun silmäs oleen, niin mä en pysty oleen omas silmässä. Eli ei ikinä. Ja, mut mä en myöskään täysin voi sanoo et mä oon sataprosenttisesti, niinku ne [kurdit], ei tietenkään. (...) Niinku mä sanoin et mä oon, omas mieles mä oon maailmankansalainen. Mä pystyn joka paikassa tekee ittelleni tilan. Et pystyn tulla toimeen ihmisen ku ihmisen kanssa.

[kurditaustainen nuori mies, 29 vuotta, haastateltu äitinsä ja veljensä kanssa]

Nuorten etnisiä identifikaatioita ei voikaan nähdä vain valinnaisina ja muuttuvina, vaan tärkeää on itsemäärittelyn suhde muiden taholta tuleviin määrittelyihin. Vaikka he tunnistivat itsessään suomalaisiksi miellettyjä ajattelu- ja

toimintatapoja, he eivät tunteneet itseään suomalaisiksi eivätkä halunneet nimittää itseään suomalaisiksi, sillä ”legitiimin suomalaisuuden edustajat” eivät heidän kokemustensa mukaan hyväksyneet heidän suomalaisuuttaan. (Rastas 2004, 50; Fangen 2007, 401–403; Sernhede 2007, 222–224.) Nuorten tulevaisuuden kannalta suomalaisuuden kapea määrittely herättää kysymyksiä siitä, millaisiin positiioihin on mahdollista pyrkiä lähtökohdasta, jossa pääsy yhteiskunnan täysivaltaiseen jäsenyyteen näyttää (osittain) rajatulta. Etnisyys on kuitenkin vain yksi yksilön identifikaatioita ohjaava tekijä, jonka rinnalle nostettiin persoonallisuuteen, koulutukseen tai harrastukseen liittyviä itsemäärittelyjä. Erityisesti tulevaisuudensuunnitelmissaan nuoret pyrkivät luomaan itselleen oman, kunniallisen ja kyseenalaistamattoman aseman suomalaisessa yhteiskunnassa, joka ei perustunut niinkään suomalaisuuteen tai ei-suomalaisuuteen, vaan osaamiseen, kykyyn ja moraaliin.

7.3 POLKUJA AIKUISUUTEEN

Siirtymää nuoruudesta aikuisuuteen koskevassa tutkimuksessa on muun muassa tarkasteltu, millaisista elementeistä aikuisen statuksen katsotaan koostuvan ja minkäläisten vaiheiden kautta nuoret sen saavuttavat. Käsitys lineaarisesta elämänkulusta, jossa tietyt elämänvaiheet seuraavat toisiaan tietyssä järjestyksessä ja määrittelevät yksilön statusta lapsena, nuorena ja aikuisena, on kyseenalaistunut sen myötä, kun opiskeluaajat ovat pidentyneet, työmarkkinoille siirtyminen on tullut entistä epävarmemmaksi ja perheen perustaminen myöhentynyt. Onkin puhuttu monimutkaistuneista siirtymistä. (Esim. Furlong & Cartmel 1997; Aapola & Ketokivi 2005.) Yhteiskunnallisista muutoksista huolimatta käsitykset siitä, minkä etapin kautta elämä ihanteellisesti etenee, näyttävät pysyvän suhteellisen samoina. Opiskelu, itsenäinen asuminen, työllistyminen, (heteroseksuaalisen) parisuhteen muodostaminen ja perheellistyminen ovat edelleen tekijät, joiden kautta aikuistumista useimmiten hahmotetaan (Gordon & Lahelma 2002, 9; Lahelma & Gordon 2008, 210; Thomson ym. 2004; Irwin 2009, 342). Pysyvyys kertoo siitä, ettei lineaarisen elämänkulkumallin mukanaan kantama normatiivisuus ole ainakaan täysin väistynyt, vaikka aikuisuuden edellytysten saavuttaminen on monimutkaistunut: ilman opiskelua, työtä tai perhettä kunnollisen, täysivaltaisen aikuisuuden kriteerit eivät nyky-yhteiskunnassa(kaan) täyty.

Aineiston nuoret kertoivat tulevaisuudensuunnitelmistaan ja -toiveistaan pitkälti näihin samoihin aikuistuville nuorille asetettuihin odotuksiin nojaten. He halusivat koulutustautua kiinnostuksenkohteidensa mukaisesti, työllistyä koulutuksensa mukaiselle alalle ja tätä kautta turvata taloudellisen itsenäisyytensä ja yhteiskunnallisen asemansa, sekä usein myös löytää vakituisen parisuhteen ja perustaa perheen. Näissä suunnitelmissa tuotettiin kuva siitä, mikä itsestä näytti tavoiteltavalta aikuiselämäältä, samalla vastaten yhteiskunnan asettamiin odotuksiin ja normeihin. Se, mitä erityisiä tavoitteita nuoret itselleen asettivat, miten aikoivat ne saavuttaa ja mikä oli heidän mielestään erilaisten tavoitteiden välinen suhde, oli tulosta tilannekohtaisista ja elämänhistoriallisista tekijöistä, joita suuntasivat myös sukupuoli ja perheen luokkatausta. (Aaltonen 2012, 221–222; Wierenga 2009.)

7.3.1 Koulutus ja ammatillinen tulevaisuus

Jonkin peruskoulun jälkeisen koulutuksen loppuunsaattamista pidetään yhtenä ”normaalin” mittapuuna ja keskeisenä väylänä kunniallisen aseman saavuttamisessa työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa yleensä (Aaltonen 2012, 219–220). Kuten olen todennut luvussa 3, *Asemoitumisia suomalaisessa yhteiskunnassa* tämä ajatus oli keskeinen haastatelluille nuorille ja heidän vanhemmilleen. Koulutukseen liittyvät suunnitelmat ja unelmat olivat olennainen osa sitä, millaiseksi nuoret kuvittelivat tulevan työelämänsä ja ammatillisen asemansa suomalaisessa yhteiskunnassa tai jossain muualla; koulutus edusti porttia toivotunlaiseen ammatilliseen tulevaisuuteen ja aikuiselämään.

Nuorten tulevaisuuden toiveammatteja olivat poliisin, hammaslääkärin, rakennusmestarin, kemistin, rauhanturvaajan, jalkapalloilijan, psykologin, diplomi-insinöörin, lakimiehen, näyttelijän, lääkärin, kosmetologin, sairaanhoitajan, vaatesuunnittelijan ja lentokapteenin ammatit. Edustettuna oli siis kirjo aloja, joiden vaatima koulutus ja osakseen saama yhteiskunnallinen arvostus vaihtelivat, kuten vaihteli myös se vakavuus, jolla nuoret näihin haaveisiinsa suhtautuivat⁴⁶. Verrattuna vanhempiensa ammatillisiin

46 Peruskoulun päättymisen lähestyessä ja jatkokoulutukseen siirryttäessä ammatillista tulevaisuutta koskevat pohdinnat tulivat aiempaa ajankohtaisemmiksi ja reflektoidummiksi. Osa ikähaitarin vanhempaa päätä edustavista nuoren sukupolven edustajista oli kuitenkin huomannut, ettei ammatinvalinta aina tullut ”valmiiksi” koulutuksen myötä, eikä ikä yksin välttämättä taannutkaan ammatinvalinnan selkeyttä.

asemiin (luku 3.3.1), nuorten toiveista välittyä kurottautuminen kohti paremman koulutuksen vaativia, keskiluokkaisempia ammatteja. Myös transnationaalinen elämäntapa muokkasi ammatinvalintaa: esimerkiksi hoiva-alan ammatteja pidettiin hyvinä siksikin, että ne olisivat hyödynnettävissä erilaisissa yhteiskunnallisissa ympäristöissä, ja myös haastateltavien entisissä kotimaissa.

Haastatteluhetkellä jo työelämään joko pysyvästi tai väliaikaisesti siirtyneistä kuudesta nuoresta kaksi toimi yrittäjinä ja muut vaihtelevissa tehtävissä posti-, maanmittaus-, rakennus- ja kuljetusaloilla. Näissä oli mukana sekä koulutusta vastaavia työtehtäviä että epävarmoja, matalasti palkattuja työtehtäviä, mikä kuvasti nuorten vaihtelevia koulutustaustoja. Tämä vaihtelevuus saattaa toisaalta heijastella sitä epävarmuutta, jota maahanmuuttajataustaisten nuorten ammatillisten tavoitteiden saavuttamiseen liittyy – korkeat tavoitteet eivät välttämättä kaikkien kohdalla toteudu (Heath, Rothon & Kilpi 2008).

Kaikkiaan toive sosiaalisesta kohoamisesta verrattuna vanhempien haastatteluhetken sosioekonomiseen asemaan voidaan käsittää tulevaisuudensuunnitelmia yhdistäväksi teemaksi (ks. Kasinitz ym. 2008, 190–204), vaikka suunnitelmia harvoin suoraan käsitteellistettiin siten. Koulutuksellisesti ja ammatillisesti kunnianhimoiset nuoret ottivat toisinaan selkeästikin etäisyyttä perinteisesti työväenluokkaisiksi miellettyistä alhaisen koulutus- ja palkkatason ammateista. Esimerkiksi 13-vuotiaan arabitaustaisen pojan mukaan hänen koulumenestyksensä ja kiinnostuksenkohteensa kertoivat, että vähäistä arvostusta nauttivat alat eivät ole hänelle tulevaisuudessa oikea paikka:

Mä oon hyvä koulussa. Musta ei kannata tulla mikään siivoja, tai mikään putkimies. Vaan, [*naurahtaa*] mä, must kannattaa tulla lakimies, mun mielestä, ja mä pidän tosi paljon, niinku mä äsken sanoin, politiikasta. Myös seuraan uutisia paljon.
[*arabitaustainen poika, 13 vuotta, haastateltu yksin*]

Työmarkkinoiden etninen lohkoutuminen oli nuorten tuntuma ilmiö, ja jotkut nuoret ottivat etäisyyttä myös ”maahanmuuttaja-aloista” ja -ammateista, kuten pitseriaryrittäjyydestä tai siivouksesta. Esimerkiksi pohtiessaan yläasteen merkitystä ja omaa ammatillista tulevaisuuttaan 13-vuotias iraniaustaustainen poika erotti itsensä maahanmuuttajan kategoriaan liittyvistä mielikuvista kouluttautumattomuudesta ja heikosta toimeentulosta:

Yläasteen avulla sä tiiät et meetsä lukioon, amikseen vai lopetatsä koulun kokonaan. Et sä meet siivoojaks vaan johonki, tai meet johonki pitseriaan, mistä saat suunnilleen jonku kolme euroo tunnissa tai tollasen. Kyl mä ainaki haluaisin et mulle tulis joku ihan hyvä ammatti. (...) Tietysti pitää olla hyvä ammatti, että pystyy elättää ittensä ja tollee, saa talon, auton ja tällasen. (...) Jos mä ajattelen, et aika iso, tää on kyl aika totuus joistaki ulkomaalaisista et ku ne tulee Suomeen, niillä ei oo mitään koulutusta, ne tulee esim. siivoojaks tai tollasiks. Mut jos mä ainaki, kuvittelisin itteni kymmenen vuoden päästä, niin emmä ainakaan haluais olla mikään siivooja. Että. Emmä voi oikeen itteeni kuvitella mikskään, yläarvoisena, et joku... kylhän tietysti on mahdollista et susta voi tulla ihan mikä vaan. Jos sä haluat. (...) Emmä oikeen tiiä et mikä musta tulis kymmenen vuoden päästä, mut ei tietenkään mikään siivooja. Tai johonki pitseriaan töihin. Tai just joku tällanen huono, palkka.

[iranilaistaustainen poika, 13 vuotta, haastateltu yksin]

Kuten lainauksesta käy ilmi, monelle nuorelle tulevaisuuden ammatinvalintaan liittyvät kysymykset liittyivät myös elämänlaatuun ja elintasoon. Gordon ja Lahelma (2002, 10) ovat todenneet suomalaisnuoria koskevassa tutkimuksessaan, että aikuiselämän materiaalsen perustan turvaaminen on nuorille keskeinen asia, jonka saavuttamisen nähdään helpottavan muiden tavoitteiden saavuttamista. Materiaalisten puitteiden turvaaminen on tärkeää varsinkin työväenluokkaisille nuorille, mikä liittyyne nuorten kotien taloudelliseen epävarmuuteen (Tolonen 2008a, 236–237). Aineiston perheiden heikohko taloudellinen tilanne tarkoitti, etteivät nuoret voineet odottaa vanhemmiltaan suurta taloudellista panostusta aikuiselämänsä käynnistämiseksi. Huolimatta koulujärjestelmän maksuttomuudesta taloudelliset kysymykset saattoivat näyttäytyä todellisina haasteina ammatillisten suunnitelmien toteuttamiselle, kuten kertoi afgaanitaustainen 18-vuotias nuori nainen:

Tytär: Siis ne (lukion oppikirjat) maksaa ihan hirveesti. Ja mun kaveri just pääs tänä vuonna yliopistoon, et ne kirjat maksaa niin hirveesti sille. Mä olin sillee, että miten mä sitte selviydyn noista asioista. Sitte ku, pitää. Et kirjat maksaa, ihan, kun pääsee eteenpäin niin sitten nää, rahalliset, asiat menee sitte kalliimmaksi ja kalliimmaksi.

MP: Et sekin sit vähän mietityttää?

Tytär: Niin, että pitää sitte, jos menis johonki yliopistoon, niin sitte pitää opiskelun, rinnallakin tehdä töitä. Et sais rahaa niitten kirjojen eteen. Ja ihan muuten. Ihan muutenki tarvii rahaa, tässä elämässä. *[nauraa]*

[afgaanitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin]

Haasteista huolimatta ammatillisesta tulevaisuudestaan puhuessaan monet nuorista käyttivät yksilöllistä vastuuta ja valintaa painottavaa puhetapaa (ks. Gordon & Lahelma 2002, 4–5; Thomson ym. 2004), kuten 29-vuotias kurditaustainen nuori mies todetessaan: ”Kaikki on mahdollista. Sä voit lukee ittes lääkäriks jos sä haluat. Se on vaan tästä kiinni. (osoittaa päättään)”. Yksilön vastuun painotus kuului nuorten puheessa myös perheen merkityksestä keskusteltaessa. Vaikka yhtäältä nuoret korostivat perheensä ilmapiirin kannustavan opiskeluun (luku 3.4), toisaalta omat valinnat haluttiin esittää yksilöllisinä silloinkin, kun ne selvästi olivat syntyneet perheestä saatujen esikuvien ja resurssien tukemina (Lahelma & Gordon 2008, 219). Näin kertoi esimerkiksi 19-vuotias venäläistäustainen nuori nainen ammatillisista suunnitelmistaan:

MP: Mitä sä oot, onksul jotain tulevaisuuden suunnitelmii?

Tytär: Kyl mä (alalle) ajattelin, isän jälkiä, jalanjälkiä mennä, että. (...) Ku äiti tapas (Isäpuolen), niinku mun isän, ja, mä jotenki kuulin ku hän sano et hän on (alalla), mä jotenki tykästyin siihen ammattiin. Se oli mun mielest niin hieno. Kyl mä ajattelin et mä jatkan sen jalanjälkiä. Se on niin kiva ammatti. Siin on kuitenkin paljon haasteita.

Äiti: No, kerro mistä, tuli ajatus silloin kuin, sinä olit siellä...

Tytär: No, ei se ihan sillon tullu. Se tuli, melkeen, yheksän vuotta sitten tuli se ajatus, että musta tulee (ammatin edustaja). Mut sit mä olin tosiaan, olin sitten TETissä, tuolla (työpaikassa). Se on isän tuttu se omistaja ja, sinne ku pääs kaheks viikoks nii mun mielest se oli kans, siel pääs auttaa, avustaa siinä, se oli sille ”ha! Kivaa!” (...) Mutta. Ei se, sillee, perhe hirveesti oo vaikuttanu siihen valintaan. Tai sanotaan että vaan, isän ilmestyminen kuvioihin, se on vaikuttanu siihen, mutta.

MP: Niin. Antanu idean.

Tytär: Niin. Inspiraation. Mutta, kyl mä ihan omalta osaltani, mä mielellään meen sinne.

[venäläistäustainen nuori nainen, 19 vuotta, haastateltu äitinsä kanssa]

Yksilön painottumisen nuorten puheessa voi tulkita osaksi yhteiskunnassa vallitsevaa puhetapaa ja koulutuksen kehittämisen trendiä, joka korostaa yksilöllistä valintaa (Järvinen 2001; Reay & Lucey 2003). Yksilöllisten valintojen ja refleksiivisen ”minän” on aiemmissa tutkimuksissa todettu korostuvan ennen muuta keskiluokkaisten nuorten (ja heidän vanhempiensa) puhetavoissa (Tolonen 2008a; Gillies 2005; Reay & Lucey 2003; Thomson ym. 2004, 35; ks. myös Skeggs 2004, 119–134). Tässä aineistossa yksilöllisyyden painotusten voi ajatella heijastelevan yhtä aikaa montaa tilan-

teista tekijää. Yhtäältä maahanmuutto oli monelle näistä perheistä siirtymä yhteiskunnalliseen ympäristöön, jossa koulutus, myös korkea-asteen koulutus, on ainakin periaatteessa kaikkien saatavissa, jolloin mahdollisuudet hyödyntää sitä tosiasiallisesti olivat aiempaa paremmat. Toisaalta yksilöä painottava puhetapa sopii erityisen hyvin siihen ristiriitaiseen sosiaalisen asemaan, jossa nuorten perheet olivat, ja heidän pyrkimyksiinsä kohota sosiaalisesti (luku 3). Vanhempien keskiluokkaiset taustat kannustivat kohti korkeaa koulutusta ja keskiluokkaisia ammatteja, mutta haastatteluhetken heikko sosioekonominen tilanne ei mahdollistanut sellaista koulutuksellisen ja ammatillisen menestyksen itsestään selvänä pitämistä, jonka on todettu kuvaavan keskiluokkaisten nuorten ja vanhempien puhetapoja (Irwin & Elley 2013, 120–121; Tolonen 2008b, 239–240), vaan menestyksen saavuttamisen nähtiin vaativan merkittävää yksilöllistä ponnistelua. Samalla yksilöllisyyttä korostava puhetapa saattoi antaa nuorille yhden välineen lisää ottaa etäisyyttä niistä mielikuvista, jossa maahanmuuttajataustaisiin vanhempiin yhdistetään ajatus liiallisesta kontrolloivuudesta ja lastensa painostamisesta (Honkasalo 2011, 132–133; Kurki 2008, 38). Yksilön ja valinnanvapauden painottaminen voi siis myös olla tukemassa nuorten pyrkimyksiä esittää oma perhe ”normaalina” ja hyväksyttävänä.

Yksilökeskeinen retoriikka kuitenkin piilottaa näkyvistä sen, etteivät yksilöt ole lähtökohdiltaan samanlaisissa asemissa, vaan heillä on erilaisia määriä tavoitteitaan tukevia resursseja ja he kohtaavat erilaisia rakenteellisia esteitä (Gillies 2005; Tolonen 2008a). Suomalaista koulua kriittisesti tarkasteleva tutkimus onkin todennut koulun myös pitävän yllä luokan, sukupuolen ja etnisyyden mukaisia eroja (Gordon, Holland & Lahelma 2000, Tolonen 2001; Käyhkö 2006; Kurki 2008).

Edellinen katkelma on esimerkki siitä, kuinka hyvin resursoidut perheet pystyivät tukemaan nuoria tulevaisuutensa reittien etsimisessä hyvin konkreettisilla tavoilla: vanhemmat tukivat nuorten tulevaisuuden rakentamista tarjoamalla paitsi emotionaalista tukea, myös tiedollisia ja materiaalisia resursseja valintojen tekemiseen (ks. myös Aaltonen 2012; Wierenga 2009). Siinä missä koulutukseen panostaminen ja sitä kautta ammatillinen menestys olivat hyvinvoivien ja hyvin resursoitujen nuorten puheessa toistuva tarina, aineistoon kuului myös nuoria, joiden kyky kuvitella tulevaisuutta oli rajatumpi. Katkoksellisuutta ja haurautta sisältävistä lähtökohdista ponnisti 27-vuotias somalitaustainen yksinhuoltajaäiti, jonka peruskoulun jälkeinen koulutus oli jäänyt kesken hänen muuttaessaan

nuorena ulkomaille töihin. Muutto oli tarkoittanut myös katkosta naisen perhesuhteissa, sillä sen taustalla oli konflikti naisen ja hänen isänsä välillä. Suomeen palattuun nainen oli palauttanut sopuisat välit isäänsä, mutta ei kokenut kovin tiivistä suhdetta tarpeelliseksi tai toivottavaksi. Hänen koulutusuransa oli siten puutteellinen ja perheverkostossa tiettyä haurautta. Lisäksi hänen elämäntilanteensa yksinhuoltajana vaikeutti sitoutumista koulutuksen vaatimiin aikatauluihin. Nainen kertoi haluavansa järjestää lähitulevaisuutensa siten, että hänellä olisi ”jotain ohjelmaa”, työtä tai koulua, jotka näyttäytyvät kunnollisen elämäntavan edellytyksinä ”istuskelun” sijaan. Hänen suunnitelmansa olivat kuitenkin vailla tarkkaa hahmoa, ja erityisesti pitkän ajan päähän hänen oli vaikea suunnitella:

MP: Ooksä ajatellu et sä haluisit joskus vaikka jatkaa sun lähihoitajaopintoja tai jotain semmosta?

Tytär: Joo. Kyl mä oon. Mm, niin. Kyl mä tässä jossain vaiheessa yritän ryhdistäytyä ja tehdä niinku jotain. (...)

MP: Onks se lähihoitajajuttu semmonen mikä tuntuu omalta? Alalta?

Tytär: Enemmän joo. Mut kyl mä varmaan, töihinkin menisin, jos. Jos se menee liian vaikeeks. Et on ainakin jotain ohjelmaa, et emmä vaan istuskele tossa.

MP: Niin. Joo. Onks sul muita, jotain tulevaisuudensuunnitelmia tai semmosia täs lähitulevaisuudessa?

Tytär: Tällä hetkellä ei. Kun mä oon just eronnu, et. Mä oon semmoses tilanteessa et, mä yritän ensin tehdä, ittelleni ohjelmaa. Varmaan sit sen jälkeen. Kattoo miten siitä, et jos on töissä niin mitä sitte, alkaaks pikku hiljaa, vaik säästellä rahaa ja tällai. (...)

MP: Mites, onks sul semmosii pitkän aikavälin tulevaisuudenhaaveita, tai et jos sä ajattelet vaik kymmenen vuotta tästä eteenpäin, niin mikä ois parasta mitä...

Tytär: Kymmenen vuotta? [*nauraa*] Mä, mä en mieta niin... Vitsi. [*Pubelin soi. Nainen vastaa, puhuu muutaman sanan somaliksi ja sulkee pubelimen.*] Mmm, niin. Kymmenen. Mä en vois ees miettii, niin pitkälle.

[*somalitaustainen nuori nainen, 27 vuotta, haastateltu yksin*]

Nuoren naisen elämäntilanteeseen maahanmuutto, etnisyys, sosioekonominen asema ja sukupuoli näyttivät tuottavan toisiaan vahvistavaa haavoittuvuutta. Samalla tulevaisuutta koskevien kysymysten voidaan ajatella uusintavan normatiivista ajatusta siitä, että yksilöllinen tulevaisuuden suunnittelu on elämänhallinnan edellytys.

Avoimeksi jää myös kysymys siitä, missä määrin kunnianhimoiset tulevaisuuden suunnitelmat kääntyvät todellisuudeksi. Heath, Ronthon ja

Kilpi (2008, 229) ovat todenneet, ettei etnisiä vähemmistöjä edustavien nuorten kohdalla voida olettaa vanhempien koulutuksellisten tai muiden resurssien turvaavan nuorten menestystä samalla tavoin kuin valtaväestön kohdalla, koska syrjivät rakenteet ja käytännöt toimivat suunnitelmia vastaan. Kaikki nuoret toivoivat itselleen hyvää tulevaisuutta ja osana sitä ammatillista menestystä ja toimeentuloa. Millaiselta hyvä tulevaisuus näytti, ja kuinka tarkasti omaa reittiä sinne pystyttiin hahmottamaan, riippui siitä, kuinka tehokkaasti nuori ja hänen perheensä pystyi käytössään olevia resursseja hyödyntämään, mutta myös kokemuksista vertaisryhmäsuhteissa ja instituutioissa.

7.3.2 Työ, etninen tausta ja moraalinen kunnollisuus

Kuten puhuttaessa perheestä (luku 4), myös puhuttaessa ammatillisesta tulevaisuudesta oman toiminnan osoittaminen moraaliseksi tai kunnolliseksi oli läsnä. Kunnollisuudelle voi nuorten ammatillista tulevaisuutta koskevilla pohdintoilla antaa kolmenlaisia tulkintoja: ensinnäkin kunnollisuus oli yksilön asenteisiin liittyvä ominaisuus, joka sai hänet opiskelemaan ahkerasti ja tähtäämään korkealle. Toiseksi kunnollista oli haluttomuus olla yhteiskunnan varoja kuluttavassa päässä, ja päinvastoin pyrkimys pitää itse työnteon ja veronmaksun kautta yllä yhteiskunnan hyvinvointia. Kolmanneksi kunnollisuus oli asema, jota kohti pyrittiin ja jonka merkkejä hyvä toimeentulo ja arvostettu ammatillinen asema olivat. Vaikka haastateltavat itse näkivät kunnollisuuden itseensä kiinteästi liittyvänä ominaisuutena, ympäristönsä silmissä he eivät olleet ainakaan kyseenalaistamattomalla tavalla kunnollisia. Kokemuksen asemasta ei-aivan-valmiina, ei-aivan-kunnollisena kansalaisena voi yhtäältä ajatella yhdistävän koko nuorta sukupolvea (Harinen 2000, 15, 37). Toisaalta nuorten asema etnisten vähemmistöjen edustajina, usein myös ”maahanmuuttajan” kategorian edustajina, oli erityinen syy, miksi heidän ammatillinen ja yhteiskunnallinen kunnollisuutensa joissakin tilanteissa kyseenalaistui.

Nuorten yksilöllisyyttä painottavan puhutavan kanssa selkeään ristiriitaan asettuivat heidän kokemuksensa etnisestä syrjinnästä, ulosluokemisesta ja hierarkisoinnista. Kokemuksissa etnisestä hierarkisoinnista ei tarvinnut olla kysymys selkeästä syrjinnästä. Esimerkiksi seuraava 21-vuotias somalitaustainen nuori nainen koki, että vallitsevat moraaliset arviot hänen edustamansa ryhmän työmoraalista, heille sopivista ammanteista ja asemista asettivat heidän elämäntapansa kunnollisuuden kyseenalaisiksi:

MP: Miltä susta tuntuu, onks maahanmuuttajataustaiset perheet kuitenkin samanarvoises asemassa suomalaises yhteiskunnassa, kun suomalaiset perheet?

Tytär: No, ei.

MP: Ei.

Tytär: Ei todellaakaan. [*naurabtaa*] Sitä ei voi millään, ne ei oo missään tapauksessa samassa. Totta kai on huono, mun mielestä, sun on oikeesti haluttava, jos sä asut Suomessa, sun on pakko haluta olla yhteiskunnassa. (Mutta) mäkään en oo, mun perhe, minä ja mun mies ja mun lapsi, puhumattakaan meiän vanhemmista, me ei olla samassa asemassa. Meihin liittyy helposti ennakkoluuloja. (...) Jos joku kysyy et mitä teiän vanhemmat tekee. Okei, mun isä oikeesti on käyny korkeakoulun täällä. Ja silti se ei oo saanu työpaikkaa. Niin onko se sen vika, vai onks se meiän yhteiskunnan vika?

MP: Niinpä.

Tytär: Et sek in on se. Mut ku mä mietin, et kun kysytään et mitä sun miehen vanhemmat tekee tai mitä sun mies tekee. Mä sanon et se on merkonomi. ”Aa, mitä sen vanhemmat tekee?” no ne on molemmat (alan) professoreja. ”Ai onks sun miehes suomalainen?” sieltä tulee heti. Mä oon sillee, ”Ai sori, mä unohdin et ulkomaalainen ei voi kouluttautuu niin pitkälle.” Ei oo suomalainen, on ulkomaalainen, edelleenki. (...) Jos mä käyn jossain iltapäivällä, tähän aikaan, niin ”joo toikaan ei käy töissä”. Sillee et, daa? Ootsä tietoinen, et työpaikoissakin on vapaapäivät? Et haloo, herää nyt vähän! Emmä usko et mistään hinnasta voio kattoo (samanarvoiseksi). Kyl aina se et, siinä maassa missä sä asut, jos se on sun maa, niin on se etu. Koska se on ihan sama, niinku, vitsi puliukko joka on, tuolla juomassa, ei katota mistään hinnasta samalla tavalla ku hyvätuloisii somalialaisia perheitä. Tai ulkomaalaisii. Et silti, se on korkeemmas asemassa ku sinä. Silti.

MP: Se on aika hurjaa.

Tytär: Se on aika hurjaa. Ja meinaan, jos mä oisin ulkomaalainen, jolla on alkoholi-, iso alkoholitausta, niin, missäköhän mä oisin, siinä vaiheessa? Se on aika. Aika sääli sinänsä. (...) Se, et jos sä oot, suomalainen, 50-vuotias mies, joka on ihan, saanu portkut sen työpaikasta sen takii kun se tulee kännissä töihin, sil on alkoholi ongelmii, sen perhe on hajonnu. Silti joka on paljon korkeemmassa asemassa. Kun sinä joka oikeesti raadat, niska limassa, kaheksan tuntii joka päivä, ja silti sä et saa sitä samaa arvostusta. Kuin hän. Ei edes, ei edes hyvään kasvanut ihminen, vaan kuin hän.

[*somalitaustainen nuori nainen, 21 vuotta, haastateltu yksin*]

Nuoren naisen isän työttömyys hänen korkeasta koulutuksestaan huolimatta sekä kommentit ja kysymykset, joiden implisiittisenä taustana on ajatus etnisesti suomalaisten paremmuudesta suhteessa ”maahanmuuttajiin”, tuottivat yhdessä kokemuksen etnisten hierarkioiden läsnäolosta

suomalaisessa yhteiskunnassa. Puheenvuoron voi lukea kokemuksena sellaisesta diskursiivisesta luokittelusta, jossa valtaväestön taholta jonkin ryhmän elämäntavan kunniallisuus kyseenalaistetaan (Skeggs 1997). Vaikka kyseessä on ennen muuta moraalinen arvio, rivien välissä tuotetut oletukset ”suomalaisten” paremmuudesta suhteessa ”maahanmuuttajiin”, mahdollisesti erityisesti somaleihin, ovat myös mukana tuottamassa konkreettista kohteensa yhteiskunnallisen aseman marginaalisuutta muun muassa työttömyyden suurentuneen riskin kautta.

Puheenvuoro on hyvin pessimistinen ja vihjaa, että yksilöiden todellisilla elämäntavoilla ja -arvoilla on vain vähän merkitystä yhteiskunnassa vallitsevien moraalisten arvostelmien muodostumisessa. Maahanmuuttajuus oli siis asia, johon liitettyä moraalista arvoa (tai arvottomuutta) ei ainakaan täysin pystynyt ylittämään edes kunniallisen työn ja toimeentulon kautta. Samalla lainaus osoittaa, kuinka moraaliiin perustuvat eronteot ovat osa oman itsen kuvaamista: tuodessaan esiin häntä loukkaavan etnisyyteen perustuvan erottelun nuori nainen itse esittää moraalisen arvion erilaisten elämäntapojen arvosta asettamalla vastakkain ”hyvätuloisen somalialaisen perheen”, jossa ”raadetaan niska limassa kahdeksan tuntia joka päivä” ja suomalaisen 50-vuotiaan miehen, joka ”tulee kännissä töihin” ja jonka perhe on hajonnut. Suomalaisuutta koskevien stereotyyppien kielteisiä piirteitä hyödyntäen hän kääntää siten aselman ylösalaisin, liittäen moraalisesti kyseenalaisia piirteitä suomalaiseen maskuliinisuuteen ja perhe-elämään (ks. luku 4.3.1, Haikkola 2010).

Tietoisuus omaan etniseen ryhmään tai ”maahanmuuttajiin” yleensä kohdistuvien stereotyyppien olemassaolosta aiheutti joissain nuorissa epävarmuutta muun muassa tulevaa työllistymistä pohdittaessa. Se ei näyttänyt edellyttävän kokemuksia esimerkiksi koulumaailmassa kohdatusta rasismista tai syrjinnästä, ja se saattoikin välittyä myös vanhempien kokemuksia seuratessa. Media ja julkinen keskustelu välittivät niin ikään mielikuvia maahanmuuttajien tai sellaisiksi miellettyjen yksilöiden rajatuista mahdollisuuksista toimia suomalaisessa yhteiskunnassa, ja nuoret tiesivät ulkonäkönsä, nimensä tai muiden seikkojen perusteella tulevansa helposti määritellyiksi tähän kategoriaan (ks. Rastas 2005b). Osaan näistä heillä ei ollut mahdollisuutta – eikä halua – vaikuttaa, kuten ihon tai hiusten väriin ja perhetaustaan, kun taas osa oli selkeämmin valittavissa. Siinä missä kulttuuriin, uskontoon ja kieleen liittyvät piirteet olivat sellaisia, joista nuoret halusivat pitää kiinni riippumatta valtaväestön niihin

liittämistä kielteisistä mielikuvista, muun muassa Suomen kansalaisuutta saatettiin tarkastella strategisesti valintana, joka ikään kuin lievensi yksilön maahanmuuttajuutta potentiaalisen työnantajan silmissä:

MP: Onks sun mielestä sillä jotain väliä et mikä se kansalaisuus on, et, ajatteleksä et se on tärkeetä et sul on Suomen kansalaisuus?

Tytär: No siis. Jos ajattelee, vaikka työpaikan kannalta, tosi monessa aina kysytään että, mikä on kansalaisuus ja tällee. Et, se on mun mielestä hyvä sen kannalta, koska. Välillä, mä en oo ikinä tuntenu mitenkään syrjintää näin, et, joku ihminen syrjii mua. Mut joskus, mul on nyt viime aikona tullu se, et just jos hakee työpaikkaa tai jotain. Niin, mua jotenki pelottaa et heti kun näkee et on vähän erikoisempi nimi tai jotain, et siin on sellanen, et ”aa okei, tää on joku muun maalainen” ja näin. Niin sit mä ajattelen et ehkä se on hyvä et ne näkee et okei, mä oon Suomen kansalainen. Mut, emmä ite ajattele sitä sillai et, koska mulla on nyt Suomen kansalaisuus, mä oon suomalainen.

[iranilaistaustainen nuori nainen, 19 vuotta, haastateltu yksin]

Työ ja tulevaisuudessa tehtävää työtä koskevat suunnitelmat antoivat haastateltaville tunteen hyödyllisyydestä, itsensä toteuttamisesta ja yhteiskunnan arvostettuna jäsenenä olemisesta (vrt. Kortteinen & Tuomikoski 1998). Työmoraaliin ja menestykseen liittyvillä puhetavoilla pystyttiin ottamaan etäisyyttä maahanmuuttajan kategoriaan liittyvistä kielteisistä stereotyyppioista rakentamalla omasta itsestä *yksilönä* kunnollista ja arvokasta (luku 4.3.3). Ulkonäkönsä, nimensä tai muiden kantamiensa ”toiseuden” merkkien vuoksi nuoret haastateltavat kuitenkin tulivat ajoittain kohdelluiksi nimenomaan *kategorian* jäseninä. Ahmedin (2000) mukaan ihmisten kohtaamisissa on aina läsnä enemmän kuin kaksi kohtaavaa yksilöä: molemmat kohtaavat yksilöt kantavat mukanaan kokemuksiaan aiemmista kohtaamisistaan ja monista kuvitelluista ja kerrotuista kohtaamisista. Erilaiseksi tai vieraaksi määritelty yksilö onkin paradoksaalisesti jo ennakkolta tunnettu, kategorisoitu. (Mt. 21–37). Seuraavassa katkelmassa 27-vuotias nuori mies kertoo, että työnteko oli hänelle väylä, jonka kautta hän koki kuuluvansa yhteiskuntaan, olevansa ”yksi heistä”. Samalla hänelle tuli mieleen episodi, joka osoittaa kuinka yllättäen, ennestään toisilleen tuntemattomien yksilöiden kohtaamisessa hänen yksilölliset saavutuksensa ja paikkansa ”yhtenä meistä” voitiin mitätöidä, kun hän tuli kohdatuksi kielteisesti määritellyn kategorian edustajana. Vaikka ”sossupummi” ei kontekstista irrotettuna sisällä oletuksia yksilön etnisyydestä, sitä on vaikea

tulkita muuksi kuin rasistiseksi ilmaukseksi, sillä sitä käyttänyt henkilö asetti nuoren miehen elämäntavan moraalaisuuden kyseenalaiseksi vain hänen ulkonäkönsä perusteella.

MP: Luuletteks te et se (työmoraali, toimeliaisuus) on tullu paljon siitä, et te ootte kattonu teiän vanhemmista mallia, jotka on sit taas tehny töitä?

Pikkuveli: No se ei, siis sehän tulee, kun sä kättelet, ihmiset, muutkin ihmiset tekee. Sit kun sä olet itte mukana, sä ajattelet ”hei, mä olen yksi heistä”. Se tuntuu soi kivalta. Sit kun-, mul on yks juttu. Yks päivä mä olin tossa Nesteellä, mä tulin illalla (töistä), mä olin todella todella väsyny. (...) Mä olin laittanu itte ruokaa ravintolassa, mä en ollu syöny mitään. Mentiin Nesteelle, kello oli 11 ja mä sit sanoin vaimolle, lähetään syömään, et ottaa sieltä jotain mukaan tai ostaa jotain et tehään kotona. Sit sieltä tuli kaveri, että, ”kato nyt tota sossupummiä”, se sano mulle. Niin, siis, se tuntuu niin pahalta. Mä sanoin kaverille, ”hei, sä et tunne edes mua, millanen ihminen mä oon. Sä et voi, miten sä sanot, ehkä sä olet itte semmoinen. Mut sä hahmotat mua näin.” Sit se kaveri katteli mua, ”hei, tietsä kuka mä oon?” Se on se paras kohta kun ne sanoo tietsä kuka mä oon. Se. (tauko) Mut sit mä sanoin ”hei, ensinnäki, tuu joku päivä käymään tossa osotteessa niin tiedät kuka on siellä töissä.” Se on, kato, siis niin kauan kun ei tunne ihmistä, älä sano ikinä mitään. Et se on paras. Kylhän se, se ottaa päähän, mutta... ei se väkivaltakaan oo mitään järkee. Se pahentaa vaan asioita.

[kurdiastustainen nuori mies, 27 vuotta, haastateltu veljensä kanssa]

Kuten lasten ja nuorten kohtaamaa rasismia tutkinut Rastas (2004) on todennut, kohtaamiset, joissa yksilön arvo kiistetään sillä perusteella, mikä on hänen asemansa rodullisessa hierarkiassa, ovat äärimmäisen satuttavia ja kielteisten määrittelyjen vastustaminen vaikeaa. Nuori mies pyrki tilanteessa uudelleenmäärittelemään asemansa kunnolliseksi työnsä kautta. Tyypillisimpiin vastastrategioihin ei kuitenkaan liittynyt tilannekohtaista reagointia. Usein rasistisiksi luonnehdituissa tilanteissa nuoret pysyivät hiljaa, pyrkivät ”olemaan välittämättä” ja pitämään tilanteen kestoiltaan mahdollisimman lyhyenä. Haastatteluissa rasistisia kommentteja huutelevia ihmisiä kuvattiin onnettomiksi, vanhoiksi, tietämättömiksi, humalaisiksi tai muuten tavoilla, jotka asettivat heidän kykynsä ymmärtää tekoaan kyseenalaiseksi (mt., 47–48), mikä osaltaan palveli kohtaamisen puhumista vähämerkityksiseksi. Myös myönteiset itsemäärittelyt oman etnisen ryhmän jäsenenä ja perheenjäseniltä tähän saatu tuki olivat tärkeitä välineitä rasistisista kohtaamisista selviämisessä (Honkasalo 2011, 140–141).

7.3.3 Tytöt, pojat ja perheellistyminen

Keskusteluissa nuorten tulevaisuuden suunnitelmista kävi selväksi, etteivät ajatukset tulevaisuudesta liittyneet pelkäämään koulutukseen ja ammatilliseen elämään, vaikka osa nuorista esitti nämä itselleen tärkeimpinä. Ammatillisten tavoitteiden rinnalle, toisinaan niiden yli, nousivat ajatukset perhe-elämästä ja oman perheen perustamisesta hyvää tulevaisuutta määrittävinä tekijöinä. Huolimatta perheen perustamisen lykkääntymisestä ikävuosina mitattuna, se on säilynyt yhtenä keskeisenä mittapuuna, jonka avulla nuorten yksilöiden aikuisuutta mitataan. Perheen perustaminen on osa sitä mitä yksilön elämäkulussa pidetään tavallisena, hyvänä ja kunnollisena. (Gordon & Lahelma 2002; Lahelma & Gordon 2008, 210; Thomson ym. 2004; Ketokivi 2005, 100.) Käsitys perhe-elämästä osana hyvää aikuiselämää tulkittiin haastatteluisa sukupolvittaiseksi jatkumoksi käsitelyissä ”omasta kulttuurista” ja perheen merkityksestä siinä, mutta siinä on toisaalta samankaltaisuutta myös sen tilastollisissa selvityksissä havaitun trendin kanssa, että suomalaista valtaväestöä edustavat nuoret kasvavassa määrin painottavat hyvää perhe-elämää onnellisuuden ja hyvinvoinnin takeina tulevaisuudessaan (Myllyniemi 2009, 102–103).

Tavat puhua perheen perustamisesta, (tulevasta) parisuhteesta ja lasten saamisesta olivat selvästi sukupuolittuneita. Teemat olivat sukupuolesta riippumatta tulevaisuuden kannalta tärkeitä, mutta siinä missä pojat ja nuoret miehet esittivät tulevan perheellistymisensä melko toteavasti, tytöt ja nuoret naiset pohtivat paljon monipolvisemmin uran ja perheen yhteensovittamista ja mahdollisia kompromisseja, joita perheellistyminen vaati. (Gordon & Lahelma 2002, 11–12.) Poikien ja nuorten miesten haastatteluisa perheellistyminen näytti harvoin kilpailevan ajallisista tai muista resurssista esimerkiksi työuran kanssa. Ainakin haastattelutilanteissa pojat ja nuoret miehet esittivät perheellistymisen asiana, joka tapahtui ”luonnostaan” jossain vaiheessa. Seuraavassa lainauksessa puhuva kurditaustainen 17-vuotias poika, joka suhtautui tulevaisuutta koskeviin kysymyksiini vitsaillen, oli aineiston nuorten joukossa siinä mielessä poikkeuksellinen, että taloudellisen menestyksen lisäksi ura tai mielekäs työelämä ei juuri kiinnostanut häntä. Siinä missä uran ja työelämän merkityksen vähäisemmäksi kokevat tytöt ja nuoret naiset usein perustelivat arvonsa perhekeskeisiksi, tämä poika nosti perheen sijaan rennon vapaa-ajan ja ystävät ihanteellisen tulevaisuuden tekijöiksi. Myös puoliso ja lapset kuuluivat hänen ajatuksiinsa tulevaisuudesta, mutta ne yksinkertaisesti olisivat jo olemassa ”siihen mennessä”:

MP: No, jos sä ajattelet vaik kymmenen vuotta tästä eteenpäin niin, mikä ois, semmonen ihanteellinen (elämän)tilanne?

Poika: (Oisin) jääny eläkkeelle ja paljon rahaa. [*nauraa*]

MP: Jääny eläkkeelle 27-vuotiaana? [*nauraa*] Okei. Mitä sä sit eläkkeellä tekisit?

Poika: Mä ottasin rennosti kavereitten kaa, kaikkee tommosta. Ja, toivottavasti oisin naimisissa ja hankkinu lapsia siihen mennessä.

[*kurditaustainen poika, 17 vuotta, haastateltu äitinsä kanssa*]

Silti myös pojat ja nuoret miehet asettivat aikuistumisen virstanpylväät tiettyyn ihanteelliseen järjestykseen, jossa perheen perustaminen seurasi vasta kouluttautumisen jälkeen. Esimerkiksi 13-vuotias arabitaustainen poika pohtii tulevaisuuttaan ennen kaikkea kouluttautumisen ja työuran kannalta, ja toteaa, että avioliiton miettimisen aika on vasta opiskelujen jälkeen:

MP: Mitä jos sä ajattelet sun elämää kymmenen vuotta eteenpäin, niin, mitä sä ajattelisit että sä oisit kymmenen vuoden päästä?

Poika: No kymmenen, mä oon 23. No, ehkä jo, sillee, naimisiin. Meno, aika. Ehkä vähän enemmän, 25. Emmä nyt ihan tiiä. Mut sillee, alan, mä haluan mennä lukioon tietenkin, ja sit yliopistoon. Tietenkin, mä haluan tulla lakimieheks, pitää tehdä suuri opiskelu-ura. Ihan eka haluan valmistuu koulusta. Ja sitte, miettii, avioliittojuttuja, tällasii juttuja. Mä haluaisin perustaa perheen ja pari lasta ja tällasta.

[*arabitaustainen poika, 13 vuotta, haastateltu yksin*]

Haastateltavien ikä toki vaikutti merkittävästi tapaan puhua parisuhteesta ja perheellistymisestä, eivätkä ne näyttäytyneetkään samanlaisena selviönä esimerkiksi 29-vuotiaalle kurditaustaiselle nuorelle miehelle, joka kertoi minulle eronneensa tyttöystävästään aiemmin samana vuonna. Hän kertoi tehneensä liikaa töitä ja keskittyneensä liian vähän parisuhteeseen ja totesi, että ”nyt on rauhoituttava jos joskus vielä tyttöystävän haluaa”. Huoli tyttöystävän puuttumisesta tuli esiin myös vitsailussa nuoren miehen ja hänen veljensä välillä, ja veljensä vaimon nuori mies esitteli minulle sanomalla: ”tää on luvannut hoitaa mulle morsianta” (kenttämuistiinpanot 1.6.2009).

Vaikka osalle tytöistä ja nuorista naisista oman perheen perustaminen ja lasten saaminen oli keskeinen tulevaisuuden haave, pojista ja nuorista miehistä poiketen he usein korostivat perheen perustamisen oikea-aikaisuutta ja halusivat venyttää varsinkin äidiksi tulemistä ja siihen liittyviä

velvollisuuksia ohi nuoruus- ja opiskeluvuosien. Tytöille ja nuorille naisille perhe näyttikin olevan yhtä aikaa sekä myönteinen unelma että potentiaalinen riski, joka väärään aikaan tullessaan voisi lyhentää nuoruuden vuosia, joista he halusivat nauttia, ja asettua esteeksi kouluttautumista, uraa tai matkustelua koskeville haaveille (Gordon & Lahelma 2002, 11–12; Oksanen 2010, 244–248; Ketokivi 2005). Näin kertoo 19-vuotias iranilaistaustainen nuori nainen:

MP: Mitä jos sä ajattelet vähän pidemmälle, niin, et vaik 10 vuoden päähän, niin mitä sä toivoisit, tai mikä ois kaikkein parasta miten sun elämä vois mennä 10 vuoden päästä?

Tytär: Eehhh... [*auraa*] Apua, minkä ikänen mä oon sillon, joku kolmekymppinen. [*auraa*] No, mä haluaisin että mul on ammatti. Ja sit, emmä tiä, ehkä perhe. Mut sit, mä haluisin et mä oisin just, toteuttanu mun haaveita. Mä en haluu et mä oisin, sellasessa, et jos mul ois joskus perhe, sit mä ajattelisin et no vitsi kun mä en nyt sit ikinä menny sinne vaihtoon tai, mitään tollasta, et mä haluisin sitä ennen toteuttaa mun haaveet ja näin.

[*iranilaistaustainen nuori nainen, 19 vuotta, haastateltu yksin*]

Tytöt ja nuoret naiset suhtautuivat perheen perustamisen toivottavuuteen huomattavan vaihtelevasti. Osa nimenomaan tytöistä ja nuorista naisista totesikin, ettei perheen perustaminen ainakaan haastatteluhetkellä tuntunut muiden tavoitteiden rinnalla lainkaan tärkeältä. Näin kertoi esimerkiksi 18-vuotias afgaanitaustainen nuori nainen:

Tytär: Mun, tosi paras unelma on kyllä se, ei mua kiinnosta muuta kuin tää mun unelma-ammatti.

MP: Niin just. Haluuskä ite joskus omaa perhettä tai jotain semmosta?

Tytär: No. Mul ei, mun mielestä se ei oo yhtään tärkeetä. [*auraa*]

MP: Okei.

Tytär: Mul ei merkitse mitään perhe, et kyl mä, mun äiti ja isä ja nää veljet riittää. Että emmä jaksa perustaa varmaan omaa perhettä sitten viel kymmenen vuoden päästä. Mä haluan mahdollisimman hyvän koulutuksen ja pääsisin unelma-ammattiin.

[*afgaanitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin*]

Aineistossa vallitsevalle verrattain voimakkaalle sukupuolierolle tulevaisuuden perheestä puhuttaessa voi antaa erilaisia selityksiä. Yhtäältä voidaan ajatella, että pojat ja nuoret miehet kokevat yhä perhe-elämän ja sen

käytännöt, ja siten myös tulevan perhe-elämän pohtimisen, naistapaisena (Jokinen 2005) ja naissukupuoleen liittyvänä. Toisaalta oma sukupuoleni ja haastattelutilanne ovat voineet vaikuttaa siihen, kuinka luontevaksi pojat ja nuoret miehet ovat kokeneet keskustelunaiheen (ks. luku 2). Kolmanneksi omat sukupuolittuneet ennakkokäsitykseni tyttöjä ja poikia puhututtavista aiheista ovat voineet vaikuttaa haastattelutilanteiden muodostumiseen. Todennäköisesti kaikki nämä tekijät ovat olleet vaikuttamassa haastattelutilanteissa. Siitä huolimatta uskon, että haastattelupuheen sukupuolittuneisuus johtuu myös kotityön ja lastenhoitovastuun sukupuolittuneisuudesta sekä vanhemmuuden sukupuolittuneista normeista, joiden vuoksi työn ja perheen yhteensovittaminen yhtäältä ja ”oikeanlaisen” ja oikea-aikaisen naiseuden ja äitiyden esittäminen ovat tytöille ja nuorille naisille polttavampia kysymyksiä kuin pojille ja nuorille miehille (Sutela 2013, 163–165; Julkunen 2010, 156–168; Kelhä 2009).

Nuorten naisten perheellistymistä koskevia ajatuksia tutkittaessa on todettu, että perheen perustamisen lykkääminen on tyypillisemmin keskiluokkainen toimintatapa, kun taas työväenluokkaisille nuorille naisille varhainen äitiys on heidän lähipiirissään hyväksytympi väylä aikuisuuteen (Käyhkö 2006, 209–214; Kelhä 2008, 85–88; Niemelä 2005; Walkerdine, Lucey & Melody 2001, 209). Haastateltujen tyttöjen ja nuorten naisten käyttämät, perheen perustamisen oikea-aikaisuutta ja koulutuksen ensisijaisuutta korostavat puhuvat kiinnittivät heidät siten tässäkin tapauksessa perheidensä keskiluokkaisiin taustoihin ja ajattelutapoihin. Samalla ajatukset perheen perustamisen oikeasta ajasta ja tavasta kiertyivät käsityksiin kunnan kansalaisesta kouluttautuneena ja työllistyneenä: perheen perustaminen oli myönteinen, jopa normatiivinen asia, mutta se ei saanut asettua esteeksi työmarkkinakansalaisuudelle.

Osalle nuoria musliminaisia keskustelua perheellistymisen oikea-aikaisuudesta monimutkaisti kysymys siitä, kuinka neuvotella kouluttautuvan työmarkkinakansalaisen normin suhteesta uskonnon säätlemään tunne- ja perhe-elämään. Vaikka haastateltavien tulkintojen mukaan islam ei kielitänyt seurustelua, vaan esiaviollisen seksin, he katsoivat uskonnollisten sääntöjen noudattamisen johtavan usein varhaisiin avioitumisiin. Kaksi haastatelluista somalitaustaisista nuorista naisista oli itse jo perheellistynyt – verraten nuorella iällä – ja joidenkin sisaret olivat avioituneet ja saaneet lapsia verraten varhain. Somalitaustainen 18-vuotias nuori nainen kertoi omista ajatuksistaan näin:

Tytär on kertonut vanhemmasta siskostaan, joka oli hiljattain mennyt naimisiin ja oli raskaana.

MP: Sä et oo perustamassa perhettä tai menossa naimisiin?

Tytär: Oon mä perus-, tai siis, on mulla, miesystävä ja siis, seurustelen. Mutta, järjestyksen mukaan, nii mä ajattelin, et mä saisin mun koulutus valmiiksi. Et emmä viitti, mä tiedän, monet mun kaveritki, jotka, tai siis ku. Meilhän on tavallaan, mennään naimisiin aikasin. Koska, meiän kulttuurin mukaan, tai meiän uskonnonki mukaan, ei voi harrastaa seksiä, ellei oo naimisissa, sen takii, naimisiinmeno on tavallaan ainoa tie, jos rakastaa toisiaan. Mut sit, monet on menneet lukion aikoina, tai ammatti(koulu)n, mun kaveritki, jotkut on nyt naimisissa, ne on joku 19-vuotiaita. Mut, se on rankkaa. Se on tosi rankkaa. Et, koulua, ja sit perheen pyörittää, vaik ei oo lapsii, mut silti. Niin sitte, ei mulla oo kiire, ei yhtään.

[somalitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin]

Julkisessa keskustelussa nuorina äideiksi tulevat naiset määrittävät normatiivisen elämänsä näkökulmasta ongelmallisiksi, ja heihin liitetään riskejä taloudellisesta riippuvuudesta yhteiskunnan tuista ja moraalisesta kypsymättömyydestä vanhemmuuteen ja huolenpitoon (Kelhä 2009, 8–9; Niemelä 2005). Kelhän (2009) mukaan normatiivisesta ikäjärjestyksestä poikkeaville naisille oli tärkeää kuvata oma äitiytensä ”oikeanlaiseksi” ja oikea-aikaiseksi, ja samoin teki myös tässä aineistossa 21-vuotias somalitaustainen 3-vuotiaan lapsen äiti:

Musta tuntuu et monet ajattelee et mä oon ehkä liian nuori, sillai, koko perhehommaan. Ja, emmä tiä vois sen muka määritellä. (...) Jossain vaiheessa saatiin nuorempina lapsia. Kyl mä mieluummin nuorena saan, kun se et mä mietin että mä siinä, neljäkymppisenä, oikeesti, hankkisin vasta lapsia. Niin, ei mulla enää oo kovin pitkää aikaa motivaatiota, tiiätsä, nytkin, me voidaan mennä pulkkamäkeen, mussa on viel sitä ihan lapsen tasookin, sieltä löytyy. Et kyl mä voin mennä, pulkkamäkeen talvella ja, pukeutuu vaan ja mennä sinne. Et, kyl mä uskon et mul on nyt paljon enemmän energiaa. Nytten. Totta kai se on niin.

[somalitaustainen nuori nainen, 21 vuotta, haastateltu yksin]

Nuorten omaa perheellistymistä, parisuhdetta ja lastenhankintaa koskevat puhutavat olivat siten sukupuolen mukaan eriytyneitä ja kouluttautuneen työmarkkinakansalaisen normin rajaamia. Myös uskonnollisuus ja kulttuuriset tulkinnat muokkasivat tapoja ajatella lähisuhteita ja perheellistymistä.

Nämä olivat pitkälti sukupolvelta toiselle välitettyjä, ja nuorten ajatuksia perheellistymisestä onkin tarkasteltava myös haastatteluhetken perhesuhteisiin sidoksissa olevana asiana.

7.3.4 Tulevaisuuden perhe perhesuhteiden verkossa

Vanhempien välittämät arvostukset ja ajatus- ja toimintatavat muokannevat pitkälti ei-refleksiivisellä, tiedostamattomalla tasolla sitä, mitä nuoret pitävät hyvänä perhe-elämänä (Strandbu 2005). Tulevaa perhe-elämäänsä reflektoidessaan nuoret kuitenkin myös eksplisiittisesti toivat esiin vanhempiensa arvojen ja odotusten vaikuttavan siihen, kuinka he toimivat ja mikä heistä tuntui toivottavalta. Kuten olen useasti todennut, vanhemmat kannustivat nuoria erityisesti kouluttautumaan, ja kouluttautumisen perheellistymistä koskevia suunnitelmia venyttävä vaikutus nuorten naisten keskuudessa liittyikin todennäköisesti myös tähän taustaan. Perheellistyminen oli silti osa vanhempien mieltämää normaalibiografiaa, ja siis odotettu ja toivottu asia. Läpi koko aineiston perheellistyminen – kuten koko perheen käsite – sai heteronormatiivisen ilmiön. Kuten albaanitaustainen 18-vuotias tyttö totesi: ”No äitil on se juttu (toive), et me kaikki päästään naimisiin ja perustetaan perheet. Joka äidin unelma.”

Sukupolvelta toiselle välitettävien arvojen ja käytäntöjen merkitys kävi selväksi muun muassa lastenkasvatuksesta puhuttaessa. Vaikka nuoret toisinaan pitivät joitakin vanhempiensa käytäntöjä tiukkoina ja pyrkivät neuvottelemalla kasvattamaan omia vapausasteitaan (ks. luku 5), he useimmiten ajattelivat niiden olevan ”lasten parhaaksi”. Tästä kertoi sekin, että he uskoivat itse pitävänsä kiinni hyvin samankaltaisista periaatteista tulevaisuudessa omien lastensa kanssa, kuten on todettu myös muissa tutkimuksissa maahanmuuttajataustaisten nuorten perheellistymistä koskevista ajatuksista (Honkasalo 2011, 139; Waters & Sykes 2009). Niinpä nuorten näkemyksissä lastenkasvatuksesta toistuivat pitkälti samat periaatteet kuin heidän vanhempiensa näkemyksissä (luku 4.3.2): juurten tuntemisen merkitys, vanhempien ja perheen kunnioitus, jämäkkä kasvatuslinja sekä kasvatuksen keskusteleavuus – siis pitkälti samat tekijät, jotka vastaavat suomalaisen familismin mukaista ”rajojen ja rakkauden” kasvatuksellista ihannetta (Yesilova 2009, 187–189). Katkelma 27- ja 29-vuotiaiden kurditaustaisten nuorten miesten haastattelusta kuvaa näitä kasvatustarpeita. Samalla käy ilmi, että vaikka pojat ja nuoret miehet eivät haastatteluissa reflektoineet perheen perustamista monipolvisesti, ei se tarkoittanut, että

he eivät olisi kokeneet perheeseen ja lastenkasvatukseen liittyvien asioiden koskevan heitä:

MP: Mitä jos te ajattelette tätä nuorinta polvea joka tässäkin on paikalla, niin, onks jotain asioita mitä te ajattelette et on tärkeä opettaa. Heille?

Pikkuveli: No kyllä se on, totta kai käytökset, tavat, kulttuurin asiat, mimmosii me oikeesti ollaan oltu. Ja mitä me ollaan. Lasten pitää tietää, oikeesti, mitä me ollaan. (...)

Isoveli: Ja noista tavoista, kun puhuttiin toistemme kunnioittamisesta, niin meil on hyvin tärkeätä, et myös opetetaan hyvin pienestä noillekin. Esimerkiks kun, äiti huutaa, tolle pienelle. Niin me ei mennä sinne, voivottelee.

Pikkuveli: Ei, siinä tilanteessa kyllä kannattaa sitä vanhempaa. Koska, jos me kannustetaan vanhempaa ihmistä, niin hän oppii arvostaa vanhempaa ihmistä sekä vanhempia. Koska, jos hän sanoo lapselle, esimerkiks ”älä tee noin” ja mä sanon siinä, ”älä sä puutu mun lapsen asioihin”. Niin siinä se lapsi sanoo, ”hei, mun isä on mun puolella.” Ja, toistekin päin. (...)

MP Joo. Vanhempien kunnioittaminen on ilmeisesti aika tärkeätä?

Isoveli: On, se on. Meil on, hyvin tärkeätä et meidän yhteys pysyy niinkun, vakaana. (...) Kysymyksiä (lapsilla) pitää olla. Et, ei oo mitään että saa olla, vaan pitää olla. Aina pitää kysyä. Et mikä on toi, miks toi on tolee, miks mä en saa tehdä noin. Aina pitää kysyä. Ja me, meiän käsky itsellemme on tullu myös heiltä, et aina pitää olla vastaus. Ei saa ikinä sanoo, et ei se sulle kuulu. Vaan miksei se kuulu sille. Sillonki ku se ei kuulu sille niin miksei se kuulu sille lapselle. Koska hän tarvii sen informaation. Että ilman sitä, niin, jää se, tyhjiö sinne.

[kurditauksiset veljekset, 29 ja 27 vuotta, haastateltu äitinsä kanssa]

Vanhemmat vaikuttivat nuorten perheellistymistä koskeviin ajatuksiin ja käytäntöihin myös konkreettisesti niiden neuvottelujen kautta, jotka tulivat ajankohtaisiksi nuorten aloittaessa ensimmäiset seurustelu suhteensa. Kenties johtuen vanhempien taipumuksesta kontrolloida erityisesti tyttöjen ja nuorten naisten seksuaalisuutta (luku 6.6.2) nämä neuvottelut nousivat esiin nuorten naisten haastatteluissa. He neuvottelivat vanhempiensa kanssa seurustelun sopivuudesta, kumppanin valinnasta, naimisiinmenon ajoituksesta ja esiaviollisen seksin mahdollisuudesta tai mahdottomuudesta. Kertomuksissa näistä neuvotteluista toistui luvuista 5 ja 6 tutut teemat: yhtäältä vanhemmat halusivat kontrolloida tai vähintäänkin ohjailla nuorten naisten seksuaalisuutta, mutta toisaalta erilaisin pitkäkestoisin neuvotteluin – tai yksinkertaisesti pitämällä päänsä – nuoret onnistuivat

ennemmin tai myöhemmin laajentamaan toimintavapauksiaan niin halutessaan.

Vanhempien huolet nuorten seurustelusuhteiden yhteydessä liittyivät koulutuksellisten saavutusten kärsimiseen ja mainekysymyksiin sekä nuorisokulttuurisissa ympäristöissä että etnisen yhteisön sisällä. Osassa niistä muslimiperheistä, joissa islamin käyttäytymisohjeita pyrittiin päivittäin seuraamaan, tytärten neitsyyden säilyminen avioliittoon asti oli erityisenä huolenaiheena⁴⁷. Kertoessaan vanhempiensa huolista ja seurustelusta ja kumppaninvalinnasta käydyistä neuvotteluista nuoret pitkälti jatkoivat samoja puhetapoja, joita he käyttivät muistakin konfliktitilanteista puhuessaan, pitäen kiinni lojaalisuudesta omaa perhettä kohtaan ja omien vanhempiensa huolien ja ohjeiden esittämisestä perusteltuina ja ymmärrettävinä (ks. luku 5). Niissä tapauksissa, joissa nuoret kertoivat vanhempiensa esittäneen epäilyksiä puolison tai seurustelukumppanin etnisyydestä, ”ulko-maalaisuudesta”, he kuitenkin ottivat selkeästi etäisyyttä vanhempiensa vanhanaikaisiksi määritellyistä ajattelutavoista. Somalitaustainen 21-vuotias nuori nainen kertoi haastattelussa isänsä kanssa käydystä neuvottelusta koskien avioitumisaikeitaan afrikkalaistaustaisen miehen kanssa. Katkelmassa nuori nainen erottautuu isänsä sopivaa puolisoa koskevista ajatuksista tavalla, jossa korostuu sukupolvittainen katkos, mutta samanaikaisesti säilyttää vanhempien kunnioittamisen keskeisenä omaa toimintaansa ohjaavana arvona, mikä käy ilmi hänen halustaan saada joka tapauksessa isänsä hyväksyntä avioliitolleen:

Tytär: Meiän isällä on aina ollu se, et opiskelkaa. Sen takii sil varmaan oli se, et kun mä sanoin et mä meen naimisiin, se oli sillee et ”aa!” [*kaubistunut ilme*]. Ja sit ku se mietti et kenen kaa, ettei ollenkaan somalialaisen kaa, koska somalialaisilla on vähän sellanen, et, omien kaa mennään naimisiin. Totta kai nykyäänhän on se, et monet mun somalialaiset kaverit on suomalaisten poikien kaa. (...) Me nykyajan nuoriso me yritetään rikkookin se raja, että. Oikeesti, kunhan ja jos löytää sen mikä on, niin sanotun oikean [*naurahtaa*], niin.

47 Myös muissa perheissä suhtauduttiin vakavuudella lasten mahdollisiin seksikokeiluihin. Erään liberaalin muslimitaustaisen kurdiäidin mielestä tytärten mahdolliset kokeiluluontoiset seurustelusuhteet olivat haitaksi ennen muuta suomalaisen nuorisokulttuurin sisällä vaikuttavien valtasuhteiden vuoksi: pojan on mahdollista leikitellä tytön kanssa, sillä pojalle tällainen käytös tuo mainetta, mutta tytölle seuraukset ovat kielteiset (kenttämuistiinpanot 19.11.2007).

MP: Niin ei sil oo mitään väliä.

Tytär: Ei sil oo mitään väliä. Vaikka se olis Mandariini-Kiinasta kotoisin. Et sitä sit, meidän isä, musta tuntuu et se alkuun oli sillee et ”anteeks kuinka?”. Sillä tavalla et, ”mee nyt tutkiin sun pääs!”. Että, ”ootsä nyt seonnut tai jotain?”. Mut. Loppujen lopuks se oikeestaan suostu siihen sillon. Koska meillä on vähän sillee, että, isän siunaus pitää olla enemmänkin. Et, se on se ehkä, isoin juttu, et miks monet, tytöt ei uskalla ehkä sitä rikkoa. Mut moni ehkä ei oo tarpeeks jääräpäinen, ja meidän isä tiesi [*nauraa*] siitä. Siis et, mä oon ihan kunnossa, ei siinä päässä mitään vikaa oo. Et ehkä sulla on enemmän ennakkoluuloja. Ja sit se suostu siihen. Se oli aika outoo. Meinaan, mä ajattelin et mä saan, niinku...

MP: Saat suostutella pitkään?

Tytär: Joo, pitkään. Ja se ei ollukaan niin pitkään. Ja nyt se on aina sillee, et, ”mä en vois toivookaan (parempaa vävyä)”, et ”ei näist somalialaisista pojista pysty kukaan tohon”, ja, mä oon sillee, et ajaa. [*nauraa*] (...) On, se on mun mielestä hyvä et vanhemmat, yrittää pitää sitä periaatetta, sitä yleistä kulttuurii. Mut eihän se siihen huku, jos, nyt oikeesti, tietsä yrität vaan päästä eteenpäin.

[*somalitaustainen nuori nainen, 21 vuotta, haastateltu yksin*]

Nämä kertomukset resonoivat yhtäältä eritahtisen akkulturaation teorian kanssa, sillä nuoret esittävät vanhempensa (aiemmat) asenteet entisen kotimaan traditioon sidottuina⁴⁸ (ks. luku 5.1). Vanhanaikaisiksi kuvatut ajatukset kumppanin etsimisestä omasta etnisestä ryhmästä saattoivat nuorten kertomusten perusteella saada vahvistusta etnisen yhteisön toisilta vanhemmilta, mikä korostaa ajatusta etnisiin vähemmistöyhteisöihin ja ”traditionaaliisiin” ajattelutapoihin sidoksissa olevista vanhemmista. Toisaalta kertomuksissa korostuivat myös vanhempien joustamiskyky ja ajattelutapojen muutos, sillä eläminen etniset rajat ylittävissä perheverkostoissa käänsi vanhempien kannat ajan mittaan. Vaikka puolison valintaa koskevat ajattelutavat perheiden sisällä siis muuttuivat, muiden käytäntöjen ei voida olettaa yhtä lailla muuttuvan: esimerkiksi vaatimusta naisen neitsyydestä ennen avioliittoa ei kyseenalaistettu sen paremmin vanhempien

48 Vanhemmat olivat toki keskenään hyvin erilaisia, eivätkä läheskään kaikki heistä pitäneet lasten puolison löytymistä omasta etnisestä ryhmästä erityisen tärkeänä. Kahdessa perheessä lapset olivat jo avioituneet suomalaisen kanssa, mihin vanhemmat ainakin haastattelutilanteissa suhtautuivat neutraalisti. Esimerkiksi kurdiataustaiset vanhemmat totesivat, ettei etnisellä taustalla ole väliä: ”Voi olla suomalaiset. Mutta ole hyvä poika. Ensin, hyvä ihminen pitäisi olla. Ei se haittaa, kun on eri uskonto, eri kulttuuri. Mutta, jos on hyvä ihminen.”

kuin nuortenkaan taholta niissä perheissä, joissa se oli merkittävä kysymys.

Haastatteluhetken perhesuhteet näkyivät nuorten perhettä koskeissa tulevaisuudensuunnitelmissa tärkeinä myös siten, että nuoret hahmottivat ne osana perhettään myös tulevaisuudessa. Lapsuuden perhe ja aikuisuuden perhe eivät siis hahmottuneet nuorten puheessa erillisinä, peräkkäisinä ydinperheinä, vaan osana samaa perheverkostoa, johon kuului eri ajanhetkinä hieman eri joukko ihmisiä. Jallinoja (2009b, 20–21) on todennut (suomalaisten) nuorten alkavan ottaa etäisyyttä vanhemmistaan jo lapsuudenkodissaan asuessaan, ja heidän muuttaessaan omilleen vanhempien ja lasten väliset suhteet rakennetaan uudelleen ”etikettiin” perustuvaksi. Vaikka monessa tapauksessa suomalaista valtaväestöä edustavien aikuistuneiden lasten suhteet lapsuudenperheidensä jäseniin säilyvät kiinteinä läpi elämän (mt. 23), mielletään lapsuudenkodista irtautuminen usein askeleena pois lapsuudenperheen piiristä, kohti itsenäistymistä (Salonen 2005; Lahelma & Gordon 2008, 211–213). Haastateltujen nuorten puheessa aikuistuminen, asumisjärjestelyt ja suhde vanhempiin saivat osin erilaisia painotuksia. Sen sijaan, että omilleen muuttaminen olisi näyttäytynyt tavoiteltavana kasvavan itsenäisyyden vuoksi, muuttoa perusteltiin usein käytännön syillä, kuten opiskeluilla tai tilanahtaudella. Vanhempien ja lasten välisten suhteiden uudelleenjärjestely aikuistumisen kynnyksellä ei näyttänyt kukaan välttämättä linkittyvän lasten kotoa poismuuttoon – sen sijaan nuoret saattoivat omaksua aikuisen vastuunkantajan roolin vanhempiensa kanssa asuessaan (ks. Kasinitz ym. 2008, 216–218). Esimerkiksi äitinsä ja nuorempien sisarustensa kanssa asuva 25-vuotias somalitaustainen nuori mies näki asumisratkaisunsa luontevana jatkumona sille vastuulliselle asemalle, johon hän oli perheessään nuoresta pitäen kasvanut:

MP: Perhe on ilmeisesti muutenki...

Poika: Se on tärkeä.

MP:... tosi tärkeä.

Poika: Se on tärkeä. Kaikki, kaikki on riippuvaisii siitä, ja. Emmä tiä, mä oon ite, aika vanha kaveri, mutta. Silti oleilen nyt täällä äidin luona, ja. Siis, joku naimisiinmeno, vois olla, ainoastaan semmonen, mikä sais mut vähän kauemmaks perheestä. Kun mä oon kantanu kummiski vastuuta, aika pienestä asti. Täällä Suomessa. Ku ei vanhemmat, tänä päivänäkään suomee osaa, ainakaan kunnolla. Niin, mä olin ensimmäinen, tai semmonen, vanhin poika. (...) Et, pienestä asti mä oon ollu vastuullinen, ja, ihan tähän päivään asti.

[somalitaustainen nuori mies, 25 vuotta, haastateltu äitinsä kanssa]

Rachel Thomson kollegoineen (2004) on eritellyt nuorten näkemyksiä siitä, mitä aikuistuminen on, jakamalla ne sidoksellisiin ja yksilöllisiin (*relational and individual understandings on adulthood*). Näistä ensimmäisellä he viittaavat tapaan ymmärtää aikuisuus vastuun kantamisena toisten hyvinvoinnista, jolloin aikuisuutta mittaa yksilön ja hänen lähisuhteidensa laatu ja vastavuoroinen huolenpito. Jälkimmäinen viittaa puhetapoihin, joissa aikuisuus ymmärretään yksilön sisäisten ominaisuuksien ja kykyjen kautta, usein painottaen yksilöllistä päätöksentekoa ja autonomiaa. Vaikka näiden tapojen ymmärtää aikuisuutta ei tarvitse olla toisiaan poissulkevia (mt. 224), on mielestäni selvää, että aineiston nuorten puhetavoissa korostuivat aikuisuuden kriteereinä sidoksellisuus ja vastavuoroinen vastuu.

Samalla kun perhesuhteet hahmotettiin vahvasti jatkuvina, niiden jatkuvuus ei näyttäytynyt välttämättä sidottuna fyysiseen läheisyyteen. Nuoret olivat eläneet elämänsä osina transnationaalisia perheverkostoja, ja transnationaalisuus oli läsnä myös tavoissa kuvitella tulevaisuuden perheitä. Tulevaisuuden perheiden transnationaalisuus tarkoitti yhtäältä sitä, että nuoret halusivat jatkossakin säilyttää siteet muualla asuviin sukulaisiinsa ja perheenjäseniinsä sekä tarjota omille lapsilleen mahdollisuuden tutustua juuriinsa ja sukulaisiinsa Suomen ulkopuolella. Toisaalta tulevaisuuden perheiden transnationaalinen ulottuvuus korostui sitä kautta, että osa nuorista ennakoivat, että heidän vanhempansa haluaisivat viimeistään eläkeiässä palata entiseen kotimaahansa. Paluun mahdollisuuden ylläpitäminen vuosia ja vuosikymmeniä maahanmuuton jälkeen selittyi paitsi vahoilla diasporisilla tunteilla, kuulumisen tunteiden kohdistumisella entiseen kotimaahan, myös Suomessa kohdatuilla vaikeuksilla, jotka liittyivät (myös) sosiaalisen aseman laskuun ja kokemuksiin yhteiskunnan ulkopuolelle sulkemisesta. Vanhempien mahdollisen paluumuuton myötä nuoret valmistautuivat ylläpitämään suhteita heihin transnationaalisesti, sillä nuorten tulevaisuudensuunnitelmat useimmiten kiinnittivät heidät Suomeen, ei aina tiukasti mutta ainakin eräänlaisen tukikohdan tavoin (ks. Huttunen 2006, 60). Esimerkiksi edellä lainattu somalitaustainen nuori mies piti Somaliaan paluuta parhaana vaihtoehtona vanhemmilleen ja monelle muulle vanhemman sukupolven edustajalle, sillä heikko asema suomalaisessa yhteiskunnassa nakersi heidän henkistä hyvinvointiaan:

Äiti: Vanhemmilla on paljon ongelmia.

Poika: Vanhemmilla on tosiaan, tai ainakin somalialaisilla vanhemmilla, ne on, miten sanois, lukkojen takana. Toiset siit syystä että, ne haluu lapsilleen parasta. Toiset siit syystä et siel on sota meneillään. Jokainen vähän omasta syystään. Mut. Mä ainakin olisin valmis, heti kun toikin [*viittaa pikkuveljeensä, perheen nuorimpaan lapseen*] kasvaa vähän enemmän, niin, emmä ainakaan pitäis mun vanhempia enää täällä. Se ei, mun mielestä, ei ois mielenterveydellisestikään kovin fiksua.

MP: Joo. Joo.

Poika: Eikä, niil ei oo. Siis, Suomesta ei oo niille mitään hyötyä. Jos totta puhutaan. Ne ei oo täällä, niinku, ihan oma-, ne ei oo omassa arvossaan. Omassa asemassaan. [*somalitaustainen nuori mies, 25 vuotta, haastateltu äitinsä kanssa*]

Transnationaalinen elämäntapa ja kokemukset ydinperhettä laajemmalle jaetusta hoivavastuusta saattoivat myös antaa mahdollisuuden harkita sellaisia hoivajärjestelyjä, jotka eivät helposti istu ydinperhenormin mukaiseen tapaan järjestää perhesuhteet. Seuraavassa lainauksessa 18-vuotias somalitaustainen nuori nainen pohtii työn ja perheen yhteensovittamista, johon hakee ratkaisuja transnationaalisista hoivajärjestelyistä ja ylisukupolvisista suhteista. Vaikka hänen äitinsä haastatteluhetkellä asui Suomessa, katkelmasta käy ilmi tyttären olettavan äidin tulevaisuudessa asuvan Somaliassa. Omaa lapsuuttaan reflektoidessaan hän näkee useille sukulaisille jaetun hoivavastuun tarjonneen hänelle paljon rakkautta. Äidinhoiva, jolla Suomessa nähdään hyvin suuri rooli lapsen hyvinvoinnin turvaamisessa (Yesilova 2009; Vuori 2001), ei tyttären tulkinnessa olekaan ainut tai paras tapa turvata hyvä lapsuus:

MP: Joo. Haluutsä käydä töissä vai ajatteleksä et sä oisit mieluummin kotona lasten kanssa?

Tytär: Sitä mä välillä mietin. Se on vaikee. Olla käymättä töissä. Ja vielä, ku mä haluun oikeesti, mä en haluu et mun lapsi kokee et se ei oo saanut riittävästi rakkautta. Mut, kolmevuotiaanahan se aloittaa päiväkotiin, ja siin on, jos käy töissä, niin et, et voi antaa sille paljonkaan aikaa. Et niin paljon aikaa ku meidän äidit antoi meille. En tiedä. Mä aattelin kyllä et, mä ehkä lähetän (lapsen) sit Somaliaan äidin luo. Mullakin on mummon rakkautta. Ku mummo kasvatti meitä. (Vuonna) 93, mummo oli meiän kaa kun mä olin kolmesta viiteen, ja mutsi tuli silloin. Sit me lähettiin pois (Suomeen). Nii kyl mä, mä arvostin mun mummoa ja mun äitiä samalla tavalla. (...) (Somaliassa) mä en ikinä nähny mun äitiä, kun mä synnyin ihan väärä aikana, mä synnyin sodan aikana, isän kuolema, ja äiti joutu pärjää

yksin. Se tuli keskiyöllä (...) kotiin, lähti aamulla. (...) Et, mä haluan kyl antaa niille (tuleville lapsille) sen, mitä mä sain mun perheeltä, mä sain mun serkulta rakkautta, mä sanoin sitä mamiksi. Mun mummoa äidiksi. Kaikki, ketä rakasti mua. [*somalitaustainen nuori nainen, 18 vuotta, haastateltu yksin*]

Työn ja perheen yhteensovittaminen ja sen mahdollinen ratkaisu järjestyy nuoren naisen puheenvuorossa tavalla, joka ei kiinnity ydinperhenormiin eikä sukupuolten tasa-arvon ja puolisojen välisen työnjaon ongelmaan (vrt. esim. Julkunen 2010). Hänen puheenvuoroaan voi ymmärtää ylisukupolvisena jatkuvuutena transnationaalisissa hoivakäytännöissä tai sukulaisuuteen perustuvassa naisten hoivaverkostossa. Joka tapauksessa se viestii, että transnationaalista elämää elävien nuorten maailmassa perhe – kuten tulevaisuus kokonaisuudessaan – voi hahmottua tavoilla, joita ei voida ymmärtää vain Suomen kansallisvaltion ja sen normistojen näkökulmasta.

7.4 TULEVAISUUDEN SUUNNAT, PAIKAT JA TILAT

Tässä luvussa olen tarkastellut tapoja, joilla tutkimukseen osallistuneet nuoren sukupolven edustajat asemoivat itseään nyt ja tulevaisuudessa suomalaisen yhteiskuntaan ja sen yhteisöihin. Olen todennut, että nuoret rakentavat tulevaisuuttaan pitkälti samojen elementtien – opiskelun, työn ja perheen – varaan kuin kuvaa aikuistumisesta yleensä on totuttu rakentamaan, seuraten näin monin paikoin yhteiskunnan nuorelle sukupolvelle asettamia odotuksia. Tulevaisuudensuunnitelmia voidaankin lukea nuorten näkemyksinä reiteistä kunnolliseen aikuisuuteen.

Maahanmuuttajataustaisten nuorten tulevaisuuden suunnat ovat merkittäviä kysymyksiä sekä yhteiskunnan (etnisen) yhdenvertaisuuden että yhteiskunnallisen hyvä- ja huono-osaisuuden ylisukupolvisen luonteen kysymysten kannalta. Siinä missä maahan muuttaneiden aikuisten, siis ensimmäisen sukupolven, voidaan ajatella olevan muita heikommassa asemassa erilaisten integraatiokysymysten vuoksi, heidän lapsillaan tulisi yhdenvertaisessa yhteiskunnassa olla samat mahdollisuudet yhteiskunnalliseen menestykseen kuin niin sanotun valtaväestön nuorilla (Martikainen & Haikkola 2010b, 9). Sosiaalista hyvä- ja huono-osaisuutta, koulutusta ja yhteiskunnallista asemaa koskevasta tutkimuksesta kuitenkin tiedämme, että huono-osaisuus on usein ylisukupolvista luonteeltaan (esim. Kortteinen

& Elovainio 2012). Tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten kohdalla merkittäväksi nousee kysymys, riittävätkö perheiden resurssit, kuten koulutuksen arvostaminen ja läheisten perhesuhteiden tarjoama emotionaalinen tuki (ks. luvut 4 ja 5), auttamaan nuoria saavuttamaan tulevaisuudensuunnitelmansa tilanteessa, jossa perheiden sosioekonominen tilanne on heikko ja perheenjäseniin kohdistuu valtaväestön taholta stereotypisointia, syrjintää ja rasismia. Kysymys jää tässä tutkimuksessa avoimeksi, ja Suomen maahanmuuttajataustaisen väestön jatkossa kasvaessa ja vanhetessa tulevat mahdollisuudet ottaa siihen kantaa toivottavasti paremmiksi erilaisten pitkittäisaineistojen ja ylisukupolvisten aineistojen myötä.

Nuoret pyrkivät parantamaan asemaansa ennen muuta kouluttautumalla korkeasti ja sitä kautta varmistamaan tulevan työllistymisensä ja yhteiskunnallisen menestymisen. Koulutukselliset ja ammatilliset tavoitteet näyttäytyivät aineistossa sekä todisteena kunnallisesta elämäntavasta että keinona hakeutua kohti tunnustettua, arvostettua yhteiskunnan jäsenyyttä ja samalla erottautua ympäristön kielteisesti määrittelemästä maahanmuuttajan kategoriasta. Toisaalta nuoret näyttivät polarisoituvan siten, että siinä missä suurimmalla osalla oli sekä konkreettisia tietoja ja taitoja että sosiaalista tukea auttamassa tavoitteidensa saavuttamisessa, toiset olivat paljon hauraampien resurssien varassa, ja siten myös tulevaisuuden suunnittelu oli heille haastavampaa.

Nuorten oli tulevaisuutta suunnitellessaan ja nykyhetkeä arvioidessaan otettava huomioon ympäröivän yhteiskunnan taholta heihin kohdistuva etnisperäinen hierarkisointi, ulossulkeminen ja syrjintä, joita he kohtasivat sekä vapaa-ajan vertaisuhteissa että instituutioissa. Yksi sen kipeimpiä seurauksia näytti olevan se, että nuorten huolella vaalima kunnollisuuden tunnusmerkistö – esimerkiksi koulumenestys tai työllistyminen – ei näyttänyt tulevan yleisesti hyväksytyksi tai varmaksi, vaan nuoret olivat joka hetki tietoisia siitä riskistä, että heidän oletettu jäsenyytensä kielteisesti määritellyssä kategoriassa ylittäisi jonkun silmissä heidän yksilölliset saavutuksensa.

Siinä missä koulutuksen ja ammatin hankkimisen osalta nuoret (ja heidän vanhempansa) kiinnittyivät selvästi suomalaisen yhteiskunnan järjestelmiin ja normistoihin, tulevaisuuden perhe-elämä liitettiin selvemmin etniseen identiteettiin ja siihen kiinnittyviin kulttuurisiin käytäntöihin ja arvoihin. Erityisesti nuorten osalta tämä ei kuitenkaan tarkoittanut tiukkaa omaan etniseen yhteisöön sitoutumista esimerkiksi puolison

valinnassa, vaan enemmänkin ylisukupolvista jatkuvuutta muun muassa kasvatuskäytännöissä ja tulevalle sukupolvelle siirrettävässä arvomaailmassa. Perhe-elämää koskevassa tulevaisuudensuunnittelussa merkillepantavaa on ydinperheideaalista irrottautuminen: lapsuudenperheen ja tulevaisuuden perheen välille ei hahmottunut sellaista katkoksellisuutta, kuin Suomessa kenties on totuttu ajattelemaan (esim. Jallinoja 2009b, 19–21). Perhesuhteet sekä lapsuudenperheen jäseniin, tulevaan sukupolveen että ydinperheen ulkopuolisiin sukulaisiin niin ikään kiinnittävät tutkimuksen nuoret transnationaaliseen elämäntapaan myös tulevaisuudessa.

8 Johtopäätökset

Tutkimukseni, kuten kaikki tutkimukset, on syntynyt yhteiskunnallisessa kontekstissa, jossa vallitsevat monensuuntaiset diskurssit ovat vaikuttaneet sekä omiin lähtökohtiini ja tulkintoihini että haastateltavien esiin nostamiin näkökulmiin. Yksi kentistä, jolle sijoitan tutkimuksellisen puheenvuoroni, on perheistä, erityisesti maahanmuuttajataustaisista perheistä, käytävä julkisen keskustelu. Maahanmuuttajataustaisiin perheisiin – joilla viitataan ennen muuta rodullistettujen, ei-länsimaalaisten ryhmien perheisiin – liitetään julkisessa keskustelussa ajatuksia yhteisöllisyydestä ja perhesuhteiden tiiviyydestä, mutta tavalla, jossa yhteisöllisyys näyttää joka hetki olevan vaarassa muuttua liian tiiviiksi ja tukahduttavaksi. Mielikuvissa kiertyvät yhteen etniset, luokittuneet ja sukupuolittuneet merkitykset: etnis-kulttuuriset stereotypiat, oletukset heikoista sosioekonomisista resursseista, sukupuolten välisten suhteiden epätasa-arvoisuudesta ja sukupolvien välisistä konflikteista yhdessä muokkaavat sitä, millaisia maahanmuuttajataustaisten perheiden ajatellaan olevan. ”Kulttuuridiskurssia” käytetään herkästi perustelemaan myös luokkaan ja sukupuoleen liittyviä eroja, ja erojen kulttuuristaminen palvelee niiden paikalleen lukitsemista.

Yksi lähtökohdistani on ollut pyrkimys avata maahanmuuttajataustaisten perheiden kategorian sisäistä moninaisuutta ja asettaa tutkimukseen osallistuneet perheet ja perheenjäsenet sellaiseen kehykseen, jossa tulee mahdolliseksi tarkastella paitsi heidän erityistä asemaansa suomalaisessa yhteiskunnassa, myös heidän samanlaisuuttaan suhteessa valtaväestöön. Kulttuurin ja integraation, maahanmuuttotutkimuksen perinteisten teemojen, sijasta olen tarkastellut perheitä suhteessa suomalaisen yhteiskunnan rakenteisiin ja hierarkioihin. Tässä tehtävässä luokka, ymmärrettynä luokittamisen prosessina, jossa sosioekonomisten tekijöiden ohella keskeistä on yksilöiden ja ryhmien elämäntavoille annettu arvo (Skeggs 1997, 2004), on toiminut tärkeänä teoreettisena tulokulmana. Luokittamisen diskursiivisen prosessin vuoksi sillä, miten maahanmuuttajataustaiset yksilöt ja perheet esitetään tutkimuksessa, ammattilaispuheessa, mediassa ja kahvipöytäkeskusteluissa on merkitystä esittämisen kohteille ja heidän asemalleen yhteiskunnallisessa hierarkiassa. Etnisyyden ja luokan ohella sukupuoli ja sukupolvi ovat olleet tutkimuksessani merkityksellisiä sosiaalisia eroja, jotka perheitä halkovina hierarkkisina jakolinjoina muokkaavat

perheenjäsenten yhteiskunnallista asemaa ja perhesuhteiden neuvottelua.

Etnisyyden, luokan, sukupolven ja sukupuolen mukaisten sosiaalisten erojen ja niiden keskinäisten suhteiden lisäksi empiiristen lukujen läpi kuljettamanani punaisena lankana on ollut ajatus *kunnollisuudesta* näkökulmana haastateltavien (itse)reflektioihin ja puhetapoihin. Kunnollisuus liittyy moraalin kautta luokan ja luokittelun teemoihin, ja olen tuonut sen tutkimukseeni pitkälti Beverley Skeggsin (1997) kunniallisuutta (*respectability*) koskevan analyysin inspiroimana. Haastateltavien puheessa monin tavoin esiin tuleva oman itsen ja perheen esittäminen kunnollisena voidaan nähdä tapana haastaa heihin kohdistuvaa luokittelua, jossa heidän kunnollisuutensa usein kyseenalaistuu perustuen asemaan maahanmuuttajan kategoriassa. Pyrkimys esittää itsensä kunnollisena yhdistää ihmisiä etnisten ja sukupuoli- ja luokkarajojen yli, eikä siis ole maahanmuuttajataustaisia perheitä luonnehtiva erityispiirre; tilannekohtaisesti muuttuvaa on se, millä keinoin ja suhteessa mihin ryhmiin omaa kunnollisuutta rakennetaan (Berg & Peltola tulossa).

Seuraavassa keskustelen tutkimukseni tuloksista neljän teeman kautta. Ensimmäinen koskee perhettä tutkimuksellisenä käsitteenä: miten teoreettiset lähtökohtani ja aineiston valikoituneisuus ovat vaikuttaneet siihen, millaiseksi perhettä koskeva ymmärrys on tutkimuksen kuluessa muodostunut, ja mitkä ovat tämän ymmärryksen rajat ja implikaatiot. Toisessa summaan yhteen tutkimukseen osallistuneiden perheiden yhteiskunnalliseen asemaan vaikuttaneita tekijöitä, sosioekonomista asemaa, asemoitumista suhteessa kahteen yhteiskunnalliseen hierarkiaan sekä kunnollisuuden määritelmiä. Kolmas teema liittyy sukupolven ja sukupuolen mukaiseen hierarkiaan ja hierarkioista neuvotteluun. Neljänneksi pohdin vielä nuoren sukupolven tulevaisuuden suuntia erityisesti syrjäytymiskeskustelun kontekstissa.

8.1 PERHETTÄ KOSKEVA YMMÄRRYS JA AINEISTON RAJAT

Olen ymmärtänyt tutkimuksessa perhesuhteen yksilöiden välisenä neuvoteltuna, pitkäkestoisena ja vastavuoroisena suhteena. Vaikka perhesuhteet ovat neuvoteltuja, neuvottelu ei tapahdu vapaana kollektiivisesti jaetuista käsityksistä siitä, ”mitä on perhe” eikä siitä suhdeverkostosta, joka muodostaa ”minun perheeni”. Suomalaisen yhteiskunnan maahanmuutto-, asumis- ja sosiaalipolitiikka on rakennettu ydinperhenormiin nojaten, ja

ydinperhenormi myös säätelee edelleen tapoja, joilla ihmiset voivat esittää perhesuhteensa hyvinä ja kunnollisina (ks. Yesilova 2009). Subjektivistista kokemusta siitä, keitä juuri minun perheeseeni kuuluu, ei kuitenkaan rajaa sen paremmin ydinperhenormi, kotitalous kuin kansallisvaltioiden rajatkaan. Vaikka aineistossa kotitalouden useimmiten jakoi ydinperheen mukainen tai sitä vain lievästi rikkova joukko, perheenjäseniksi laskettiin tilannekohtaisesti ja perheenjäsenestä toiseen vaihteleva joukko sukulaisia ja muita läheisiä, joista osa asui yhdessä, osa muualla – lähellä tai kaukana.

Tutkimus toisensa jälkeen on kyseenalaistanut perhesuhteiden biologisen, annetun pohjan ja osoittanut perhesuhteiden tulkitun ja neuvotellun luonteen. Maahanmuuttopolitiikassa edellytetään kuitenkin yhä tiukemmin geneettistä sidettä ja ydinperhenormin seuraamista käytettäessä perhesidettä maahanmuuton perusteena. Näin maahan muuttaviin yksilöihin valtion taholta kohdistuva kontrolli kulkee päinvastaiseen suuntaan kuin moninaistuva perhe-elämä ja sitä koskeva tutkimus, pyrkien asettamaan nämä yksilöt muottiin, joka ei vastaa vastaanottavien yhteiskuntien sosiaalista todellisuutta (Heinemann & Lemke 2013). Transnationaalisuuden tutkimus vahvistaa kriittisen perhetutkimuksen ja feministisen tutkimuksen ydinperhenormia purkavaa viestiä samalla, kun se osallistuu metodologisen nationalismiin (Wimmer & Glick Schiller 2003) kritiikkiin analysoimalla identifikaatioiden, ihmissuhteiden ja kotipaikkojen monipaikkaisuutta. Vaikka sosiologinen perhetutkimus ja transnationaalisuuden tutkimus ammentavat erilaiselta teoreettiselta pohjalta, molempien viesti on, että perhesuhteisiin liittyy sellaista merkityksellisyyttä ja sitkeyttä, joiden ansiosta ne säilyvät muutoksista, konflikteista ja välimatkasta huolimatta. Se on myös yksi tämän tutkimuksen viesteistä.

Tutkimuksen tehtävää muotoillessani yksi kysymyksistäni kohdistui siihen, miten perheestä puhutaan ja millaisia merkityksiä sille annetaan (ks. luku 1.4). Tältä osin olen kiinnittänyt huomiota siihen, että vaikka haastateltavat puhuivat myös kielteisistä ja vaikeista tunteista ja kokemuksista, perhettä koskevassa puheessa korostuivat myönteiset kuvaukset ja tulkinnat omasta perheestä. Huomiota voi lähestyä montaa kautta: sen voi nähdä osana yleistä taipumusta idealisoida perhe-elämää, merkkinä eroista kulttuurien muokkaamisessa tavoissa ymmärtää perhettä tai keinona uudelleenmääritellä kielteisesti määriteltyä ryhmää. Näen, ettei näiden selitysten tarvitse sulkea toisiaan pois, mutta empiirisissä luvuissa olen painottanut niistä ensimmäistä ja erityisesti viimeistä.

Yksi eroista ei-länsimaalaisten kulttuurien – joita haastateltavat Suomessa pitkälti edustivat, riippumatta siitä, kuinka hyvin kulttuuritaastaansa tunsivat – ja länsimaalaisten kulttuurien välillä on epäilemättä tapa, jolla ihmisen ajatellaan olevan joko autonominen yksilötoimija tai suhteissa toisiin hahmottuva yhteisön jäsen (Ribbens McCarthy 2012; Tiilikainen 2011; Al-Sharmani 2007). Ajatus tällaisesta erosta saattaa kuitenkin asettaa länsimaisen ja ei-länsimaisen elämäntavan vastakkain tavalla, joka ei välttämättä pohjaa ihmisten arkitodellisuuteen, jossa yksilöys ja yhteisösuhteet ovat yhtä aikaa läsnä (Carsten 2004). Maahanmuuttajataustaisia perheitä koskevassa tutkimuksessa korostetaan usein laajaa perhekkäisyyttä ja perheen yhteisöllisyyttä. Aineiston perusteella en voi sanoa, korostettiinko yhteisöllisyyden ja vastavuoroisuuden kaltaisia perheen myönteisiä merkityksiä tutkimukseen osallistuneissa perheissä enemmän, vähemmän vai yhtä paljon kuin muun suomalaisen väestön keskuudessa. Analyytisesti kiinnostavaa on kuitenkin se, että vaikka ”maahanmuuttajataustaisten perheiden” ja ”suomalaisten perheiden” välillä tapahtuu rajankäyntiä ja erottautumista, perheelle annettujen merkitysten ja puhetapojen tasolla myös samankaltaisuudet näyttäivät vahvoilta. Luokan ja sukupuolen mukainen hierarkia, perheen elämänkaaren mukaan muuttuvat sukupolviasetelmat ja tilannekohtaiset vaatimukset muokkaavat kaikkien perheiden elämää. ”Maahanmuuttajataustaisten perheiden” ja ”suomalaisten perheiden” vastakkain asettamisen sijaan olenkin halunnut osoittaa, että keskenään erilaiset, vaihtelevilla tavoilla perhesuhteitaan kotitalouden sisällä ja kotitalouksien välillä, paikallisissa ja transnationaalisissa konteksteissa järjestävät maahanmuuttajataustaiset perheet eivät ole katkoksellisesti erilaisia muuhun väestöön verrattuna.

Perheen monitulkintaisuudesta ja tilannekohtaisesti rakentuvasta luonteesta johtuen niistä voidaan tuottaa hyvin erilaisia kuvauksia. Kun haastattelutilanteita ja perhettä koskevaa puhetta ovat olleet muokkaamassa hierarkkiset erot minun – suomalaisen, keskiluokkaisen, nuoren naistutkijan – ja haastateltavien välillä, maahanmuuttajataustaisiin perheisiin kohdistuvat kielteiset ja rodullistavat stereotyyptit sekä haastateltavien pyrkimys esittää oma elämäntapansa arvokkaana ja kunnollisena, voidaan pohtia, miten hyvin tällaisessa tilanteessa tuotettu kuva vastaa todellisuutta. Onko perhettä koskeva haastattelupuhe ollut liian idealisoivaa ja sellaisena jättänyt varjoonsa perheen sisällä vallitsevat valtasuhteet ja niiden tuottamat paikoin ongelmalliset tilanteet? Näen, että perheen esittäminen myönteisessä valossa

on ihmisiä yli etnisten ja luokka- ja sukupuolirajojen yhdistävä taipumus, jota myös tutkijan on syytä kunnioittaa. Ribbens McCarthy (2012, 68, 77) toteaa, että juuri siksi, että perhe käsitteenä on niin ideaalien kuormittama, sen käyttökelpoisuutta sosiologisena käsitteenä on kyseenalaistettu. Hänen mukaansa idealisoituun perhettä koskevaan puheeseen tulee kuitenkin suhtautua vakavasti, sillä se tavoittaa jotakin ihmisten perimmäisestä tarpeesta kuulua ja olla osa jotakin; siitä sidoksellisuudesta ja relationaalisuudesta, jonka kautta yksilö on yhteydessä maailmaan. (Mt.) Gillis (1996, xv–xvi) toteaa, että ideaalitason kuviteltu perhe ei ole vähemmän todellinen kuin eletyt perhesuhteet, sillä ideaalien kautta tulkittuina perhesuhteet saavat merkityksensä. Aineistonkeruun aikana myös huomasin, ettei perheen kuvaaminen myönteisenä yhteisönä ole välttämättä este ristiriitojen ja konfliktien kuvaamiselle ja analysoimiselle. Idealisoidun tai kuvitellun perheen vakavasti ottaminen ei tarkoitaakaan perhesuhteisiin liittyvien kielteisten ja kuormittavien piirteiden sivuuttamista, vaan pikemminkin sen ymmärtämistä, miksi ne ovat mahdollisia – miksi perhesuhteet säilyvät mahdollisesta kuormittavuudestaan huolimatta.

Myös aineiston valikoituneisuus herättää kysymyksiä siitä, kenen puhetta aineisto sisältää ja millä tavoin sitä on mahdollista tulkita. Haastatellun joukon heterogeeniset etniset taustat voivat kirvoittaa kysymyksiä siitä, kuinka luotettavan ja koherentin kuvan voi luoda joukosta, jonka kulttuuriset kehukset ovat niin vaihtelevat. Kysymys kytkeytyy toiseen tärkeään kysymykseen siitä, mitkä ovat jonkin (etnisen) yhteisön ulkopuolisen tutkijan mahdollisuudet ylipäänsä ymmärtää yhteisön jäsenten kokemuksia. Vaikka kysymys valkoisen valtaväestön edustajan mahdollisuudesta tutkia etnisten vähemmistöjen elämää tavalla, joka ei uusintaisi hierarkkista vastakkainasettelua näiden ryhmien välillä (Alcoff 1991–1992; Ahmed 2000, 55–74), on tietystä mielessä ratkaisematon, haastateltavien vaihtelevat etniset taustat eivät mielestäni asetu samalla tavalla tutkimuseettiseksi dilemmaksi. Haastatellun joukon heterogeenisyys on mahdollistanut samanlaisuuden näkemisen erilaisista taustoista tulevien yksilöiden välillä. Yksi haastateltaviani yhdistävä seikka oli heidän määrittymisensä ei-suomalaisiksi, usein myös kielteisten stereotyyppien värittämän ”maahanmuuttajan” kategorian jäseniksi. Tämän homogeenisoivan kategorisoinnin kyseenalaistaminen oli yksi aineiston läpi kulkevia teemoja, ja perhettä koskevat puhettavat olivat sen keskeisten välineiden joukossa.

Luokan ottaminen tarkastelun kohteeksi on niin ikään tuonut esiin

tarkastelemani ryhmän sisäisiä samankaltaisuuksia, jotka ovat muovanneet aineiston sisältöjä ja tulkintoja. Lähes kaikki haastatellut perheet tulivat vakaista, keskiluokkaisista taustoista, ja Suomeen muuton jälkeen he olivat kokeneet sosiaalisen aseman laskun. Keskiluokkaisista taustoista tulevia perheitä koskeva tieto on toki tutkimuksellisesti kiinnostavaa, ja näiden taustojen huomiointi auttaa purkamaan uhriuttavia, puutteen ja takapajuisuuden värittämiä stereotypioita maahanmuuttajista ja heidän lähtömaistaan. Mikäli kuitenkin tulevaisuudessa halutaan, että maahanmuuttajataustaista väestöä koskeva tutkimus kattaa myös haavoittuvimmassa asemassa olevat yksilöt ja ryhmät, tulee kiinnittää tarkemmin huomiota tutkimukseen valikoituvien yksilöiden taustoihin ja pohtia, miten heikommista lähtökohdista ponnistaville yksilöille turvattaisiin mahdollisuus osallistua tutkimukseen.

8.2 PERHEET, YHTEISKUNNALLINEN ASEMA JA KUNNOLLISUUS

Asettamissani tutkimuskysymyksissä kysyn myös, millaiset ovat tutkimukseen osallistuneiden perheiden yhteiskunnalliset asemat Suomessa ja miten he näitä tulkitsevat. Lähtökohtani näiden kysymysten pohdinnalle on ollut se, että vaikka sosioekonomiset resurssit ovat merkittävässä roolissa yhteiskunnallisen aseman määrittymisessä, asema on aina myös etnisen hierarkian ja sukupuoli- ja sukupolvierojen muovaama. Yksilöiden ja ryhmien luokittelussa on kysymys (myös) diskursiivisesti tuotetusta erosta, joka nojaa moraalisiin arvioihin siitä, millainen elämäntapa, tyyli tai toiminta on hyvä ja kunniallinen (Skeggs 1997, 2004; Lamont 1992).

Tutkimukseen osallistuneiden perheiden sosioekonomista asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa väritti useissa tapauksissa taloudellinen haavoittuvuus, joka kumpusi vanhempien työllistymisen vaikeuksista ja työmarkkina-aseman marginaalisuudesta. Olen kuitenkin kiinnittänyt huomiota siihen, että perheenjäsenten tulkinnat, heidän tapansa toimia ja tulevaisuuden skenaarionsa eivät ole helposti selitettävissä vain tällaisen luokka-aseman käsitteellistämisen kautta. Vanhempien kertomuksissa entisestä kotimaasta välittyi kuva vakaista ja keskiluokkaisista taustoista, jotka asettuivat ristiriitaan haastatteluhetken sosioekonomisen aseman kanssa. Haastateltavien puhe- ja toimintatapoja sekä tulevaisuuden orientaatioita

muokkasivatkin kokemus sosiaalisesta laskusta, mutta myös keskiluokkai-
sesta taustasta ammentavat valmiudet ja tavat tulkita hyvän elämän, hyvän
kasvatuksen ja kunnan kansalaisuuden kriteereitä.

Ristiriita asemissa kahdessa yhteiskunnallisessa hierarkiassa tuli erityisen
selkeästi näkyviin nuoren sukupolven kouluttautumista tarkasteltaessa.
Aineistossa toistui aiemmissa tutkimuksissa esiintuotu havainto siitä, että
nuorten koulutuksellinen menestys ja koulutusta koskevat odotukset ja
suunnitelmat viittasivat korkeammalle yhteiskunnallisessa hierarkiassa kuin
vanhempien sosioekonominen asema olisi antanut odottaa (Modood 2004;
Kilpi-Jakonen 2011, vrt. Kivinen & Rinne 1995). Koulutuksen arvosta-
mista ja siihen panostamista voidaan toki selittää sitä kautta, että yksilöt,
joiden entisessä kotimaassa ei ole ollut tarjolla laajoja maksuttomia ja
yhdenvertaisuutta edistämään pyrkiviä koulutuspalveluja, osaavat arvostaa
näitä mahdollisuuksia Suomessa. Nuorten sitouttamista koulutuksellisiin
tavoitteisiin on selitetty myös putnamilaisella sosiaalisen pääoman käsitteellä
ja vahvoilla sosiaalisilla sidoksilla perheiden ja etnisten yhteisöjen sisällä
(Modood 2004; Lauglo 2000). Akateemisen koulutuksen näyttäytymistä
erityisen tavoiteltavana asiana ei kuitenkaan nähdäkseni selitä yksin trans-
nationaalinen tai vastaanottavassa yhteiskunnassa käyttöön valjastettava
sosiaalinen pääoma. Kysynkin, voisiko nuorten korkeita koulutuksellisia
saavutuksia ja tavoitteita selittää perheiden luokka-asema entisessä koti-
maassa – muun muassa se, että koulutusta oli näissä perheissä arvostettu
sukupolvesta toiseen jo ennen Suomeen muuttamista? Jos näin on, kult-
tuurisen pääoman käsite (Bourdieu 1997, 47–51) antaa yhden mahdollisen
tulkintakehyksen nuoren sukupolven koulutusta koskevalle puheelle.

Kulttuurinen tai muu pääoma ei ole toki yksinkertaisella tavalla siir-
rettävissä yhteiskunnasta toiseen: kulttuuriset resurssit eivät ole pääomaa,
ellei niillä ole yhteiskunnallista legitimeettiä ja vaihtoarvoa (Erel 2010,
647; Bourdieu & Wacquant 1992, 101). Nähdäkseni kulttuurinen pää-
oma ruumiillistuneessa muodossaan, eli sisäistetyt ajatus- ja toimintatavat
koskien arvokasta elämäntapaa (Bourdieu 1997, 47–50), on kuitenkin
sellainen pääoman muoto, johon kuuluvat elementit voivat jopa yhteis-
kunnasta toiseen siirtymisen jälkeen selittää osaltaan vanhempien lapsil-
leen asettamia odotuksia ja lasten itselleen asettamia tavoitteita. Tällaisia
elementtejä voisivat olla juuri käsitykset siitä, minkä tasoinen koulutus
ja yhteiskunnallinen menestys ovat ”riittäviä”. Niiden ohella myös kyky
etsiä, ottaa vastaan ja muokata uutta tietoa sekä arvioida sen luotettavuutta

voivat olla sellaisia osin luokkasidonnaisia valmiuksia, kulttuurista pääomaa, jotka auttavat vanhempia pitämään kasvatuksellisen linjansa myös maahanmuuton jälkeisessä tilanteessa.

Kysymykset koulutuksen ja ammatillisen aseman muokkaamasta sosioekonomisesta asemasta ovat perheiden ylisukupolvisen hyvinvoinnin, suomalaisen yhteiskunnan yhdenvertaisuuden ja maahanmuutto- ja kotouttamispoliittisten käytäntöjen toimivuuden arvioinnin kannalta tärkeitä. Seuraten Bourdieun (1984) ja Skeggsin (2004) ajatuksia luokasta luokitamisen prosessina sekä intersektionaalisia lähestymistapoja sosiaalisten erojen muokkautumiseen suhteessa toisiinsa haluan kuitenkin korostaa, ettei yhteiskunnallinen asema tyhjene sosioekonomisiin tekijöihin.

Perhe on oleellisella tavalla moraalinen yksikkö: perheenjäsenten velvollisuuksissa, suhteiden vastavuoroisuudessa sekä sukupuolittuneissa ja ikään liittyvän hierarkian määrittämässä käsityksissä perheenjäsenten tehtävistä on kysymys myös oikein tai väärin tekemisestä, moraalisten velvollisuuksien täyttämisestä. Se, millainen perheenjäsenenä toimiminen on kullekin yksilölle ”oikein”, riippuu perheen historian kuluessa tapahtuneesta perhesuhteiden neuvottelusta ja olosuhteista (Finch & Mason 1993). Se muodostuu myös suhteessa siihen (osin) kulttuurisesti jaettuun ”kuviteltuun perheeseen” (Gillis 1996), joka määrittää käsityksiä siitä, mitä on perhe ja perhesuhde. Perhesuhteiden neuvoteltu ja tilannekohtaisesti tulkittu luonne on erityisen tärkeää muistaa maahanmuuttajataustaisista perheistä puhuttaessa, joiden kohdalla taipumus selittää perhesuhteisiin liittyvää velvoittavuutta kulttuuristen sääntöjen sitovuudella on verraten voimakas. Ajatuksilla moraalista, kunnollisesta perheenä tai perheenjäsenenä elämisestä on yhteytensä yksilöitä arvottaviin, yhteiskunnallista hierarkiaa tuottaviin diskursseihin: perhe-elämä on yksi osa-alue, jolla yksilöiden ja ryhmien elämäntavan arvoa määritellään (Skeggs 1997, 43–52). Tutkimuksessani olen lähestynyt perheen moraalista ulottuvuutta ja sen merkitystä perheenjäsenten yhteiskunnallisissa asemoinneissa monitulkintaisen kunnollisuuden käsitteen kautta.

Luokkatutkimuksen näkökulmasta perheen kunnollisuuden korostaminen voidaan tulkita diskurssiiviseksi keinoksi asemoida itseä ja muita yhteiskunnassa. Crompton (2006, 664–666) on todennut, että perheen merkitys yksilön subjektiivisesti koetun arvon määrittäjänä voi korostua tilanteessa, jossa arvokkuuden tunnetta ei syystä tai toisesta voida saavuttaa työmarkkinaosallistumisen kautta. Cromptonin mukaan taipumus ei ole

luokkaspesifi, mutta alempia luokkia edustavat yksilöt ovat muita useammin tilanteessa, jossa ammatillinen asema ei tarjoa tunnetta arvokkuudesta (mt.). Cromptoniin nojaten voidaan ajatella, että keskeiseksi nostamani perheen kunnollisena esittämisen teema voi olla erityisen tärkeä tämän tutkimuksen haastateltaville johtuen heidän rodullistetusta ja sosioekonomisesti haavoittuvasta asemastaan, joka monin paikoin hankaloitti itsensä esittämistä kunnollisena työmarkkinakansalaisena. Kunnollisuuden korostamisen voi tulkita keinoksi erottautua heikon sosioekonomisen aseman ja ”maahanmuuttajuuden” implikoimasta marginaalisuudesta ja tuottaa kuva omasta perheestä ”tavallisena”.

Kunnollisuuden käsite on tutkimuksessani analyyttinen apuväline niiden puhetapojen ja asioiden kokoamiseen, joiden kautta haastateltavat pyrkivät esittämään itsensä, perheensä ja elämäntapansa arvokkaina. Olen tiivistänyt aineistosta nostamiani kunnollisuuden ulottuvuuksia taulukkoon 1. Kuten taulukosta käy ilmi, kunnollisuutta tuotettiin sekä suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan että suhteessa erilaisiin transnationaalisiin ja paikallisiin, ei-suomalaisiksi tulkittuihin etnisiin ja uskonnollisiin yhteisöihin. Näiden ohella perhesuhteet – sekä transnationaalisesti ylläpidetyt perhesuhteet että Suomessa useimmiten kotitalouden jakavien perheenjäsenten väliset suhteet – määriteltiin kunnollisiksi tavoilla, jotka ammensivat kuvitellun perheen ideaalista (Gillis 1996), mutta eivät olleet riippumattomia myöskään etnisten ja uskonnollisten yhteisöjen ja suomalaisen yhteiskunnan normeista.

TAULUKKO 1. Kunnollisuuden viittauspisteitä suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan, perheeseen ja vähemmistöetnisiin yhteisöihin.

Suomalainen yhteiskunta	Perhe	Vähemmistöetniset yhteisöt
Hyvä työmarkkinakansalainen	Hyvä perheenjäsen	Hyvä etnisen ja/tai uskonnollisen yhteisön jäsen
Koulutus Työnteko, työmoraali Sosioekonominen menestys ”Integroitunut maahanmuuttaja”	Perheen arvostus Vanhempien kunnioitus Hyvä vanhemmuus: demokraattisuus, jämäkkyys Läheisyys Vastavuoroisuus Tasa-arvoisuus	Juurten tunteminen Kieli Perheen arvostus Etnisen yhteisön normistojen seuraaminen Uskonnon normistojen seuraaminen

Taulukkoon kokoamani teemat toistuivat aineistossa perheestä toiseen ja eri sukupolvien ja sukupuolten edustajien haastatteluisissa. Kunnollisuus ei kuitenkaan tarkoittanut kaikkia taulukon teemoja kerralla eikä kaikille, vaan kunnollisuuden kriteerit muokkaantuivat tilannekohtaisesti. Taulukon sarakkeita ei pidä ajatella selkeästi toisistaan erillisinä kokonaisuuksina, vaan kategoriat ovat myös päällekkäisiä. Esimerkiksi hyvän työmarkkina-kansalaisen ominaisuudet olivat sellaisia, joita myös hyvässä etnisen yhteisön jäsenessä arvostettiin, vaikka nämä ominaisuudet haastattelupuheessa perustelivat useimmiten puhujan ja hänen perheenjäseniensä kunnollista asemaa nimenomaan suomalaisessa yhteiskunnassa.

Vaikka suomalainen yhteiskunta oli tärkeä viittauskohta, jonka suhteen omaa kunnollisuutta haastatteluisissa rakennettiin, suhde suomalaisuuteen oli myös jännitteinen. Kunnollisuutta rakentavia puhetapoja voidaan tarkastella rajankäyntinä, jossa määriteltiin meitä ja muita, yhtenä peilauspintana monoliittisesti esitetty ”suomalainen perhe”. Yhtäältä oman perheen kuvaaminen ”tavalliseksi” tehtiin osoittamalla samankaltaisuuksia perheissä yleensä ja oman perheen ja ”suomalaisen perheen” välillä. Toisaalta ”suomalaisesta perheestä” otettiin etäisyyttä, ja oma perhe positioitiin sen yläpuolelle kuvaamalla suomalainen perhe pienenä, löyhäsidoksisena yhteisönä, jossa lapsille annettiin liikaa vapautta ja aikuisten elämäntavat olivat moraalisesti arveluttavia. Jälkimmäisessä näistä puhetavoista rakennettiin selvä yhteys oman perhe-elämän ja kulttuurisen taustan välille: omien perhesuhteiden tiiviyyttä ja merkityksellisyyttä perusteltiin sillä, että perheellä oli keskeinen asema omassa kulttuurissa. Tällainen puhetapa liittyyneen haluun määritellä oma etninen yhteisö myönteisellä tavalla ja näin kyseenalaistaa siihen kohdistuvaa kielteistä stereotypisointia. Se samalla toistaa suomalaisessa julkisessa keskustelussa yleistä tapaa määritellä ”maahanmuuttajataustaiset perheet” ja ”suomalaiset perheet” toisistaan erillisiksi ja erilaisiksi.

Vaikka perhe-elämälle annetut myönteiset, kulttuuriin sidotut merkitykset auttavat oman etnisen ryhmän myönteisessä uudelleenmäärittelyssä, voimakkaan yhteyden tekeminen perhe-elämän ja kulttuurin välille ei ole täysin vailla ongelmia. Kulttuurin merkitystä korostavassa puhetavassa hyvänä perheenjäsenenä toimiminen on yksi osa jäsenyyttä etnisessä yhteisössä. Tämä ei ole ongelmallista niin kauan kuin hyvän perheenjäsenen kriteereissä on liikkuma- ja neuvotteluvapaa, ja näin olikin aineiston perheiden joukossa, jossa sekä nuoret että heidän vanhempansa, miehet ja

naiset, aktiivisesti muokkasivat sitä, mitä hyvän perheenjäsenen ajateltiin olevan. On kuitenkin mahdollista, että kulttuurin ja perhe-elämän välille tehty kytkös kasvattaa sitä kontrollipotentialia, jota hyvän perheenjäsenen käsitteeseen aina välttämättä sisältyy: jos hyvän perheenjäsenen ja hyvän etnisen ryhmän jäsenen vaatimukset ovat (osittain) päällekkäiset, toisen näistä haastaessaan saattaa joutua vastaamaan myös toista koskeviin kyseenalaistuksiin (ks. Espiritu 2001). Varsinkin tilanteessa, jossa yksilö kuuluu marginalisoituun, rodullistettuun vähemmistöön, etnisen yhteisön jäsenyyden tuoma turva ja arvokkuus ovat kallisarvoisia, ja niiden menettämisen riski voi olla voimakas kontrolloiva mekanismi.

8.3 SUKUPOLVEN JA SUKUPUOLEN MUKAISET HIERARKIAT JA NIIDEN NEUVOTTELU

Suuressa osassa maahanmuuttoa ja perhettä koskevaa tutkimusta esitetään, että maahanmuutto järjestyttää perheyksikköä, minkä vuoksi sillä on konflikteja lisäävä vaikutus sekä sukupolvien että sukupuolten välillä. Ei olekaan epäilystä siitä, ettei maasta toiseen muuttaminen olisi suuri elämänmuutos, jonka seuraukset ovat pitkäkestoisia ja vaikuttavat myös perhesuhteiden neuvotteluun. Näihin teemoihin olen tarttunut kysyessäni, millaisina sukupolven ja sukupuolen mukaiset hierarkiat haastattelupuheessa näyttäytyvät ja miten niiden mahdollisesti tuottamia jännitteitä kuvataan (luku 1.4). Empiirisissä luvuissa olen tuonut esiin sukupuolten ja sukupolvien välisten suhteiden neuvottelun tilannekohtaisen luonteen ja sen, kuinka ne muokkaantuvat myös suhteessa entisen kotimaan ja suomalaisen yhteiskunnan (luokka)rakenteisiin ja hierarkioihin (ks. Pels & de Haan 2007). Pidän ongelmallisena, jos maahanmuuttajataustaisen väestön perhesuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia selitetään vain kulttuuristen tekijöiden, kulttuurierojen ja akkulturaation kautta, olettaen perhesuhteiden sisältävän (erityisen paljon) ongelmia. Tällainen puhetapa vahvistaa vastakkainasettelua ”maahanmuuttajataustaisten perheiden” ja ”suomalaisten perheiden” välillä ja on omiaan tuottamaan maahanmuuttajataustaisten yksilöiden ja perheiden marginaalisuutta siinä diskursiivisessa luokittamisen prosessissa, jossa heidän elämäntapaansa arvioidaan.

Länsimaista feminististä tutkimusta on Virginia Woolfin (1980 [1929]) ja Simone de Beauvoirin (2009 & 2011 [1949]) vaikutusvaltaisista kontri-

buutioista lähtien leimannut kriittinen suhde kodin ja perheen käsitteisiin, jotka ovat näyttäytyneet naiset paikalleen sitovina ja sitä kautta patriarkaatin tärkeinä toimintamekanismeina (ks. Johansson & Saarikangas 2009, 12–13; Young 1997, 147–160). Jälkikolonialaisen feministisen tutkimuksen esittämän kritiikin mukaan feministinen ”valtavirtatutkimus” on ollut mukana tuottamassa kuvaa ei-länsimaisista, erityisesti islamilaisista, naisista monoliittisena joukkona, jonka asema suhteessa yhteisönsä miehiin on erityisen alisteinen ja kotiin sidottu ja jonka emansipaatio on mahdollinen vain länsimaisen tasa-arvonormin sisäistämisen kautta (Mohanty 1999 [1984]; Yeğenoğlu 1998; Tuori 2007). Kun näkökulma siirretään etnisen hierarkian, rodullistamisen ja rasmin kysymyksiin, näyttäytyvät perhe ja koti erilaisessa valossa: kodin voi nähdä myös turvapaikkana rasismilta ja kodin tekemisen naisten aktiivisena investointina yhteisöönsä (Gedalof 2003). Esimerkiksi bell hooksin (1990, 41–49) mukaan afrikkalais-amerikkalaisten naisten kodin vaaliminen, joka kiistämättä sukupuolihierarkian vaikutuksesta on juuri naisten vastuulla, on edellytys sille, että on paikkoja, joissa afrikkalais-amerikkalaiset naiset, miehet ja lapset voivat hetkeksi vapautua päivittäin kohtaamastaan rasismista ja tuntee itsensä arvokkaiksi ja rakastetuiksi. hooksille kodin vaaliminen on poliittinen teko, joka haastaa rodullisen hierarkian (mt.).

Sukupuolten välisiä suhteita perheiden sisällä järjestettiin aineistossa vaihtelevilla tavoilla, paikoin tietoisesti pyrkien murtamaan luonnollistettua sukupuolieroa, toisin paikoin nojaten siihen. Näissä eroissa ei kuitenkaan välttämättä ollut kyse ”kulttuurisista traditioista”, niiden haastamisesta tai vaalimisesta: sukupuolten välisiä suhteita järjestettiin tilannekohtaisiin vaatimuksiin, ennen muuta heikkoon työmarkkina-asemaan, sopeutuen, ja osin tukeutuen jo entisessä kotimaassa omaksuttuun sukupuolten tasa-arvon ideologiaan. Aineistoani ei siten voi lukea vain ”suomalaisen tasa-arvon” omaksumisen kamppailuina.

Sukupolvien väliset konfliktit maahanmuuttajataustaisissa perheissä paikannetaan tutkimuksissa ja ammattilaiskeskusteluissa suurelta osin eritahtisen akkulturaation käsitteen kautta vanhemmuuden resursseihin ja epävarmuuteen, joiden seurauksena vanhempien auktoriteetti lasten ja nuorten silmissä kyseenalaistuu, tai päinvastoin vanhemmat pyrkivät kontrolloimaan nuorta sukupolvea erityisen tiukasti. Sukupolvien välisiä suhteita koskevaa puhetta analysoidessani olen todennut, että eritahtisen akkulturaation ajatuksilla on kaikupohjaa perheiden tilanteissa. Olen kui-

tenkin kyseenalaistanut sen, että eritahtinen akkulturaatio automaattisesti johtaisi runsaasti sukupolvien välisiin konflikteihin tai heikentäisi nuorten hyvinvointia. Haluan myös painottaa, että eritahtinen akkulturaatio ilmiönä kytkeytyy suomalaisen yhteiskunnan rakenteisiin, työmarkkinoihin ja kotouttamispolitiikkaan. Eritahaiseen akkulturaatioon liitetyt ongelmat näyttivät haastavan ennen muuta niiden vanhempien vanhemmuutta, joiden työmarkkinoille kiinnittyminen oli heikkoa ja joiden kielellisissä ja sosiaalisissa resursseissa oli puutteita. Näissäkin tilanteissa vanhempien verkostot etnisten yhteisöjen sisällä ja transnationaaliset perheverkostot toimivat vanhemmuuden ja lastenkasvatuksen tukena.

Sukupolvien välisistä suhteista puhuttaessa on tärkeää huomata, että haastatteluista vahvimmin välittyi sukupolvien välinen, erityisesti nuoren sukupolven vanhempaa kohtaan tuntema lojaalisuus, jota konfliktit ja eritahtisen akkulturaation myötä nuorelle polvelle siirtynyt vastuu eivät ainakaan haastattelupuheen taholla murentaneet. Osittain sukupolvien välisiä konflikteja koskevalla puheella vahvistettiin perheen esittämistä kunnollisena ja ei-poikkeavana: konfliktit varsinkin lasten murrosiän aikana esitettiin osana ”kaikkien” perheiden elämää, ja niiden onnistunut selvittäminen kertoi, että läheiset perhesuhteet säilyivät erimielisyyksistä huolimatta. Osa konflikteista toisaalta paikannettiin kulttuurin ja kulttuurierojen tulkintoihin. Etnisen yhteisön, transnationaalisen perheen ja suomalaisen yhteiskunnan instituutioiden ja vertaisryhmien taholta tulevat perheenjäsenten toimintaa koskevat odotukset eivät olleet kaikilta osin ristiriidattomasti sovittavissa yhteen, ja suurimman sovittelutyön tältä osin näyttivät perheissä suorittavan niiden nuoret jäsenet.

Sukupuoli muokkaa tärkeällä tavalla sukupolvien välisiä suhteita, ja myös maahanmuuttajataustaisia perheitä koskevassa ”ongelmadiskurssissa” huoli liittyy keskeisesti kasvatuksen sukupuolittuneisuuteen, erityisesti tyttöjen asemaan (Honkasalo 2011). Aineisto vahvistaa, että lasten kasvatusta perheissä oli osittain sukupuolittunutta. Vaikka sekä pojilta että tytöiltä odotettiin muun muassa kouluttautumista, perheen arvostusta ja vanhempien kunnioitusta, tyttöjä ohjattiin ainakin implisiittisesti (myös) hoivan ja kodin suuntaan. Sukupuolittuneisuus näkyi myös siinä, että tyttöjen seksuaalisuus ja seksuaalinen maine olivat sellaisen kontrolloivan huolen kohteina, joka ei tullut esiin pojista puhuttaessa. Tytöistä kannettu huoli ja kontrolli eivät kuitenkaan tyttöjen ja nuorten naisten puheessa määrittäneet (kaikilta osin) kielteisiksi, vastustettaviksi asioiksi, vaan myös

suojelemiseksi ja välittämiseksi. Toisaalta vaikka poikien ja nuorten miesten seksuaalisuus ei haastatteluissa asettunut erityisen kontrolloiduksi alueeksi, myös heidän vapaa-ajanvietostaan, elämäntavoistaan, koulunkäynnistään ja seurastaan huolehdittiin.

Nuorten sukupuolen ja seksuaalisuuden esittämistä sekä näitä koskevaa kontrollia tarkasteltaessa on syytä pitää mielessä, että niitä eivät rajaa vain perheen, vanhempien tai etnisen yhteisön käsitykset sopivuudesta, vaan myös suomalaisen yhteiskunnan sekä nuorisokulttuurien ja vertaisryhmien sisällä vallitsevat hierarkiat ja normit. Siihen, miten nuoret neuvottelevat asemastaan näissä hierarkioissa, vaikuttavat osaltaan maahanmuuttajaväestöä koskevat sukupuolittuneet stereotyyptit, joissa korostuvat tyttöjen ja naisten uhrius ja poikien ja miesten uhkaavuus ja patriarkaalisuus. (Isotalo 2006; Hautaniemi 2001.) Jos perheiden sisällä käsitykset sopivasta sukupuolisuudesta ja seksuaalisuudesta saattavat olla tiukat, eivät myöskään vertaisryhmien normistot välttämättä jätä paljon tilaa erilaisille tavoille suhtautua sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. Kapeasti määritellyt hyväksyttävän sukupuolen ja seksuaalisuuden esittämisen tavat tarkoittavat, että kodin ulkopuolelta nuoriin kohdistuva normatiivinen paine saattaa muokata ja kenties kärjistää sukupolvien välisiä neuvotteluja. Tämän aineiston ääripäässä kamppailu maskuliinisuudesta ja asemasta rodullistetussa nuorisokulttuurisessa hierarkiassa näyttäytyi ongelmana niin vanhempien sukupolven, transnationaalisen perheverkoston kuin suomalaisten instituutioidenkin silmissä.

Onkin kysytty, ovatko kasvatuksen sukupuolittuneisuus ja tyttöjen ”suojeleminen” tyttöjen kouluttautumista ja siten yhteiskunnallista menestystä tukeva tekijä, ja tulisiko mieluummin huolehtia niistä pojista, joita perheverkosto ei onnistu suojaamaan ja tukemaan (Alitolppa-Niitamo 2004a). Voidaan myös miettiä, miksi maahanmuuttajataustaisten perheiden kohdalla tyttöjen ja nuorten naisten (seksuaalisuuden) kontrolli näyttää julkisissa diskursseissa erityisen ongelmallisena, vaikka samansuuntainen sukupuolitettu kontrolli toistuu myös suomalaisissa kasvatustituutioissa. Kun maahanmuuttajataustaisten perheiden ja etnisten yhteisöjen sisäinen sosiaalinen kontrolli kunniaan liittyvine kysymyksineen on julkisessa keskustelussa saanut suuren painoarvon (Keskinen 2009), olisi suotavaa, että myös tutkimuksessa tartuttaisiin näihin kysymyksiin ja että se tehtäisiin sivuuttamatta suomalaisen yhteiskunnan rakenteita ja sen sisällä harjoitettua kontrollointia ja rodullistamista, jotka marginalisoivat maahanmuuttaja-

taustaisia perheitä ja rajaavat heidän mahdollisuuksiaan esittää itsensä kunnan perheinä.

8.4 TOISEN SUKUPOLVEN TULEVAISUUS

Viimeinen tutkimuskysymyksistäni koski sitä, millaisia tulevaisuuksia kohti nuoret perheenjäsenet halusivat ponnistaa ja millä tavoilla etnisyyden, luokan ja sukupuolen mahdollistivat tai rajasivat tulevaisuuden asemien tavoittelua. Pohjoisamerikkalaisessa ja kasvavassa määrin myös eurooppalaisessa maahanmuuttotutkimuksessa on jo pitkään pidetty maahanmuuttajia vastaanottavien yhteiskuntien tulevaisuuden kannalta tärkeänä kysymyksenä sitä, millaiset ovat maahanmuuttajien lasten eli niin sanotun toisen sukupolven yhteiskunnalliset kiinnittymiset heidän saavuttaessaan aikuisiän (Gans 1992, Portes & Zhou 1993; Portes & Rumbaut 2001; Crul & Vermeulen 2003; Thomson & Crul 2007). Osa tutkijoista on ollut pessimistisiä toisen sukupolven tulevaisuuden suhteen. Gans (1992) on yhtenä ensimmäisistä esittänyt hypoteesin toisen sukupolven sosiaalisesta laskusta: koska toinen sukupolvi ei halua tyytyä vanhempiensa tavoin työskentelemään etnisesti segmentoituneiden työmarkkinoiden hierarkian alimmilla tasoilla, heidän sosioekonominen asemansa muodostuu vielä vanhempiainkin heikommaksi. Portesin ja kollegoiden segmentoituneen assimilaation teoriassa (Portes & Zhou 1993; Portes & Rumbaut 2001) esitetään huoli siitä, että heikossa sosioekonomisessa asemassa olevien maahanmuuttajavanhempien lapset ovat eritahtisen akkulturaation myötä vaarassa ajautua kiinnittymään yhdysvaltalaisen yhteiskunnan alimpiin kerroksiin muodostaen uuden ”sateenkaarialaluokan” (*a rainbow underclass*) (mt. 45).

Mainitut tutkimukset ovat olleet vaikutusvaltaisia, ja niissä esiteltyjä ajatuksia ja käsitteitä on omaksuttu laajasti käyttöön tutkimuksessa ja ammattilaispuheessa. Moni tutkimus on noussut myös haastamaan niitä, ja esimerkiksi Waters kollegoineen (2010), Kasinitz kollegoineen (2008), Waldinger ja Feliciano (2004) sekä Thomson ja Crul (2007) toteavat, ettei heidän tutkimuksissaan ole viitteitä toisen sukupolven laajamittaisesta sosiaalisesta laskusta. Myös tämän tutkimusaineiston valossa saadaan vain vähän tukea pessimistisille skenaarioille, joiden mukaan ylisukupolvinen ”alaluokkaisuus” olisi laajassa mitassa toisen sukupolven kohtalo. Sen sijaan tutkimukseen osallistuneiden nuorten vanhempien aiempaan keskiluok-

kaiseen asemaan sitoutuvat resurssit, kulttuurinen pääoma ja sosiaalinen pääoma tiiviiden ja kannustavien perhesuhteiden ja niin suomalaisessa yhteiskunnassa sijaitsevien kuin transnationaalisten verkostojen muodossa auttoivat ylittämään haastatteluhetkellä heikohkojen sosioekonomisten resurssien vaikutuksia.

Toki se, että suuri osa nuorista näytti menestyvän suomalaisessa yhteiskunnassa ainakin suhteellisen hyvin, ei saa johtaa niiden nuorten sivuuttamiseen, joiden elämäntilanteet vaikuttivat haastavammilta. Aineistoon kuului myös sellaisia nuoria ja nuoria aikuisia, joiden elämänkulku muun muassa koulutukseen osallistumisen osalta oli ollut katkoksellista, ja heidän elämäntilanteidensa ja käytettävissä olevien resurssiensa valossa katkosten paikkaaminen vaikutti haastavalta tehtävältä. On huomionarvoista, että näiden nuorten taustoja yhdistivät ainakin rasismien kokemukset, vanhempien työttömyys ja heidän sosiaalisten verkostojensa lepääminen valtaosin saman etnisen yhteisön jäsenten varassa. Toisaalta osa samantyyppisistä lähtökohdista ponnistavista nuorista vaikutti menestyvän koulutuksellisesti – ja muutenkin – hyvin, eikä deterministisiin tulkintoihin olekaan syytä. Tuntuu kuitenkin uskottavalta, että uuteen yhteiskuntaan siirtyminen, rasismi, syrjintä, heikko sosioekonominen asema ja sukupolvien väliset erot valmiuksissa toimia suomalaisessa yhteiskunnassa tuovat maahanmuuttajataustaisten perheiden elämään haavoittuvuutta, joka saattaa näkyä erityisesti kyvyssä selviytyä erilaisten ongelmatilanteiden ja katkosten yli.

Suomessa on taloudellisen taantumana myötä keskusteltu jälleen enenevässä määrin nuorten syrjäytymisestä. Aiheellisesti eniten huolta kohdistuu ylisukupolviseen syrjäytymiseen, ja sen myötä on havahduttu pohtimaan myös 1990-luvun lamavuosien aikana tehtyjen leikkausten pitkän aikavälin vaikutuksia nykyisen nuoren aikuisväestön elämänurille (esim. Kortteinen & Elovainio 2012). On yhteiskuntapoliittisesti tärkeää pitää esillä havaintoa huono-osaisuuden ylisukupolvisesta luonteesta. Syrjäytymiskeskusteluun liittyy kuitenkin normatiivisuutta, joka tekee syrjäytymisen käsitteestä ongelmallisen. Ensinnäkin syrjäytymisen käsite edellyttää ajatusta jostakin yhteiskunnallisesta keskuksesta tai ytimestä, josta syrjäydytään. Siten se sisältää implisiittisesti normatiivisen käsityksen siitä, mikä ja millainen tämä keskus on ja miten yksilö toimii kuuluessaan siihen. (Helne 2002.) Moniäänisessä, monikulttuurisessa ja transnationaalsiin tiloihin kurottavassa yhteiskunnassa on hyvin vaikea nähdä, mikä olisi tällainen yhteisesti jaettu keskus. Toiseksi syrjäytyminen

näyttää viittaavan passiiviseen prosessiin, jossa yksilö vain ajautuu syrjäytyneeseen tilaan ilman ulkopuolelta tulevaa vaikutusta, joskin koti ja perhesuhteet nähdään syrjäytymisprosessissa merkittävinä tekijöinä. Näin syrjäytymisen käsite jättää paljon vastuuta yksilölle itselleen huolehtia siitä, että ei ajaudu tähän prosessiin, ja samalla ohittaa yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja rakenteellisesti tuotetut syrjäyttävät prosessit. (Mt., Gillies 2005, 837–838.) Yksilön nimeäminen ”syrjäytyneeksi” tai jonkin ryhmän nimeäminen ”syrjäytymisvaarassa olevaksi” onkin leimaava teko, joka kiinnittää yksilöön tai ryhmään yhteiskunnan kannalta kielteisinä pidettyjä ominaisuuksia ja sivuuttaa heidän toimijuutensa.

Syrjäytymispuheessa huoli kohdistuu muun muassa koulupudokkaiisiin, ”heikommin resursoitujen” perheiden lapsiin ja muihin sellaisiin nuoriin, joiden aseman nähdään olevan tavalla tai toisella marginaalinen (ks. Gillies 2005). Huoli on sekä sukupuolittunut että etnistynyt: poikien riski syrjäytyä on suurempi kuin tyttöjen, maahanmuuttajataustaisten nuorten suurempi kuin valtaväestön nuorten, ja johdonmukaisesti erityisen suuri syrjäytymisen riski näyttäisi olevan maahanmuuttajapojilla (esim. Myrskylä 2011 ja 2012). Syrjäytymisdiskurssi näyttää tarttuvan ryhmiin, jotka eivät täytä ”tavallisen” – valkoihoisen ja keskiluokkaisen – nuoren kansalaisen kriteereitä ja odotuksia lineaarisen elämänkulun merkkipaalujen ripeästä saavuttamisesta. Tällaisten riskiryhmien nostaminen esiin on kuitenkin yksinkertaistavaa. Esimerkiksi Käyhkö (2006, 222) on todennut, että julkinen huoli poikien menestyksestä ”tyttöystävällisissä”, naisvaltaisissa kasvatustutkimuksissa sivuuttaa sen, etteivät kaikki tytöt viihdy tunnollisuutta ja pikkutarkkuutta vaativassa kouluympäristössä. Maahanmuuttajataustaisten nuorten ”syrjäytymisalttiutta” pohdittaessa nousevat esiin kulttuuriset tekijät ja perheen tarjoamat resurssit (tai niiden puute), mutta vähemmän kiinnitetään huomiota rasismiin, rakenteelliseen syrjintään ja hierarkisointiin, jotka vaikuttavat paitsi nuorten omaan hyvinvointiin ja hänen asemaansa koulutuksessa ja työelämässä, myös heidän perheenjäsentensä hyvinvointiin ja mahdollisuuksiin tarjota tukea.

Toisen sukupolven hyvinvointi nyt ja tulevaisuudessa on monin paikoin sidoksissa heidän vanhempiansa hyvin- tai pahoinvointiin, verkostoihin ja muihin, osin luokittuneihin resursseihin. Tästä ylisukupolvisuudesta keskustellessa soisin, että ei keskityttäisi (vain) yksilöiden oletettuihin ominaisuuksiin, liittyivät ne sitten kulttuuriin, sosioekonomiseen asemaan tai kykyyn ratkaista konflikteja, vaan että huomio käännettäisiin myös suo-

malaisen yhteiskunnan rakenteisiin ja instituutioihin. Tämän tutkimuksen puitteissa on monin paikoin korostunut työmarkkinajäsenyys väylänä niin arvokkaaseen elämäntapaan, parempaan sosioekonomiseen asemaan kuin verkostojen kasvattamiseen ja yhteiskunnallisen tietotaidon kerryttämiseen. Osin vanhempien resurssien kerryttämisen haasteet näyttävät olevan seurausta suomalaisten työmarkkinoiden ja instituutioiden ulossulkevista ja syrjivistä käytännöistä. Siksi kulttuuridiskurssia hedelmällisempi lähtökohta olisikin se, että pyrittäisiin puuttumaan syrjintään, kehittämään työmarkkinoiden inklusiivisuutta ja tehokkaita kotouttamistoimia, jotta vanhemmille tulisi mahdolliseksi kiinnittyä yhteiskunnallisiin ympäristöihin, jotka mahdollistaisivat heille lähtökohdat kielellisten ja tiedollisten resurssien kehittämiseen.

Toisen sukupolven tulevaisuutta koskevissa tutkimuksissa on tyyppillisesti keskitytty koulutuksen ja ammatillisen kiinnittymisen teemoihin ja sitä kautta nuorten tulevaisuuden pohtimiseen sosioekonomisten kysymysten näkökulmasta. Nämä kysymykset ovat tärkeitä nuorille itselleenkin, mutta niiden rinnalle nousevat kysymykset läheissuhteista ja perheestä. Nuorten tulevaisuuden suunnittelussa voidaan hahmottaa tiettyä kaksinaisuutta: siinä missä koulutuksen ja ammatin hankkimisen osalta nuoret kiinnittyivät voimakkaasti suomalaisen yhteiskunnan järjestelmiin ja normistoihin, perhe-elämää koskevissa tulevaisuuden suunnitelmissa läsnä oli myös etnisen vähemmistöidentiteetin vaaliminen. Juuri perhesuhteet – sekä lapsuudenperheen jäseniin, tulevaan sukupolveen että ydinperheen ulkopuolisiin sukulaisiin – kiinnittävät niin ikään tutkimuksen nuoret transnationaaliseen elämäntapaan myös tulevaisuudessa.

8.5 LOPUKSI

Yhteiskunta- ja kotouttamispolitiikan kannalta perheiden huomiointi on tärkeää siksi, että yksilön hyvin- tai pahoinvointi ei ole koskaan riippuvainen vain yksilöstä itsestään tai yksilön ja yhteiskunnan suhteesta, vaan koko siitä suhdeverkostosta, johon yksilö itsensä kiinnittää, ja sen suhteesta yhteiskuntaan. Tämä tarkoittaa, että katseet tulee kohdistaa paitsi perheiden sisälle, myös perheiden ja yhteiskunnan välisiin kiinnikkeisiin. Yhtenä tutkimuksen tärkeänä tehtävänä on jatkaa ydinperheymmärryksen purkamista ja perhesuhteiden järjestämisen tapoja koskevien jähmettyneiden normien

kyseenalaistamista. Tutkimustietoa maahanmuuttajataustaisista perheistä Suomessa on toistaiseksi ollut melko vähän, mikä on todennäköisesti osaltaan myötävaikuttanut keskustelun kapenemiseen. Tutkimuksellani olen pyrkinyt paikkaamaan osan tästä aukosta, mutta paljon tärkeitä kysymyksiä jää vielä toisten tutkimusten katettavaksi.

Tässä tutkimuksessa ovat painottuneet vanhempien ja lasten väliset suhteet. Niiden ohella sisarussuhteet ja ydinperheen ylittävät perhesuhteet sekä näistä ammennettu vastavuoroinen tuki, mutta myös niiden mahdollistama hierarkkinen kontrolli, ansaitsisivat nykyistä enemmän tutkimuksellista huomiota. Vielä tiiviimmällä etnografisella otteella olisi mahdollista päästä puheen tutkimisen tasolta kohti toiminnan ja käytäntöjen tutkimusta, ja maahanmuuton, etnisyyden ja luokan keskinäissuhteita sekä kahden erilaisen luokkapaosition välillä liikkumista olisi kiinnostavaa tarkastella myös transnationaalisemmassa kehityksessä. Myös perhe-elämään liittyvän heteronormatiivisuuden purkaminen keskittymällä muunlaisiin kuin heteroseksuaalisen parisuhteen ja suvun jatkamisen varassa lepäviin perheisiin olisi arvokasta (ks. Manalansan 2006). Kaikessa jatkotutkimuksessa on tärkeää, ettei maahanmuuttajataustaisia perheitä tarkasteltaisi irrallaan etnisestä ja rodullisesta hierarkiasta, joka vaikuttaa heidän materiaalisen elämänsä reunaehtoihin ja heille mahdollisiin tapoihin esittää itsensä arvokkaina ja kunnollisina.

Lepola (2000, 267) on todennut 1990-luvun maahanmuuttopoliittiseen keskusteluun sisältyneen oletuksen siitä, että ”erilaiset vähemmistöryhmät saavat ylläpitää omaa kulttuuriaan – tietyissä valtakulttuurin määäämissä rajoissa – mutta se tapahtuu irrallaan valtakulttuurista, jonka asemaan ja sisältöihin vähemmistökulttuurit eivät juuri vaikuta”. Vaikka suomalainen yhteiskunta on Lepolan analysoimista ajoista muuttunut kiihtyvällä tahdilla etnisesti yhä monimuotoisemmaksi, implisiittinen toive ja toisinaan eksplisiittinen vaatimus vähemmistöetnisyyksien pitämisestä suomalaisuuden määrittämästä yhteiskuntatilasta erillään on yhä kuultavissa monissa maahanmuuttokeskustelun fraktioissa. Etnisen vähemmistöidentiteetin ylläpitämisen paikaksi muodostuu siten julkisen tilan vastakohdaksi ajateltu yksityinen tila, koti ja perhepiiri.

Haluan päättää tutkimukseni tällaisen kahtiajaon ja ”sisätilaetnisyyden” suosimisen kyseenalaistamiseen. Ensinnäkin vaikka yksityiseen perhe-elämään ei kaikilta osin kohdistu samanlaisia lainsäädännöllisiä sanktioita kuin julkisessa tilassa toimimiseen, ei koti ole sääntelemätön vapauden

paikka, jonka piirissä olisi aina mahdollista toteuttaa itseään haluamallaan tavalla. Normista lipeämiseen kohdistuvat moraaliset rajanvedot osunevat voimakkaimmin ryhmiin, jotka jo valmiiksi on luokiteltu ”meidän” ulkopuolelle. Toiseksi ei ole itsestään selvää eikä kyseenalaistamatonta, että yksityinen ja julkinen tila olisivat toisistaan erilliset (Gedalof 2003; Carsten 2004, 60). Implisiittinen poliittinen toive pitää vähemmistöetnisyydet ”suomalaisuudesta” erillään on pitkällä aikavälillä ilman muuta kestävä. Suomalaiset ja muiden etnisten ryhmien edustajat olivat jo haastatteluhetkellä osa haastateltavien perhe- ja ystävyysverkostoja, heidän suhdeverkostonsa ydintä, eivätkä nämä monikulttuuriset suhdeverkostot ole niitä ympäröivästä yhteiskuntatilasta erillisiä. Avtar Brah (2007) käyttää diasporatilan käsitettä puhuessaan tilojen sekoittumisesta: diasporatilassa yhtyvät ja sekoittuvat käsitykset paikasta ja paikoiltaan olemisesta, ja osana diasporatilaa ovat sekä ne, jotka ovat muuttaneet ja heidän jälkeläisensä, että ne, jotka esitetään alkuperäisinä tässä paikassa (mt. 98–99). Tulevaisuudessa Suomi on yhä selkeämmin Brah’n tarkoittamassa mielessä diasporatila: haastatellut nuoret, heidän transnationaaliset perheensä ja lukuisat heidän kaltaisensa vaikuttavat yhdessä ”alkuperäisten” suomalaisten kanssa siihen, mitä on suomalainen yhteiskuntatila ja miten se rakennetaan uudestaan ja uudestaan.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna (2012) Subjective Orientations to the Schooling of Young People on the Margins of School. *Young* 20 (3), 219–235.
- Aaltonen, Sanna (2006) *Tytöt, pojat ja sukupuolinen häirintä*. Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 69. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Aaltonen, Sanna & Lappalainen, Sirpa (2013) Samalla viivalla? Koulutuspolulta poikenneiden nuorten resurssit ja toisen asteen koulutus. Teoksessa Kristiina Brunila & Katariina Hakala & Elina Lahelma & Antti Teittinen (toim.) *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Helsinki: Gaudeamus, 110–127.
- Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti & Peltola, Marja & Tolonen, Tarja (2011) Ystävyudet. Teoksessa Mirja Määttä & Tarja Tolonen (toim.) *Annettu, otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään*. Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 122. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 29–56.
- Aapola, Sinikka (1999) *Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 8.
- Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (2005) Johdanto: Aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 56. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 7–32.
- Aden, Said (2009) Ikuisesti pakolaisina? Maahanmuuttokeskustelu somalialaisten näkökulmasta. Teoksessa Suvi Keskinen & Anna Rastas & Salla Tuori (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kriitikeistä*. Tampere: Vastapaino, 25–32.
- Adkins, Lisa (2004) Introduction: Feminism, Bourdieu and after. Teoksessa Lisa Adkins & Beverley Skeggs (eds) *Feminism after Bourdieu*. Oxford: Blackwell, 3–18.
- Ahmad, Akhlaq (2010) “Voisin tietysti palkata heitä, mutta...” Työmarkkinoiden sosio-kulttuurinen sidonnaisuus. Teoksessa Sirpa Wrede & Camilla Nordberg (toim.) *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Gaudeamus & Palmenia, 72–92.
- Ahmed, Sara (2000) *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. Lontoo: Routledge.
- Airio, Ilpo & Niemelä, Mikko (2009) Perhetaustan yhteys aikuisiän köyhyyteen Suomessa 1995–2005. *Sosiologia* 46 (1), 3–19.
- Al-Ali, Nadjie (2002) Loss of Status or New Opportunities? Gender Relations and Transnational Ties among Bosnian Refugees. Teoksessa Deborah Bryceson & Ulla Vuorela (eds) *The Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg, 83–102.
- Alba, Richard (2005) Bright vs. blurred boundaries: Second-generation assimilation and exclusion in France, Germany, and the United States. *Ethnic and Racial Studies* 28 (1), 20–49.
- Alcoff, Linda (1991–1992) The Problem of Speaking for Others. *Cultural Critique* 20 (Winter 1991–1992), 5–32.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2010) Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet.

- Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 106, 45–65.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2004a) *The Icebreakers. Somali-speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education*. Helsinki: Väestöliitto.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2004b) Somali Youth in the Context of Schooling in Metropolitan Helsinki: A Framework for Assessing Variability in Educational Performance. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30 (1), 81–106.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2003) Liminaalista jäsenyyteen. Somalinkielisten nuorten siirtymien haasteita. Teoksessa Päivi Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 38. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 17–32.
- Al-Sharmani, Mulki (2007) Transnational Somali Families in Cairo. *Refuge* 24(1), 88–98.
- Anderson, Benedict (2007 [1983]) *Kuvitellut yhteisö. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.
- Anderson, Bridget (2013) *Us and Them? The Dangerous Politics of Immigration Control*. Oxford: Oxford University Press.
- Anthias, Floya (2013) Hierarchies of social location, class and intersectionality: Towards a translocational frame. *International Sociology* 28 (1), 121–138.
- Anthias, Floya (2005) Social Stratification and Social Inequality: Models of Intersectionality and Identity. Teoksessa Fiona Devine & Mike Savage & John Scott & Rosemary Crompton (eds) *Rethinking Class. Culture, Identities and Lifestyles*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 24–45.
- Anthias, Floya (2001) The Concept of 'Social Division' and Theorising Social Stratification: Looking at Ethnicity and Class. *Sociology* 35 (4), 835–854.
- Anttila, Anu-Hanna (2012) Sukupuolitettu kotityönjako ja sosiokulttuuriset rakenteet. *Sociologia* 49 (4), 291–306.
- Anttila, Anu-Hanna (2009) Vapauden taimia? Työväenluokan tekeminen ja kokeminen 1900-luvun alun Suomessa. *Sociologia* 46 (2), 79–95.
- Atkinson, Paul & Coffey, Amanda (2001) Revisiting the Relationship Between Participant Observation and Interviewing. Teoksessa Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (eds) *Handbook of Interview Research*. Lontoo: Sage, 801–815.
- Barth, Fredrik (1969) Introduction. Teoksessa Fredrik Barth (ed.) *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Universitetsforlaget.
- de Beauvoir, Simone (2009 & 2011 [1949]) *Toinen sukupuoli*. Helsinki: Tammi.
- Bennett, Tony & Savage, Mike & Silva, Elizabeth & Warde, Alan & Gayo-Cal, Modesto & Wright, David (2009) *Culture, Class, Distinction*. Lontoo: Routledge.
- Berg, Päivi (2010) *Ryhmärajoja ja hierarkioita. Etnografinen tutkimus peruskoulun yläasteen liikunnanopetuksesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Berg, Päivi & Peltola, Marja (tulossa) Bringing up Decent Citizens. Parenthood, Morals and Drawing Boundaries. Julkaisematon artikkelikäsikirjoitus.
- Bourdieu, Pierre (1999) The Abdication of the State. Teoksessa Pierre Bourdieu & Alain Accardo & Gabrielle Balazs & Stéphane Beaud & François Bonvin & Emmanuel Bourdieu & Philippe Bourgois & Sylvain Broccolichi & Patrick Champagne & Ro-

- sine Christin & Jean-Pierre Faguer & Sandrine Garcia & Remi Lenoir & Françoise Cœuvard & Michel Pialoux & Louis Pinto & Denis Podalydés & Abdelmalek Sayad & Charles Soulié & Loïc J.D. Wacquant (eds) *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society*. Cambridge: Polity Press, 181–188.
- Bourdieu, Pierre (1997) The Forms of Capital. Teoksessa A. H. Halsey & Hugh Lauder & Phillip Brown & Amy Stuart Wells (eds) *Education. Culture, Economy, and Society*. Oxford: Oxford University Press, 46–58.
- Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction: A social critique of the judgment of taste*. Lontoo: Routledge & Kegan.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D. (1992) *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Boyd, Monica (1989) Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. *International Migration Review* 23 (3), 638–670.
- Brah, Avtar (2007) Diaspora, raja ja transnationaaliset identiteetit. Teoksessa Joel Kuortti & Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 71–102.
- Brah, Avtar (1996) *Cartographies of Diaspora. Contesting Identities*. Lontoo: Routledge.
- Brah, Avtar & Phoenix, Ann (2004) Ain't I A Woman? Revisiting Intersectionality. *Journal of International Women's Studies* 5 (3), 75–86.
- Brubaker, Rogers (2013) *Etnisyys ilman ryhmiä*. Helsinki: Vastapaino.
- Brune, Ylve (2003) "Invandrare" i mediearkivets typpalleri. Teoksessa Paulina de los Reyes & Irene Molina & Diana Mulinari (red.) *Maktens (o)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet idet postkoloniala Sverige*. Tukholma: Atlas, 150–181.
- Bryceson, Deborah & Vuorela, Ulla (2002) Transnational Families in the Twenty-first Century. Teoksessa Deborah Bryceson & Ulla Vuorela (eds) *The Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg, 3–30.
- Cadge, Wendy & Ecklund, Elaine Howard (2007) Immigration and Religion. *Annual Review of Sociology* 33, 359–379.
- Carsten, Janet (2004) *After Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Castrén, Anna-Maija (2009) Mahtuuko ero perheeseen? Perheen hajoaminen ja uusperhe perheenä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 106–127.
- Coffey, Amanda & Atkinson, Paul (1996) *Making Sense of Qualitative Data. Complementary Research Strategies*. Lontoo: Sage.
- Collins, Patricia Hill (2001) It's All In the Family: Intersections of Gender, Race, and Nation. *Hypatia* 13(3), 62–82.
- Connidis, Ingrid Arnet & McMullin, Julie Ann (2002) Sociological Ambivalence and Family Ties: A Critical Perspective. *Journal of Marriage and Family* 64 (3), 558–567.
- Crompton, Rosemary (2006) Class and family. *The Sociological Review* 54(4), 658–677.
- Crul, Maurice & Vermeulen, Hans (2003) The Second Generation in Europe. *International Migration Review* 37 (4), 965–986.
- Crul, Maurice & Thompson, Mark (2007) The second generation in Europe and the United States. How is the transatlantic debate relevant for further research on the European second generation? *Journal of Ethnic and Migration Studies* 33 (7), 1025–1041.

- Davydova, Olga (2012) Venäjän lännestä Suomen itään. Sukupuolittunut maahanmuutto ja haurastuneet työmarkkinat. Teoksessa Suvi Keskinen & Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 72–100.
- Devine, Fiona & Savage, Mike (2005) The Cultural Turn, Sociology and Class Analysis. Teoksessa Fiona Devine & Mike Savage & John Scott & Rosemary Crompton (eds) *Rethinking Class. Culture, Identities and Lifestyles*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1–23.
- Donato, Katharine M. & Gabaccia, Donna & Holdaway, Jennifer & Manalansan, Martin & Pessar, Patricia R. (2006) A Glass Half Full? Gender in Migration Studies. *International Migration Review* 40(1), 3–26.
- Douglas, Mary (1990 [1966]) *Puhtaus ja vaara. Rituaalisen rajanvedon analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Dyer, Richard (1997) *White*. Lontoo: Routledge.
- Emerson, Robert M. & Fretz, Rachel I. & Shaw, Linda L. (2001) Participant Observation and Fieldnotes. Teoksessa Paul Atkinson & Amanda Coffey & Sara Delamont & John Lofland & Lyn Lofland (eds) *Handbook of Ethnography*. Lontoo: Sage, 352–368.
- Engelbrigetsen, Ada I. (2011) Ali's Disappearance: The Tension of Moving and Dwelling in the Norwegian Welfare Society. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37(2), 297–313.
- Erel, Umut (2011) Reframing migrant mothers as citizens. *Citizenship Studies* 15(6), 695–709.
- Erel, Umut (2010) Migrating Cultural Capital: Bourdieu in Migration Studies. *Sociology* 44(4), 642–660.
- Erel, Umut (2002) Reconceptualizing Motherhood: Experiences of Migrant Women from Turkey Living in Germany. Teoksessa Deborah Bryceson & Ulla Vuorela (eds) *The Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg, 127–146.
- Erola, Jani (2010) Luokkarakenne ja luokkiin samastuminen Suomessa. Teoksessa Jani Erola (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 27–44.
- Espiritu, Yen Le (2009) Emotions, Sex, Money: The Lives of Filipino Children of Immigrants. Teoksessa Nancy Foner (ed.) *Across Generations. Immigrant Families in America*. New York: New York University Press, 47–71.
- Espiritu, Yen Le (2001) “We Don't Sleep Around Like White Girls Do”: Family, Culture, and Gender in Filipina American Lives. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 26(2) 415–440.
- EU-MIDIS (2009) *European Union Minorities and Discrimination Survey. Main Results Report*. European Union Agency for Fundamental Rights. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/663-FRA-2011_EU_MIDIS_EN.pdf (Viitattu 17.4.2013.)
- Faist, Thomas (2008) Migrants as Transnational Development Agents: An Inquiry into the Newest Round of the Migration–Development Nexus. *Population, Space and Place* 14, 21–42.
- Fangen, Katrine (2007) Breaking Up the Different Constituting Parts of Ethnicity: The Case of Young Somalis in Norway. *Acta Sociologica* 50 (4), 401–414.
- Finch, Janet (2007) Displaying Families. *Sociology* 41(1), 65–81.
- Finch, Janet & Mason, Jennifer (1993) *Negotiating Family Responsibilities*. Lontoo:

- Routledge.
- Foner, Nancy (ed.) (2009) *Across Generations. Immigrant Families in America*. New York: New York University Press.
- Foner, Nancy (2009) Introduction: Intergenerational Relations in Immigrant Families. Teoksessa Nancy Foner (ed.) *Across Generations. Immigrant Families in America*. New York: New York University Press, 1–20.
- Foner, Nancy (1997) The Immigrant Family: Cultural Legacies and Cultural Changes. *International Migration Review* 31 (4), 961–974.
- Forsander, Annika (2007) Kotoutuminen sukupuolittuneille työmarkkinoille? Maahanmuuttajien työmarkkina-asema yli vuosikymmen Suomeen muuton jälkeen. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto, 312–334.
- Furlong, Andy & Cartmel, Fred (1997) *Young People and Social Change. Individualization and Risk in Late Modernity*. Buckingham: Open University Press.
- Gans, Herbert J. (2009) First generation decline: downward mobility among refugees and immigrants. *Ethnic and Racial Studies* 32 (9), 1658–1670.
- Gans, Herbert (1992) Second Generation Decline: Scenarios for the Economic and Ethnic Futures of the Post-1965 American Immigrants. *Ethnic and Racial Studies* 15 (2), 173–192.
- Gedalof, Irene (2003) Taking (a) Place: Female Embodiment and the Re-grounding of Community. Teoksessa Sara Ahmed & Claudia Castañeda & Anne-Marie Fortier & Mimi Sheller (eds) *Uprootings/Regroundings. Questions of Home and Migration*. Oxford: Berg, 91–112.
- Giddens, Anthony (1992) *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Gillis, John R. (1996) *A World of Their Own Making. Myth, Ritual, and the Quest for Family Values*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gillies, Val (2005) Raising the 'Meritocracy': Parenting and the Individualization of Social Class. *Sociology* 39 (5), 835–853.
- Glick, Jennifer E. (2010) Connecting Complex Processes: A decade of research on immigrant families. *Journal of Marriage and Family* 72 (3), 498–515.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina & Holland, Janet (2004) Ystäviä vai vihollisia? Tulkittoja tyttöjen vuorovaikutussuhteista koulussa. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 169–190.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2002) Becoming an Adult: Possibilities and Limitations – Dreams and Fears. *Young* 10 (2), 2–18.
- Gordon, Tuula & Holland, Janet & Lahelma, Elina (2000) *Making Spaces. Citizenship and Difference in Schools*. Lontoo: Macmillan.
- Goulborne, Harry & Solomos, John (2003) Families, Ethnicity and Social Capital. *Social Policy & Society* 2(4), 329–338.
- Grekula, Katja & Kouros, Kristiina (2010) *Selvitys maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten lähettämisestä vanhempien kotimaahan tai toiseen maahan väliaikaisesti kasvatettavaksi tai asumaan*. Helsinki: Ihmisoikeusliitto. http://www.ihmisoikeusliitto.fi/images/pdf_files/Selvitys_maahanmuuttajataustaiset%20lapset.pdf (Viitattu 28.2.2012.)

- Grillo, Ralph (2008) *The Family in Dispute: Insiders and Outsiders*. Teoksessa Ralph Grillo (ed.) *The Family in Question. Immigrant and Ethnic Minorities in Multicultural Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 15–35.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (1997) *The New Language of Qualitative Method*. Oxford: Oxford University Press.
- Hagelund, Anniken (2008) 'For Women and Children!' The Family and Immigration Politics in Scandinavia. Teoksessa Ralph Grillo (ed.) *The Family in Question. Immigrant and Ethnic Minorities in Multicultural Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 71–88.
- Haikkola, Lotta (2012) *Monipaikkainen nuoruus. Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Haikkola, Lotta (2011) Making Connections: Second-Generation Children and the Transnational Field of Relations. *Journal of Ethnic and Migrations Studies* 37(8), 1201–1217.
- Haikkola, Lotta (2010) Etnisyys, suomalaisuus ja ulkomaalaisuus toisen sukupolven luokittelussa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 106, 219–238.
- Hall, Stuart (1995) *The Whites of Their Eyes. Racist Ideologies and the Media*. Teoksessa Gail Dines & Jean M. Humez (eds) *Gender, Race and Class in Media. A Text Reader*. Lontoo: Sage, 89–93.
- Halonen, Mia (2009) Islam alakoulussa: koulu kaksisuuntaisen sopeutumisen kenttänä. *Nuorisotutkimus* 27 (3), 33–46.
- Harinen, Päivi (toim.) (2003) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 38. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Harinen, Päivi (2000) *Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 11. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Harinen, Päivi & Ronkainen, Jussi (2010) ”Uusi tuuli puhalttaa, painaa pilviin juuret”. Monikulttuuriset nuoret ja kulttuurisen erilaisuuden puolustus. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 106, 273–290.
- Harinen, Päivi & Honkasalo, Veronika & Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (toim.) (2009) *Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 91. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Harrikari, Timo (2008) *Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 87. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Hautaniemi, Petri (2004) *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 41. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Hautaniemi, Petri (2001) Ihonväri ja syrjintä nuoren somalimiehen arjessa. Teoksessa Anne Puuronen & Raili Välimaa (toim.) *Nuori ruumis*. Helsinki: Gaudeamus, 153–169.

- Heath, Anthony F. & Rothon, Catherine & Kilpi, Elina (2008) The Second Generation in Western Europe: Education, Unemployment, and Occupational Attainment. *Annual Review of Sociology* 34, 211–235.
- Heikkilä, Riie (2008) Puhuva ryhmä. Esimerkkitapaus ryhmähaastattelun käytöstä sosiaalietieteellisessä tutkimusasetelmassa. *Sociologia* 45(4), 292–305.
- Heinemann, Torsten & Lemke, Thomas (2013) Suspect Families: DNA Kinship Testing in German Immigration Policy. *Sociology* 47 (4), 810–826.
- Helne, Tuula (2002) *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Helsingin ulkomaalaisväestö vuonna 2013*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tilastoja 31. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Helsingin kaupunki (2010) *Muunkielisen väestön tasaisempi sijoittuminen eri kaupunginosiin ja hallintamuodoiltaan erilaisiin asuntoihin*. Toimenpideohjelma 18.6.2010. Helsinki: Helsingin kaupunki, Talous- ja suunnittelukeskus. http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/bd507b00407282f986fbb63ce15fc85f/Toimenpideohjelma_muunkielisen_v%C3%A4est%C3%B6n_sijoittuminen_18062010.pdf?MOD=AJPERES (Viitattu 2.5.2013.)
- Henderson, Sheila & Holland, Janet & McGrellis, Sheena & Sharpe, Sue & Thomson, Rachel (2007) *Inventing Adulthoods. A Biographical Approach to Youth Transitions*. Lontoo: Sage.
- Heyl, Barbara Sherman (2001) Ethnographic Interviewing. Teoksessa Paul Atkinson & Amanda Coffey & Sara Delamot & John Lofland & Lyn Lofland (eds) *Handbook of Ethnography*. Lontoo: Sage, 369–383.
- Hirsiaho, Anu (2005) *Shadow Dynasties. Politics of Memory and Emotions in Pakistani Women's Life-Writing*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hoikkala, Tommi (1993) *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Honkasalo, Veronika (2011) *Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 109. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Honkasalo, Veronika & Harinen, Päivi & Anttila, Reetta (2007) *Yhdessä vai yksin erilaisina? Monikulttuuristen nuorten arkea, ajatuksia ja ajankäyttöä*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 15. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/erilaisina.pdf> (Viitattu 19.10.2011.)
- Honkatukia, Päivi (1998) *Sopeutuvat tytöt? Sukupuoli, sosiaalinen kontrolli ja rikokset*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Honkatukia, Päivi & Suurpää, Leena (2007) *Nuorten miesten monikulttuurinen elämänkulku ja rikollisuus*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos & Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 80.
- hooks, bell (1990) *Yearning. Race, Gender, and Cultural Politics*. Boston: South End Press.
- Hübinette, Tobias & Lundström, Catrin (2011) Sweden after the Recent Election: The Double-Binding Power of Swedish Whiteness through the Mourning of the Loss of “Old Sweden” and the Passing of “Good Sweden”. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*. 19 (1), 42–52.

- Hutnyk, John (2005) Hybridity. *Ethnic and Racial Studies* 28 (1), 79–102.
- Huttunen, Laura (2010) Tiheä kontekstointi: haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 39–63.
- Huttunen, Laura (2009) Undoing and Redoing Home. The Bosnian War and Diasporic Home-Making. Teoksessa Hanna Johansson & Kirsi Saarikangas (eds) *Homes in Transformation. Dwelling, Moving, Belonging*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 216–236.
- Huttunen, Laura (2006) Bosnialainen diaspora ja transnationaali eletty tila. Teoksessa Tuomas Martikainen (toim.) *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 55–82.
- Huttunen, Laura (2005) Etnisyys. Teoksessa Anna Rastas & Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 117–160.
- Huttunen, Laura (2004) Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Newottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 134–154.
- Huttunen, Laura (2002) *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Huttunen, Laura & Löytty, Olli & Rastas, Anna (2005) Suomalainen monikulttuurisuus. Teoksessa Anna Rastas & Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 16–40.
- Häkkinen, Antti & Tervonen, Miika (2004) Ethnicity, Marginalization and Poverty in the 20th Century Finland. Teoksessa Vesa Puuronen & Antti Häkkinen & Anu Pylkkänen & Tom Sandlund & Reetta Toivanen (eds) *New Challenges for the Welfare Society*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 22–39.
- Högbäck, Riitta (2009) Ikioma lapsi vieraasta maasta: yhteisyys ja erot kansainvälisissä adoptioiperheissä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 162–190.
- INTERFACE (2008) *Immigrants and National Integration Strategies: Developing a Trans-European Framework for Analysing Cultural and Employment-Related Integration*. Eutin: CJD Eutin, The European Commission.
- Irwin, Sarah (2009) Family contexts, norms and young people's orientations: researching diversity. *Journal of Youth Studies* 12(4), 337–354.
- Irwin, Sarah & Elley, Sharon (2013) Parents' hopes and expectations for their children's future occupations. *The Sociological Review* 61 (1), 111–130.
- Isotalo, Anu (2007) "Did you see her standing at the marketplace?" Gender, gossip, and socio-spatial behavior of Somali girls in Turku, Finland. Teoksessa Abdi M. Kusow & Stephanie R. Bjork (eds) *From Mogadishu to Dixon. The Somali Diaspora in a Global Context*. Trenton: The Red Sea Press, 181–206.
- Isotalo, Anu (2006) Somalitytöt ja seksuaalisuuden kulttuuriset merkitykset. Teoksessa Taina Kinnunen & Anne Puuronen (toim.) *Seksuaalinen ruumis. Kulttuuritieteelliset lähestymistavat*. Helsinki: Gaudeamus, 109–126.

- Jaakkola, Magdalena (2009) *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987–2007*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Jallinoja, Riitta (2009a) Perhe yhdessä vapaa-aikana. Teoksessa Mirja Liikkanen (toim.) *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*. Helsinki: Gaudeamus, 49–77.
- Jallinoja, Riitta (2009b) Vieras perheessä: suhteen hahmotus. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 11–31.
- Jallinoja, Riitta (2006) *Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jallinoja, Riitta (2000) *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- Jallinoja, Riitta & Widmer, Eric D. (2011) Introduction. Teoksessa Riitta Jallinoja & Eric D. Widmer (eds) *Families and Kinship in Contemporary Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 3–12.
- Jasinskaja-Lahti, Inga (2000) *Psychological acculturation and adaptation among Russian-speaking immigrant adolescents in Finland*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Johansson, Hanna & Saarikangas, Kirsi (2009) Introduction. Ambivalent Home. Teoksessa Hanna Johansson & Kirsi Saarikangas (eds) *Homes in Transformation. Dwelling, Moving Belonging*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–35.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2002) Diskursianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskursianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 54–97.
- Jokinen, Arto (2004) Diskursianalyysin kourissa. Sotilasteksteissä muotoutuva miehisuus. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.): *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 191–208.
- Jokinen, Eeva (2004) Kodin työt, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys. Teoksessa Eeva Jokinen & Marja Kaskisaari & Maritta Husso (toim.) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 285–304.
- Jokinen, Eeva (2005) *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Riku (2009) 8-vuotias somalityttö paiskattiin junasta Espoon keskuksessa. *Helsingin Sanomat* 13.5.2009.
- Joronen, Tuula (2007) Työmarkkinoiden monenlaiset maahanmuuttajanaiset: Haaste suomalaiselle sukupuolijärjestelmälle. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto, 285–311.
- Juhila, Kirsi (2002) Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskursianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2010) *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.
- Järvinen, Tero (2001) Koulutusjärjestelmän yksilöllistyminen ja valinnan vapaus. Teoksessa Tapio Kuure (toim.) *Aikuistumisen pullonkaulat*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 16 & Nuorisosaian neuvottelukunta & Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 52–59.
- Järvinen, Tero & Vanntaja, Markku (2006) Koulupudokkaiden työurat. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (1), 14–22.
- Kahma, Nina (2010) Keskiluokan valossa. Suomalaisten luokkasamastuminen empiirisessä tarkastelussa. *Sosiologia* 47(2), 81–96.
- Kahma, Nina (2011) *Yhteiskuntaluokka ja maku*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Kao, Grace (2004) Parental Influences on the Educational Outcomes of Immigrant Youth. *International Migration Review* 38(2), 427–449.
- Kao, Grace & Thompson, Jennifer S. (2003) Racial and Ethnic Stratification in Educational Achievement and Attainment. *Annual Review of Sociology* 29, 417–442.
- Kasinitz, Philip & Mollenkopf, John H. & Waters, Mary C. & Holdaway, Jennifer (2008) *Inheriting the City. The Children of Immigrants Come of Age*. New York: Russell Sage Foundation.
- Kautto, Virpi (2009) Ootsä mun kaa? Ystävyys monikulttuuristen nuorten arjessa. Teoksessa Päivi Harinen & Veronika Honkasalo & Anne-Mari Souto & Leena Suurpää (toim.) *Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 91. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 62–75.
- Kela (2013) Opiskelijat. Opintotuki. Opintoraha. Määrä. http://www.kela.fi/opintoraha_maara (Viitattu 14.11.2011.)
- Kelhä, Minna (2009) *Vääränikäisiä äitejä? Ikä ja äitiyden yhteiskunnalliset ehdot*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kelhä, Minna (2008) Äitiys, luokka ja ikä. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 82–100.
- Keskinen, Suvi (2012) Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalin kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Teoksessa Suvi Keskinen & Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 291–320.
- Keskinen, Suvi (2009) ‘Honour-related Violence’ and Nordic Nation Building. Teoksessa Suvi Keskinen & Salla Tuori & Sari Irni & Diana Mulinari (eds) *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Surrey: Ashgate, 257–272.
- Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana (2012) Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa Suvi Keskinen & Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 7–35.
- Ketokivi, Kaisa (2009) Torjuttu autonomia: lapsuudenperheen vieraantuneet siteet ja aikuisten lasten vaihtoehtoiset elämänpolut. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 32–62.
- Ketokivi, Kaisa (2005) Aikuistumisen ja perheen perustamisen ristiriidat pidentyneessä nuoruudessa. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) *Polkua ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 56. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 100–137.
- Ketola, Kimmo (2010) Uskontotilanteen muutos ja suomalaisten suhtautuminen eri uskontoihin. Teoksessa Tuomas Martikainen & Ville Jalovaara (toim.) *Religionens återkomst. Brytningspunkter i kyrkan, religionen och kulturen – Uskonnon ylösnousemus. Kyrkon, uskonnon ja kulttuurin murros*. Helsinki: Magma, 40–51.
- Kibria, Nazli (2009) “Marry into a Good Family”. Transnational Reproduction and Intergenerational Relations in Bangladeshi American Families. Teoksessa Nancy Foner (ed.) *Across Generations. Immigrant Families in America*. New York: New York University Press, 98–113.

- Kilpi-Jakonen, Elina (2011) Continuation to upper secondary education in Finland: Children of immigrants and the majority compared. *Acta Sociologica* 54 (1), 77–106.
- Kilpi, Elina (2010) The Education of Children of Immigrants in Finland. Sosiologian julkaisematon väitöskirja. Oxfordin yliopisto.
- Kivijärvi, Antti (2013) Fragility of Leisure Ties between Ethnic Minority and Majority Youth – an Empirical Case from Finland. *Leisure Studies*.
- Kivinen, Osmo & Rinne, Risto (1995) *Koulutuksen periytyvyys. Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Kochuyt, Thierry (2004) Giving away one's poverty. On the consumption of scarce resources with the family. *The Sociological Review* 52 (2), 139–161.
- Kortteinen, Matti (1982) *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Otava.
- Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko (2012) Millä tavoin huono-osaisuus periytyy? Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127 & Nuorisosaian neuvottelukunta, 153–167.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998) *Työtön: tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Helsinki: Tammi.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari (2006) Miten Helsingin käykään? *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (2), 137–145.
- Kosonen, Liisa (2010) *Growing Up Vietnamese in Finland: Looking Back 12 Years Later. The Well-Being and Sociocultural Adaptation of Vietnamese as Children or Adolescents and as Young Adults*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kotanen, Riikka (2013) *Näkymättömästä näkökulmaksi. Parisuhdeväkivallan uhrit ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kuortti, Joel (2007) Jälkikolonialisia käännoiksiä. Teoksessa Joel Kuortti & Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 11–26.
- Kurki, Tuuli (2008) Sukupuolittuneita ja rodullistettuja koulutusreittejä. Maahanmuuttajataustaiset tytöt siirtymässä toisen asteen koulutuksiin. *Nuorisotutkimus* 26 (4), 26–51.
- Kuula, Arja (2006) *Tutkimuseetiikka. Aineiston bankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Kwak, Kyunghwa (2003) Adolescents and Their Parents: A Review of Intergenerational Family Relations for Immigrant and Non-Immigrant Families. *Human Development* 46 (2–3), 115–136.
- Käyhkö, Mari (2011) Vieras omassa perheessä. Koulussa hyvin menestyneiden tyttöjen koulunkäynti työläisperheessä. *Kasvatus* 42 (5), 415–426.
- Käyhkö, Mari (2006) *Siivoojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Könönen, Jukka (2012) Prekaari työvoima ja työn uudet hierarkiat metropolissa. Ulko-maalaiset matalapalkkaisilla palvelualoilla. *Sosiologia* 49 (3), 190–205.
- Lahelma, Elina & Gordon, Tuula (2008) Resources and (in(ter))dependence. Young people's reflections on parents. *Young* 16 (2), 209–226.
- Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386> (Viitattu 31.1.2013.)

- Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna (2010) Lapsiperheiden toimeentulo lamasta lamaan. Teoksessa Marja Vaarama & Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 198–215.
- Lammi-Taskula, Johanna & Bardy, Marjatta (2009) Vanhemmuuden ilot ja murheet. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 60–67.
- Lamont, Michele (1992) *Money, Morals and Manners: The Culture of the French and the American Upper-Middle Class*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lappalainen, Sirpa (2007) Johdanto. Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Sirpa Lappalainen & Pirkko Hynninen & Tarja Kankkunen & Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohdiana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 9–14.
- Lareau, Anette (2003) *Unequal Childhoods. Class, Race, and Family Life*. Berkeley: University of California Press.
- Lauglo, Jon (2000) Social Capital Trumping Class and Cultural Capital? Engagement with School among Immigrant Youth. Teoksessa Stephen Baron & John Field & Tom Schuller (eds) *Social Capital. Critical Perspectives*. New York: Oxford University Press, 142–167.
- Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (2007) Suomiko toista maata? Teoksessa Joel Kuortti & Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 105–118.
- Lepola, Outi (2000) *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Levitt, Peggy (2009) Roots and Routes: Understanding the Lives of the Second Generation Transnationally. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35(7), 1225–1242.
- Levitt, Peggy & Glick Schiller, Nina (2004) Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society. *International Migration Review* 38 (3), 1002–1039.
- Li, Guofang (2008) Parenting practices and schooling: the way class works for new immigrant groups. Teoksessa Lois Weis (ed.) *The Way Class Works. Readings on School, Family, and the Economy*. New York: Routledge.
- Liebkind, Karmela & Mannila, Simo & Jasinskaja-Lahti, Inga & Jaakkola, Magdalena & Kyntäjä, Eve & Reuter, Anni (2004) *Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Linnanmäki, Suvi (2009) Maahanmuuttajat ja toimeentulotuki Helsingissä 2007. Teoksessa Vesa Keskinen & Markus Laine & Martti Tuominen & Tynne Hakkarainen (toim.) *Kaupunkiköyhyyden monet kasvot. Näkökulmia helsinkiläiseen huono-osaisuuteen*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 143–156.
- Linnanmäki-Koskela, Suvi & Niska, Ari (2010) Maahanmuuttajien integroituminen Suomen omistusasunto- ja työmarkkinoille – Invandrarnas integration på den finländska ägarbostads- och arbetsmarknaden. *Kvartti* 10 (2), 51–63.
- Luttrell, Wendy (2008) The two-in-oneness of class. Teoksessa Weis, Lois (ed.) *The Way Class Works. Readings on School, Family, and the Economy*. Lontoo: Routledge, 60–76.
- Lutz, Helma & Herrera Vivar, Maria Teresa & Supik, Linda (2011) *Framing Intersectionality: An Introduction*. Teoksessa Helma Lutz & Maria Teresa Herrera Vivar & Linda Supik (eds) *Framing Intersectionality. Debates on a Multi-Faceted Concept in Gender Studies*.

- Farnham: Ashgate, 1–22.
- Maahanmuuttovirasto (2013) *Perheenjäsenen luokse Suomeen*. [http://migri.fi/perheenjase-
nen_luokse_suomeen](http://migri.fi/perheenjase-
nen_luokse_suomeen) (Viitattu 31.1.2013.)
- Maasilta, Mari & Rahrkonen, Juho & Raittila, Pentti (2008) *Islam suomalaisissa joukko-
viestimissä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Mahler, Sarah & Pessar, Patricia (2006) Gender Matters: Ethnographers Bring Gender
from the Periphery toward the Core of Migration Studies. *International Migration
Review* 40(1), 27–63.
- Malkki, Liisa (2012) *Kulttuuri, paikka ja muuttoliike*. Tampere: Vastapaino.
- Manalansan, Martin (2006) Queer Intersections: Sexuality and Gender in Migration
Studies. *International Migration Review* 40 (1), 224–249.
- Marjeta, Maarit (2001) *Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa. Somalinaiset, perhe ja muutos*.
Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Markkanen, Sanna (2010) Toisen sukupolven koulumenestyksen ymmärtäminen ja tutkimi-
nen Suomessa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto
ja sukupolvet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto/
Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 106, 133–148.
- Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.) (2010a) *Maahanmuutto ja sukupolvet*.
Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotut-
kimusseura, julkaisuja 106.
- Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (2010b) Johdanto. Sukupolvet maahanmuuttaja-
tutkimuksessa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto
ja sukupolvet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto/
Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 106, 9–43.
- Martikainen, Tuomas (2007) Maahanmuuttajaväestön sukupuolittuneisuus, perheellisty-
minen ja sukupolvisuus. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.)
Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, 38–67.
- Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (2007) Maahanmuuttajanaiset: Käsitteet,
tutkimus ja haasteet. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.)
Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, 15–37.
- Martikainen, Tuomas & Sintonen, Teppo & Pitkänen, Pirkko (2006) Ylirajainen liikkuvuus
ja etniset vähemmistöt. Teoksessa Tuomas Martikainen (toim.) *Ylirajainen kulttuuri:
Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–41.
- Matyska, Anna (2011) Tunteet ja taloudellinen apu transnationaalissa perheessä. *Sosiologia*
48(3), 209–220.
- McNay, Lois (1999) Gender, Habitus and the Field: Pierre Bourdieu and the Limits of
Reflexivity. *Theory, Culture & Society* 16 (1), 95–117.
- Metso, Tuija (2004) *Koti, koulu ja kasvatus – kohtaamisia ja rajankäyntejä*. Helsinki: Suomen
Kasvatustieteellinen Seura.
- Mietola, Reetta & Lappalainen, Sirpa (2005) ”Hullunkurisia perheitä”. Perheen saamat
merkitykset kasvatuksen kentällä. Teoksessa Tomi Kiilakoski & Tuukka Tomperi &
Marjo Vuorikoski (toim.) *Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen
mahdollisuus*. Tampere: Vastapaino, 112–135.
- Modood, Tariq (2004) Capitals, Ethnic Identity and Educational Qualifications. *Cultural*

- Trends* 13(2), 87–105.
- Mohanty, Chandra Talpade (1999 [1984]) Lännen silmien alla. Feministinen tutkimus ja kolonialistiset diskurssit. Teoksessa Jaana Airaksinen & Tuula Ripatti (toim.) *Rotunaisia ja feminismejä. Nais- ja kehitystutkimuksen risteyskohtia*. Tampere: Vastapaino, 229–273.
- Morgan, David H. J. (1996) *Family Connections. An Introduction to Family Studies*. Cambridge: Polity Press.
- Moring, Anna (2013) *Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Mulinari, Diana (2007) Women friendly? Understanding gendered racism in Sweden. Teoksessa Kari Melby & Anne-Birte Ravn & Christina Carlsson (eds) *Gender equality and welfare politics in Scandinavia: the limits of political ambition?* Bristol: Policy, 167–182.
- Mulinari, Diana & Keskinen, Suvi & Irni, Sari & Tuori, Salla (2009) Introduction: Post-colonialism and the Nordic Models of Welfare and Gender. Teoksessa Suvi Keskinen & Salla Tuori & Sari Irni & Diana Mulinari (eds) *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Ashgate, Surrey, 1–16.
- Murphy, Elizabeth & Dingwall, Robert (2001) The Ethics of Ethnography. Teoksessa Paul Atkinson & Amanda Coffey & Sara Delamont & John Lofland & Lyn Lofland (eds) *Handbook of Ethnography*. Lontoo: Sage, 339–351.
- Mykkänen, Johanna & Aalto, Ilana (2010) *Isyyden ihanteet, arki ja kokemukset. Raportti isyyden tutkimuksesta Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 34. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/isyydenihanteet.pdf> (Viitattu 2.3.2012.)
- Myllyniemi, Sami (2009) *Aika vapaalla. Nuorten vapaa-aikatutkimus 2009*. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 92 & Nuorisosiain neuvottelukunta.
- Myrskylä, Pekka (2012) *Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret?* Helsinki: Elinkeinoelämän Valtuuskunta.
- Myrskylä, Pekka (2011) *Nuoret työmarkkinoiden ja koulutuksen ulkopuolella*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Mäkelä, Klaus (1985) Kulttuurisen muuntelun yhteisöllinen rakenne Suomessa. *Sociologia* 22 (4), 247–260.
- Naumanen, Päivi & Silvennoinen, Heikki (2010) Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa Jani Erola (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 67–88.
- Niemelä, Anna (2005) Nuorena äidiksi – vauhdilla aikuisuuteen? Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta esimässä*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 56. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 169–195.
- Niemelä, Heli (2003) Erottautumista ja ystävyyttä. Somalia-laistyttöjen käsityksiä ja kokemuksia suomalaisista tytöistä. Teoksessa Päivi Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 38. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 91–121.
- Nikunen, Kaarina (2012) Sukupuolituneet mediakuvastot ja yllirajainen kokemus maahanmuuttajanuorten arjessa. Teoksessa Suvi Keskinen & Jaana Vuori & Anu Hirsiaho

- (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 155–173.
- Näre, Lena (2010) Sri Lankan Men Working as Cleaners and Carers: Negotiating Masculinity in Naples. *Men and Masculinities* 13 (1), 65–86.
- Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.
- Oinas, Elina (2004) Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 209–227.
- Oksanen, Saara (2010) Nuoret somalalaiset sukupuolen ja etnisyyden rajoja etsimässä. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 106, 239–256.
- Olwig, Karen Fog (2011) 'Integration': Migrants and Refugees between Scandinavian Welfare Societies and Family Relations. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37(2), 179–196.
- Ong, Aihwa (2003) *Buddha Is Hiding. Refugees, Citizenship, The New America*. Berkeley: University of California Press.
- Parreñas, Rhacel Salazar (2008) *The Force of Domesticity. Filipina Migrants and Globalization*. New York: New York University Press.
- Pels, Trees & de Haan, Mariëtte (2007) Socialization practices of Moroccan families after migration: a reconstruction in an 'acculturative arena'. *Young* 15 (1), 71–90.
- Peltola, Marja (2010) Ulossuljettu keskiluokka? Maahanmuuttajataustaiset nuoret, perhe ja yhteiskunnallinen asema. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 106, 66–83.
- Peltola, Marja (2009) *Intergenerational Relations in Families with immigrant Background. Report on Family Interviews for Project INTERFACE*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Web publications 24. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/interface.pdf> (Viitattu 16.4.2013.)
- Peltola, Marja & Honkasalo, Veronika (2010) Monikulttuuriset perheet sukupolvisuhteina ja kontrollin kohteina. Teoksessa Anu-Hanna Anttila & Kristiina Kuussaari & Tiina Puhakka (toim.) *Ohipuhuttu nuoruus. Nuorten elinolot -vuosikirja 2010*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Nuorisosaian neuvottelukunta, 119–131.
- Pentikäinen, Merja (2005) *Loputon matka. Vietnamlalaisten ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta*. Helsinki: Työministeriö.
- Perho, Sini (2010) *Rasistisuus nuorten yhteisöissä. Tutkimus vuosituhannen vaihteen Joensuuista*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisu 103. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Pehkuri, Timo (2007) Teoria ja yleistämisen kriteerit. Teoksessa Markus Laine & Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus, 130–148.

- Phoenix, Ann (2005) Remembered Racialization: Young People and Positioning in Different Understandings. Teoksessa Karim Murji & John Solomos (eds) *Racialization. Studies in Theory and Practice*. Oxford: Oxford University Press, 103–122.
- Phoenix, Ann (1995) Young People: Nationalism, Racism and Gender. Teoksessa Helma Lutz & Ann Phoenix & Nira Yuval-Davis (eds) *Crossfires. Nationalism, Racism and Gender in Europe*. Lontoo: Pluto Press, 26–47.
- Phoenix, Ann & Husain, Fatima (2007) *Parenting and ethnicity*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Pietilä, Ilkka (2010) Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 212–241.
- Piper, Nicola (2006) Gendering the Politics of Migration. *International Migration Review* 40 (1), 133–164.
- Portes, Alejandro & Rumbaut, Rubén G. (2001) *Legacies. The Story of the Immigrant Second Generation*. Berkeley: University of California Press.
- Portes, Alejandro & Zhou, Min (1993) The New Second Generation: segmented assimilation and its variants. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 539 (1), 74–96.
- Prieur, Annick (2002) Gender remix. On gender constructions among children of immigrants in Norway. *Ethnicities* 2 (1), 53–77.
- Purhonen, Semi & Gronow, Jukka & Rahkonen, Keijo (2011) Highbrow culture in Finland: Knowledge, taste and participation. *Acta Sociologica* 54 (4), 385–402.
- Pylkkänen, Elina (2009) Yksinhuoltajaperheiden rankempi taakka. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 94–103.
- Pöllänen, Pirjo (2007) Työllistymisen mahdollisuudet ja työn merkitys venäjänkielisille maahanmuuttajajenaisille Pohjois-Karjalassa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajajenaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto, 359–378.
- Pösö, Tarja (2008) Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Gaudeamus & Palmenia, 93–107.
- Rastas, Anna (2013) Nimeämisen politiikka ja rasismien rajaamat sosiaaliset suhteet. Teoksessa Mikko Lehtonen (toim.) *Liikkuva maailma. Liike, raja, tieto*. Tampere: Vastapaino, 153–175.
- Rastas, Anna (2010) Haastatteluaiaineistojen monet tehtävät etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 64–89.
- Rastas, Anna (2007a) Neutraalisti rasistinen? Erään sanan politiikkaa. Teoksessa Joel Kuortti & Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 119–141.
- Rastas, Anna (2007b) *Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Tampere: Tampere University Press & Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 78.

- Rastas, Anna (2005a) Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 78–102.
- Rastas, Anna (2005b) Racializing categorization among young people in Finland. *Young* 13 (2), 147–166.
- Rastas, Anna (2004) Miksi rasismien kokemuksista on niin vaikea puhua? Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 33–55.
- Rastas, Anna (2002) Katseilla merkityt, silmännähdet erilliset. Lasten ja nuorten kertomuksia rodullistavista katseista. *Nuorisotutkimus* 20(3), 3–17.
- Reay, Diane (2005) Beyond Consciousness? The Psychic Landscape of Social Class. *Sociology* 39 (5), 911–928.
- Reay, Diane & Hollingworth, Sumi & Williams, Katya & Crozier, Gill & Jamieson, Fiona & James, David & Beedell, Phoebe (2007) 'A Darker Shade of Pale?' Whiteness, the Middle Classes and Multi-Ethnic Inner City Schooling. *Sociology* 41(6), 1041–1060.
- Reay, Diane & Lucey, Helen (2003) The Limits of Choice: Children and Inner City Schooling. *Sociology* 37 (1), 121–142.
- Reuter, Anni & Kyntäjä, Eve (2006) Kansainvälinen avioliitto ja stigma. Teoksessa Tuomas Martikainen (toim.) *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 104–125.
- Ribbens McCarthy, Jane (2012) The powerful relational language of 'family': togetherness, belonging and personhood. *The Sociological Review* 60 (1), 68–90.
- Ribbens McCarthy, Jane & Edwards, Rosalind & Gillies, Val (2003) *Making families. Moral tales of parenting and step-parenting*. Durham: Sociologypress.
- Roksa, Josipa & Potter, Daniel (2011) Parenting and Academic Achievement: Intergenerational Transmission of Educational Advantage. *Sociology of Education* 84 (4), 299–321.
- Rottmann, Susan B. & Ferree, Myra Marx (2008) Citizenship and Intersectionality: German Feminist Debates about Headscarf and Antidiscrimination Laws. *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society* 15(4), 481–513.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9–36.
- Rönkä, Anna & Sallinen, Marjukka (2008) Murrosikäisen perhesuhteet: muutoksia ja jännitteitä. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Norko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Gaudeamus & Palmenia, 43–67.
- Saarinen, Aino (2007) Venäläiset maahanmuuttajat ”naisystävällisessä” Pohjolassa. Kansalaisuus ja stigmatisoitunut identiteetti. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto, 125–146.
- Said, Edward (2003 [1978]) *Orientalism*. Lontoo: Penguin Books.
- Sallinen, Marjukka (2005) Nuoret perheessä. Päiväkirjatutkimus perheen arjesta työsäikäyvien vanhempien ja heidän kouluikäisten lastensa kokemana. Teoksessa Terhi-Anna Wilska & Jaana Lähtenmaa (toim.) *Kultainen nuoruus. Kurkistuksia nuorten hyvinvointiin ja sen tutkimiseen*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran

- verkkojulkaisusarja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 82–98. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/kultainennuoruus.pdf> (Viitattu 16.4.2013.)
- Salonen, Reetta (2005) Milloin omaan kotiin? Aikuistumisen vastuu Suomessa ja Espanjassa. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 56. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 66–99.
- Savage, Mike & Bagnall, Gaynor & Longhurst, Brian (2001) Ordinary, Ambivalent and Defensive: Class Identities in the Northwest of England. *Sociology* 35 (4), 875–892.
- Savage, Mike (2003) A New Class Paradigm? Review Essay. *British Journal of Sociology of Education* 24(4), 535–541.
- Sayad, Abdelmalek (2004) *The Suffereing of the Immigrant*. Cambridge: Polity.
- Sayer, Andrew (2005) *The Moral Significance of Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sennett, Richard & Cobb, John (1993 [1972]): *The Hidden Injuries of Class*. New York: W. W. Norton & Company.
- Sernhede, Ove (2007) *AlienNation is my Nation. Hiphop och unga mäns utanförskap i det nya Sverige*. Tukholma: Ordfront.
- Sevón, Eija & Notko, Marianne (2008) Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Gaudeamus & Palmenia, 13–26.
- Siim, Pihla (2007) Äidit ja heidän lapsensa: Perhesuhteista neuvottelua ylijärjaisissa perheissä. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto, 218–244.
- Silva, Elizabeth B. (2005) Gender, home and family in cultural capital theory. *British Journal of Sociology* 56(1), 83–103.
- Silva, Elisabeth B. & Smart, Carol (1999) The “New” Practices and Politics of Family Life. Teoksessa Elisabeth B. Silva & Carol Smart (eds) *The New Family?* Lontoo: Sage, 1–13.
- Sisäasiainministeriö (2011) *Maahanmuuton vuosikatsaus 2011*. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Skeggs, Beverley (2004) *Class, Self, Culture*. Lontoo: Routledge.
- Skeggs, Beverley (2001) Feminist Ethnography. Teoksessa Paul Atkinson & Amanda Coffey & Sara Delamot & John Lofland & Lyn Lofland (eds) *Handbook of Ethnography*. Lontoo: Sage, 426–442.
- Skeggs, Beverley (1997) *Formations of Class and Gender. Becoming Respectable*. Lontoo: Sage.
- Smart, Carol (2007) *Personal Life. New directions in sociological thinking*. Cambridge: Polity Press.
- Smart, Carol & Neale, Bren (1999) *Family Fragments?* Cambridge: Polity Press.
- Souto, Anne-Mari (2011) *Arkipäivän rasismi koulussa. Etnografisen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 110. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Spivak, Gayatri (1988) Can the Subaltern Speak? Teoksessa Cary Nelson & Lawrence Grossber (eds) *Marxism and the Interpretation of Culture*. Urbana: University of Illinois Press.
- Stepien, Anna (2008) The Dream of Family: Muslim Migrants in Austria. Teoksessa Ralph Grillo (ed.) *The Family in Question. Immigrant and Ethnic Minorities in Multicultural*

- Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 165–185.
- Strandbu, Åse (2005) Identity, embodied culture and physical exercise. Stories from Muslim girls in Oslo with immigrant backgrounds. *Young* 13(1), 27–45.
- Suárez-Orozco, Carola & Suárez-Orozco, Marcel (2001) *Children of Immigration*. Cambridge: Harvard University Press.
- Suárez-Orozco, Carola & Qin, Desirée Baolian (2006) Gendered Perspectives in Psychology: Immigrant Origin Youth. *International Migration Review* 40(1), 165–198.
- Sulkunen, Pekka (1990) Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Suomen virallinen tilasto (SVT)(2011a) *Väestörakenne. Laatuseloste: Väestörakenne 2011*. Helsinki: Tilastokeskus. http://tilastokeskus.fi/til/vaerak/2011/01/vaerak_2011_01_2012-11-30_laa_001_fi.html (Viitattu: 31.1.2013.)
- Suomen virallinen tilasto (SVT)(2011b) *Perheet. Liitetaulukko 5. Lapsiperheet vanhempien kielen mukaan 31.12.2011*. Helsinki: Tilastokeskus. http://tilastokeskus.fi/til/perh/2011/02/perh_2011_02_2012-11-09_tau_005_fi.html (Viitattu: 9.8.2013.)
- Suomen virallinen tilasto (SVT)(2011c) *Perheet. Liitetaulukko 3. Lapsiperheet tyypeittäin 1950–2011*. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/perh/2011/perh_2011_2012-05-25_tau_003_fi.html (Viitattu: 31.1.2013.)
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2013a) *Väestörakenne*. Taustamaa ja syntyperä iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2012. Helsinki: Tilastokeskus. http://193.166.171.75/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp (Viitattu: 21.10.2013.)
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2013b) *Väestörakenne*. Kansalaisuus iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2011. Helsinki: Tilastokeskus. http://193.166.171.75/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp (Viitattu 7.2.2013.)
- Suomen virallinen tilasto (SVT)(2013c) *Käsitteet ja määritelmät*. Perhe. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html> (Viitattu: 31.1.2013.)
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2013d) *Koulutukseen hakeutuminen*. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/khak/tau.html> (Viitattu 12.2.2013.)
- Sutela, Hanna (2013) *Määräaikainen työ ja perheellistyminen Suomessa 1984–2008*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Suurpää, Leena (2002) *Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 28. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Sverdljuk, Jana (2009) Contradicting the ‘Prostitution Stigma’: Narratives of Russian Migrant Women Living in Norway. Teoksessa Suvi Keskinen & Salla Tuori & Sari Irni & Diana Mulinari (eds) *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Surrey: Ashgate, 137–153.
- Säävälä, Minna (2012) The Burden of Difference? School Welfare Personnel’s and Parents’ Views on Wellbeing of Migrant Children in Finland. *Finnish Yearbook of Population Research XLVII*. Helsinki: Väestöliitto, 31–50.
- Thomas, William I. & Znaniecki, Florian (1918–20) *The Polish Peasant in Europe and America. Monograph of an Immigrant Group*. Boston: Richard G. Badger, Gorham Press.
- Thomson, Mark & Crul, Maurice (2007) The Second Generation in Europe and the United

- States. How is the transatlantic debate relevant for further research on the European second generation? *Journal of Ethnic and Migration Studies* 33(7), 1025–1041.
- Thomson, Rachel & Holland, Janet & McGrellis, Sheena & Bell, Robert & Henderson, Sheila & Sharpe, Sue (2004) Inventing adulthoods: a biographical approach to understanding youth citizenship. *The Sociological Review* 52 (2), 218–239.
- Thomson, Rachel & Henderson, Sheila & Holland, Janet (2003) Making the Most of What You've Got? Resources, Values and Inequalities in Young Women's Transitions to Adulthood. *Educational Review* 55(1), 33–46.
- Tiilikainen, Marja (2011) Failed Diaspora: Experiences of *dhaqan celis* and mentally ill returnees in Somaliland. *Nordic Journal of African Studies* 20 (1), 71–89.
- Tiilikainen, Marja (2008) *Menestyvät maahanmuuttajanaiset*. Helsinki: Väestöliitto.
- Tiilikainen, Marja (2007) Somalialäidit ja transnationaali perhe. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto, 266–284.
- Tiilikainen, Marja (2003) *Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna (2005) Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 9–21.
- Tolonen, Tarja (2013) Youth Cultures, Lifestyles and Social Class in Finnish Contexts. *Young* 21 (1): 55–75.
- Tolonen, Tarja (2010) Yhteiskuntaluokan ja paikallisuuden merkitys nuorten ryhmien ja tyylien muotoutumisessa. *Nuorisotutkimus* 28 (2), 3–22.
- Tolonen, Tarja (2008a) Menestys, pärjääminen ja syrjäytyminen. Nuorten elämäntyylit ja luokkaerot. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 83, 226–254.
- Tolonen, Tarja (2008b) Success, coping and social exclusion in transitions of young Finns. *Journal of Youth Studies* 11 (2), 233–249.
- Tolonen, Tarja (toim.) (2008) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 83.
- Tolonen, Tarja (2002) Suomalaisuus, tavallisuus ja sukupuoli nuorten näkemyksissä. Teoksessa Tuula Gordon & Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.) *Suomineiton hei! Kansalaisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 246–266.
- Tolonen, Tarja (2001) *Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tolonen, Tarja & Palmu, Tarja (2007) Etnografia, haastattelu ja (valta)positiot. Teoksessa Sirpa Lappalainen & Pirkko Hynninen & Tarja Kankkunen & Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 89–112.
- Tuori, Salla (2009a) *The Politics of Multicultural Encounters. Feminist Postcolonial Perspectives*. Turku: Åbo Akademi University Press.
- Tuori, Salla (2009b) Postcolonial and Queer Reading of 'Migrant Families' in the Context of Multicultural Work. Teoksessa Suvi Keskinen & Salla Tuori & Sari Irni & Diana Mulinari (eds) *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Surrey: Ashgate, 155–169.

- Tuori, Salla (2007) Cooking Nation. Gender Equality and Multiculturalism as Nation-building Discourses. *European Journal of Women's Studies* 14(1), 21–35.
- Turney, Kristin & Kao, Grace (2009) Barriers to School Involvement: Are Immigrant Parents Disadvantaged? *The Journal of Educational Research* 102(4), 257–271.
- Turtiainen, Pirjo & Karvonen, Sakari & Rahkonen, Ossi (2007) All in the Family? The Structure and Meaning of Family Life among Young People. *Journal of Youth Studies* 10(4), 477–493.
- Tähtinen, Juhani & Broberg, Mari & Forssén, Katja & Hakovirta, Mia (2004) Family Resources as Positive Factors and Risk Factors for Young Children's Well-Being. Teoksessa Vesa Puuronen & Antti Häkkinen & Anu Pylkkänen & Tom Sandlund & Reetta Toivanen (eds) *New Challenges for the Welfare Society*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 257–274.
- Ulkomaalaislaki 30.4.2004/310*. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301> (Viitattu 31.1.2013.)
- Valtonen, Anu (2005) Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 223–241.
- Vehkalahti, Kaisa & Rutanen, Niina & Lagström, Hanna & Pösö, Tarja (2010) Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa Hanna Lagström & Tarja Pösö & Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 101. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 10–23.
- Vertovec, Stephen (2009) *Transnationalism*. Lontoo: Routledge.
- Vilkama, Katja (2011) *Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Vincent, Carol & Ball, Stephen J. (2007) 'Making up' the Middle-Class Child: Families, Activities and Class Dispositions. *Sociology* 41 (6), 1061–1077.
- Virtanen, Hanna & Vilkama, Katja (2008) Somalien asuminen pääkaupunkiseudulla. Suurperheiden arki suomalaisissa lähiöissä. Teoksessa Tuomas Martikainen & Tuula Sakaranaho & Marko Juntunen (toim.) *Islam Suomessa. Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 132–156.
- Vuorela, Ulla (2002) Transnational Families: Imagined and Real Communities. Teoksessa Deborah Bryceson & Ulla Vuorela (eds) *The Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks*. New York: Berg, 63–82.
- Vuori, Jaana (2012) Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa Suvik Keskinen & Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 235–262.
- Vuori, Jaana (2009) Guiding Migrants to the Realm of Gender Equality. Teoksessa Suvik Keskinen & Salla Tuori & Sari Irni & Diana Mulinari (eds) *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Surrey: Ashgate, 207–223.
- Vuori, Jaana (2007) Perheen nimissä. Maahanmuuttajien opastusta tasa-arvoon. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 128–167.
- Vuori, Jaana (2001) *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantun-*

- tijoiden kirjoituksissa*. Tampere: Tampere University Press.
- Väänänen, Ari & Toivanen, Minna & Aalto, Anna-Mari & Bergbom, Barbara & Härkäpää, Kristiina & Jaakkola, Magdalena & Koponen, Päivikki & Koskinen, Seppo & Kuusio, Hannamaria & Lindström, Kari & Malin, Maili & Markkula, Heli & Mertaniemi, Heli & Peltola, Ulla & Seppälä, Ullamaija & Tiitinen, Eveliina & Vartia-Väänänen, Maarit & Vuorenmaa, Maritta & Vuorento, Mirkka & Wahlbeck, Kristian (2009) *Maahanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan elämän eri osa-alueilla*. Helsinki: Työterveyslaitos & Kuntoutussäätiö & Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tiede/setu/liitteet/Setu_9-2009.pdf (Viitattu 5.3.2012.)
- Wahlbeck, Östen (2007) Work in the kebab economy. A study of ethnic economy of Turkish immigrants in Finland. *Ethnicities* 7(4), 543–563.
- Wahlbeck, Östen (1999) *Kurdish Diasporas. A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Waldinger, Roger & Feliciano, Cynthia (2004) Will the new second generation experience 'downward assimilation'? Segmented assimilation re-assessed. *Ethnic and Racial Studies* 27 (3), 376–402.
- Walkerdine, Valerie & Lucey, Helen & Melody, June (2001) *Growing Up Girl. Psychosocial Explorations of Gender and Class*. Basingstoke: Palgrave.
- Warren, Carol A. B. (2001) Qualitative Interviewing. Teoksessa Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (eds) *Handbook of Interview Research*. Lontoo: Sage, 83–103.
- Waters, Mary C. & Tran, Van C. & Kasnitz, Philip & Mollenkopf, John H. (2010) Segmented assimilation revisited: types of acculturation and socioeconomic mobility in young adulthood. *Ethnic and Racial Studies* 33 (7), 1168–1193.
- Waters, Mary C. & Sykes, Jennifer E. (2009) Spare the Rod, Ruin the Child? First- and Second-Generation West Indian Child-rearing Practices. Teoksessa Nancy Foner (ed.) *Across Generations. Immigrant Families in America*. New York: New York University Press, 72–97.
- Widmer, Eric D. & Jallinoja, Riitta (eds)(2008) *Beyond the Nuclear Family: Families in a Configurational Perspective*. Bern: Peter Lang.
- Wierenga, Ani (2009) *Young People Making a Life*. New York: Palgrave Macmillan.
- Wilkinson, Sue (1998) Focus Groups in Feminist Research: Power, Interaction, and the Co-construction of Meaning. *Women Studies International Forum* 21(1), 111–125.
- Wimmer, Andreas (2009) Herder's Heritage and the Boundary-Making Approach: Studying Ethnicity in Immigrant Societies. *Sociological Theory* 27 (3), 244–270.
- Wimmer, Andreas & Glick Schiller, Nina (2003) Methodological Nationalism, the Social Sciences and the Study of Migration: An Essay in Historical Epistemology. *International Migration Review* 37(3), 576–610.
- Wolf, Virginia (1980 [1929]) *Oma huone*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Yeğenoğlu, Meyda (1998) *Colonial Fantasies. Towards a Feminist Reading of Orientalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ysilöva, Katja (2009) *Ydinperheen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ysilöva, Katja (2008) Onnellinen perhe asuu tiilitalossa. Yhteiskuntaluokista keskimääräiseen hyvinvointiin. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*.

- Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 83, 101–121.
- Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21*. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021> (Viitattu 31.1.2013.)
- Young, Iris Marion (1997) *Intersecting Voices. Dilemmas of Gender, Political Philosophy, and Policy*. Princeton: Princeton University Press.
- Yuval-Davis, Nira (1997) *Gender & Nation*. Lontoo: Sage.
- Zechner, Minna (2010) *Transnationaali hoiva sosiaalipoliittisessa kontekstissa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Zhou, Min (2009) Conflict, Coping, and Reconciliation: Intergenerational Relations in Chinese Immigrant Families. Teoksessa Nancy Foner (ed.) *Across Generations. Immigrant Families in America*. New York: New York University Press, 21–46.
- Zontini, Elisabetta (2007) Continuity and Change in Transnational Italian Families: The Caring Practices of Second Generation Women. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 33(7), 1103–1119.
- Zontini, Elisabetta & Reynolds, Tracy (2007) Ethnicity, Families and Social Capital: Caring Relationships across Italian and Caribbean Transnational Families. *International Review of Sociology* 17 (2): 257–277.

LIITE 1. AINEISTON YKSITYISKOHTIA

TAULUKKO 1. Haastattelujen lukumäärät

Perhehaastattelut	
Ryhmä/parihaastatteluja kahden sukupolven kanssa	15
Ryhmä/parihaastatteluja yhden sukupolven kanssa (vanhemmat tai sisarukset)	6
Yksilöhaastatteluja vanhempien kanssa	11
Yksilöhaastatteluja nuorten kanssa	13
Perhehaastattelut yhteensä	45
Täydentävä aineisto	
Yksilöhaastattelut vanhempien kanssa	4
Kaikki haastattelut yhteensä	49

TAULUKKO 2. Haastateltavien lukumäärät

		Naiset	Miehet	Yhteensä
Perhehaastattelut	Haastateltuja vanhempia	13	7	20
	Haastateltuja nuoria	13	12	25
	Yhteensä	26	20	45
Täydentävä aineisto	Haastateltuja vanhempia	3	1	4
	Kaikki haastateltavat yhteensä	29	20	49

TAULUKKO 3. Ensimmäiset haastattelut ja jatkohaastattelut perhehaastatteluiden osalta.

Perhehaastattelut	
Yksilöhaastatteluja, joissa haastateltava tavattu ensimmäisen kerran	14
Yksilöhaastatteluja, joissa haastateltava haastateltu aiemmin	12
Ryhmähaastatteluja, joissa haastateltavat tavattu ensimmäisen kerran	10
Ryhmähaastatteluja, joissa ainakin osa haastateltavista haastateltu aiemmin	9
Yhteensä	45

Täydentävän aineiston osalta jatkohaastatteluita ei ole tehty.

Havainnointiaineisto

Kenttämuistiinpanot kattavat tapahtumia ajanjaksoilla 27.2.2007–6.11.2007 ja 21.3.2009–13.11.2009. Ne sisältävät huomioita seuraavalaisista tilanteista:

Vierailut haastateltavien kodeissa:

Haastattelu kotona, haastattelutilanteita edeltävä ja niiden jälkeinen seurustelu kotona (43)

Vierailu kodissa haastattelujen ulkopuolella (2)

Perhejuhla (1)

Muut tapaamiset haastateltavien kanssa:

Haastattelu kodin ulkopuolella (5)

Muu tapaaminen haastateltavan kanssa (3)

Haastateltavien rekrytointiin liittyvät tilanteet:

Maahanmuuttajille suunnattu kerho (3)

Maahanmuuttajajärjestöjen yhteiskokous (1)

Järjestön illanvietto (2)

Muu järjestötapaaminen (2)

Vierailu koulussa (1)

Muu materiaali:

Sähköpostit (16)

Kirjeet (2)

Kirjalliset kommentit (1)

Haastateltavan opinnäytetyö (1)

LIITE 2. HAASTATELTUJEN PERHEIDEN KOKOONPANOT (ENSIMMÄINEN JA TOINEN SUKUPOLVI).

	Lasten ikä ¹	Asumishistoria Suomessa (vuosia) ²	Tavattu (t) / haastateltu (h)	Lapsi asuu eri kotitaloudessa kuin vanhempansa	
Perhe 1	Äiti	10	h		
	Lapsi	14	t		
	Lapsi	7	s		
	Lapsi	6	s		
Perhe 2	Äiti	3	h		
	Isä	3	h		
	Lapsi	12	3	h	
	Lapsi	2	s	t	
Perhe 3	Äiti	15	h		
	Isä	8	h		
	Lapsi	19	15	h	
	Lapsi	16	4	h	
	Lapsi	8	s	t	
Perhe 4	Äiti	14	h		
	Lapsi	17	14	h	
	Lapsi	11	s	h	
Perhe 5	Äiti	35	13	h	
	Lapsi	11	s	h	
	Lapsi	9	s	t	
Perhe 6	Äiti	16	h		
	Isä	17	h		
	Lapsi	31	16	h	
	Lapsi	29	16	-	x
	Lapsi	27	16	-	x
	Lapsi	25	16	h	
	Lapsi	21	16	t	
	Lapsi	19	16	-	
	Lapsi	18	16	h	
Perhe 7	Äiti	7	h		
	Isä	7	h		
	Lapsi	(ei tiedossa)	13	-	x
	Lapsi	16	13	h	
	Lapsi	13	7	h	
Perhe 8	Lapsi	9	7	t	
	Äiti	15	15	h	
	Isä	15	h		
Perhe 9	Lapsi	14	s	h	
	Äiti	9	h		
	Lapsi	(ei tiedossa)	11	-	x
	Lapsi	(ei tiedossa)	11	-	x
	Lapsi	24	9	t	
	Lapsi	23	9	-	
	Lapsi	21	9	h	
	Lapsi	19	9	-	
	Lapsi	17	9	h	
	Lapsi	16	9	h	

Perhe 10	Äiti		7	h	
	Isä		7	h	
	Lapsi	13	7	h	
	Lapsi	8	7	h	
Perhe 11	Äiti		13	h	
	Isä		13	-	
	Lapsi	17	13	h	
	Lapsi	15	13	t	
	Lapsi	11	s	t	
Perhe 12	Lapsi	9	s	-	
	Äiti		7	t	
	Isä		7	t	
	Lapsi	18	7	h	
	Lapsi	14	7	h	
Perhe 13	Lapsi	11	7	t	
	Lapsi	9	7	t	
	Äiti		14	h	
	Isä		15	-	
	Lapsi	13	s	h	
Perhe 14	Lapsi	9	s	t	
	Lapsi	5	s	t	
	Äiti		18	h	
	Isä		18	-	
	Lapsi	29	18	h	
	Lapsi	27	18	h	x
	Lapsi	26	18	-	
Lapsi	22	18	-	x	
Perhe 15	Lapsi	16	s	t	
	Isä		19	h	
	Äiti		10	-	
	Lapsi	27	19	h	x
	Lapsi	22	19	h	x
	Lapsi	21	19	-	x
	Lapsi	20	19	-	x
	Lapsi	19	19	-	x
	Lapsi	1-10	s	-	
	Lapsi	1-10	s	-	
	Lapsi	1-10	s	-	
	Lapsi	1-10	s	-	
Perhe 16	Lapsi	1-10	s	-	
	Äiti		20	h	
	Lapsi		20	-	x
	Lapsi	25	20	h	
	Lapsi	23	20	-	x
	Lapsi	19	s	-	
	Lapsi	16	s	-	
	Lapsi	14	s	-	
	Lapsi	13	s	-	
Lapsi	8	s	t		

¹ Ensimmäisellä tapaamiskerralla.

² s = syntynyt Suomessa.

LIITE 3. HAASTATTELUTEEMAT (JA SUUNTAA-ANTAVIA KYSYMYKSIÄ)

Kerro jotain itsestäsi.

Maahanmuutto

Kerro jotain näistä tapahtumista. Milloin muutto Suomeen tapahtui? Mitä muistat Suomeen muuttamisesta? Miltä se tuntui? Kerro jotain maahanmuuton jälkeisistä ajoista Suomessa. Mitkä tekijät auttoivat elämän käynnistymistä Suomessa? Mitkä asiat olivat vaikeita?

Perhe ja perhesuhteet

Kerro jotain perheestäsi. Keitä perheeseen kuuluu? Mitä perhe sinulle merkitsee? Millaiset suhteet sinulla on perheenjäseniisi? Millaisia asioita teette yhdessä? Mistä asioista tulee riitaa tai erimielisyyttä? Onko teillä muita sukulaisia/perheenjäseniä jotka asuvat lähellä (Suomessa)? Onko perheesi mielestäsi muuttanut maahanmuuton jälkeen? Millaisissa asioissa perhe on auttanut sinua? Onko perheessäsi erityisiä rooleja tai tehtäviä äidille/isälle, tyttärelle/pojalle?

Kasvatus

Vanhemmilta: Eroaako lasten kasvattaminen Suomessa lasten kasvattamisesta entisessä kotimaassasi? Miten? Mitä (arvoja, tapoja) erityisesti haluaisit opettaa lapsillesi? Onko lasten kasvattaminen Suomessa omien periaatteiden mukaan vaikeaa/helppoa? Opetatko lapsillesi eri asioita esim. sukupuolen tai iän mukaan?

Nuorilta: Millaisissa asioissa perheesi/vanhempasi vaikuttavat elämääsi? Millaisia asioita vanhempasi kieltävät sinulta, missä asioissa antavat neuvoja? Mitä ajattelet siitä?

Transnationaalit sukulais-/perhesuhteet

Onko sinulla sukulaisia/perheenjäseniä (vanhempiesi) entisessä kotimaassa tai muualla Suomen ulkopuolella? Pidätkö heihin yhteyttä? Miten, kuinka usein? Oletko vierailut entisessä kotimaassasi Suomeen muuton jälkeen? Kerro jotain siitä.

Kulttuuri, kansalaisuus, etninen identiteetti

Kuinka tärkeää on säilyttää entisen kotimaan kulttuuria? Miten se näkyy? Mitä asioita sinulle on tärkeää säilyttää omasta/vanhempiesi kulttuurista? Mitä asioita arvostat/et arvosta suomalaisessa kulttuurissa? Oletko omaksumunut paljon suomalaisia tapoja/asioita arkeesi? Mitä ajattelet siitä? Mitä perheenjäsenesi ajattelevat siitä? Tunnetko itsesi suomalaiseksi / (vanhempiesi) entisen kotimaan kansalaiseksi? Oletko Suomen kansalainen?

Uskonto (jos tärkeä haastateltaville)

Mitä uskonto sinulle tarkoittaa? Miten (paljon) se vaikuttaa arkielämässäsi tai ajatuksissasi? Onko Suomessa helppo harjoittaa uskontoaan?

Yhteiskunnallinen asema

Mitä ajattelet omasta/perheesi asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa? Oletko tulleet (kohtuullisesti) taloudellisesti toimeen Suomessa? Tunnetko olevasi samanarvoisessa asemassa suomalaisessa yhteiskunnassa kuin etnisesti suomalaiset (perheet)? Ovatko maahanmuuttajataustaiset perheet/yksilöt yleensä Suomessa samanarvoisessa asemassa kuin suomalaiset yksilöt/perheet?

Työ / opiskelu / koulu

Missä olet töissä/opiskelemassa? Miten päädyit sinne? Oletko tyytyväinen työ-/opiskelutilanteeseesi? Millä perusteilla olet tehnyt opiskeluvaihtosi? Aiotko opiskella vielä jatkossa, missä?

Koulu: Viihdytkö koulussa? Kerro jotain siitä. Onko sinulla paljon kavereita koulussa? Onko koulussanne tiettyjä porukoita? Onko koulussanne koulukiusaamista?

Työttömyys: Miten kauan olet ollut työtön? Mitä ajattelet työllistymismahdollisuuksistasi?

Vapaa-aika

Mitä teet yleensä vapaa-aikanasi? Kenen kanssa, missä? Onko sinulla harrastuksia? Mitä haluaisit tehdä vapaa-aikanasi?

Ystävyssuhteet

Onko sinulla paljon ystäviä? Ovatko ystäväsi enimmäkseen suomalaisia/entisen kotimaasi kansalaisia/muita maahanmuuttajataustaisia? Mitä teette ystäväsi kanssa? Millaisissa tilanteissa ystäväystyt uusien ihmisten kanssa?

Rasismi ja syrjintä

Oletko kokenut tulleeesi kohdelluksi eri tavalla kuin muut (etnisen taustasi, kielesi, kulttuurisi, ihonvärisi tms. takia)? Millaisissa tilanteissa? Oletko kertonut siitä kenellekään? Onko Suomessa paljon rasismia / ennakkoluuloja? Kerro lisää.

Tulevaisuus

Millaisia suunnitelmia sinulla on (lähi)tulevaisuudessa? Mikä olisi parasta mitä perheellesi voisi tulevaisuudessa tapahtua? Miten näet tulevaisuutesi 10 vuoden kuluttua?

LIITE 4. AINEISTOON KOODATUT TEEMAT

Tutkimus ja vuorovaikutus: haastattelu: keskeytys, haastattelu: vitsi, haastattelu: vuorovaikutus, haastattelu: yleistä

Maahanmuuttoprosessi: kotimaa: tausta, maahanmuuttokertomus, ero perheenjäsenestä, oleskelulupa, sopeutuminen, kansalaisuus, tiedonhaku, kieli: merkitys, kieli: ongelma, kieli: suomi: oppiminen, kielikurssi, kotimaa: paluu

Suomi: Suomi: maa, Suomi: asenteet, Suomi: muutos, Suomi: turvallisuus, Suomi: sää, suomalaiset, ulkomaalaiset, sukupuoli: Suomessa, sukupuoli: kotimaassa, yhteiskunnan palvelut, yhteiskunnan palvelut: päivähoido, laki, suvaitsevaisuus, vero

Kulttuuri ja kulttuuristen käytäntöjen yhteensovittaminen: identifikaatio: omanmaalainen, identifikaatio: suomalainen, identifikaatio: ulkopuolisuus, kieli: kotikieli, kulttuuri: kotimaan, kulttuuri: suomalainen, käyttäytyminen: muutos, pukeutuminen, pukeutuminen: huivi, päihheet: alkoholi, päihheet: tupakka, ruoka

Transnationaalinen perhe-elämä: isovanhemmat, kotimaa: vierailu, sukulaiset: kotimaa, sukulaiset: ulkomaat, sukulaiset: yhteydenpito

Perhe-elämä Suomessa: ikä, kasvatus: lapset, kasvatus: muutos, kasvatus: Suomi, kasvatus: säännöt, kasvatus, tavoitteet, kotiintuloaika, perhe: apu, perhe: konflikti, perhe: muutos, perhe: suhteet, perhe: vaikutus, perhe: yhdessäolo, perhe: yhteydenpito, perhesuhteet: kommunikointi, sisarukset, sukulaiset: Suomessa, sukupolviero, sukupuoli: kotityö, sukupuoli: tasa-arvo, vanhemmuus, vanhemmat: kunnioitus, vanhemmat: vaikutus, vapaus, velvollisuus, yksinhuoltajuus

Muu elämä Suomessa: armeija, asuinalue, asunto, etninen yhteisö, huoli, itsenäisyys, juhla, juoru, järjestö, kieli: vieraat kielet, kiire, käyttäytyminen, matkustelu, media, naapuri, oma ruumis, seurustelu, sosiaalisuus: suhteet, sosiaalisuus: tutustuminen, ystävät: merkitys, ystävät: maahanmuuttajat, ystävät: omanmaalaiset, ystävät: suomalaiset, sukupuoli: merkitys, tulevaisuus, uskonto, vapaa-aika, vapaa-aika: harrastus

Elämänmuutokset: avioero, avioliitto, kotoa muutto, perheen perustaminen, raskaus

Asema Suomessa: aktiivisuus, asema: elinolot, asema: kunnollisuus, asema: raha, asema: tavallisuus, erilaisuus, kuvaus: minä, kuvaus: oma perhe, kuvaus: perheenjäsen, kuvaus: maahanmuuttajaperhe, kuvaus: suomalainen perhe

Koulu, koulutus ja työ: koulu: merkitys, koulu: kaverit, koulu: opettajat, koulu: koulukiusaaminen, koulu: läksyt, koulutus: merkitys, koulutus: valinta, koulutus: harjoittelu, koulutus: koulutyö, työ: merkitys, työ: kaverit, työ: työharjoittelu, työ: ammatti, työ: työllistyminen, työ: työttömyys

Rasismi: rasismi: kokemus, rasismi: töissä, rasismi: koulussa, rasismi: väkivalta, rasismi: yksinäisyys

Tiivistelmä

KUNNOLLISIA PERHEITÄ. MAAHANMUUTTO, SUKUPOLVET JA YHTEISKUNNALLINEN ASEMA.

Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, millaisena ja miten asemoituna yhteisönä perhe näyttäytyy kahden maahanmuuttajataustaisen sukupolven puheessa. Kysyn, millainen on yhtäältä perheiden asema etnisyyden ja yhteiskuntaluokan hierarkkisten järjestysten risteyksessä, ja miten toisaalta sukupolven ja sukupuolen mukaiset hierarkkiset erot perheen sisällä tulkitaan ja miten niistä neuvotellaan.

Teoreettisesti tutkimus kiinnittyy etnisyyden ja maahanmuuton tutkimuksen, bourdieulaisten yhteiskuntaluokkaa ja sosiaalisten erojen intersektionaalisuutta koskevan tutkimuksen, sosiologisen perhetutkimuksen ja nuorisotutkimuksen kentille. Näistä muodostuvan viitekehyksen avulla tarkastelen maahanmuuttajataustaisten perheiden elämää tulokulmasta, joka haastaa ongelmakeskeisiä, ”kulttuurin” ja ”integraation” kysymyksiä painottavia tulkintoja.

Tutkimuksen aineiston ytimen muodostavat 45 luonteeltaan etnografista haastattelua, joita olen tehnyt 16 perheen vanhempien ja heidän lastensa kanssa. Haastatellut vanhemmat ovat muuttaneet Suomeen läntisten hyvinvointivaltioiden ulkopuolelta aikuisiällä, nuoren sukupolven edustajat ovat heidän Suomessa syntyneitä ja tänne lapsuudessaan muuttaneita lapsia, nuoria ja nuoria aikuisia. Havainnoinnit haastateltavien kodeissa toimivat haastatteluja taustoittavana materiaalina.

Tutkimuksen empiirisissä luvuissa tartun seuraaviin teemoihin: sosioekonominen asema, perhettä koskevat puhetavat, sukupolvien väliset suhteet, sukupuolten välinen tasa-arvo sekä nuoren sukupolven tulevaisuus. Kantavana yläteemana on ajatus siitä, että oman elämäntavan ja perheen esittäminen kunnollisena ja hyvänä on tärkeä osa haastateltavien tekemää yhteiskunnallista asemointia. Haastateltavien yhteiskunnallista asemaa koskevat tulkinnat eivät rakentuneet vain suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan – jossa heidän sosioekonominen ja diskursiivisesti tuotettu asemansa oli heikohko – vaan perustui myös heidän keskiluokkaisiin taustoihinsa entisessä kotimaassaan.

Sukupolvien ja sukupuolten välisten suhteiden järjestäminen tapahtuu

neuvotellen ja tilannekohtaisten vaatimusten muokkaamalla tavalla. Ne järjestyvät myös suhteessa entisen kotimaan ja suomalaisen yhteiskunnan (luokka)rakenteisiin ja hierarkioihin. Vaikka sukupolvet erosivat toisistaan suhteissaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja entiseen kotimaahan, niiden välillä oli myös merkittävää jatkuvuutta, joka näkyi muun muassa pyrkimyksissä kääntää olemassa olevia sosiaalisia ja kulttuurisia resursseja suomalaisessa yhteiskunnassa legitimiiksi pääomaksi, sekä diskursiivisissa keinoissa esittää oma perhe kunnollisena ja ottaa etäisyyttä ongelmakeskeisestä ”maahanmuuttajan” kategoriasta.

Sammandrag

ORDENTLIGA FAMILJER. INVANDRING, GENERATIONER OCH SAMHÄLLELIG STÄLLNING.

Syftet med undersökningen är att på basis av intervjuer med personer med invandrarbakgrund som hör till två olika generationer klargöra vilka betydelser familjen som samfund ges och vilken position familjen har i det finländska samhället. Jag frågar dels hurdan roll familjerna har i vägskalet av etnicitetens och samhällsklassens hierarkiska ordning, och dels hur de hierarkiska skillnaderna baserade på generation och kön tolkas och hur man förhandlar om dem inom familjen.

Teoretiskt stöder sig undersökningen på forskningsfälten kring etnicitet och invandring, bourdieusk samhällsklassforskning, forskningen om de sociala skillnadernas intersektionalitet, sociologisk familjeforskning samt ungdomsforskningen. Med hjälp av den referensram som bildas av dessa granskar jag livet i familjer med invandrarbakgrund ur en infallsvinkel som utmanar de problemcenterade tolkningarna som understryker frågor kring ”kultur” och ”integration”.

Kärnan i forskningsmaterialet utgörs av 45 till sin natur etnografiska intervjuer som jag gjort med föräldrarna och barnen i 16 familjer. De föräldrar som intervjuats har i vuxen ålder flyttat till Finland från länder som är belägna utanför de västerländska välfärdsstaterna, medan representanterna för den yngre generationen är barn, ungdomar och unga vuxna som fötts i Finland eller flyttat hit som barn. Observationerna som gjorts i de intervjuades hem fungerar som bakgrundsmaterial för intervjuerna.

I undersökningens empiriska kapitel tar jag mig an följande teman: socio-ekonomisk ställning, hur det talas om familjen, de generationsöverskridande relationerna, jämställdheten mellan könen samt den unga generationens framtid. Ett centralt övergripande tema är tanken om att ett presenterande av den egna livsstilen och familjen som ordentlig och god i sig är en viktig del av de intervjuades samhälleliga positionering. De tolkningar som de intervjuade gjorde gällande sin samhälleliga ställning grundade sig inte enbart på deras relation till det finländska samhället – där deras socio-ekonomiska och diskursivt producerade ställning var rätt svag – utan också på deras medelklassbakgrund i de forna hemländerna.

Relationerna mellan generationer och kön organiseras förhandlande och på ett sätt som formats av de situationsspecifika kraven. De ordnas också på basis av den relation de har till (klass)strukturerna och hierarkierna både i det forna hemlandet och det finländska samhället. Trots att det fanns skillnader mellan generationerna i deras förhållande till det finländska samhället och det forna hemlandet fanns det också en betydande kontinuitet mellan generationerna. Det senare blev synligt bland annat i en strävan efter att förvandla existerande sociala och kulturella resurser i det finländska samhället till legitimt kapital, samt i de diskursiva sätten att presentera den egna familjen som ordentlig och ta avstånd från den problemcenterade ”invandrarens” kategori.

Summary

RESPECTABLE FAMILIES. IMMIGRATION, GENERATIONS AND SOCIAL POSITION.

The objective of the study is to determine how two generations of people with an immigrant background talk about their families and how they see their families positioned as a community. I ask, on the one hand, what position the families have in the intersecting hierarchical orders of ethnicity and social class and, on the other hand, how the hierarchical differences defined by generation and gender within the family are interpreted and negotiated.

Theoretically the study falls within various fields of research: ethnic and migration research; Bourdieuan research on social class and research on the intersectionality of social distinctions; sociological family research; and youth research. By means of a frame of reference composed of these fields, I examine the lives of families with an immigrant background from an angle that challenges problem-centred interpretations that stress issues pertaining to “culture” and “integration”.

The core of the research data consists of 45 interviews of an ethnographic nature, which I have conducted with the parents and children of 16 families. The parents interviewed had moved to Finland from outside Western affluent societies as adults. The representatives of the young generation are their children, young people and young adults who were born in Finland or had moved to Finland as children. Observations made in the interviewees’ homes serve as background material for the interviews.

In the empirical chapters of the study, I take up the following themes: socio-economic status; ways of speaking about the family; relations between generations; gender equality; and the future of the young generation. The supporting overarching theme is the idea that presenting one’s own way of life and family as respectable and good is an important element of the social positioning carried out by the interviewees. Interpretations concerning the interviewees’ social status were not constructed only in relation to Finnish society – where their socio-economic and discursively produced status was rather weak – but were also based on their middle-class background in their former home countries.

The organization of relations between generations and genders takes place through negotiation and in ways moulded by situation-specific requirements. They are also organized in relation to the (class) structures and hierarchies of the former home country and Finnish society. Although the generations differed from each other in terms of their relations with Finnish society and the former home country, there was also significant inter-generational continuity. This was visible, for instance, in efforts to convert the existing social and cultural resources into legitimate capital in Finnish society, and in the discursive techniques whereby interviewees presented their own family as respectable and distanced themselves from the problem-centred “immigrant” category.

Vaikka ”maahanmuuttajataustaisten perheiden” ja ”suomalaisten perheiden” välillä tapahtuu rajankäyntiä ja erottautumista, perheelle annettujen merkitysten ja puhetapojen tasoilla myös samankaltaisuudet näyttävät vahvoilta.

Maahanmuuton jälkeen perhesuhteita järjestetään uusilla tavoilla, sukupolvieron yli neuvotellen ja myös transnationaalisesti. Sekä sosiologisessa perhetutkimuksessa että transnationaalisuuden tutkimuksessa korostuu, että perhesuhteisiin liittyy sellaista merkityksellisyyttä ja sitkeyttä, joiden ansiosta ne säilyvät muutoksista, mahdollisista konflikteista ja välimatkasta huolimatta.

Marja Peltola on väitöskirjassaan tutkinut perhettä koskevia puhetapoja maahanmuuton jälkeisinä vuosina ja vuosikymmeninä. Tutkimuksessaan hän kiinnittää huomiota siihen, miten sosiaaliset erot, kuten yhteiskuntaluokka, etnisyys, sukupolvi ja sukupuoli vaikuttavat tapoihin kuvata omaa perhettä.

Tutkimusta varten on haastateltu pääkaupunkiseudulla asuvia maahanmuuttajataustaisia perheitä. Eri sukupolven edustajien haastattelujen kautta piirretään kuvaa katkoksien ja jatkuvuuksien neuvottelusta yhtäältä perheen sisällä, mutta tärkeällä tavalla myös suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan.